บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร

พระปัญกร ปณฺญาธโร (จันทร์ประแดง)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2568

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร

พระปัญกร ปณฺญาธโร (จันทร์ประแดง)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2568

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

THE INTEGRATION OF THE TEMPLES MANAGEMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN YASOTHON PROVINCE

PHRA PANYAKORN CHANPRADAENG

A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS

FOR THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY

PROGRAM IN BUDDHISM AND PHILOSOPHY

GRADUATE SCHOOL

MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

2025

COPYRIGHT OF MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์	**บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร**
ชื่อนักศึกษา	**พระปัญกร ปณฺญาธโร (จันทร์ประแดง)**
ชื่อปริญญา	**ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**
สาขาวิชา	**พุทธศาสนาและปรัชญา**
ปีพุทธศักราช	**2568**
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	**รองศาสตราจารย์ ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย .....

(พระราชสุทธิวชิรเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

คณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์:

ประธานกรรมการ .....

(รองศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุดดาสาร)

อาจารย์ที่ปรึกษา .....

(รองศาสตราจารย์ ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์)

กรรมการ .....

(รองศาสตราจารย์ ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน)

กรรมการ .....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิน ทองปั้น)

กรรมการ .....

(ดร.สงวน หล้าโพนทัน)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์	**บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร**
ชื่อนักศึกษา	**พระปัญกร ปณฺญาธโร (จันทร์ประแดง)**
ชื่อปริญญา	**ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**
สาขาวิชา	**พุทธศาสนาและปรัชญา**
ปีพุทธศักราช	**2568**
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	**รองศาสตราจารย์ ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์**

ดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการวัดในสังคมไทย 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร 3) เพื่อบูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร และ 4) เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางพระพุทธศาสนา พระไตรปิฎก ตำราทางวิชาการ และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 15 รูป/คน ประกอบด้วยพระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาส นักวิชาการด้านพุทธศาสนา ผู้นำชุมชน และผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องผลการวิจัยนำเสนอด้วยการวิเคราะห์เชิงพรรณนาแบบอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า :

แนวคิดการบริหารจัดการวัดในสังคมไทยเป็นการผสมผสานระหว่างหลักบริหารจัดการเชิงพุทธและแนวคิดการบริหารสมัยใหม่ โดยใช้แนวทาง POSDC (Planning, Organizing, Staffing, Directing, Controlling) ควบคู่กับหลักปาปณิกธรรม 3 ประการ ได้แก่ จักขุมา (การมีวิสัยทัศน์ในการบริหาร) วิธุโร (ความสามารถในการบริหารจัดการ) และ นิสสยสัมปันโน (ความสามารถในการประสานความร่วมมือ)

การศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร พบว่าการบริหารจัดการวัดที่ประสบความสำเร็จต้องดำเนินการตามหลักสัปปายะ 7 ประการ ได้แก่ การจัดการสภาพแวดล้อม เสนาสนะ บุคลากร และกิจกรรมให้สอดคล้องกับหลักธรรม เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรมและการพัฒนาชุมชนทางจิตวิญญาณ

การบูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร พบว่า แนวทางการบริหารที่เหมาะสมควรเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยการนำหลักสาราณียธรรม 6 ประการ ได้แก่ เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตามโนกรรม สีลสามัญญตา ทิฏฐิ

สามัญญตา และการแบ่งปันประโยชน์ร่วมกัน มาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการวัด เพื่อส่งเสริมความสามัคคีและความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัดและชุมชน

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนี้ได้นำไปสู่การพัฒนา "SĀDHU Model" ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดสำหรับการบริหารจัดการวัดอย่างยั่งยืน โดยประกอบด้วย S (Strategic Vision) การบริหารเชิงกลยุทธ์ที่มีวิสัยทัศน์ชัดเจน Ā (Adaptive Management) การบริหารที่ยืดหยุ่นและสามารถปรับตัวตามบริบทของสังคมและชุมชน D (Dhamma-Centered Leadership) ภาวะผู้นำที่ยึดมั่นในหลักธรรมเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี H (Holistic Engagement) การสร้างการมีส่วนร่วมอย่างรอบด้านระหว่างวัดและชุมชน U (Unified Harmony) การส่งเสริมความสามัคคีและสมานฉันท์ในองค์กรและชุมชน กรอบแนวคิด SĀDHU Model นี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้มีประสิทธิภาพ โดยให้วัดสามารถเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและปัญญาของชุมชน ควบคู่ไปกับการธำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้มั่นคงและยั่งยืน

คำสำคัญ: บูรณาการการบริหาร, การบริหารจัดการวัด, หลักพุทธปรัชญาเถรวาท

ABSTRACT

Dissertation Topic	**THE INTEGRATION OF THE TEMPLES MANAGEMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN YASOTHON PROVINCE**
Student's Name	**Phra Panyakorn Chanpradaeng**
Degree Sought	**Doctor of Philosophy**
Program	**Buddhism and Philosophy**
Anno Domini	**2025**
Advisor	**Associate Professor Dr. Sowit Bamrungphak**

This dissertation has the objectives: 1) to study the concept and theory of temple management in Thai society, 2) to study the Theravada Buddhist philosophy related to temple management in Yasothon Province, 3) to integrate temple management according to Theravada Buddhist philosophy in Yasothon Province, and 4) to present knowledge about integration of temple management according to Theravada Buddhist philosophy in Yasothon Province. This research uses qualitative research methods by collecting data from Tripitaka, Buddhist academic documents, and in-depth interviews with 15 key informants, including organizational leaders, Buddhist leaders, community leaders, and the general public. The research results are presented through inductive descriptive analysis.

The results of the research found that:

The concept of temple management in Thai society is a combination of Buddhist and modern management principles, with the POSDC Framework (planning, organization, personnel management, direction, and control) as the main guideline, along with the three Pāpanikadhamma principles: Cakkhumā (having vision in management), Vidhuro (management capability), and Nissayasampanno (ability to coordinate).

The study of Theravada Buddhist philosophy related to temple management in Yasothon Province, it was found that successful temple management requires the 7 principles of Sappāya, namely, environmental

management, buildings, personnel, and activities in accordance with Dhamma principles to promote Dhamma practice and spiritual community development.

The integration of temple management according to Theravada Buddhist philosophy in Yasothon Province found that appropriate management guidelines should emphasize the participation of all sectors by applying the 6 principles of S**ā**r**ā**rniyadhamma, namely, Mett**ā**-kayakamma, Mett**ā**-vacikamma, Mett**ā**-manokamma, Sila-s**ā**mañña**tā**, Ditthi-s**ā**mañña**tā**, and sharing of benefits, to temple management in order to promote unity and good relations between the temple and the community.

The knowledge gained from this research has led to the development of the "S**Ā**DHU Model", which is a framework for sustainable temple management. It consists of S (Strategic Vision), strategic management with a clear vision, **Ā** (Adaptive Management), flexible management that can adapt to the context of society and community, D (Dhamma-Centered Leadership), leadership that adheres to the principles of Dhamma to be a good example, H (Holistic Engagement), creating comprehensive participation between the temple and the community, and U (Unified Harmony), promoting unity and harmony in organizations and communities. The S**Ā**DHU Model framework can be used as a guideline for developing effective temple management, enabling temples to be the center of spirituality and wisdom of the community, along with maintaining Buddhism for stability and sustainability.

Keywords: Integration of Administration, Temple Management, Theravada Buddhist

กิตติกรรมประกาศ

ดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี ผู้วิจัยขอขอบคุณ สถาบันองค์กร และบุคคลต่างๆ ที่ให้การช่วยเหลือและสนับสนุนดังต่อไปนี้ ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย และคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชามีผลให้สามารถนำความรู้และหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาทำงานวิจัยจนสำเร็จ อีกทั้งยังได้ให้ความห่วงใยและกรุณาชี้แนะแนวทางอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

ขอขอบคุณคณะกรรมการการสอบดุษฎีนิพนธ์ที่ได้ชี้แนะแนวทางแก้ไขดุษฎีนิพนธ์ให้มีความถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ กราบขอบพระคุณ พระราชสุทธิวชิรเมธี, ผศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ขอขอบคุณ รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ อาจารย์ที่ปรึกษา และขอขอบคุณคณาอาจารย์คณะพุทธศาสนาและปรัชญาทุกท่าน ที่ได้กรุณาสละเวลาอันมีค่าและเมตตาให้คำปรึกษาชี้แนะแนวทางแก้ไขข้อบกพร่อง รวมทั้งปรับเพิ่มเติมเนื้อหาเพื่อดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้มีความถูกต้อง ตรงตามข้อกำหนดของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้ให้ความเห็นที่มีประโยชน์ทั้งในแง่วิชาการและหลักปฏิบัติ ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยทุกท่านที่ได้อุทิศแรงกายแรงใจในการทำงานและให้บริการอันดีเยี่ยม ซึ่งช่วยส่งเสริมสนับสนุนการทำงานวิจัยจนแล้วเสร็จ ขอขอบคุณน้ำใจไมตรีของเพื่อนๆ นักศึกษาระดับปริญญาเอก คณะปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่เป็นกำลังใจให้กันและช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกันและกันด้วยดีเสมอมา

ผู้วิจัยขอน้อมรำลึกถึงพระคุณของบิดา มารดา และครูบาอาจารย์ทุกท่าน ขอขอบคุณญาติมิตรและเพื่อนสหธรรมมิก ที่เป็นกำลังใจให้ด้วยดีเสมอมา ตลอดจนถึงบุคคลอีกหลายท่านที่มิอาจกล่าวได้หมด ณ ที่นี้ นับได้ว่าทุกท่านเป็นผู้มีส่วนร่วมสร้างสรรค์และสนับสนุนการทำงานวิจัยของดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้จนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จด้วยดีทุกประการ

คุณความดีทั้งหลายทั้งปวงอันจะเกิดจากดุษฎีนิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขออุทิศถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และน้อมบูชาสักการะแด่บุรพาจารย์ทุกท่าน ขอให้ทุกท่านจงเป็นผู้มีส่วนแห่งคุณความดีโดยทั่วกัน และถ้าหากดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้มีความผิดพลาดบกพร่องประการใด ผู้วิจัยขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว คุณค่าและประโยชน์ของดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศเป็นเครื่องแสดงความกตัญญูกตเวทิตา เพื่อบูชาแด่ พระคุณบิดามารดา และผู้มีพระคุณทุกท่านที่ให้การศึกษาอบรมสั่งสอนให้สติปัญญาและคุณธรรมเครื่องชี้นำสู่ความสำเร็จ เพื่อจะได้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้บังเกิดความดีงามแก่ตน สังคม ประเทศชาติและเพื่อนร่วมโลกต่อไป

พระปัญกร ปณฺญาธโร (จันทร์ประแดง)

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย ..... **จ**
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ..... **ช**
กิตติกรรมประกาศ ..... **ฌ**
สารบัญคำย่อ ..... **ญ**
สารบัญ ..... **ฏ**
สารบัญภาพ ..... **ณ**
บทที่ 1 บทนำ **1**
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 1
1.2 คำถามวิจัย 4
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย 4
1.4 ขอบเขตของการวิจัย 4
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย 6
1.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 7
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย 18
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 19
1.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย 20
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการวัดในสังคมไทย **21**
2.1 ความรู้เกี่ยวกับวัดในพุทธศาสนา 21
2.2 ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการ 36
2.3 การบริหารจัดการวัดในสังคมไทย 54
2.4 แนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการวัด 76
2.5 สรุป 80
บทที่ 3 หลักพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร **81**
3.1 หลักพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัด 81
3.2 การบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร 106
3.3 บริบทพื้นที่วิจัยในจังหวัดยโสธร 115
3.4 สรุป 132
บทที่ 4 บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ในจังหวัดยโสธร **134**
4.1 บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักสัปปายะ 134

4.2 บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักปาปณิกธรรม 144
4.3 บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม 157
4.4 สรุปบูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร 175

บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ 178
5.1 สรุปผลการวิจัย 178
5.2 อภิปรายผล 183
5.3 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย 187
5.4 ข้อเสนอแนะ 189

บรรณานุกรม 190

ภาคผนวก 197
ภาคผนวก ก ประกาศอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ 198
ภาคผนวก ข รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย 199
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย 201
ภาคผนวก ง เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน 206
ภาคผนวก จ รายนามผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ 207
ภาคผนวก ฉ หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ 210
ภาคผนวก ช แบบสัมภาษณ์เชิงลึก 225

ประวัติผู้วิจัย 230

สารบัญรูปภาพ

ภาพที่ **หน้า**

1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย 20
5.1 แสดง SĀDHU Model 188

สารบัญคำย่อ

อักษรย่อในดุษฎีนิพนธ์นี้ อ้างอิงจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 ในการอ้างอิงโดยระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.สี. (ไทย) 9/170/56 หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 9 ข้อที่ 170 หน้า 56

1. คำอธิบายจคำย่อในภาษาไทย

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระวินัยปิฎก

คำย่อ	**ชื่อคัมภีร์**		**ภาษา**
วิ.มหา. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.จู. (ไทย)	= วินัยปิฎก	จูฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อชื่อ	**คัมภีร**		**ภาษา**
ขุ.ธ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ชาดก	(ภาษาไทย)
ที.สี. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย สีลักขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปฎก	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.มู. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
สำ.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
องฺ.เอกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
องฺ.จตุกฺก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
องฺ.ฉกฺก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต	(ภาษาไทย)
องฺ.นวก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

คำย่อ	**ชื่อคัมภีร**	**ภาษา**
องฺ.ติก.อ. (ไทย)	= อังคุตตรนิกาย มโนรถปูรณี ติกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
องฺ.สตฺตก.อ. (ไทย)	= อังคุตตรนิกาย มโนรถปูรณีสัตตกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)

ปกรณวิเสส

คำย่อ	**ชื่อคัมภีร**	**ภาษา**
วิสุทฺธิ. (ไทย)	= วิสุทธิมรรคปกรณ์	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อเกี่ยวกับอรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

อักษรย่อที่ใช้อ้างอิงคัมภีร์อรรถกถา ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย กำหนดอักษรย่อโดย อนุวัตตามตัวเลขประจำเล่มอรรถกถาภาษาไทย โดยระบุชื่อย่อคัมภีร/เล่ม/ภาค/หนา ตัวอย่างเชน สำ.นิ.อ. 2/3/22 หมายถึง พระสูตรและอรรถกถาแปล สังยุตตนิกาย สารัตถปกาสินีนิทานวรรคอรรถ กถา เล่มที่ 2 ภาคที่ 3 หน้า 22 เป็นต้น ในกรณีที่มีเลขอ้างอิงสองตัว จะระบุโดยชื่อย่อคัมภีร/เล่ม/ หน้า ตัวอย่างเชน ที.ม.อ. 2/105 หมายถึง ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวรรคอรรถกถา เล่มที่ 2 หน้า 105 เป็นต้น

มหามกุฏราชวิทยาลัย

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาได้ฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทยมาช้านาน โดยมีอิทธิพลต่อสังคมไทยส่วนใหญ่ ซึ่งกว่า 95 เปอร์เซ็นต์ นับถือศาสนาพุทธ และนำหลักธรรมคำสอนมาใช้ดำเนินชีวิตในประจำวัน จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ประจำชาติไทยที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน[1] ในครั้งพุทธกาลนั้นยังไม่มีการสร้างสถานที่หรืออาคารเป็นที่เฉพาะสำหรับพระสงฆ์ เนื่องจากพระพุทธเจ้ายังทรงไม่สนับสนุนให้พระภิกษุมีที่อยู่อาศัยอันถาวร เพื่อหลีกเลี่ยงการยึดติดในวัตถุทางโลก ซึ่งขัดกับเป้าหมายหลักของการบวชที่มุ่งสู่การหลุดพ้นและบรรลุพระนิพพาน พระพุทธองค์จึงทรงกำหนดให้พระภิกษุพักอาศัยอยู่ตามโคนต้นไม้ และเดินทางจาริกไปเรื่อย ๆ เพื่อไม่ให้จิตใจยึดติดหรือผูกพันกับสิ่งใด ๆ

ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปทรงแสดงธรรมโปรดพระเจ้าพิมพิสารและผู้ติดตาม เศรษฐีผู้มีฐานะจากกรุงราชคฤห์เกิดความเลื่อมใสศรัทธา จึงทูลขอพระพุทธองค์เพื่อสร้างที่พักอาศัยถวายแด่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ทั้งหลาย พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้เศรษฐีนั้นถวายที่พักแด่พระสงฆ์ทั้งที่มาแล้วและที่ยังไม่มาในทิศทั้ง 4[2] เหตุในกาลนี้จึงทำให้อุทยานเวฬุวันกลายเป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา โดยมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประธานในการนี้ด้วย ต่อมาเมื่อหมู่พระสงฆ์มีจำนวนมากขึ้น เหล่าผู้ศรัทธาจึงได้ถวายปัจจัยสี่แก่หมู่พระสงฆ์เป็นจำนวนมากขึ้นตามไปด้วย วัดจึงมิใช่เพียงสถานที่พักอาศัยหรือที่ประกอบศาสนกิจเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางในการฝึกฝนอบรมจิตใจ การศึกษา ตลอดจนเป็นแหล่งรวมกิจกรรมทางวัฒนธรรมและสังคมที่สำคัญ อย่างไรก็ตาม บทบาทของวัดในปัจจุบันได้ขยายขอบเขตไปมากขึ้นเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ ทำให้เกิดความจำเป็นในการพัฒนาระบบการบริหารจัดการวัดให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ในอดีตการบริหารจัดการวัดยึดถือหลักพระธรรมวินัยเป็นหลักสำคัญ โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้นำในการดูแลกิจการภายในวัด แต่ในยุคปัจจุบันเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ต้องเผชิญกับความท้าทายใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ เช่น การจัดการทรัพยากรบุคคล การเงิน การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และพัฒนาชุมชน การจัดการกับปัญหาทางสังคม และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนและหน่วยงานภายนอก อย่างไรก็ตาม พบว่าการบริหารจัดการวัดในบางแห่งยังขาดความเป็นระบบ ขาดการบูรณาการแนวคิดการบริหารสมัยใหม่เข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและสังคมได้อย่างเต็มที่ ซึ่งการบริหารจัดการวัดให้มีประสิทธิภาพนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารจัดการของพระภิกษุสามเณรภายในวัดเป็นสำคัญ โดยเฉพาะเจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ระดับต้นซึ่งมีหน้าที่ในการบริหารจัดการวัดใน

---

[1] วิ.ม. (ไทย) 4/59/71.

[2] วิ.จู. (ไทย) 7/307/117-119.

ด้านต่างๆ เจ้าอาวาสนับเป็นปัจจัยสำคัญในการนำองค์กรไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จ ทั้งนี้เพราะเจ้าอาวาสเป็นพระสังฆาธิการผู้มีหน้าที่บริหารและปกครองวัดที่อยู่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด

ดังนั้นการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน เจ้าอาวาสจะต้องเป็นบุคคลที่ประชาชนเคารพนับถือ และเป็นที่ศรัทธาของประชาชน[3] การบริหารจัดการวัดให้ประสบความสำเร็จนั้น ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสเป็นสำคัญ นอกจากนี้ การสร้างความเชื่อมั่นและการยอมรับจากประชาชนยังต้องอาศัยการบริหารหมู่คณะและการปกครองดูแลอย่างมีระบบ รวมถึงการให้คำแนะนำและการสั่งสอนพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ที่พำนักภายในวัดให้ปฏิบัติตนตามหลักพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมือง ข้อบังคับ ระเบียบ รวมถึงคำสั่งและประกาศของมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรสูงสุดของคณะสงฆ์ไทย

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าเจ้าอาวาสคือผู้ที่มีบทบาทหลักในการบริหารหมู่คณะและเป็นหัวหน้าคณะสงฆ์ภายในวัด ดังนั้น เจ้าอาวาสจึงถือเป็นผู้นำระดับท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกับชุมชน โดยชาวบ้านมักให้ความเคารพนับถือพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณ สำหรับคุณสมบัติของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสได้นั้น ต้องมีพรรษาไม่น้อยกว่า 5 พรรษา มีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับตำแหน่ง มีความประพฤติดีตามหลักพระธรรมวินัย และมีศีลาจารวัตรที่น่าเคารพเลื่อมใส อีกทั้งยังต้องเป็นผู้ที่มีเกียรติและได้รับการยอมรับจากทั้งพระสงฆ์และคฤหัสถ์ในชุมชนนั้นๆ[4] ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 เจ้าอาวาสมีอำนาจหน้าที่หลักในการดูแลและบริหารจัดการวัด โดยมีภารกิจสำคัญ เช่น การบำรุงรักษาสถานที่และทรัพย์สินของวัด การบริหารจัดการศาสนสมบัติให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ตลอดจนการดูแลให้ทั้งพระสงฆ์และสามเณราวาสในวัดปฏิบัติตนตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด นอกจากนี้ เจ้าอาวาสยังมีหน้าที่ในการเผยแพร่และสอนหลักธรรมคำสอน รวมทั้งสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาและส่งเสริมให้เกิดความสะดวกในการทำบุญและบำเพ็ญกุศลของพุทธศาสนิกชน[5] เจ้าอาวาสมีสิทธิ์ในการห้ามบุคคลที่ไม่ได้รับอนุญาตให้พักอาศัยภายในวัด รวมทั้งสามารถสั่งให้บุคคลที่ไม่ปฏิบัติตามคำสอนออกจากวัดได้ นอกจากนี้ เจ้าอาวาสยังมีอำนาจในการมอบหมายงานให้บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ที่อยู่ในวัดปฏิบัติ รวมถึงการลงโทษหรือให้ทำทัณฑ์บนและขอขมาโทษ หากมีการฝ่าฝืนคำสั่งของเจ้าอาวาสที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย กฎของมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ หรือระเบียบที่เกี่ยวข้อง[6]

เมื่อเจ้าอาวาสซึ่งมีหน้าที่และมีอำนาจในการปกครองดูแลกิจการต่างๆ ภายในวัดนั้น เจ้าอาวาสควรมีการบริหารจัดการวัดให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ควรนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทต่างๆ เพื่อสร้างคุณค่าให้กับบุคคลและองค์กร และควรทำวัดให้เป็นไปในด้านฝึกกรรมฐาน อบรมปฏิบัติธรรม บำเพ็ญธรรม ซึ่งสามารถเป็นที่พักทางจิตใจ ดังนั้น การสร้าง

---

[3] พระธรรมวโรดม, *การปกครองวัด*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2539), หน้า 118.

[4] พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล, *การบริหารวัด*, (กรุงเทพมหานคร: วีชั่นอาร์ต คอร์ปอเรชั่น, 2541), หน้า 104.

[5] กนก แสนประเสริฐ, *ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2549), หน้า 9.

[6] กองพุทธศาสนสถาน, *คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน*, (นครปฐม: กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2553), หน้า 3.

วัด สถานที่ทำความดี จึงควรสร้างตามหลักสัปปายะ เพราะถือว่าเป็นหลักธรรมชาติทั่วไปหรือสิ่งแวดล้อมเพราะวัดที่มีความสัปปายะนั้น ทำให้มีที่อยู่ ที่พักอาศัยและสถานที่ที่เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม มีสถานที่บิณฑบาตที่เหมาะสม มีการพูดคุยหรือการใช้ถ้อยคำที่เหมาะสม มีอาหารและเครื่องบริโภคที่เกื้อกูลต่อสุขภาพ มีสภาวะดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม[7] เมื่อได้สร้างวัดตามหลักสัปปายะเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ควรใช้การบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมเพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองของวัดสืบต่อไป อันประกอบด้วย หลักปาปณิกธรรม เป็นหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ โดยเจ้าอาวาสต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์มองการณ์ไกล สามารถจัดการธุระได้มีความเชี่ยวชาญพาะด้าน และเป็นที่พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความสามารถในการติดต่อประสานงานให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้[8] พร้อมด้วยการใช้หลักสาราณียธรรม อันเป็นหลักการอยู่ร่วมกันโดยมีการช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ แนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี ทำสิ่งที่เป็นประโยชนแก่กัน พอได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน และมีศีลบริสุทธิ์เสมอกัน ด้วยการบริหารจัดการตามหลักธรรมนี้ วัดจะมีสถานที่อันสงบสุขเป็นที่ประพฤติปฏิบัติธรรม ที่ประชาชนและพระสงฆ์สามารถดำรงตนในธรรมได้อย่างยั่งยืนต่อไป

ส่วนพื้นที่ของการวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้นำเอาวัดในจังหวัดยโสธรมาเป็นแบบอย่างพื้นที่ของการวิจัย โดยได้ข้อมูลจากสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดยโสธรพบว่า ในปัจจุบันจังหวัดยโสธรมีวัดมากถึง 649 วัด มีพระภิกษุ 2,987 รูป สามเณร 316 รูป แบ่งออกเป็น คณะสงฆ์อำเภอเมืองยโสธร คณะสงฆ์อำเภอคำเขื่อนแก้ว คณะสงฆ์อำเภอเลิงนกทา คณะสงฆ์อำเภอกุดชุม คณะสงฆ์อำเภอมหาชนะชัย คณะสงฆ์อำเภอป่าติ้ว คณะสงฆ์อำเภอค้อวัง คณะสงฆ์อำเภอทรายมูล และคณะสงฆ์อำเภอไทยเจริญ[9] วัดในพื้นที่นี้มีบทบาทสำคัญต่อการรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตลอดจนการเป็นศูนย์กลางของชุมชนในด้านจิตใจและวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม พบว่าการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธรยังคงเผชิญกับปัญหาหลายประการ เช่น การขาดแนวทางการบริหารที่เป็นระบบ การเน้นพัฒนาอาคารสถานที่มากกว่าการส่งเสริมการศึกษาและการปฏิบัติธรรม ขาดความร่วมมือระหว่างวัดกับชุมชน และการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างไม่มีประสิทธิภาพ

ดังนั้น การวิจัยเรื่อง “บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร” มีความสำคัญอย่างยิ่งในการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการวัดที่สอดคล้องกับหลักพุทธปรัชญาเถรวาท โดยเน้นการผสมผสานระหว่างหลักธรรม เช่น หลักสัปปายะ หลักปาปณิกธรรม และหลักสาราณียธรรม กับแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่ เพื่อพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางทางศาสนาและจิตใจที่มีประสิทธิภาพ ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน และเสริมสร้างความมั่นคงยั่งยืนให้แก่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยต่อไป

---

[7] พระพุทธโฆษาจารย์, *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*, (สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), แปล), (พิมพ์ครั้งที่ 6), (กรุงเทพมหานคร: ประยูรวงศ์พริ้นติ้ง, 2548), หน้า 220.

[8] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559), หน้า 38-39.

[9] สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดยโสธร, *จำนวนวัดและจำนวนพระภิกษุสามเณรจังหวัดยโสธร*, (ยโสธร: สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดยโสธร, 2565) หน้า 1–2.

1.2 คำถามวิจัย

1.2.1 แนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการวัดในสังคมไทยเป็นอย่างไร

1.2.2 หลักพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธรเป็นอย่างไร

1.2.3 บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธรเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการวัดในสังคมไทย

1.3.2 เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร

1.3.3 เพื่อบูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร

1.3.4 เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มุ่งเน้นการศึกษาข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัด โดยมีขอบเขตการวิจัยที่ครอบคลุมในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาการบูรณาการแนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการวัดร่วมกับหลักพุทธปรัชญาเถรวาท โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่

1) การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการวัดในสังคมไทย

2) การวิเคราะห์หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร เช่น หลักสัปปายะ หลักปาปณิกธรรม และหลักสาราณียธรรม

3) การบูรณาการแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่ร่วมกับหลักพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการวัดที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับบริบทของจังหวัดยโสธร

2. ขอบเขตด้านพื้นที่การวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาวัดในจังหวัดยโสธร โดยเฉพาะวัดที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการและพัฒนาชุมชน ซึ่งคัดเลือกจากวัดที่มีการบริหารจัดการที่โดดเด่นและมีศักยภาพในการเป็นแบบอย่าง ได้แก่

1) วัดศรีธรรมมาราม (พระอารามหลวง)

2) วัดมหาธาตุ (พระอารามหลวง)

3) วัดสิงห์ท่า

4) วัดพระธาตุกู่จาน

5) วัดพระพุทธบาทยโสธร

6) วัดหอก่อง

7) วัดป่านิคมพัฒนาราม

8) วัดภูถ้ำพระ

วัดเหล่านี้ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองยโสธรและอำเภอใกล้เคียง โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกจากการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ความเชื่อมโยงกับชุมชน และการประยุกต์ใช้แนวคิดการบริหารที่สอดคล้องกับหลักพุทธศาสนา

3. ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

1. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการวัด รวมถึงผู้ที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาวัดและชุมชน โดยคัดเลือกตามวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ดังนี้

1) พระสงฆ์ (เจ้าอาวาสและพระภิกษุ) จำนวน 8 รูป

2) นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 2 คน

3) ผู้บริหารองค์กรท้องถิ่น จำนวน 1 คน

4) คณะกรรมการวัด จำนวน 2 คน

5) ผู้นำชุมชน จำนวน 1 คน

6) ประชาชนทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับวัด จำนวน 1 คน

รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งหมด 15 รูป/คน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและครอบคลุมมุมมองทั้งในเชิงบริหารจัดการและความเชื่อมโยงกับชุมชน

การกำหนดผู้ให้ข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยมีเหตุผล (Reasoning) สำคัญในการเลือกอยู่ 4 ประการ คือ

1) พระสงฆ์ หมายถึงเจ้าอาวาสและพระภิกษุภายในวัด

2) นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาเป็นผู้รู้และเข้าใจในหลักการทางพุทธปรัชญาเป็นอย่างดี สามารถเสนอ และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับแนวคิดวิธีการบริหารจัดการวัดให้เป็นไปด้วยดี

3) คณะกรรมการวัด ได้แก่ ประชาชนที่ได้รับการแต่งตั้งขึ้นมาเพื่อช่วยเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัด

4) ผู้นำชุมชนแต่ละชุมชนที่มีความใกล้ชิดกับวัดเป็นผู้ให้การสนับสนุนในการบริหารจัดการวัดในแต่ละชุมชนให้เรียบร้อยดีงาม

5) ประชาชนทั่วไป ได้แก่ ประชาชนในชุมชนของวัดที่ผู้วิจัยได้กำหนดเป็นพื้นที่วิจัย และประชาชนที่มาจากท้องที่อื่น ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ

4. ขอบเขตด้านระยะเวลาในการวิจัย

การดำเนินการวิจัยจะใช้ระยะเวลาทั้งหมด 12 เดือน เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. 2567 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2568 โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วงหลัก ได้แก่

1) ช่วงการศึกษาและทบทวนวรรณกรรม (มีนาคม – มิถุนายน 2567)

2) ช่วงการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (กรกฎาคม – พฤศจิกายน 2567)

3) ช่วงการวิเคราะห์ข้อมูลและเขียนรายงานวิจัย (ธันวาคม 2567 – มีนาคม 2568)

การกำหนดขอบเขตดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อให้การวิจัยครอบคลุมทุกมิติของการบริหารจัดการวัดในบริบทของจังหวัดยโสธร โดยเน้นการบูรณาการระหว่างหลักการบริหารสมัยใหม่และหลักพุทธปรัชญาเพื่อพัฒนาวัดให้มีบทบาทสำคัญต่อชุมชนและสังคมไทยในระยะยาว

1.5 วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์เชิงลึกผ่านการศึกษาเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลเอกสาร (Documentary Research)

ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหลักที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดและหลักพุทธปรัชญาเถรวาท แหล่งข้อมูลสำคัญประกอบด้วย

1) พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ครบ 200 ปีแห่งราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ และฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539

2) งานวิชาการและตำราทางพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดและการบูรณาการหลักธรรมในการบริหาร

3) วิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่ผ่านมา ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารวัด การพัฒนาชุมชน และการใช้หลักพุทธศาสนาในการบริหารจัดการ

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Research)

ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร โดยเน้นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาในบริบทของการบริหารวัด

1) พระสงฆ์ (เจ้าอาวาสและพระภิกษุ) จำนวน 8 รูป

2) นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 2 คน

3) ผู้บริหารองค์กรท้องถิ่น จำนวน 1 คน

4) คณะกรรมการวัด จำนวน 2 คน

5) ผู้นำชุมชน จำนวน 1 คน

6) ประชาชนทั่วไป จำนวน 1 คน

รวมทั้งหมด 15 รูป/คน ซึ่งคัดเลือกตามวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเน้นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ตรงในการบริหารจัดการวัด

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Guide) พัฒนาชุดคำถามสัมภาษณ์ที่ครอบคลุมหัวข้อเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัด การประยุกต์ใช้หลักพุทธปรัชญาในการบริหาร และความคิดเห็นเกี่ยวกับการบูรณาการแนวคิดสมัยใหม่กับหลักธรรม

แบบบันทึกภาคสนาม (Field Notes) ใช้สำหรับบันทึกข้อสังเกตและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการลงพื้นที่

การบันทึกเสียง เพื่อความถูกต้องและครบถ้วนของข้อมูล (โดยได้รับความยินยอมจากผู้ให้สัมภาษณ์)

4. การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

ข้อมูลที่รวบรวมได้จะนำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และเชิงอุปนัย (Inductive Analysis) โดยเน้นการตีความเชิงลึกเพื่อหาความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดการบริหารสมัยใหม่และหลักพุทธปรัชญา

การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แยกประเด็นสำคัญจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และเอกสาร เพื่อนำไปจัดหมวดหมู่และสรุปผล

การตรวจสอบข้อมูล (Triangulation) เปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่งเพื่อความแม่นยำและความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย

5. การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล (Data Validation)

ใช้วิธีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลผ่านการตรวจสอบแบบย้อนกลับ (Member Checking) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ไปสอบทานกับผู้ให้ข้อมูลเพื่อยืนยันความถูกต้อง นอกจากนี้ ยังใช้การอภิปรายผลกับผู้เชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้องเพื่อเสริมสร้างความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย

6. การนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัยจะถูกนำเสนอในรูปแบบของการวิเคราะห์เชิงพรรณนา โดยสรุปผลการวิจัยออกเป็นหัวข้อหลัก ๆ ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมทั้งมีการอภิปรายผลเชิงวิชาการเพื่อแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่กับหลักพุทธปรัชญาเถรวาท รวมถึงข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติสำหรับการบริหารจัดการวัดในอนาคต

1.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.6.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

Ernest Dale ได้เสนอแนวทางการบริหารที่เน้นการจัดการทางธุรกิจ โดยแบ่งกระบวนการบริหารออกเป็นขั้นตอนที่สำคัญ ดังนี้

1) การจัดองค์กร (Organizing)
2) การวางแผน (Planning)
3) การจัดการบุคลากร (Staffing)
4) การอำนวยการ (Direction)
5) การควบคุม (Control)
6) การสร้างสรรค์นวัตกรรม (Innovation)
7) การเป็นตัวแทนองค์กร (Representation)

แนวทางของ Dale มีความแตกต่างจากทฤษฎีของศาสตราจารย์ Gulick ใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ การควบคุม การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ และการเป็นตัวแทนองค์กร ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. การควบคุม (Control) การควบคุมคือกระบวนการดูแลให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ ผู้บริหารต้องติดตามผลงานอย่างต่อเนื่องเพื่อประเมินความคืบหน้าและแก้ไขปัญหาที่อาจทำให้งานผิดแผน การรายงานผล (Reporting) ถือเป็นส่วนสำคัญของการควบคุม เพราะช่วยให้ผู้บริหารทราบสถานะงานและสามารถสั่งการแก้ไขได้ทันเวลา นอกจากนี้ การจัดงบประมาณ

(Budgeting) ไม่เพียงเป็นเครื่องมือในการวางแผน แต่ยังช่วยในการประสานงานและควบคุมการใช้งบประมาณ หากมีการใช้จ่ายเกินงบประมาณ แสดงว่ามีจุดบกพร่องในการบริหารที่ต้องได้รับการแก้ไข

2. การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ (Innovation) หมายถึงการพัฒนาความคิดหรือแนวทางใหม่ ๆ ในองค์กร ซึ่งอาจเกิดจากการคิดค้นของตนเอง การผสมผสานแนวคิดเดิมกับแนวคิดใหม่ หรือการนำแนวคิดจากสาขาอื่นมาปรับใช้ Herbert A. Simon กล่าวว่าการสร้างสรรค์สิ่งใหม่เป็นส่วนสำคัญของการบริหาร เพราะช่วยส่งเสริมความก้าวหน้าขององค์กรและสังคม การทำงานประจำวันไม่ถือเป็นการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ แต่ควรเป็นการค้นหาสิ่งใหม่และกิจกรรมที่ท้าทาย Dale เน้นย้ำว่าการสร้างสรรค์สิ่งใหม่เป็นหน้าที่พื้นฐานของผู้บริหาร เพราะสามารถนำไปสู่เทคนิคหรือกระบวนการบริหารที่ช่วยให้องค์กรบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การเป็นตัวแทนองค์กร (Representation) การเป็นตัวแทนองค์กรเป็นบทบาทสำคัญของผู้บริหาร โดยต้องทำหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างองค์กรกับบุคคลหรือหน่วยงานภายนอก เช่น หน่วยงานรัฐ สถาบันการเงิน คู่ค้า ลูกค้า และประชาชนทั่วไป หน้าที่นี้ช่วยให้ผู้บริหารรับทราบความต้องการและสภาพแวดล้อมที่อาจส่งผลต่อองค์กร รวมทั้งสามารถหาวิธีป้องกันหรือแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างทันท่วงที

แนวทางของ Dale ช่วยให้เห็นว่าการบริหารไม่เพียงมุ่งเน้นการจัดการภายในองค์กร แต่ยังต้องคำนึงถึงการสร้างสรรค์สิ่งใหม่และการเป็นตัวแทนองค์กรเพื่อรับมือกับความท้าทายจากภายนอก[10]

Luther Gulick และ Lyndall Urwick ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารในงานเขียนชื่อ “Papers on the Science of Administration” ในปี 1937 โดยระบุว่ากระบวนการบริหารประกอบด้วย 7 ขั้นตอนสำคัญ หรือที่เรียกว่า “POSDCORB Model” ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. P = Planning (การวางแผน) การวางแผนเป็นขั้นตอนแรกที่ต้องพิจารณานโยบายและเป้าหมายขององค์กร เพื่อกำหนดแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ โดยใช้ความรู้และข้อมูลในการคาดการณ์อนาคตและวางกลยุทธ์อย่างมีเหตุผล กระบวนการนี้รวมถึงการกำหนดวัตถุประสงค์ ระยะเวลา ทรัพยากร และผลลัพธ์ที่คาดหวัง ตัวอย่างเช่น การวางแผนปรับปรุงสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนต้องกำหนดลำดับความสำคัญและทรัพยากรที่จำเป็น หรือการจัดบริการสุขภาพต้องคำนึงถึงช่วงเวลาและความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม

2. O = Organizing (การจัดองค์กร) การจัดองค์กรเกี่ยวข้องกับการแบ่งงานและจัดการทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย โดยอาจแบ่งหน่วยงานตามลักษณะงานเฉพาะทาง (Specialization) หรือตามปริมาณงาน นอกจากนี้ ยังต้องพิจารณาการจัดโครงสร้างองค์กร เช่น หน่วยงานหลัก (Line), หน่วยงานที่ปรึกษา (Staff), และหน่วยงานสนับสนุน (Auxiliary) เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพสูงสุด การจัดองค์กรยังครอบคลุมการแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นและปรับปรุงโครงสร้างให้เหมาะสมกับสถานการณ์

---

[10] Ernest Dale, (1973), อ้างถึงใน ชวลิต พุทธวงศ์, *การบริหารในวงการสุขภาพในสถานศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร: โอเอส พริ้นติ้งเฮาส์, 2528), หน้า 8–11.

3. S = Staffing (การบริหารบุคคล) การบริหารบุคคลเป็นกระบวนการจัดการทรัพยากรมนุษย์ให้เหมาะสมกับงาน โดยครอบคลุมการสรรหา พัฒนา และรักษาบุคลากรที่มีความสามารถเพื่อให้องค์กรบรรลุเป้าหมาย กระบวนการนี้รวมถึงทุกขั้นตอนตั้งแต่การรับคนเข้าทำงานจนถึงการออกจากงาน นอกจากนี้ ยังต้องมีการจัดทีมงานที่มีความรู้ความสามารถเพื่อให้งานดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การจัดทีมงานในโครงการสุขภาพที่ต้องมีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

4. D = Directing (การอำนวยการ) การอำนวยการเกี่ยวข้องกับการควบคุมงานและการนำองค์กร โดยอาศัยทักษะต่าง ๆ เช่น ภาวะผู้นำ (Leadership), มนุษยสัมพันธ์ (Human Relations), และการจูงใจ (Motivation) เพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังรวมถึงการตัดสินใจ (Decision-making) ที่ต้องอาศัยข้อมูลและเทคนิคสมัยใหม่ เช่น การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis) และระบบสารสนเทศ (Information Systems) เพื่อให้การตัดสินใจมีความแม่นยำและรวดเร็ว

5. CO = Coordinating (การประสานงาน) การประสานงานเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้การทำงานร่วมกันเป็นไปอย่างราบรื่น โดยเฉพาะในองค์กรขนาดใหญ่ที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย การประสานงานที่ดีจะช่วยแก้ไขปัญหาข้อขัดข้องและส่งเสริมให้การทำงานเป็นระบบมากขึ้น นอกจากนี้ การสื่อสาร (Communication) ที่มีประสิทธิภาพยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การประสานงานประสบความสำเร็จ

6. R = Reporting (การรายงาน) การรายงานเป็นกระบวนการสื่อสารผลการปฏิบัติงานให้กับผู้เกี่ยวข้อง ทั้งภายในและภายนอกองค์กร โดยต้องมีความชัดเจน ถูกต้อง และครอบคลุมทุกด้าน เพื่อให้ผู้รับข้อมูลสามารถนำไปใช้ในการตัดสินใจหรือวางแผนต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ การรายงานยังช่วยสะท้อนผลสำเร็จและปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงงานในอนาคต

7. B = Budgeting (การงบประมาณ) การงบประมาณเป็นกระบวนการบริหารการเงินขององค์กร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมและกำกับงานให้เป็นไปตามแผนที่กำหนด กระบวนการงบประมาณประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ เช่น การเตรียมงบประมาณ การพิจารณาอนุมัติ การดำเนินการ และการตรวจสอบ (Audit) เพื่อให้มั่นใจว่าการใช้งบประมาณเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและโปร่งใส การบริหารงบประมาณยังต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของค่าใช้จ่ายและแหล่งที่มาของเงินทุน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการขององค์กร

กระบวนการบริหารทั้ง 7 ขั้นตอนนี้เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้องค์กรสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยแต่ละขั้นตอนมีความสัมพันธ์และส่งผลต่อกันอย่างใกล้ชิด[11]

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง ศิลปะในการทำงานให้สำเร็จลุล่วงโดยอาศัยความร่วมมือจากผู้อื่น โดยนักบริหารมีบทบาทสำคัญในการวางแผน จัดระบบ บริหารจัดการ และควบคุมทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกันและบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ หน้าที่หลักของนักบริหาร

---

[11] Luther Gulick and Lyndall Urwick, (1937), อ้างถึงใน สมพงษ์ เกษมสิน, *เรื่องการบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร: ไทยพัฒนาการพิมพ์, 2538), หน้า 21.

ประกอบด้วย 5 ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การสรรหาและจัดวางบุคลากร (Staffing) การอำนวยการ (Directing) และการควบคุม (Controlling) แม้ว่าหน้าที่ทั้ง 5 ประการนี้จะถูกกำหนดขึ้นโดยทฤษฎีการบริหารสมัยใหม่ แต่ในทางปฏิบัติแล้ว หลักการเหล่านี้สอดคล้องกับวิธีการบริหารงานของคนไทยที่ใช้กันมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะในองค์กรหรือชุมชนตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความชัดเจนของบทบาทผู้บริหารในยุคก่อน

ผู้บริหารที่ดีควรมีทักษะและวิธีการทำงานที่สามารถสร้างความไว้วางใจและความเชื่อมั่นให้กับทีมงานได้ นอกจากนี้ ยังต้องมีความหนักแน่น มั่นคง และเป็นเสาหลักที่พึ่งพาได้ขององค์กร ผู้บริหารควรมีความสามารถในการมอบหมายงานให้เหมาะสมกับความเชี่ยวชาญของแต่ละบุคคล พร้อมทั้งรู้จักกระจายอำนาจและความรับผิดชอบให้กับทีมงาน เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระและสร้างประสิทธิภาพในการทำงาน ดังนั้น ผู้บริหารที่ดีจึงไม่เพียงแต่ดูแลภาพรวมขององค์กรเท่านั้น แต่ยังต้องเข้าใจและสนับสนุนการทำงานของบุคคลในทีมให้เกิดผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ[12]

พระธรรมวโรดม ได้กล่าวไว้ในหนังสือการปกครองวัด ว่า การพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้มีประสิทธิภาพนั้น ขึ้นอยู่กับศักยภาพในการบริหารจัดการของพระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาสเป็นอย่างมาก เจ้าอาวาสถือเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ระดับต้นที่มีบทบาทหลักในการบริหารจัดการวัดในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการปกครอง การศาสนา หรือการบริการชุมชน ด้วยหน้าที่เหล่านี้ เจ้าอาวาสจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนองค์กรให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ เนื่องจากเจ้าอาวาสเป็นพระสังฆาธิการที่มีหน้าที่บริหารและดูแลวัดอย่างใกล้ชิด รวมทั้งยังเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด จึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นในชุมชน

เพื่อให้วัดสามารถเป็นศูนย์กลางของชุมชนได้อย่างแท้จริง เจ้าอาวาสจำเป็นต้องเป็นบุคคลที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือและศรัทธา การที่เจ้าอาวาสมีคุณธรรม จริยธรรม และความสามารถในการบริหารจัดการที่ดี จะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นและความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัดกับชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ที่เอื้อประโยชน์ต่อสังคมอย่างยั่งยืน[13]

วิจิตร ศรีสะอ้าน ได้ให้ความหมายของ “การบริหาร” ในฐานะที่เป็นกิจกรรมประเภทหนึ่ง การบริหารสามารถให้คำจำกัดความได้ดังนี้

1) การบริหารหมายถึงศิลปะในการทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

2) การบริหารคือกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยใช้ปัจจัยต่าง ๆ เช่น บุคลากร เงินทุน และทรัพยากรต่าง ๆ ในการปฏิบัติงาน[14]

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้อธิบายถึงพุทธวิธีบริหารไว้ว่า เป็นแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ ซึ่งได้รับการสืบทอดมาอย่างยาวนานกว่า 2,500 ปี และยังคงเป็นหลักการสำคัญในการศึกษาด้านการบริหารตามหลักพระพุทธศาสนา โดยมีหลักฐานทาง

---

[12] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *คุณธรรมสำหรับนักบริหาร,* (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2539), หน้า 2-3.

[13] พระธรรมวโรดม, *การปกครองวัด*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2539), หน้า 118.

[14] วิจิตร ศรีสะอ้าน, *หลักและระบบการบริการการศึกษา*, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2539), หน้า 5–6.

พุทธพจน์ที่เกี่ยวข้องปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกหลายส่วน พุทธวิธีการบริหารนี้ถือเป็นกรอบแนวคิดสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ของนักบริหาร ซึ่งสามารถสรุปเป็นคำย่อภาษาอังกฤษว่า POSDC โดยมีรายละเอียดดังนี้

P (Planning) หมายถึง การวางแผน เพื่อกำหนดทิศทางและแนวทางการดำเนินงานในปัจจุบันให้บรรลุเป้าหมายในอนาคต

O (Organizing) หมายถึง การจัดองค์กร โดยการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์และสายการบังคับบัญชาภายในองค์กรให้ชัดเจน

S (Staffing) หมายถึง การจัดการด้านบุคลากร ซึ่งเกี่ยวข้องกับการสรรหา พัฒนา และจัดวางบุคคลให้เหมาะสมกับหน้าที่

D (Directing) หมายถึง การอำนวยการ โดยเน้นการสื่อสารและการนำทีมเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนที่กำหนด

C (Controlling) หมายถึง การกำกับดูแล เพื่อควบคุมคุณภาพการปฏิบัติงานและแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในองค์กร

พุทธวิธีการบริหารนี้ยังคงมีความทันสมัยและเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพสำหรับนักบริหารในการปฏิบัติหน้าที่จนถึงปัจจุบัน[15]

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้กล่าวถึงหลักธรรมะในการบริหารงานไว้ว่า การบริหารคือการทำให้กิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินไปได้อย่างราบรื่น โดยใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือสำคัญ การใช้ปัญญาในการบริหารงานเปรียบเสมือนการเชื้อเชิญให้งานก้าวหน้าไปอย่างเป็นธรรมชาติ ไม่มีความกดดันหรือความร้อนใจ เพราะการทำด้วยปัญญานั้นเป็นไปด้วยความเข้าใจและความอ่อนโยน ในทางตรงกันข้าม หากทำด้วยความคาดหวังหรือความโลภ มักจะนำมาซึ่งความกดดันและความทุกข์ใจ

การบริหารงานมีหลายระดับ ตั้งแต่ระดับพื้นฐานที่มุ่งเน้นประโยชน์ส่วนตน ไปจนถึงระดับสูงที่คำนึงถึงประโยชน์ของสังคมและโลกใบนี้ หากผู้บริหารมีจิตใจที่กว้างขวาง ย่อมสามารถบริหารงานเพื่อประโยชน์ของเพื่อนมนุษย์ทั้งโลกได้ แม้ว่าจะทำได้โดยอ้อมก็ตาม เพราะการทำดี การทำสิ่งที่ถูกต้อง และการเป็นแบบอย่างที่ดี ย่อมส่งผลให้คนอื่น ๆ อยากปฏิบัติตาม

นอกจากนี้ พระธรรมโกศาจารย์ยังเน้นย้ำว่า การบริหารงานที่แท้จริงนั้น ต้องเริ่มจากการบริหารระบบงานให้มีความเป็นไปได้ ทั้งในด้านการป้องกันปัญหาและการแก้ไขอุปสรรคต่าง ๆ เพราะในการทำงานย่อมมีอุปสรรคเป็นธรรมดา การฝ่าฟันและผ่านพ้นอุปสรรคเหล่านั้นไปได้ จึงจะนำไปสู่ความสำเร็จอย่างแท้จริง[16]

สุรพล สุยะพรหม ได้ให้ทัศนะว่า การจัดการเชิงพุทธ (Buddhist Management) ถือเป็นสาขาวิชาหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการบูรณาการระหว่างศาสตร์สองด้านเข้าด้วยกัน ได้แก่ ศาสตร์ด้านการจัดการ (Management Science) และพุทธศาสตร์ (Buddhist Studies) โดยมีการประมวลความรู้

---

[15] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีบริหาร,* (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 4 – 5.

[16] พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), *ธรรมเพื่อการบริหารการบริหารธุรกิจแบบพุทธ,* (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2553), หน้า 17.

จากทั้งสองศาสตร์มาผสมผสานกันอย่างเป็นระบบ จนเกิดเป็นองค์ความรู้เฉพาะทางในสาขานี้ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 แนวทางหลัก ดังนี้

แนวทางแรก มุ่งเน้นการศึกษาการจัดการทั่วไปผ่านแนวคิดทางพระพุทธศาสนา โดยมีรายวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ การจัดการเชิงยุทธศาสตร์ตามหลักพุทธธรรม การจัดการพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา การควบคุมทางการจัดการตามหลักพุทธปรัชญา การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานตามแนวพุทธศาสตร์ และมนุษย์สัมพันธ์กับการจัดการเชิงพุทธ

แนวทางที่สอง เป็นการศึกษาด้านการจัดกิจการพระพุทธศาสนา โดยยึดตามหลักการที่มหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ ได้กำหนดไว้ ประกอบด้วย 6 องค์การหลัก ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์

ทั้งสองแนวทางนี้สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างหลักการจัดการสมัยใหม่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมทั้งในเชิงวิชาการและการปฏิบัติจริง[17]

1.6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เกรียงศักดิ์ เขียวยิ่ง ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์โดยผลของการวิจัยพบว่า “การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในยุคปัจจุบันต้องมุ่งเน้นทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยสามารถตรวจสอบและควบคุมได้อย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ พนักงานในองค์กรควรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากขึ้น เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างเป้าหมายขององค์กรและความต้องการของบุคคล การบริหารทรัพยากรมนุษย์จึงไม่เพียงแต่เป็นกระบวนการที่ส่งผลดีต่อองค์กรเท่านั้น แต่ยังช่วยพัฒนาศักยภาพของพนักงานแต่ละคนไปพร้อมกัน

ในสภาพแวดล้อมทางธุรกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเต็มไปด้วยความไม่แน่นอน ผู้บริหารจำเป็นต้องสนับสนุนและตอบสนองความต้องการของพนักงานอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งปรับตัวและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สามารถแข่งขันได้ในสภาวะที่ท้าทาย การบริหารทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้องค์กรอยู่รอดและเติบโตได้อย่างยั่งยืนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน”[18]

พระอธิการไพฑูรย์ วิปุโล ได้ทำวิจัยเรื่อง “แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาในพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า “แนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา ถือเป็นแนวทางที่สมดุลและถูกต้อง เพราะมุ่งเน้นการสร้างมนุษย์ให้มีจิตใจเข้มแข็ง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีปัญญาในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม การพัฒนาตามแนวทางนี้จะนำไปสู่ความสำเร็จที่ยั่งยืน โดยหลักคำสอนในพระพุทธศาสนามีหลาย

---

[17] สุรพล สุยะพรหม, *พื้นฐานทางการจัดการ*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555), หน้า 153–186.

[18] เกรียงศักดิ์ เขียวยิ่ง, “การบริหารทรัพยากรมนุษย์”, *รายงานการวิจัย*, (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2542), หน้า 136.

ประการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เช่น หลักการพัฒนาตนเอง การอยู่ร่วมกันในสังคม การปฏิบัติตามหน้าที่ หลักการคบหามิตรที่ดี หลักธรรมเกี่ยวกับเศรษฐกิจ และการดูแลธรรมชาติแวดล้อม นอกจากนี้ ยังมีหลักธรรมที่ช่วยพัฒนามนุษย์สู่ความหลุดพ้น โดยใช้แนวทางไตรสิกขา ซึ่งครอบคลุมการพัฒนาทั้งด้านพฤติกรรม (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา

การพัฒนาตามหลักไตรสิกขานี้ต้องอาศัยการศึกษาทั้งภาคทฤษฎี (ปริยัติ) และการลงมือปฏิบัติ (ปฏิบัติ) เพื่อให้เข้าใจกฎธรรมชาติและกฎแห่งชีวิต เช่น ไตรลักษณ์และปฏิจจสมุปบาท ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ (ปฏิเวธ) โดยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีลสิกขา จิตตสิกขา และปัญญาสิกขา จะช่วยให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริงและยั่งยืนในทุกด้านของชีวิต”[19]

พระพุทธินันทน์ บุญเรือง ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนตามแนวทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวคิดที่สามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในการพัฒนาคนในยุคปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีหลายประการที่เหมาะสมกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เช่น หลักทิฏฐธัมมิกัตถะ (ประโยชน์ในปัจจุบัน) สังวัตตนิกธรรม (ธรรมที่เกื้อกูลต่อสังคม) สัมปรายิกัตถะ (ประโยชน์ในอนาคต) อิทธิบาท (หลักความสำเร็จ) มรรค (ทางแห่งการหลุดพ้น) และสังโยชน์ (กิเลสที่ผูกมัดใจ) ซึ่งรวมเรียกว่าไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางนี้มุ่งเน้นการพัฒนาคนใน 4 ด้านหลัก ได้แก่

1. การพัฒนากาย คือการดูแลสุขภาพและพฤติกรรมทางกายให้เหมาะสม
2. การพัฒนาศีล คือการฝึกฝนตนเองให้มีจริยธรรมและปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง
3. การพัฒนาจิต คือการฝึกจิตให้มีสมาธิและความมั่นคงทางอารมณ์
4. การพัฒนาปัญญา คือการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง

หลักธรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี แต่ยังส่งผลต่อการสร้างสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืนอีกด้วย”[20]

พระศักดิ์ดา วิสุทธิญาโณ ได้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาพบว่า “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนามุ่งเน้นการฝึกฝนมนุษย์ในทุกด้าน โดยใช้หลักการต่างๆ ที่เหมาะสมกับบุคคล เช่น การคัดสรรคนตามหลัก "บัว 4 เหล่า" ซึ่งเปรียบเทียบมนุษย์กับบัวที่อยู่ในน้ำต่างระดับกัน เพื่อจัดสรรธรรมะให้สอดคล้องกับความสามารถและความพร้อมของแต่ละคน นอกจากนี้ยังมีหลัก "จริต 6" ที่ช่วยวิเคราะห์ลักษณะนิสัยของบุคคล เพื่อนำไปสู่การฝึกปฏิบัติที่ได้ผลสูงสุด

---

[19] พระอธิการไพทูรย์ วิปุโล, “แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2547, หน้า 143.

[20] พระพุทธินันทน์ บุญเรือง,“การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แบบยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย), 2549, หน้า 245.

ในกระบวนการสอนและการดำเนินชีวิต พระพุทธศาสนามักสอดแทรกคำสอนผ่านพุทธศาสนสุภาษิต เพื่อให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจและนำไปใช้ได้อย่างลึกซึ้ง การพัฒนาตนเองยังอาศัยหลัก "ภาวนา 4" ซึ่งครอบคลุมการฝึกฝนทั้งทางกาย ศีล จิต และปัญญา เพื่อให้บุคคลก้าวหน้าอย่างรอบด้าน

สำหรับผู้ที่มีบทบาทในการพัฒนาผู้อื่น พระพุทธศาสนามีหลักธรรมมากมายที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ เช่น การใช้ความเมตตาและความปรารถนาดีต่อกัน เพื่อส่งเสริมให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และช่วยกันพัฒนาชีวิตให้สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และปัญญา

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางนี้จึงไม่เพียงแต่มุ่งเน้นการพัฒนาตนเอง แต่ยังรวมถึงการส่งเสริมให้ผู้อื่นมีความสุขและเติบโตไปพร้อมกันอย่างสมดุล”[21]

ฐิตินันดร์ กาญจนวิโรจน์ ได้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักอริยมรรค” ผลการศึกษาพบว่า “คุณภาพชีวิตที่ดีหมายถึงการมีความสุขทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยมีองค์ประกอบสำคัญที่ควรมี ได้แก่ (1) การมีงานทำและรายได้ที่เพียงพอ เพื่อสนับสนุนปัจจัยสี่ ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ซึ่งช่วยให้ชีวิตมีความสะดวกสบาย (2) การมีครอบครัวที่อบอุ่นและมีความสุข (3) การมีสุขภาพกายที่แข็งแรง (4) การมีสุขภาพจิตที่ดี

ซึ่งตลอดช่วงชีวิตของมนุษย์ ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกาย ความคิด บุคลิกภาพ และสังคม ดังนั้น นักจิตวิทยาพัฒนาการจึงเสนอว่า การพัฒนาชีวิตควรครอบคลุมทั้งด้านร่างกายและจิตใจ โดยเฉพาะการเสริมสร้างทักษะต่าง ๆ เช่น เชาวน์ปัญญา (IQ) ความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) ความสามารถในการแก้ปัญหาและเผชิญอุปสรรค (AQ) ความฉลาดทางจริยธรรม (MQ)

นอกจากนี้ หลักอริยมรรค หรือทางอันประเสริฐซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 8 ประการ ก็สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชีวิตให้บรรลุความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้อย่างยั่งยืน”[22]

พระมหานพพล กนฺตสีโล ได้ศึกษาเรื่อง “ภาวะผู้นำของการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ จังหวัดสมุทรสาคร” ผลการศึกษาพบว่า พระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรสงครามควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจของประชาชนอย่างจริงจัง เนื่องจากในปัจจุบัน สังคมกำลังเผชิญกับปัญหาความทุกข์ทางจิตใจที่เพิ่มมากขึ้น ประชาชนจึงต้องการผู้ที่มีความสามารถในการช่วยเหลือและให้คำแนะนำทางจิตใจ พระสังฆาธิการซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนาควรใช้โอกาสนี้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยการกระจายภารกิจด้านการพัฒนาจิตใจไปยังชุมชนต่าง ๆ ผ่านกิจกรรมหรือกระบวนการที่หลากหลายและต่อเนื่อง เพื่อให้ครอบคลุมทุกพื้นที่อย่างเท่าเทียม

นอกจากนี้ ไม่ควรจำกัดอำนาจหรือความรับผิดชอบไว้เพียงกลุ่มเจ้าคณะหรือเจ้าอาวาสบางกลุ่มเท่านั้น แต่ควรเปิดโอกาสให้พระสงฆ์และสามเณรที่มีความรู้ความสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือประชาชนด้านจิตใจด้วย ที่สำคัญ คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามต้องเร่งพัฒนาบุคลากร

---

[21] พระศักดิ์ดา วิสุทฺธิญาโณ, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2551, หน้า 126.

[22] ฐิตินันดร์ กาญจนวิโรจน์, “การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักอริยมรรค”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2553, หน้า 357.

ให้มีคุณภาพและความพร้อม เพื่อให้สามารถรองรับภารกิจนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในอนาคต[23]

พระปลัดมณี วฑฺฒโน (พรมมา) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาการพัฒนาวัดใหม่ห้วยลึกจังหวัดนครปฐมให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง” ผลการศึกษาพบว่า คณะกรรมการวัดได้จัดทำแผนพัฒนาวัดใหม่ห้วยลึกโดยกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และยุทธศาสตร์การพัฒนาทั้งหมด 6 ด้าน ได้แก่ 1) การปรับปรุงด้านสาธารณูปการให้เหมาะสมและเอื้อต่อการใช้งาน 2) การจัดระบบการปกครองให้เป็นไปตามระเบียบแบบแผน 3) การส่งเสริมการศึกษาด้านศาสนาให้ทันสมัยและสอดคล้องกับกระแสโลก 4) การพัฒนาการศึกษาสงเคราะห์ให้บรรลุศักยภาพสูงสุด 5) การเผยแผ่หลักธรรมตามแนวทางพุทธศาสนาโดยผสมผสานกับความรู้สมัยใหม่ และ 6) การส่งเสริมกิจกรรมสาธารณะเพื่อประโยชน์สูงสุดของพุทธศาสนิกชน

แผนแม่บทการพัฒนาวัดใหม่ห้วยลึกแบ่งออกเป็น 2 ระยะ ได้แก่ ระยะแรกตั้งแต่ปี 2555 ถึง 2559 และระยะที่สองตั้งแต่ปี 2560 ถึง 2564 โดยทั้งสองระยะมีนโยบายและมาตรการที่ชัดเจนเพื่อผลักดันให้วัดใหม่ห้วยลึกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่ปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยและกฎหมายอย่างเคร่งครัด แผนดังกล่าวถูกแปลงเป็นแผนปฏิบัติการรายปี ซึ่งประกอบด้วยโครงการต่าง ๆ ที่มีเป้าหมาย วิธีการดำเนินงาน กระบวนการประเมินผล และการจัดสรรงบประมาณอย่างเป็นระบบเพื่อให้การพัฒนาวัดบรรลุผลอย่างเป็นรูปธรรม [24]

พระครูปราโมทย์ปัญญาวัฒน์ (บุญเลิศ เตชปุณโญ) ได้ศึกษาเรื่อง “หลักสาราณียธรรม 6 กับการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการ” ผลการศึกษาพบว่า หลักสาราณียธรรม เป็นคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา ที่เน้นการปฏิบัติตนเพื่อสร้างความสามัคคีและความสงบสุขในสังคม ผู้ที่ปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ย่อมสามารถเข้าใจและสัมผัสผลแห่งการปฏิบัติได้ด้วยตนเอง อันนำไปสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์และเข้าถึงความสุขที่แท้จริงภายในจิตใจ หลักสาราณียธรรมประกอบด้วย 6 ประการ ดังนี้ 1) เมตตากายกรรม คือ การแสดงออกทางกายด้วยความเมตตา โดยมีพฤติกรรมและบุคลิกภาพที่เหมาะสม สร้างความประทับใจให้แก่ผู้อื่น 2) เมตตาวจีกรรม คือ การสื่อสารด้วยวาจาที่สุภาพ ตรงไปตรงมา และปราศจากความหยาบคาย เพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดี 3) เมตตามโนกรรม คือ การคิดดี มีจิตใจที่ปรารถนาให้ผู้อื่นประสบความสำเร็จ และมีความคิดที่บริสุทธิ์ ไม่คิดร้ายต่อกัน 4) สาธารณโภคี คือ การแบ่งปันผลประโยชน์หรือสิ่งของที่ได้รับมาอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม เพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคม 5) สีลสามัญญตา คือ การมีศีลธรรมและจริยธรรมที่มั่นคง เป็นแบบอย่างที่ดีและสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ตนเองและผู้อื่น 6) ทิฏฐิสามัญญตา

---

[23] พระมหานพพล กนฺตสีโล, “ภาวะผู้นำของการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรสาคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2554, หน้า 177.

[24] พระปลัดมณี วฑฺฒโน (พรมมา), “ศึกษาการพัฒนาวัดใหม่ห้วยลึกจังหวัดนครปฐมให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2561, หน้า 151–152.

คือ การเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เคารพในความแตกต่าง และยึดมั่นในหลักการที่ดีงามร่วมกัน

หลักสาราณียธรรมไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคล แต่ยังเป็นแนวทางในการสร้างสังคมที่สงบสุขและเป็นธรรมอีกด้วย[25]

ทองดี ปาโส ได้ศึกษาเรื่อง “ภาวะผู้นำตามหลักปาปณิกธรรมของการบริหารองค์กร ในยุคชีวิตวิถีใหม่” ผลการศึกษาพบว่า ภาวะความเป็นผู้นำมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้องค์กรให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพในหลายมิติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการฟื้นฟูและสร้างสรรค์สังคมที่ดีในยุคปัจจุบัน โดยสามารถนำหลักปาปณิกธรรมมาใช้ในการบริหารองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักปาปณิกธรรมประกอบด้วย 3 ประการหลัก ได้แก่ (1) จักขุมา หมายถึงผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์กว้างไกลและสามารถคาดการณ์แนวโน้มในอนาคตได้ (2) วิธูโร หมายถึงผู้บริหารต้องมีความสามารถในการจัดการงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความเชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้อง (3) นิสสยสัมปันโน หมายถึงผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและสามารถสร้างความร่วมมือกับผู้อื่นได้

การนำหลักปาปณิกธรรมมาใช้ในการบริหารองค์กรในยุคชีวิตวิถีใหม่จะช่วยส่งเสริมการพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและสังคมอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ การจัดโครงสร้างภายในองค์กรหรือชุมชน เช่น วัด ควรเน้นการสร้างระบบที่มีความเป็นระเบียบและความยืดหยุ่น โดยอาศัยหลักวิธูโร (ความเชี่ยวชาญในการจัดการ) และหลักสาราณียธรรม 6 ประการ ซึ่งเป็นแนวทางในการสร้างความสามัคคีและความร่วมมือระหว่างพระสงฆ์และคณะกรรมการวัด เพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างราบรื่นและบรรลุเป้าหมายร่วมกัน

การผสมผสานหลักการบริหารเหล่านี้จะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรและชุมชน พร้อมทั้งส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกมิติ[26]

ปาลิดา นามเสนาะ และคณะ ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารแบบมีส่วนร่วมตามหลักสาราณียธรรม 6 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ผลการศึกษาพบว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาเป็นแนวทางการบริหารที่เปิดโอกาสให้บุคคลภายในองค์กรและผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการทำงานเป็นทีม โดยอาศัยความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญของทุกฝ่ายเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ แนวทางนี้เน้นการร่วมมือกันในการวิเคราะห์ปัญหา วางแผน จัดสรรทรัพยากร ตัดสินใจดำเนินงาน ติดตามผล และประเมินผล โดยนำหลักสาราณียธรรม 6 ประการมาใช้ ได้แก่ เมตตากายกรรม (การกระทำด้วยความปรารถนาดี) เมตตาวจีกรรม (การพูดจาด้วยความไพเราะ) เมตตามโนกรรม (การคิดดีต่อกัน) สาธารณโภคี (การแบ่งปันทรัพยากรร่วมกัน) สีลสามัญญตา (การมีศีลธรรมร่วมกัน) และทิฏฐิสามัญญตา (การมีทัศนคติที่สอดคล้องกัน) เพื่อสร้างความสามัคคีและลดความขัดแย้งภายในองค์กร พัฒนางานให้มีประสิทธิภาพสูงสุด และส่งเสริมการศึกษาตามมาตรฐานที่กำหนด

---

[25] พระครูปราโมทย์ปัญญาวัฒน์ (บุญเลิศ เตชปุญโญ), “หลักสาราณียธรรม 6 กับการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการ”, *วารสารศิลปะศาสตร์ราชมงคลสุวรรณภูมิ*, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564) :79-86.

[26] ทองดี ปาโส, ”ภาวะผู้นำตามหลักปาปณิกธรรมของการบริหารองค์กรในยุคชีวิตวิถีใหม่”, *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์*, ปีที่ 6 ฉบับที่ 4 (กรกฎาคม-สิงหาคม 2566) :145-157.

ในด้านการสรรหาและพัฒนาบุคลากร จะเน้นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และทักษะการบริหาร โดยเฉพาะการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและการทำงานร่วมกันเป็นทีม ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการเป็นแบบอย่างที่ดี โดยใช้หลักเมตตาวจีกรรมและเมตตากายกรรมเพื่อสร้างแรงจูงใจให้กับบุคลากร ส่วนการควบคุมและติดตามผลจะใช้หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม เน้นการประเมินผลอย่างโปร่งใส ยุติธรรม และสร้างความเข้าใจร่วมกันด้วยหลักทิฏฐิสามัญญตา

การบริหารแบบมีส่วนร่วมนี้ไม่เพียงช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในองค์กร แต่ยังส่งผลให้การทำงานมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างยั่งยืน[27]

พระครูปลัดวันชาติ วิชาโต (ยอดดำเนิน) และและพระมหาไฮ้ ธมฺมเมธี (แซ่ฉั่ว) ได้ศึกษาเรื่อง “รมณียสถาน: การบริหารจัดการสาธารณูปการของวัดในทางพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการงานสาธารณูปการในวัดมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางทางจิตใจของชุมชนและเป็นสถานที่ที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้แนวคิดทฤษฎีระบบของเดวิด อีสตัน (David Easton) ซึ่งเน้นปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลลัพธ์ (Output) รวมถึงหลักการ POSDC ที่ประกอบด้วยการวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) การสั่งการ (Directing) และการควบคุม (Controlling) วัตถุประสงค์หลักแบ่งออกเป็น 3 ประการ ได้แก่ (1) การดูแลรักษาและจัดการทรัพย์สินทางศาสนาของวัด (2) การบูรณะและพัฒนาวัดให้มีความทันสมัย และ (3) การก่อสร้างและปรับปรุงเสนาสนะเพื่อให้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองและเป็นศูนย์กลางของชุมชน

ในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของวัด จำเป็นต้องคำนึงถึงหลักการสำคัญ เช่น การเลือกสถานที่ตั้งที่เหมาะสม ไม่ไกลหรือใกล้ชุมชนเกินไป มีความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงได้ง่ายในเวลากลางวัน และมีความสงบในเวลากลางคืน เพื่อให้เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรมและกิจกรรมส่วนตัวเจ้าอาวาสต้องบริหารจัดการโดยใช้ทฤษฎีระบบและหลักการ POSDC เพื่อให้วัดเป็นสถานที่สงบร่มเย็น และเป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างยั่งยืน[28]

พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงฺกโร) และคณะ ได้ทำวิจัยเรื่อง “การจัดการเชิงพุทธสมัยใหม่กับการจัดการองค์การสงฆ์” ผลการวิจัยพบว่า “การจัดการเชิงพุทธสมัยใหม่มีแนวทางหลัก 2 ประการ ได้แก่ 1) การประยุกต์หลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อใช้ในการบริหารจัดการ ทั้งในภาครัฐ องค์กรเอกชน และคณะสงฆ์ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด 2) การบริหารกิจการพุทธศาสนาใน 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง การเผยแผ่ศาสนา การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ และสาธารณูปการ โดยใช้หลักการบริหารสมัยใหม่ที่สอดคล้องกับพระวินัยและการมอบหมายหน้าที่ตามลำดับความสำคัญ พร้อมทั้งนำเทคโนโลยีมาใช้อย่างเหมาะสมเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดผลเสียต่อพุทธศาสนา

---

[27] ปาลิดา นามเสนาะ และคณะ, “การบริหารแบบมีส่วนร่วมตามหลักสาราณียธรรม 6 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา”, *วารสารมจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์,* ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม–เมษายน 2566) :197-207.

[28] พระครูปลัดวันชาติ วิชาโต (ยอดดำเนิน) และพระมหาไฮ้ ธมฺมเมธี (แซ่ฉั่ว), “รมณียสถาน: การบริหารจัดการสาธารณูปการของวัดในทางพระพุทธศาสนา”, *วารสารวิจยวิชาการ*, ปีที่ 7 ฉบับที่ 1(มกราคม-กุมภาพันธ์ 2567) :337-352.

ผู้บริหารองค์กรสงฆ์ทุกระดับจำเป็นต้องเข้าใจหลักการเหล่านี้อย่างลึกซึ้ง และสามารถสื่อสารให้ผู้ใต้บังคับบัญชาและประชาชนทั่วไปเข้าใจ เพื่อให้การนำหลักธรรมไปปฏิบัติเกิดประโยชน์สูงสุด”[29]

สรุปเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การบริหารในพระพุทธศาสนามีรากฐานมาจากปัญญาและหลักธรรม ซึ่งเน้นการทำงานอย่างมีระบบและมีส่วนร่วม โดยใช้หลักการบริหาร POSDC และหลักสัปปายะ ปาปณิกธรรม และสาราณียธรรมถูกนำมาใช้เพื่อสร้างองค์กรที่มีประสิทธิภาพและมีความสุข ผู้บริหารที่ดีต้องมีคุณธรรมและสร้างความเชื่อมั่นและความสามัคคีในองค์กร

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

บูรณาการการบริหาร หมายถึง กระบวนการผสมผสานหรือเชื่อมโยงระหว่างแนวคิด ทฤษฎี หรือหลักการต่าง ๆ เข้าด้วยกันเพื่อสร้างรูปแบบใหม่ที่มีความสอดคล้องและเหมาะสม ในที่นี้หมายถึง การผสมผสานระหว่างแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่กับหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการบริหารจัดการวัด

การบริหารจัดการวัด หมายถึง กระบวนการวางแผน จัดองค์กร บริหารบุคลากร อำนวยการ และควบคุมกิจการต่าง ๆ ภายในวัด เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของพระพุทธศาสนา รวมถึงการบริหารจัดการทรัพยากรภายในวัด เช่น ศาสนสมบัติ บุคลากร และกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในด้านศาสนา การศึกษา และการพัฒนาชุมชน

หลักพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง หลักธรรมและแนวคิดทางปรัชญาที่มาจากคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยเน้นการปฏิบัติตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อการบรรลุธรรมและความหลุดพ้น รวมถึงหลักการที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและการบริหารจัดการ เช่น หลักสัปปายะ หลักปาปณิกธรรม และหลักสาราณียธรรม

หลักสัปปายะ (Sappaya) หมายถึง หลักธรรมที่กล่าวถึงปัจจัยเกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรมและการดำรงชีวิตให้เกิดความสงบและความก้าวหน้า ประกอบด้วย 7 ประการ ได้แก่

1) อาวาสสัปปายะ ความเหมาะสมของที่อยู่อาศัยและสถานที่
2) โคจรสัปปายะ ความเหมาะสมของบริเวณและเส้นทางสัญจร
3) ภัสสสัปปายะ ความเหมาะสมของการสนทนาและการรับฟัง
4) ปุคคลสัปปายะ ความเหมาะสมของบุคคลที่คบหา
5) โภชนสัปปายะ ความเหมาะสมของอาหารและการบริโภค
6) อุตุสัปปายะ ความเหมาะสมของสภาพอากาศและสิ่งแวดล้อม
7) อิริยาปถสัปปายะ ความเหมาะสมของอิริยาบถและการเคลื่อนไหว

หลักปาปณิกธรรม หมายถึง หลักธรรมสำหรับนักบริหารหรือพ่อค้าที่มุ่งสู่ความสำเร็จ ประกอบด้วย **3** ประการ ได้แก่

1) จักขุมา การมีวิสัยทัศน์และมองการณ์ไกล

---

[29] พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงฺกโร) และคณะ, “การจัดการเชิงพุทธสมัยใหม่กับการจัดการองค์การสงฆ์”, *วารสารบัณฑิตศึกษาวิชาการ*, ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2567) :54-64.

2) วิธุโร ความเชี่ยวชาญและความสามารถในการบริหารจัดการ

3) นิสสยสัมปันโน ความสามารถในการพึ่งพาอาศัยและสร้างความร่วมมือกับผู้อื่น

หลักสาราณียธรรม หมายถึง หลักธรรมที่ส่งเสริมความสามัคคีและความปรองดองในหมู่คณะ ประกอบด้วย 6 ประการ ได้แก่

1) เมตตากายกรรม การแสดงความเมตตาผ่านการกระทำ

2) เมตตาวจีกรรม การแสดงความเมตตาผ่านวาจา

3) เมตตามโนกรรม การแสดงความเมตตาผ่านความคิด

4) สาธารณโภคี การแบ่งปันสิ่งของใช้ร่วมกัน

5) สีลสามัญญตา การมีศีลเสมอกัน

6) ทิฏฐิสามัญญตา การมีความคิดเห็นตรงกันในเรื่องสำคัญ

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.8.1 ทำให้เข้าใจแนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการวัดในสังคมไทย

1.8.2 ทำให้เข้าใจหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร

1.8.3 ทำให้ได้ความรู้ที่เกิดจากการบูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร

1.8.4 ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร

1.9. กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร มีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

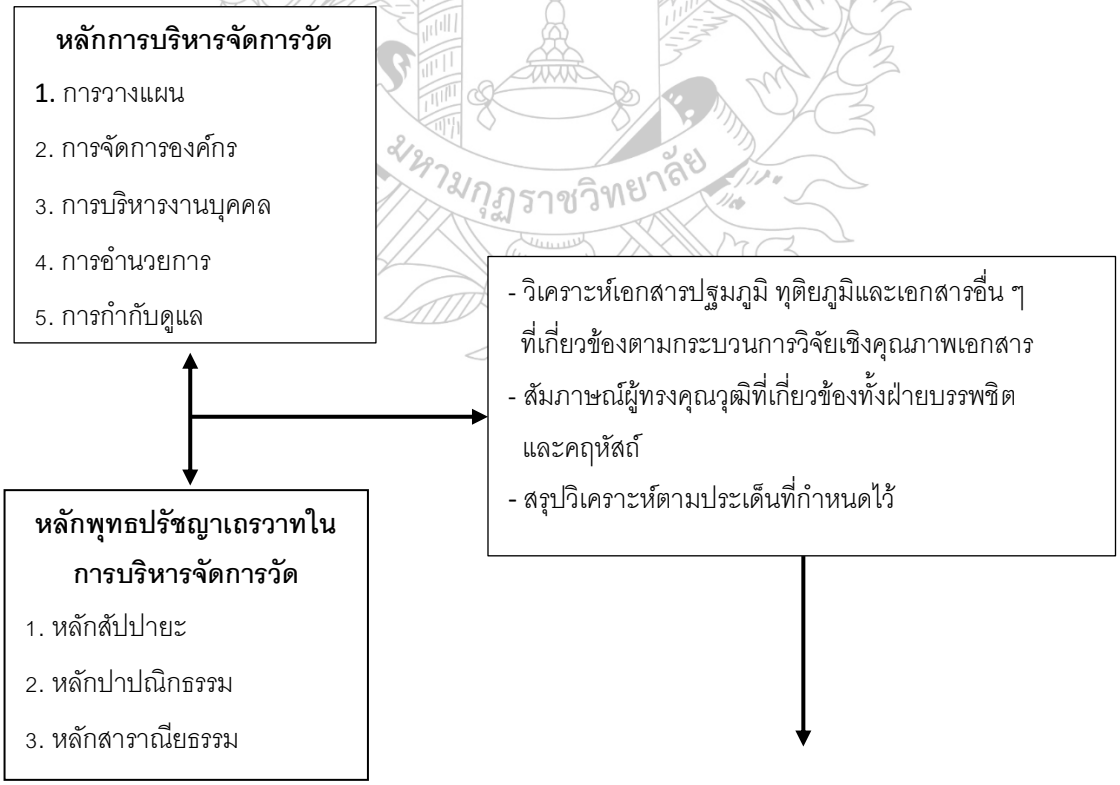

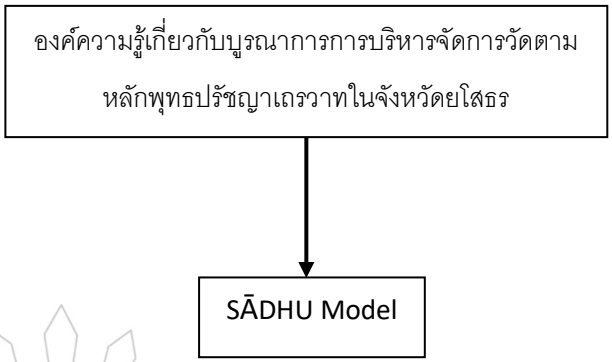

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

มหามกุฏราชวิทยาลัย

บทที่ 2
แนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการวัดในสังคมไทย

การวิจัยเรื่อง บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า ประมวล แนวคิด ทฤษฎี จากนโยบาย ตำรา บทความ คู่มือ รวมทั้งผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและนำมาใช้เป็นยุทธวิธีแนวทางการดำเนินการวิจัย ซึ่งในบทนี้พอสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

2.1 ความรู้เกี่ยวกับวัดในพุทธศาสนา

2.2 ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการ

2.3 การบริหารจัดการวัดในสังคมไทย

2.4 แนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการวัด

2.5 สรุป

2.1 ความรู้เกี่ยวกับวัดในพุทธศาสนา

วัด เป็นสถานที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทยอย่างช้านาน เพราะเป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นสถานที่ศึกษาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นสถานที่ที่ผู้คนสามารถมาปฏิบัติธรรม ฝึกสมาธิ และเจริญสติปัญญา เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน และเป็นสถานที่เก็บรักษาศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และประวัติศาสตร์ของชุมชนไว้ ด้วยเหตุนี้ วัดจึงเป็นสถาบันที่สำคัญมากในพระพุทธศาสนาและสังคมทั่วไป ซึ่งเป็นทั้งสถานที่ปฏิบัติธรรมและศูนย์รวมของการพัฒนาจิตใจและวัฒนธรรมของชุมชน

2.1.1 ความหมายของวัด

คำว่า "วัด" เป็นคำที่ถูกบัญญัติขึ้นในภายหลัง โดยไม่ทราบที่มาที่ชัดเจนว่ามีต้นกำเนิดตั้งแต่สมัยใด ปัจจุบันคำนี้ใช้เรียกสถานที่ซึ่งเป็นที่พำนักและประกอบศาสนกิจของพระสงฆ์และพุทธบริษัท โดยมีสิ่งก่อสร้างและเสนาสนะต่าง ๆ ที่ใช้ในการปฏิบัติกิจทางพุทธศาสนา เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ รวมถึงพื้นที่ใช้สอยของสงฆ์ เป็นต้น แต่หากย้อนกลับไปในสมัยพุทธกาล จะพบว่าพุทธบริษัทและชาวอินเดียโบราณมักเรียกสถานที่เหล่านี้ด้วยคำว่า "อาราม" "อาวาส" "สังฆาราม" หรือ "วิหาร" ซึ่งคำเหล่านี้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนามากมาย เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา เป็นต้น

ในสมัยพุทธกาล วัดมักถูกสร้างขึ้นในพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติ เนื่องจากเห็นคุณค่าของธรรมชาติที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตและการปฏิบัติธรรมของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ทำให้เกิดความสงบเย็น ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาปัญญา แม้แต่พระพุทธเจ้าเองก็ทรงสรรเสริญประโยชน์ของการอาศัยอยู่ในธรรมชาติว่าเป็นปัจจัยที่ช่วยให้เกิดสติและสมาธิได้ดี ดังนั้น วัดในสมัยพุทธกาลจึงมีองค์ประกอบหลักคือธรรมชาติ และพระองค์ยังทรงบัญญัติพระธรรมวินัยเพื่อให้ภิกษุสงฆ์สามารถดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางธรรมชาติได้อย่างสมดุล ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และรู้จักอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างถูกต้อง

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันคนทั่วไปมักเข้าใจว่า "วัด" เป็นเพียงสถานที่พำนักของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ค่อนข้างผิวเผินและไม่ลึกซึ้งพอ ที่จริงแล้ว คำว่า "วัด" มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีซึ่งมีอยู่ 3 คำด้วยกัน คือ[1]

อาราม หมายถึง สถานที่อันร่มรื่น เช่น วัด สวน หรืออุทยาน ที่ทำให้ผู้มาเยือนรู้สึกยินดีและสบายใจ มีคำอธิบายในภาษาบาลีว่า "อาคนฺตวา รมนฺติ เอตฺถาติ อาราโม" ซึ่งแปลว่า สถานที่ที่ผู้มาถึงรู้สึกยินดี[2] นอกจากนี้ยังมีคำไวพจน์อื่นๆ ในภาษาบาลี เช่น อาวาส วิหาร อสฺสม และยตินิวาส ที่มีความหมายใกล้เคียงกัน คำว่า "อาราม" ในทางพระวินัย หมายรวมถึงสิ่งปลูกสร้างและต้นไม้ในบริเวณนั้น เป็นคำนามโบราณที่แปลว่า สถานที่ที่ทำให้ผู้มาเยือนรู้สึกรื่นรมย์ และมักใช้คู่กับคำคุณศัพท์ว่า "รมณีย์" ซึ่งในบทประพันธ์มักย่อว่า "รมย์" โดยสรุปแล้ว วัดคืออาราม หรือสถานที่อันน่ารื่นรมย์ คำว่า "อาราม" เป็นคำแรกในพุทธบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระสงฆ์มีที่อยู่ ตามพุทธพจน์ที่ตรัสเมื่อมีการถวายวัดแห่งแรกว่า "อนุชานามิ ภิกฺขเว อารามํ" แปลว่า "ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอาราม"[3] อารามจึงเป็นสถานที่ที่เอื้อต่อการภาวนาและสร้างความรื่นรมย์ให้กับผู้มาเยือน

ส่วนคำว่า "อาวาส" โดยพยัญชนะแปลว่า ที่อยู่ ซึ่งมีความหมายกว้าง แต่หากจำกัดความให้แคบลง หมายถึง วัด หรือที่อยู่ของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเรียกว่า "ภิกขุอาวาโส" ในอภิธานัปปทีปิกา แปลว่า เรือน และเป็นไวพจน์ของคำว่า ฆร เป็นต้น

คำว่า "วิหาร" โดยพยัญชนะแปลว่า ที่อยู่อาศัย คล้ายคลึงกับคำว่า อาวาส แต่ในทางพระวินัย เช่น ในมหัลลกสิกขาบทแห่งสังฆาทิเสส และในอนุศาสน์ หมายถึงสิ่งปลูกสร้างที่เป็นหลังคา มักสร้างด้วยอิฐและปูน เช่น ตึก เนื่องจากวิหารสร้างไว้เพื่อเป็นที่อยู่ของภิกษุ จึงถูกเรียกว่า "วิหาร" ซึ่งมีความหมายเทียบเท่ากับคำว่า "วัด" ในภาษาไทย อย่างไรก็ตาม ความหมายของพระพุทธศาสนาไม่จำกัดอยู่เพียงรูปธรรมเท่านั้น แต่ยังมีความสัมพันธ์ลึกซึ้งกับชีวิตและวัฒนธรรมของคนไทยมาอย่างยาวนาน แม้ในสังคมเมืองปัจจุบันผู้คนอาจห่างเหินจากวัดมากขึ้น แต่การทำบุญตักบาตรยังคงเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน ในชนบท ความสัมพันธ์ระหว่างวัด พระสงฆ์ และประชาชนยังคงแน่นแฟ้น วัดและพระสงฆ์จึงเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาและศูนย์รวมจิตใจของชาวไทย

วัด คือ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา โดยทั่วไปมักประกอบด้วยโบสถ์ วิหาร และที่พักอาศัยของพระสงฆ์หรือนักบวช เป็นต้น[4] โดยความหมายพื้นฐานแล้ว วัดคือที่พำนักของพระสงฆ์ ซึ่งคล้ายคลึงกับบ้านเรือนของประชาชนทั่วไป วัดนับเป็นสถาบันที่มีความสำคัญทั้งในเชิงรูปธรรมและนามธรรม เนื่องจากเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน หากพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ ย่อมนำมาซึ่งความสงบสุข

---

[1] พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9, ราชบัณฑิต), *ศัพท์วิเคราะห์*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, 2558), หน้า 102.

[2] พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9, ราชบัณฑิต), *พจนานุกรมไทย-บาลี*, (กรุงเทพมหานคร: บจก.ปัญญมิตร การพิมพ์, 2559), หน้า 808.

[3] วิมหา. (ไทย) 4/59/71-72.

[4] ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554,* พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), 2556), หน้า 1,104.

ในสังคม ดังนั้น วัดจึงมีบทบาทที่ขาดไม่ได้ต่อการพัฒนาชุมชน การทำความเข้าใจความหมายของวัดจึงควรพิจารณาทั้งในแง่ของความหมาย วัตถุประสงค์ และหน้าที่ของวัดและพระสงฆ์ควบคู่กัน ทั้งในมิติรูปธรรมและนามธรรม นอกจากนี้ ยังมีปราชญ์และผู้เชี่ยวชาญได้ให้คำจำกัดความของวัดไว้ดังนี้

คำว่า 'วัด' ราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นสถานที่ทางศาสนา โดยปกติมีโบสถ์ วิหาร และที่อยู่ของสงฆ์หรือนักบวช[5] และวัด หมายถึง สถานที่ทางศาสนา มีเสนาสนะและอาคารวัตถุต่าง ๆ เป็นที่พำนักอยู่อาศัย ปฏิบัติพระธรรมวินัย และประกอบศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ของพุทธบริษัทโดยทั่วไป[6]

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้ให้ความหมายไว้ว่า วัด เป็นคำใช้เรียกสถานที่ทางพระพุทธศาสนามาแต่โบราณ เป็นคำเรียกรวมที่ดินและอาคาร เช่น อุโบสถ วิหาร ศาลา กุฏิ ที่ตั้งอยู่บนที่ดินนั้นด้วย วัดที่ถูกต้องสมบูรณ์คือวัดที่ได้รับอนุญาตให้ตั้งวัดถูกต้องตามกฎหมายและเป็นนิติบุคคล[7]

คะนึงนิตย์ จันทบุตร ได้ให้ความหมายไว้ว่า วัด หมายถึง ที่อยู่ของพระสงฆ์ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นสัญลักษณ์ของความสงบร่มเย็น สะอาด ร่มรื่น เหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรม และเป็นสถาบันอุดมคติ เพราะสามารถเปลี่ยนแปลงเจตคติด้านพื้นฐานของมนุษย์ เปลี่ยนแปลงเจตคติของสังคม โดยการตั้งสังคมอริยสงฆ์ซึ่งมีปัญญาและกรุณาเป็นตัวนำ มีความบริสุทธิ์ สะอาดเป็นพื้นฐาน เป็นสถานที่วัดภูมิธรรม และภูมิรู้ของศาสนิกชนผู้ประพฤติตามพระธรรมวินัยของพระศาสดา[8]

นอกจากวัดเป็นสถานที่ทางศาสนาตามปกติแล้วจะมีเสนาสนะและอาคารวัตถุต่าง ๆ เป็นที่พำนักอยู่อาศัย ปฏิบัติธรรมวินัยและประกอบศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ของพุทธบริษัทโดยทั่วไปแล้ว วัดยังเป็นศูนย์กลางบริการทางการศึกษาและทางสังคมอีกด้วย

สุนทร สุภูตะโยธิน ได้ให้ความหมายไว้ว่า วัดเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจและบำเพ็ญกุศล เป็นสถาบันการศึกษาอบรมของพระสงฆ์และเยาวชนผู้ขาดแคลนโอกาสทางการศึกษา เป็นศูนย์กลางของการพบปะสังสรรค์ ปรึกษาหารือ และให้บริการด้านต่าง ๆ แก่ชุมชน[9]

วัดเป็นหน่วยงานทางศาสนาที่ถือเป็นสถาบันหลักของชุมชน มีหน้าที่สำคัญในการถ่ายทอดศีลธรรม จริยธรรม จัดการศึกษาและการอบรม ให้ความรู้ รวมถึงส่งเสริมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชุมชน วัดยังเป็นที่พำนักของพระสงฆ์หรือนักบวชผู้ประพฤติพรหมจรรย์ และเป็นดินแดนแห่งพระรัตนตรัย

---

[5] ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542,* (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์, 2546), หน้า 1059.

[6] กรมการศาสนา, *คู่มือวิทยากรอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2540), หน้า 223.

[7] พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ "คำวัด"*, (พิมพ์ครั้งที่ 3), (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2551), หน้า 869.

[8] คะนึงนิตย์ จันทบุตร, *ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษากรณีวัดป่านานาชาติ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวานกราฟิก จำกัด, 2553), หน้า 8

[9] สุนทร สุภูตะโยธิน, *คู่มือสมณศักดิ์สำหรับผู้บริหาร*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : กรังปรีซ์อินเตอร์เนชั่นแนล, 2540), หน้า 42.

สำหรับชุมชน โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 เขตหลัก ได้แก่ เขตพุทธาวาส เขตธรรมาวาส และเขตสังฆาวาส[10]

จากความหมายที่กล่าวมาทั้งหมดนี้คำว่าวัดจึงหมายถึง “สถานที่ที่น่ารื่นรมย์ยินดีเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์”เพราะในอดีตสภาพวัดนั้นมีสภาพเป็นป่ายังไม่มีสิ่งก่อสร้างใด ๆ เป็นสถานที่ที่สงบสงัดเหมาะสมที่จะเป็นอาณาบริเวณที่อยู่ของสมณะผู้ต้องการศึกษาปฏิบัติเพื่อบรรลุโลกุตรธรรม

สรุปได้ว่า วัดหมายถึงสถานที่ในทางพระพุทธศาสนา เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณรในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและประกอบกิจของสงฆ์ เป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมและบำเพ็ญกุศลของพุทธบริษัททั้งหลายและเป็นสถานที่ในการให้การศึกษาอบรมขัดเกลาบุคคลให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ดังกล่าวนี้ อาจเป็นเพียงความหมายในด้านรูปธรรมเพื่อสะดวกในการสื่อสารเท่านั้น แต่ความจริงแล้ววัดในพระพุทธศาสนามีความผูกพันกับชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทยมาอย่างยาวนาน เพราะเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรม ประเพณี และศูนย์กลางอื่น ๆ อีกมาก

2.1.2 ประเภทของวัด

ตามพระราชพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ในมาตรา 31 ให้วัดมีสองอย่าง คือ วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และสำนักสงฆ์ โดยให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล และมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป[11] โดยความหมายของวัดตามเจตนาในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ดังกล่าวข้างต้น คือ[12]

1) วัดเป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนา และเป็นสถานที่พำนักอาศัยของภิกษุสงฆ์ ดังจะเห็นได้จากหลักเกณฑ์การอนุญาตสร้างวัดที่กำหนดว่า "สมควรเป็นที่พำนักอาศัยของภิกษุสงฆ์" และหลักเกณฑ์ในการตั้งวัดตามข้อ 4 แห่งกฎกระทรวงฉบับนี้ว่า เมื่อได้สร้างเสนาสนะขึ้นเป็นหลักฐานพร้อมที่จะใช้เป็นที่พำนักของภิกษุสงฆ์ได้แล้ว ให้ผู้ได้รับอนุญาตสร้างวัดดำเนินการต่อไป

2) วัดประเภทที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ต้องได้สร้างขึ้นหรือบูรณปฏิสังขรณ์เป็นหลักฐานถาวร และมีพระภิกษุอยู่ประจำไม่น้อยกว่า 5 รูป ติดต่อกันไม่น้อยกว่า 5 ปี แต่ระยะเวลาห้าปีมิได้บังคับแก่วัดที่ได้สร้างอุโบสถเสร็จเรียบร้อยแล้ว

วัด ถือเป็นนิติบุคคลที่มีสถานะทางกฎหมายเทียบเท่ากับบุคคลทั่วไป ดังนั้น ตามมาตรา 33 ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้มีการแบ่งประเภทของวัดออกเป็น 2 ประเภทหลัก[13] ได้แก่

---

[10] พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุตติเมธี), "การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน" ใน ธรรมปริทัศน์ 46, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546): 164.

[11] พระวิสุทธิภัทรธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรัสี), *พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎมหาเถรสมาคม*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 3.

[12] กรมการศาสนา, *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2542), หน้า 16.

[13] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, *รายงานการสังเคราะห์งานวิจัยรูปแบบและกระบวนการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรม : ศึกษาเฉพาะกรณี วัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี*, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2545, หน้า 1.

1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ซึ่งรวมถึงอารามต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 5 ของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ รัตนโกสินทร์ศก 121 และวัดที่ได้รับการยกฐานะจากสำนักสงฆ์ให้เป็นวัดโดยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เพื่ออำนวยความสะดวกในการประกอบสังฆกรรมตามหลักพระธรรมวินัยสำหรับพระสงฆ์ วัดประเภทนี้ถือว่ามีความสมบูรณ์ทั้งในด้านกฎหมายและพระวินัย โดยมีเจ้าอาวาสทำหน้าที่เป็นผู้แทนวัดในการดำเนินกิจการต่าง ๆ

2) สำนักสงฆ์ หมายถึง วัดที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศจัดตั้งขึ้น แต่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา รวมถึงวัดที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้สร้างขึ้นตามมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) และวัดที่สร้างขึ้นก่อนปี ร.ศ. 121 ที่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา นอกจากนี้ วัดยังสามารถแบ่งตามสภาพฐานะออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

(1) พระอารามหลวง คือ วัดที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี หรือสมเด็จพระยุพราชทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ หรือพระราชทานเพื่อเป็นเกียรติยศแก่บุคคล หรือวัดนั้น ๆ รวมถึงวัดที่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชบริพารผู้ใหญ่ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์ แล้วน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระอารามหลวง นอกจากนี้ยังรวมถึงวัดที่ประชาชนสร้างหรือปฏิสังขรณ์และทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวงด้วย

(2) วัดราษฎร์เป็นสถานที่ทางศาสนาที่ประชาชนร่วมกันสร้างหรือบูรณะขึ้น โดยได้รับการอนุมัติและประกาศจัดตั้งอย่างถูกต้องตามกฎหมายจากทางราชการ นอกจากนี้ยังมีการร่วมมือกันดูแลรักษาสืบทอดกันมาเรื่อย ๆ วัดราษฎร์นี้รวมถึงวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและสำนักสงฆ์ที่ไม่ได้จัดอยู่ในประเภทพระอารามหลวงด้วย

(3) วัดร้าง คือ วัดที่ไม่มีพระภิกษุสงฆ์พำนักอาศัยประจำ ซึ่งทางราชการได้ขึ้นทะเบียนเป็นวัดร้าง วัดร้างยังคงมีสถานะเป็นนิติบุคคลอย่างสมบูรณ์ และมีโอกาสที่จะฟื้นฟูเป็นวัดที่มีพระสงฆ์ได้อีกครั้ง โดยปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการยกวัดร้างเป็นวัดมี พระสงฆ์ พ.ศ. 2514

นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังได้จำแนกวัดออกเป็น 3 ประเภทดังนี้[14]

(1) วัดที่เน้นการสร้างถาวรวัตถุให้มีความสวยงามและโอ่อ่า มักมีเสนาสนะที่ใหญ่โตและใช้เงินทุนจำนวนมาก วัดประเภทนี้มักมีผู้อุปถัมภ์สำคัญหรือเจ้าอาวาสที่มีความสามารถพิเศษในการหารายได้เข้าวัด โดยส่วนใหญ่เงินที่ได้มาจากผู้บริจาคภายนอก ไม่ใช่คนในพื้นที่

(2) วัดที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาและความรู้ มุ่งให้ทั้งประชาชนและพระสงฆ์ได้เรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ วัดประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องใช้เงินทุนมาก แต่จะมีการจัดกิจกรรมเพื่อการศึกษาอย่างสม่ำเสมอ

(3) วัดที่เน้นการปฏิบัติธรรม เช่น การวิปัสสนา เพื่อสร้างความสงบทางจิตใจ วัดประเภทนี้มักมีบรรยากาศใกล้ชิดธรรมชาติ และไม่เน้นการลงทุนในสิ่งก่อสร้างมากนัก

---

[14] พนม พงษ์ไพบูลย์, *จารึกไว้ในพระศาสนา จารึกไว้ในการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2538), หน้า 4.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 31 ได้แบ่งวัดออกเป็น 2 อย่าง คือ[15]

1) วัดที่ได้รับการพระราชทานวิสุงคามสีมา ได้แก่ "อาราม" ตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 5 ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 รวมถึงวัดที่ได้รับการปรับฐานะจากสำนักสงฆ์และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เพื่ออำนวยความสะดวกในการประกอบสังฆกรรมตามหลักพระธรรมวินัยสำหรับพระสงฆ์ ถือเป็นวัดที่ครบถ้วนทั้งในด้านกฎหมายและพระวินัยทุกด้าน โดยมีเจ้าอาวาสทำหน้าที่เป็นผู้แทนวัดในการดำเนินกิจการต่าง ๆ

2) สำนักสงฆ์ หมายถึง วัดที่ได้รับการจัดตั้งโดยกระทรวงศึกษาธิการ แต่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา นอกจากนี้ยังรวมถึงวัดที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้สร้างขึ้นตามมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 และวัดที่สร้างขึ้นก่อนปี ร.ศ. 121 ที่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเช่นกัน วัดถือเป็นที่พำนักของพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติพรหมจรรย์ และเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของพระรัตนตรัยสำหรับชุมชน โดยแบ่งออกเป็น 3 เขตหลัก ได้แก่ เขตพุทธาวาส เขตธรรมาวาส และเขตสังฆาวาส วัดถือเป็นศูนย์กลางสำคัญทั้งในด้านศาสนาและสังคม เป็นสถานที่ที่ผู้คนมาพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นแหล่งที่มาของวัฒนธรรม และเป็นส่วนสำคัญในวิถีชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ วัดยังมีบทบาทในการช่วยคลี่คลายปัญหาต่าง ๆ ของครอบครัวในชุมชนชนบทอีกด้วย[16]

นอกจากวัดจะเป็นสถานที่อยู่ของพระสงฆ์ เป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณร และเป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา[17] วัดได้ชื่อว่าเป็นศาสนสถานที่ประกอบกิจกรรมสำคัญของชาวพุทธ เป็นที่อยู่ของบรรพชิต ได้แก่ พระสงฆ์และสามเณร ตลอดจนฆราวาสที่เกี่ยวข้อง เป็นสถานที่ศึกษาและปฏิบัติธรรม รวมทั้งการเผยแผ่ศาสนธรรมของชาวพุทธ วัดในปัจจุบันถือเป็นองค์กรสำคัญภายใต้สถาบันสงฆ์ ทำหน้าที่เป็นที่พำนักของพระภิกษุผู้ถือศีลบริสุทธิ์ เป็นพื้นที่อันเงียบสงบและร่มเย็น เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรมของทั้งพระสงฆ์ สามเณร และผู้แสวงหาความสงบใจ วัดยังเปรียบเสมือนสถาบันทางจิตวิญญาณชั้นสูง ที่ช่วยปรับเปลี่ยนแนวคิดและพฤติกรรมของบุคคล พร้อมทั้งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในวงกว้าง โดยการตั้งสังคมอริยสงฆ์ซึ่งมีปัญญาและกรุณาเป็นตัวนำ ความบริสุทธิ์และความสะอาดเป็นพื้นฐาน และเป็นสถาบันการศึกษาอบรมของพระสงฆ์และเยาวชนผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา อีกทั้งเป็นศูนย์กลางของการสมาคม พบปะสังสรรค์ ปรึกษาหารือ และบริการด้านต่าง ๆ แก่ชุมชน[18]

---

[15] สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม, *คู่มือพระสังฆาธิการและพระวินยาธิการ,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2542), หน้า 8.

[16] ทินพันธุ์ นาคะตะ, *การเมืองการบริหารไทย : ภาระของชาติ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์, 2533), หน้า 235.

[17] บุญร่วม เทียมจันทร์, *เจ้าอาวาส เจ้าพนักงาน ใครกำหนด ?,* (กรุงเทพมหานคร : สามดีพริ้นติ้งอีควิปเม้นท์, 2546), หน้า 39.

[18] สุนทร สุภูตะโยธิน, *คู่มือสมณศักดิ์สำหรับผู้บริหาร*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : กรังปรีซ์อินเตอร์เนชั่นแนล, 2540), หน้า 42.

สรุปได้ว่า วัดเป็นสถานที่ทางพระพุทธศาสนาและเป็นสัญลักษณ์แห่งความดีงามของผู้มี จริยวัตรอันงดงาม อันได้แก่พระภิกษุและสามเณรผู้ใฝ่ในธรรม นอกจากนี้ วัดยังเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณรในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและประกอบกิจของสงฆ์ และวัดยังเป็นศูนย์รวมแห่งความเจริญดีงาม เป็นสถานที่สำคัญในการส่งเสริมและอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมที่ผู้คนใช้เป็นรากฐานในการดำเนินชีวิต และเป็นเอกลักษณ์ของชาติ อีกทั้งเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นปูชนียสถาน เป็นที่พำนักที่อยู่อาศัยของพุทธบริษัท และให้การบริการแก่ชุมชนสังคมนั้น ๆ ตามความเหมาะสม ทั้งด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการสาธารณะสงเคราะห์

2.1.3 ประวัติการสร้างวัดในพระพุทธศาสนา

แต่เดิมในสมัยครั้งพุทธกาลนั้น ยังไม่มีการสร้างอาคารสถานให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์โดยเฉพาะเจาะจง เนื่องจากพระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตให้พระภิกษุมีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งถาวร ด้วยจะพระพุทธองค์ทรงตระหนักถึงอันตรายจากการยึดติดในทรัพย์สมบัติทางโลก จึงได้กำหนดสถานที่พำนักพื้นฐานที่เรียบง่ายที่สุด คือ “รุกขมูลเสนาสนะ” ซึ่งหมายถึงการพักอาศัยโคนต้นไม้ และให้จาริกไปเรื่อย ๆ โดยไม่ยึดติดกับที่ใดที่หนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้จิตใจเป็นอิสระปราศจากสิ่งผูกมัด เมื่อพระพุทธเจ้าและเหล่าสาวกออกเผยแผ่พระธรรม ได้มีผู้คนจำนวนมากเกิดความเลื่อมใสศรัทธาบางส่วนขอบวชเป็นพระภิกษุ ในขณะที่ผู้ที่ไม่ได้บวชก็ให้การสนับสนุนช่วยเหลือเป็นอย่างดี โดยเฉพาะพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งนครราชคฤห์ ที่ทรงประกาศตนเป็นผู้อุปถัมภ์หลักของพุทธศาสนา ทั้งทรงถวาย “เวฬุวัน” ให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระสาวกของพระองค์ได้ทรงรับอารามต่าง ๆ ไว้ด้วยเหตุผลสำคัญ นั่นคือบทบาทของพระสงฆ์ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการปฏิบัติวิปัสสนาเท่านั้น แต่ยังมีหน้าที่ในการเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ เพื่อเผยแผ่พระธรรมคำสอนอีกด้วย พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้พระภิกษุสามารถรับอารามที่ผู้มีศรัทธาถวายได้ ตัวอย่างเช่น เชตวนาราม ซึ่งสร้างโดยอนาถบิณฑิกเศรษฐีแห่งกรุงสาวัตถี และบุพพารามวิหาร ที่นางวิสาขาเป็นผู้สร้างถวาย จึงถือได้ว่า เวฬุวนาราม เป็นวัดแห่งแรกของพุทธศาสนา

การสร้างวัดในพระพุทธศาสนามีประวัติความเป็นมาที่เชื่อมโยงกับการเผยแผ่และการปฏิบัติของพระพุทธศาสนาในแต่ละยุคสมัย โดยวัดเป็นสถานที่ที่ใช้ในการศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรม และเป็นที่พำนักของพระสงฆ์ วัดในพระพุทธศาสนาเริ่มมีการสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยพุทธกาล และมีการพัฒนาต่อมาเรื่อย ๆ ในทุกยุคสมัยของการเผยแผ่ศาสนา ดังนี้

1) สมัยพุทธกาล

การสร้างวัดในสมัยพุทธกาลมีความสำคัญและเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการปฏิบัติของพระสงฆ์ในยุคต้นของพระพุทธศาสนา วัดในสมัยพุทธกาลเริ่มต้นขึ้นเพื่อเป็นสถานที่พักอาศัยของพระสงฆ์ที่ออกบวชและเพื่อเป็นศูนย์กลางในการศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรม วัดในยุคนี้มีลักษณะที่เรียบง่าย แต่มีความสำคัญทางด้านจิตวิญญาณและการศึกษาอย่างยิ่ง โดยมีประวัติและลักษณะการสร้างที่สำคัญดังนี้

(1) ลักษณะของวัดในสมัยพุทธกาล

วัดในสมัยพุทธกาลไม่ใช่โครงสร้างที่ซับซ้อนอย่างวัดในยุคหลัง แต่เป็นสถานที่สำหรับพระสงฆ์ที่ต้องการสละบ้านเรือนมาอยู่ในที่สงบเงียบ เพื่อปฏิบัติธรรมและศึกษาพระธรรมวินัย

ส่วนมากวัดจะถูกสร้างขึ้นในสถานที่เงียบสงบ เช่น ป่า สวน และริมแม่น้ำ เพื่อให้มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติสมาธิและการเจริญวิปัสสนา วัดมักประกอบไปด้วย "กุฏิ" ซึ่งเป็นที่พักของพระสงฆ์ และ "ธรรมศาลา" สำหรับใช้ในการแสดงธรรมและบรรยายธรรม

(2) วัดที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล

วัดเวฬุวันมหาวิหาร[19] เป็นวัดแห่งแรกของพุทธศาสนา สร้างโดยพระเจ้าพิมพิสาร ผู้ครองแคว้นมคธ ทรงถวายสวนเวฬุวันแด่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน โดยตรัสว่า "สวนเวฬุวันของเรานี้ตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสม ไม่ไกลหรือใกล้หมู่บ้านจนเกินไป เดินทางสะดวก ผู้ใดประสงค์จะมาเฝ้าก็สามารถทำได้ในเวลากลางวัน ซึ่งไม่วุ่นวาย ส่วนกลางคืนก็เงียบสงบ ไม่มีเสียงรบกวน ไม่มีผู้คนพลุกพล่าน เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรมและแสวงหาความสงบ เราจึงเห็นว่าสถานที่นี้สมควรถวายแด่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข" จากนั้น พระองค์ทรงรับพระสุวรรณภิงคารแล้วหลั่งน้ำทักษิโณทก ถวายสวนเวฬุวันแด่พระผู้มีพระภาคด้วยพระดำรัสว่า "ข้าพระองค์ขอน้อมถวายสวนเวฬุวันนี้แด่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ขอพระพุทธเจ้าทรงรับไว้ด้วยเถิด" พระผู้มีพระภาคทรงรับอารามนั้นแล้ว ทรงแสดงธรรมโปรดพระเจ้าพิมพิสาร จนพระองค์ทรงเข้าใจแจ่มแจ้ง เกิดความปิติและศรัทธา ทรงมีพระราชหฤทัยแกล้วกล้า และเบิกบานด้วยพระธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์ทรงแสดง. แล้วเสด็จลุกขึ้นจากที่ประทับเสด็จกลับ ต่อมาพระพุทธองค์ ได้ทรงแสดงธรรมีกถาเพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอาราม” [20] สภาพแวดล้อมของเวฬุวันวิหารในสมัยพุทธกาลคงร่มรื่นด้วยต้นไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคงมีต้นไผ่อยู่มาก เพราะคำว่า “เวฬุ” ภาษาบาลีมีความหมายว่า “ต้นไผ่”

วัดเชตวันวิหาร[21] เป็นวัดที่มีความสำคัญมากที่สุดแห่งหนึ่งในสมัยพุทธกาล โดยชื่อ “เชตวัน” นั้นมีความหมายว่า "สวนเจ้าเชต" น่าจะถูกสร้างขึ้นประมาณปีที่ 3 หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ และเป็นวัดที่พระองค์ประทับอยู่ยาวนานที่สุดตลอดพระชนม์ชีพ คือ 19 ปี เชตวันวิหารนี้สร้างโดยอนาถบิณฑิกเศรษฐี ชาวเมืองราชคฤห์ ซึ่งได้ซื้อที่ดินสวนจากเจ้าเชตราชกุมาร โดยใช้เงินจำนวนมากเทใส่เกวียนและนำมาปูจนเต็มพื้นที่ของสวนนั้น ความว่า“ท่านอนาถบิณฑิกคหบดีสั่งให้คนงานนำเกวียนบรรทุกเงินออกมาเรียงลาดให้ริมจดกันในเชตวัน เงินที่ขนออกมาครั้งเดียวยังไม่เพียงพอแก่พื้นที่อีกหน่อยหนึ่งใกล้ซุ้มประตู อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้สั่งให้คนงานขนเงินมาเรียงไว้ในพื้นที่นั้นจนเต็ม เพื่อแสดงความศรัทธาอันแรงกล้าของตน จนในที่สุด เจ้าเชตราชกุมารก็ยอมรับในความตั้งใจอันแน่วแน่ของเขา ไม่เพียงแต่ยอมขายที่ดินให้เท่านั้น แต่ยังร่วมทำบุญสร้างเชตวันวิหารร่วมกับอนาถบิณฑิกเศรษฐีอีกด้วย

วัดบุพพารามวิหาร[22] วัดบุพพารามตั้งอยู่ในกรุงสาวัตถี สร้างขึ้นโดยนางวิสาขา ซึ่งเป็นอุบาสิกาที่มีบทบาทสำคัญในยุคพุทธกาล วัดแห่งนี้มีเสนาสนะที่โดดเด่น โดยเฉพาะปราสาทที่สร้าง

---

[19] จันทบุรีนฤนาถ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ, *ปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต ฉบับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ*, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2513), หน้า 739.

[20] วิ.ม. (ไทย) 4/ 59/71-72.

[21] วิ.จู. (ไทย) 7/307/118.

[22] สำ.ม. (ไทย) 19 /826 / 398.

โดยนางวิสาขา ตามที่ระบุในโมคคัลลานสูตร ปราสาทของนางวิสาขามิคารมาตาถูกสร้างขึ้นอย่างมั่นคงแข็งแรง มีฐานลึกฝังแน่น ไม่สั่นคลอนหรือโยกไหว เป็นวัดที่มีการสร้างที่พักและศาลาธรรมที่สะดวกสบาย วัดนี้เป็นที่ที่พระนางวิสาขามีบทบาทในการเผยแผ่พระธรรมและการอุปถัมภ์การศึกษาของพระภิกษุในสมัยพุทธกาล

(3) เหตุผลในการสร้างวัด

การสร้างวัดในสมัยพุทธกาลมีเหตุผลหลักหลายประการ เช่น เพื่อเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ สถานที่แสดงธรรมแก่ประชาชน และสถานที่สำหรับการศึกษาและเผยแผ่พระธรรมวินัย วัดยังเป็นที่พำนักของพระภิกษุในช่วงเข้าพรรษา ซึ่งเป็นช่วงที่พระสงฆ์จะไม่เดินทางไกลเพื่อป้องกันการทำลายต้นไม้และสิ่งมีชีวิตเล็ก ๆ ในฤดูฝน

(4) รูปแบบของวัดในสมัยพุทธกาล

วัดในสมัยพุทธกาลมักสร้างในสถานที่ที่เงียบสงบ มีสัปปายะเหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรม เช่น ในป่า สวน หรือบริเวณที่ห่างไกลจากชุมชน มักจะมีโครงสร้างที่เรียบง่าย ประกอบด้วยที่พักอาศัยของพระสงฆ์ (กุฏิ) ศาลาแสดงธรรม (ธรรมศาลา) และบางวัดอาจมีเจดีย์ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ บางวัดมีบ่อน้ำหรือสระน้ำสำหรับการอาบน้ำและใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา

สรุป การสร้างวัดในสมัยพุทธกาลมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่และพัฒนาพระพุทธศาสนา วัดในสมัยนี้เป็นศูนย์กลางในการศึกษาและปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจของประชาชน ด้วยการสร้างวัดเหล่านี้ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เติบโตและพัฒนาไปทั่วทั้งอินเดียและแผ่ขยายไปยังดินแดนอื่น ๆ ในภายหลัง

2) สมัยหลังพุทธปรินิพพาน

หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพาน การสร้างวัดและพัฒนาวัดในพระพุทธศาสนาได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว การสร้างวัดในสมัยหลังพุทธปรินิพพานมีการเปลี่ยนแปลงทางรูปแบบและวัตถุประสงค์ตามความเจริญรุ่งเรืองและการแพร่กระจายของพระพุทธศาสนาในภูมิภาคต่าง ๆ โดยมีการสร้างวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางทางศาสนา การศึกษา ศิลปะ และวัฒนธรรมในภูมิภาคนั้น ๆ ประวัติการสร้างวัดในสมัยหลังพุทธปรินิพพานสามารถแบ่งออกได้เป็นหลายยุค ดังนี้

(1) ยุคพระเจ้าอโศกมหาราช (ประมาณ พ.ศ. 218–258) พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งราชวงศ์เมารยะถือเป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาที่สำคัญที่สุดหลังพุทธปรินิพพาน พระองค์ได้สนับสนุนการสร้างวัดและสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาทั่วทั้งอินเดีย วัดและเจดีย์ที่มีชื่อเสียงในยุคนี้คือ สังเวชนียสถาน ทั้งสี่แห่ง (สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน) ได้แก่ ลุมพินี (เนปาล), พุทธคยา (รัฐพิหาร), สารนาถ (รัฐอุตตรประเทศ) และ กุสินารา (รัฐอุตตรประเทศ)

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงมีพระราชดำรัสให้จัดสร้างวัด ซึ่งสมัยนั้นเรียกว่า 'วิหาร' ขึ้นทั้งในเมืองหลวงปาฏลีบุตร คือ วัดอโศการาม และตามหัวเมืองรอบนอกต่าง ๆ ด้วย ทั้งยังทรงสละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการจัดสร้าง และทรงเชิญชวนประชาชนให้ร่วมกันสร้างวัดวาอารามถวายพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาร่วมกับพระองค์ด้วย ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่า พระองค์ทรงให้สร้างวัดมี

จำนวนทั้งสิ้นกว่า 84,000 วัด อันเป็นพระประสงค์ที่จะให้มีวัดเทียบเท่าหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่มีจำนวน 84,000 พระธรรมขันธ์นั่นเอง[23]

(2) ยุคคันธาระและมถุรา (ประมาณ พ.ศ. 400–700) ในยุคนี้มีการผสมผสานทางศิลปะและสถาปัตยกรรมระหว่างวัฒนธรรมกรีก-โรมันกับวัฒนธรรมอินเดีย เกิดเป็นศิลปะแบบ "คันธาระ" ที่มีเอกลักษณ์ วัดในยุคนี้มีลักษณะเป็นสถูปและวิหารหินที่แกะสลักด้วยภาพสลักต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ ซึ่งเน้นความสมจริงและรายละเอียดทางศิลปะ การสร้างวัดในยุคนี้ยังเน้นที่การเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ศึกษาพระธรรม และเป็นสถานที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังดินแดนอื่น ๆ เช่น จีน และเอเชียกลาง

(3) ยุคราชวงศ์คุปตะ (ประมาณ พ.ศ. 900–1300) ยุคราชวงศ์คุปตะเป็นยุคที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก วัดในยุคนี้มีลักษณะสถาปัตยกรรมที่หรูหราและอลังการ เช่น วัดนาลันทา ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่สำคัญและใหญ่ที่สุดในสมัยนั้น โดยวัดนาลันทาเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาที่ยิ่งใหญ่และมีชื่อเสียงที่สุดในโลก โดยมีพระภิกษุและนักศึกษาจากทั่วโลกเข้ามาเรียนรู้และปฏิบัติธรรม สถูปและวิหารในยุคนี้มีการออกแบบที่ซับซ้อนและสวยงามขึ้นมาก เน้นการใช้หินและวัสดุก่อสร้างที่คงทนถาวร

(4) ยุคสมัยศิลปะปาละและเสนะ (ประมาณ พ.ศ. 1300–1600) วัดและสถูปที่สร้างขึ้นในยุคนี้ได้รับอิทธิพลจากศิลปะคุปตะ แต่มักมีการผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นและมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ วัดที่สำคัญในยุคนี้ เช่น วัดพุทธคยา ที่ได้รับการบูรณะและพัฒนาขึ้นเป็นสถูปและวิหารขนาดใหญ่ที่มีรูปปั้นและประติมากรรมพระพุทธเจ้าที่ละเอียดประณีต การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านเส้นทางสายไหมในยุคนี้ยังทำให้เกิดการสร้างวัดในภูมิภาคเอเชียตะวันออก เช่น จีน เกาหลี และญี่ปุ่น ซึ่งมีลักษณะและรูปแบบที่หลากหลายตามวัฒนธรรมท้องถิ่น

(5) การสร้างวัดในภูมิภาคต่าง ๆ ของเอเชีย เมื่อพระพุทธศาสนาแพร่กระจายออกไปนอกอินเดีย วัดพุทธถูกสร้างขึ้นในหลากหลายรูปแบบตามวัฒนธรรมและศิลปะท้องถิ่นของแต่ละภูมิภาค เช่น วัดถ้ำในจีน วัดแบบเจดีย์ในพม่าและไทย และวัดแบบพุทธมหายานในญี่ปุ่นและทิเบต ส่วนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ไทย พม่า ลาว และกัมพูชา วัดได้รับการออกแบบให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมและศิลปะท้องถิ่นที่เน้นลวดลายและการประดับตกแต่งที่วิจิตร วัดสำคัญในยุคนี้ เช่น วัดพระธาตุศรีจอมทอง ในประเทศไทย, วัดมหามุนี ในประเทศพม่า, และ วัดหลวงในหลวงพระบาง ในประเทศลาว

สรุป หลังจากพระพุทธเจ้าทรงปรินิพพาน การสร้างวัดในพระพุทธศาสนาได้พัฒนาและขยายตัวอย่างมากมาย มีการสร้างวัดที่สวยงามและซับซ้อนมากขึ้นตามยุคสมัยและวัฒนธรรมของแต่ละภูมิภาค วัดเหล่านี้ไม่เพียงเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและศึกษาพระพุทธศาสนา แต่ยังเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรม ศิลปะ และการเรียนรู้ที่ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ

---

[23] พระมหาสิงขร ปริยตฺติเมธี, “พระพุทธศาสนาในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช”, *วารสารพุทธมัค*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2559) :35-42.

3) สมัยสุโขทัยและอยุธยา

การสร้างวัดในสมัยกรุงสุโขทัยและอยุธยามีลักษณะและประวัติที่น่าสนใจ เนื่องจากเป็นช่วงที่ศิลปะ วัฒนธรรม และศาสนาพุทธรุ่งเรืองในประเทศไทย การสร้างวัดในทั้งสองสมัยนี้สะท้อนถึงความเชื่อทางศาสนาและความเป็นศูนย์กลางของชุมชน รวมถึงการแสดงออกถึงอำนาจและอุดมคติของกษัตริย์และชนชั้นปกครองในยุคนั้น

(1) สมัยกรุงสุโขทัย (พ.ศ. 1792 - 1981)

1.1 ลักษณะการสร้างวัด วัดในสมัยกรุงสุโขทัยมีลักษณะเฉพาะที่เน้นความเรียบง่ายและความสมถะ โดยมีการจัดพื้นที่วัดให้เป็นสัดส่วน แบ่งออกเป็นโซนต่าง ๆ เช่น โซนพระอุโบสถ โซนพระวิหาร และโซนเจดีย์ โดยวัดส่วนใหญ่ถูกสร้างด้วยศิลาแลงและอิฐ และมีการปั้นปูนฉาบตกแต่ง ซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อในศิลปะแบบพื้นเมืองของสุโขทัย เจดีย์หรือสถูปเป็นโครงสร้างสำคัญที่พบมากในวัดสมัยสุโขทัย โดยมีหลายรูปแบบ เช่น เจดีย์ทรงดอกบัวตูม เจดีย์ทรงปราสาทยอด และเจดีย์ทรงระฆัง ซึ่งลักษณะเหล่านี้ได้แรงบันดาลใจจากศิลปะทวารวดีและศรีวิชัย วัดที่สำคัญในสมัยสุโขทัย เช่น วัดมหาธาตุ วัดศรีชุม และวัดช้างล้อม สะท้อนถึงความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนา และเป็นศูนย์กลางทางศาสนาในยุคนั้น

1.2 เหตุผลและวัตถุประสงค์ในการสร้างวัด การสร้างวัดในสมัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของการศึกษาธรรมะและพระไตรปิฎก โดยมีกษัตริย์และชนชั้นปกครองสนับสนุนการก่อสร้างและบำรุงรักษา สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและการเมืองในสมัยนั้น ซึ่งกษัตริย์ถือว่ามีบทบาทในการส่งเสริมศาสนาและปกครองประชาชนด้วยหลักธรรม

(2) สมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 - 2310)

2.1 ลักษณะการสร้างวัด การสร้างวัดในสมัยอยุธยามีความหลากหลายมากขึ้น โดยได้รับอิทธิพลจากศิลปะขอม จีน อินเดีย และลังกา ทำให้มีลักษณะของสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานกัน วัดมักถูกสร้างให้มีขนาดใหญ่และหรูหรา เช่น วัดพระศรีสรรเพชญ์ วัดไชยวัฒนาราม และ วัดพุทไธศวรรย์ โดยเน้นการใช้วัสดุก่อสร้างที่ทนทาน เช่น อิฐแดง หินปูน และปูนปั้น ส่วนเจดีย์ทรงปรางค์นั้นก็เป็นอีกหนึ่งลักษณะเฉพาะของสมัยอยุธยา ซึ่งได้รับอิทธิพลจากศิลปะเขมรและมีการประยุกต์ใช้ในสถาปัตยกรรมวัด เช่น วัดราชบูรณะและวัดพระราม

2.2 เหตุผลและวัตถุประสงค์ในการสร้างวัด วัดถูกสร้างขึ้นไม่เพียงแต่เพื่อการบำเพ็ญบุญและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจและความรุ่งเรืองของพระมหากษัตริย์และราชวงศ์ในกรุงศรีอยุธยา วัดในสมัยอยุธยายังมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงกับการค้าขายและการทูตกับต่างประเทศ เนื่องจากอยุธยาเป็นเมืองท่าการค้าสำคัญ มีพ่อค้าจากต่างชาติที่เข้ามาค้าขายและอาศัยอยู่ภายในเมือง การสร้างวัดในยุคนี้ยังเป็นการแสดงออกถึงความเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

สรุป วัดในสมัยกรุงสุโขทัยและอยุธยาถูกสร้างขึ้นด้วยเหตุผลทั้งทางศาสนาและการเมือง มีลักษณะและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่แตกต่างกันไปตามยุคสมัยและอิทธิพลจากภายนอก แต่ทั้งสองยุคมีจุดร่วมกันในการสะท้อนถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยและเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจและความเจริญรุ่งเรืองของกษัตริย์และราชวงศ์ในแต่ละยุค

4) สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

การสร้างวัดในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เริ่มต้นขึ้นเมื่อก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีในปี พ.ศ. 2325 สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) และยังคงพัฒนามาอย่างต่อเนื่องตลอดรัชกาลต่าง ๆ โดยการสร้างวัดในสมัยนี้มีลักษณะเด่นทั้งในด้านศิลปะสถาปัตยกรรม และการแสดงถึงความเชื่อทางศาสนาที่เจริญรุ่งเรืองและหลากหลายมากขึ้น

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325 - ปัจจุบัน)

(1) สมัยรัชกาลที่ 1 (พ.ศ. 2325 - 2352)

1.1 การฟื้นฟูและสร้างวัดใหม่ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชย้ายราชธานีมายังกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงโปรดให้ฟื้นฟูและสร้างวัดใหม่จำนวนมาก โดยเฉพาะวัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม วัดที่สำคัญที่สร้างในสมัยนี้ เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) ซึ่งเป็นวัดประจำพระบรมมหาราชวัง ให้สร้างขึ้นพร้อมกับการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. 2325 แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2327[24] และวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ราชวรมหาวิหาร

1.2 ลักษณะสถาปัตยกรรม วัดในสมัยรัชกาลที่ 1 มักสร้างขึ้นด้วยศิลปะแบบอยุธยาผสมผสานกับศิลปะรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีการตกแต่งอย่างวิจิตรงดงาม เช่น ลวดลายปูนปั้น งานกระเบื้องเคลือบ และจิตรกรรมฝาผนังที่แสดงถึงเรื่องราวทางศาสนาและวรรณคดีไทย

(2) สมัยรัชกาลที่ 2 (พ.ศ. 2352 - 2367)

2.1 การปรับปรุงและสร้างวัดต่อเนื่อง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีการสร้างและปรับปรุงวัดเพิ่มเติมจากสมัยรัชกาลที่ 1 เช่น วัดอรุณราชวราราม ราชวรมหาวิหาร (วัดแจ้ง) ซึ่งเป็นวัดที่โดดเด่นด้วยพระปรางค์ที่สูงใหญ่และการประดับกระเบื้องเคลือบแบบจีนที่สวยงาม

2.2 ลักษณะศิลปะ การสร้างวัดในยุคนี้ยังคงเน้นศิลปะแบบอยุธยา แต่มีการเพิ่มรายละเอียดและการใช้สีสันที่สดใสขึ้น โดยเฉพาะในงานจิตรกรรมฝาผนังและการประดับตกแต่ง

(3) สมัยรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2367 - 2394)

3.1 การฟื้นฟูวัดเก่าและสร้างวัดใหม่สไตล์จีน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ในการฟื้นฟูวัดเก่าที่ทรุดโทรมและสร้างวัดใหม่ เช่น วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร ซึ่งมีลักษณะพิเศษคือได้รับอิทธิพลจากศิลปะจีน ทั้งในด้านการก่อสร้างและการประดับตกแต่ง เช่น งานกระเบื้องเคลือบจีนและการตกแต่งลวดลายที่ผสมผสานกันระหว่างไทยและจีน

3.2 ลักษณะเด่น วัดในสมัยรัชกาลที่ 3 มักมีการผสมผสานระหว่างศิลปะแบบไทยและจีนอย่างชัดเจน และเริ่มมีการสร้างพระปรางค์ พระเจดีย์ และพระพุทธรูปที่ใหญ่โตและมีรายละเอียดวิจิตรบรรจงมากขึ้น

(4) สมัยรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2394 - 2411)

4.1 การสร้างวัดด้วยศิลปะผสมผสาน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการนำศิลปะสมัยใหม่มาผสมผสานกับศิลปะแบบดั้งเดิม วัดสำคัญที่สร้างขึ้นในสมัยนี้ เช่น วัดราช

---

[24] กรมศิลปากร, “วัดพระศรีรัตนศาสดาราม”, 1 มกราคม 2563, < https://www.finearts.go.th/museumroyalbarges/view>. (1 March 2024).

ประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร และวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร ซึ่งมีลักษณะสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานกันระหว่างสถาปัตยกรรมตะวันตกและไทย

4.2 การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ การสร้างวัดในยุคนี้เริ่มนำเทคโนโลยีและวัสดุสมัยใหม่ เช่น กระจกสีและโลหะ มาใช้ในการตกแต่งวัด ทำให้มีความสวยงามและหรูหรายิ่งขึ้น

(5) สมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2411 - 2453)

5.1 การสร้างวัดใหม่และฟื้นฟูวัดเก่าในสไตล์ใหม่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงฟื้นฟูวัดเก่าหลายแห่งและสร้างวัดใหม่ โดยมีลักษณะสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก เช่น วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ซึ่งใช้หินอ่อนจากประเทศอิตาลีในการก่อสร้าง และมีการประดับตกแต่งด้วยสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกและไทยผสมผสานกันอย่างลงตัว[25]

5.2 การส่งเสริมพระพุทธศาสนา ในยุคนี้มีการปฏิรูปและการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาอย่างเข้มข้น การสร้างวัดในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาธรรมะและการปฏิบัติธรรมในหมู่ประชาชน

(6) สมัยรัชกาลที่ 6 ถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2453 - ปัจจุบัน)

6.1 การสร้างวัดในยุคสมัยใหม่ ตั้งแต่รัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา มีการสร้างวัดใหม่และปรับปรุงวัดเก่าอย่างต่อเนื่อง โดยมีลักษณะของสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานระหว่างศิลปะไทยแบบดั้งเดิมและสมัยใหม่ มีการนำวัสดุที่ทันสมัยมาใช้ในการก่อสร้าง เช่น วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร และวัดบวรนิเวศวิหาร

6.2 บทบาทของวัดในสังคมสมัยใหม่ วัดยังคงเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและการศึกษาของชุมชน และมีบทบาทในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ในปัจจุบัน

สรุป การสร้างวัดในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีการพัฒนาและปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย โดยสะท้อนถึงอิทธิพลของศิลปะไทย จีน ตะวันตก และรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ วัดในสมัยรัตนโกสินทร์ไม่เพียงแต่เป็นศูนย์กลางของศาสนาและการปฏิบัติธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญรุ่งเรืองและการปกครองของกษัตริย์ในแต่ละรัชกาล และมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมคุณธรรมและศีลธรรมในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งประเทศไทยเป็นประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา มาตั้งแต่อดีตอันไกลพระมหากษัตริย์ไทยผู้ทรงเป็นประมุขของประเทศชาติไทย และรัฐบาลไทย ผู้ปกครองประเทศชาติไทย ก็นับถือพระพุทธศาสนา งานพระพุทธศาสนา ก็เป็นงานพระราชภาระ และเป็นรัฐกิจที่สำคัญควบคู่กันกับการนับถือพระพุทธศาสนาของประชาชนมาตั้งแต่ต้น เพราะฉะนั้น วัดในพระพุทธศาสนา อันเป็นที่ทำงานพระพุทธศาสนา โดยพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการ พระมหากษัตริย์ รัฐบาล และประชาชน เป็นผู้อุปถัมภ์ จึงมีอยู่ทั่วประเทศไทยในทุกจังหวัด และแทบจะทุกอำเภอ แม้ในภาคใต้ ขณะนี้วัดในประเทศไทย มีมากกว่า 30,000 วัด ดังนั้นการสร้างวัดในพระพุทธศาสนามีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยและวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่จุดประสงค์หลักของการสร้างวัดยังคงเป็นการพำนักพักอาศัยของ

---

[25] หอสมุดวังท่าพระ มหาวิทยาลัยศิลปากร, “วัดเบญจมบพิตรดุสุตวนาราม – หอสมุด วัง ท่าพระ”, 1 มกราคม 2563, <http://www.thapra.lib.su.ac.th/web-temple>. (1 March 2024).

พระภิกษุ และเป็นการส่งเสริมการศึกษา การปฏิบัติธรรม และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

2.1.4 บทบาทสำคัญของวัดในสังคมไทย

พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีวัดเป็นองค์กรหลักที่มีบทบาทสำคัญต่อการดำรงอยู่ของศาสนา กล่าวคือ วัดเป็นศูนย์กลางในการอยู่อาศัย การศึกษา และการปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยของพระสงฆ์และสามเณร เพื่อสืบทอดพระศาสนาให้ยั่งยืน เมื่อพิจารณาจากมุมมองทางสังคมในอดีต จะเห็นได้ว่าวัดมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อวิถีชีวิตของคนไทยและชุมชน เป็นแหล่งสนับสนุนการเรียนรู้และการปฏิบัติธรรม ช่วยส่งเสริมการดำเนินชีวิตที่ดีและการพัฒนาตนเอง อีกทั้งยังเป็นกำลังสำคัญในการรักษาความเจริญมั่นคงของสังคม โดยเฉพาะการส่งเสริมการบำเพ็ญธรรมและการรักษาสติปัญญา ตลอดจนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของชุมชนและองค์กรต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นสถานที่ในการประกอบกิจกรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างแพร่หลาย ในสังคมไทย นับตั้งแต่สมัยโบราณ วัดจึงมีความสำคัญยิ่งต่อสังคมไทย ทุกหมู่บ้านมีวัดเป็นศูนย์กลาง มีพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจและสติปัญญา เป็นศูนย์กลางของความเชื่อถือและความสามัคคี ดังกล่าวนี้อ้างอิงเหตุผลจากคำกลอนความว่า วัดเป็นที่สงบรื่นรมย์ เป็นที่บ่มศีลงาม เป็นแหล่งความรู้ เป็นแหล่งชูธรรมะ เป็นแหล่งละอบายมุข เป็นแหล่งปลุกปลอบใจ เป็นแหล่งให้บริการ[26] หากกล่าวถึงอดีตที่ผ่านมา กล่าวได้ว่า บทบาทของวัดในสังคมไทยตั้งแต่ครั้งอดีตและอาจตกทอดมาถึงปัจจุบัน มีดังนี้

1) เป็นที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และผู้ใฝ่หาความดี
2) เป็นสถานที่ให้ประชาชนมาทำบุญและสร้างกุศล
3) เป็นพื้นที่แห่งความสงบสุข ทั้งเป็นที่อยู่ของผู้สงบและผู้ชื่นชอบความสงบ
4) เป็นแหล่งสาธารณประโยชน์ที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น การใช้น้ำจากสระวัด
5) เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ในทุกสาขาวิชา ตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูง
6) เป็นที่รวมตัวเพื่อพักผ่อนและผ่อนคลายของคนทั่วไป
7) เป็นสถานพยาบาลหรือคลินิกที่พระให้การดูแลผู้ป่วย
8) เป็นสถานที่พึ่งพำนักของคนไร้ที่พึ่ง เช่น กำพร้า อนาถา หรือผู้ประสบภัยไฟไหม้ น้ำท่วม
9) เป็นที่หลบภัยสำหรับผู้ที่ต้องเผชิญกับอันตราย เช่น สงครามหรือโรคระบาด
10) เป็นที่พึ่งทางใจสำหรับผู้เสียชีวิตและครอบครัวของผู้เสียชีวิต
11) เป็นลานกิจกรรมหรือสนามกีฬาสำหรับประชาชน
12) เป็นที่พักชั่วคราวสำหรับนักเดินทาง เหมือนโรงแรมสำหรับคนทั่วไป
13) เป็นสถานที่เปรียบเทียบคดีความ เสมือนหนึ่งเป็นโรงศาลวินิจฉัยเรื่องราวแก่ประชาชน
14) เป็นสถานที่พบปะกันแห่งชายหนุ่มหญิงสาวตามประเพณีไทยแท้แต่โบราณ

---

[26] พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), *พระสงฆ์กับการศึกษาไทยในบทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2546), หน้า 21.

15) เป็นศูนย์กลางแห่งศิลปวัฒนธรรมของสังคมไทย[27]

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันบทบาทของวัดเกิดจากความสำคัญอันเป็นภารกิจทั่วไป ดังนี้

1) เป็นสถานที่สำหรับการศึกษาของชุมชน ที่ผู้ปกครองส่งบุตรหลานมาเพื่ออุปัฏฐากพระและเรียนรู้หลักศีลธรรม รวมถึงวิชาความรู้ต่าง ๆ ที่มีการสอนในยุคสมัยนั้น อีกทั้งยังเป็นศูนย์รวมของเยาวชน

2) เป็นสถานที่ช่วยเหลือเด็กจากครอบครัวยากจน ให้มีที่อยู่อาศัยและได้ศึกษาเล่าเรียน รวมถึงผู้ใหญ่ที่ขาดแคลนก็สามารถมาพึ่งพาวัดได้

3) เป็นสถานที่ให้บริการทางการแพทย์ โดยมีการแจกจ่ายยาเพื่อรักษาผู้ป่วย

4) เป็นที่พักพิงสำหรับนักเดินทาง

5) เป็นแหล่งพบปะสังสรรค์ของชุมชน ที่ผู้คนมาพักผ่อน หาความรู้เพิ่มเติม และสร้างความสัมพันธ์

6) เป็นสถานที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ เพื่อความบันเทิงของชาวบ้าน

7) เป็นสถานที่ไกล่เกลี่ยปัญหาความขัดแย้ง ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับชีวิตครอบครัว และช่วยคลี่คลายความทุกข์ใจ

8) เป็นศูนย์รวมศิลปวัฒนธรรมของชาติ ที่รวบรวมผลงานศิลปะต่าง ๆ ไว้เสมือนพิพิธภัณฑ์

9) เป็นคลังเก็บวัสดุอุปกรณ์ที่ชาวบ้านสามารถยืมไปใช้ในโอกาสต่าง ๆ

10) เป็นศูนย์กลางการบริหารชุมชนที่ผู้นำท้องถิ่นเรียกประชุมชาวบ้านเพื่อหารือเรื่องต่าง ๆ

11) เป็นสถานที่จัดพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับชีวิตของทุกคนในแต่ละช่วงวัย[28]

กล่าวโดยย่อ บทบาทและความสำคัญของวัด ได้แก่ เป็นสถานที่อยู่ของผู้ทรงศีลทรงธรรม เป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล เป็นสถานที่ศึกษาวิชาต่าง ๆ เป็นสถานที่สังคมสงเคราะห์ เป็นรมณียสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นสถานที่พักแรมของคนเดินทาง เป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรม เป็นสถานที่ฝึกอาชีพ เป็นสถานที่บันเทิงของชาวบ้าน เป็นสถานที่เลือกคู่ เป็นสโมสรของชาวบ้าน เป็นศาลของชาวบ้าน และเป็นคลังพัสดุของชาวบ้าน[29]

---

[27] พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุตติเมธี), "การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน" *ใน ธรรมปริทัศน์ 46*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 165-166.

[28] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *การศึกษา: เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร :มูลนิธิพุทธธรรม, 2541) หน้า 15-19.

[29] พื้น ดอกบัว, *วัดและพระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท บูรพาสาส์น, 2550), หน้า 3-4.

สรุปได้ว่า ในปัจจุบันวัดมีบทบาทเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน นอกจากนี้วัดยังมีบทบาทในการพัฒนาอาชีพของประชาชน เช่น เป็นสถานศึกษากลางสำหรับประชาชนทั่วไป เป็นแหล่งรวมศิลปะวิทยาการในด้านต่าง ๆ ที่เป็นความรู้เพื่อการดำรงรักษาสังคม ซึ่งได้แก่ วิชาก่อสร้างช่างฝีมือ จิตรกรรม ประติมากรรมสถาปัตยกรรม เภสัชกรรม นิติศาสตร์ พงศาวดาร ตำนานเมืองและท้องถิ่นเป็นศูนย์รวมในการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชนและสังคม โดยจากการที่วัดกลายเป็นศูนย์กลางของสังคมจึงทำให้พระสงฆ์กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของคนในชุมชนด้วยนั่นเอง

2.2 ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการ

ปัจจุบัน มนุษย์ต้องประสบกับปัญหาอยู่เสมอ สืบเนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ซึ่งหมายความว่า มนุษย์โดยธรรมชาติย่อมอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ไม่อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่อาจมีข้อยกเว้นน้อยมากที่มนุษย์จะอยู่อย่างโดดเดี่ยวตามลำพัง[30] กล่าวคือ สังคมของมนุษย์เป็นสังคมที่มีการรวมตัวเป็นกลุ่ม หมู่เหล่า เป็นชุมชนขนาดต่าง ๆ ตั้งแต่หมู่บ้าน ตำบล เมือง และประเทศ จึงต้องมีการจัดระบบระเบียบของสังคม เพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมด้านต่าง ๆ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เพื่อความอยู่รอด สงบสุข และบังเกิดความก้าวหน้าในชุมชนเหล่านั้น จึงเป็นสาเหตุให้เกิด “สถาบันสังคม” และ “การบริหาร” ขึ้นมา ซึ่งสถาบันสังคมที่จัดตั้งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว วัด โรงเรียน และองค์กรอื่น ๆ จึงต้องอำนวยความสะดวกหรือบริการเพื่อประโยชน์สุขของสมาชิก และความเจริญของสังคม โดยดำเนินภารกิจตามที่สังคมมอบหมาย ด้วยการจัดตั้ง “องค์การบริหาร” ที่เหมาะสมกับลักษณะของกิจกรรมนั้น ๆ ดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไปนี้

2.2.1 ความหมายของการบริหารจัดการ

การบริหาร (Administration) และการจัดการ (Management) มีความหมายแตกต่างกัน โดยการบริหารจะสัมพันธ์กับการกำหนดนโยบาย ส่วนการจัดการมุ่งไปที่การนำนโยบายไปปฏิบัติ นักวิชาการบางท่านให้ทัศนะว่า การบริหารใช้ในภาครัฐ ส่วนการจัดการใช้ในภาคเอกชน อย่างไรก็ดี เอกสารทางวิชาการส่วนใหญ่ให้ความหมายทั้งสองคำนี้ไม่แตกต่างกัน สามารถใช้แทนกันได้ และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป การบริหารบางครั้งเรียกว่า การบริหารจัดการ

1) การบริหารจัดการ เป็นกระบวนการวางแผน การจัดองค์การ การดำเนินงาน และการควบคุม เพื่อความสำเร็จตามเป้าหมาย[31]

---

[30] ธงชัย สันติวงษ์, *องค์การและการบริหาร*, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชย์, 2543), หน้า 22.

[31] Wagner, J.A., & Hollenbeck,J.R., Management of Organization Behavior, (New Jersey: Prentice – Hall, 1995), p. 74.

2) การบริหาร คือ กระบวนการที่มีการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุม ซึ่งจะทำให้งานดำเนินไปได้อย่างเรียบร้อย และกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเสมอ[32]

3) การบริหาร เป็นเรื่องของการทำกิจกรรมโดยผู้บริหารและสมาชิกในองค์กร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการใช้ทรัพยากรและเทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์สูงสุด[33]

4) การบริหาร หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น[34]

5) การบริหาร หมายถึงการปกครองเช่นบริหารส่วนท้องถิ่นการดำเนินการจัดการ เช่น บริหารธุรกิจ[35]

6) การบริหาร คือการใช้ศาสตร์และศิลป์ที่นำเอาทรัพยากรการบริหารมาประกอบตามกระบวนการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ[36]

7) การบริหาร คือกระบวนการที่ผู้บริหารใช้อำนาจตลอดจนใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่หรือคาดว่าจะมีเพื่อการดำเนินงานของสถาบันหรือหน่วยงานนั้น ๆ ให้ดำเนินไปสู่ จุดมุ่งหมายที่ต้องการ[37]

8) การบริหาร หมายถึง การจัดการหรือการควบคุมกิจการต่าง ๆ ของรัฐ เช่น การบริหารการเงินของมูลนิธิ การบริหารกิจการภาษี การบริหารกิจการแพทย์ การบริหารที่ดินรกร้างว่างเปล่า การบริหารการก่อสร้าง การบริหารกิจการอุตสาหกรรม และอื่น ๆ ที่เป็นงานที่เรียกกันว่ารัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration)[38]

9) การบริหาร คือการใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรการศึกษา (Administration Resource) มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (Processof Administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด ไว้อย่างมีประสิทธิภาพ[39]

---

[32] ปราชญา กล้าผจญ และสมศักดิ์ คงเที่ยง, *หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, 2545), หน้า 12.

[33] จันทรานี สงวนนาม, *ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : บุ๊คพอยท์, 2545), หน้า 11.

[34] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีในการบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 1.

[35] ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุคส์พับลิเคชั่นส์, 2546), หน้า 609.

[36] สมพงษ์ เกษมสิน,*การบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ลักษณ์, 2542), หน้า 21.

[37] พนัส หันนาคินทร์, *ประสบการณ์ในงานบริหารบุคลากร*, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 10.

[38] ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ และวิบูลย์ โตวณะบุตร, *หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2554), หน้า 1.

[39] ธีระรัตน์ กิจจารักษ์, *คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542), หน้า 11.

10) การบริหาร เป็นศิลปะของการทำงานให้บรรลุเป้าหมายซึ่งพร้อมด้วยกระบวนการวางแผนการจัดองค์กร การเป็นผู้นำและการควบคุม[40]

11) การบริหาร คือการที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมกันทำงานเพื่อบรรลุจุดประสงค์อย่างเดียวกัน[41]

12) การบริหาร เป็นกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์การ โดยอาศัยหน้าที่ทางการบริหารที่สำคัญ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การนำ (Leading) และการควบคุม (Controlling)[42]

13) การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดย อาศัยปัจจัยต่าง ๆ อันได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการปฏิบัติงาน (Method)เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน[43]

14) การบริหาร หมายถึง กระบวนการของการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุม กำกับความพยายามของสมาชิกขององค์การ และการใช้ทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อให้บรรลุความสำเร็จขององค์การตามเป้าหมายที่กำหนดไว้[44]

ส่วนความหมายของการจัดการ มีนักปราชญ์ และนักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายและหลักการไว้ดังต่อไปนี้

Harold Koontz ได้นิยามการจัดการไว้ว่า เป็นกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เช่น บุคลากร เงินทุน วัสดุ และอุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นเครื่องมือในการจัดการ[45]

Peter Drucker ได้ให้ความหมายของการจัดการว่า การจัดการ คือ ศิลปะในการทำงานให้บรรลุ เป้าหมายร่วมกับผู้อื่น[46]

French and Saward ได้ให้นิยามคำว่า การจัดการ (management) ไว้ใน Dictionary of Management ว่า “การจัดการ คือ กระบวนการ กิจกรรม หรือการศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติ

---

[40] Holt,D.H., Management Printciples and Practices, (New Jersey: Prentice–Hall, 1993), p. 3.

[41] จุมพล สวัสดิยากร, *หลักการบริหารและมนุษยสัมพันธ์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุวรรณภูมิ, 2542), หน้า 10.

[42] วิโรจน์ สารรัตนะ, *การบริหารหลักการทฤษฎีและประเด็นการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : ทิพยวิสุทธิ์, 2545), หน้า 3.

[43] สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รังสิโยกฤษฎ์, *หลักการบริหารเบื้องต้น*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ก.พ., 2536), หน้า 12.

[44] สมยศ นาวีการ, *พฤติกรรมองค์การ*, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, 2544), หน้า 18.

[45] Harold D. Koontz and Cyril O’Donnell,1972 อ้างถึงใน สมคิด บางโม, *องค์การและการจัดการ*, (กรุงเทพมหานคร : วิทยพัฒน์, 2555), หน้า 59.

[46] Peter F. Drucker, 1972 อ้างถึงใน สมคิด บางโม, *องค์การและการจัดการ*, (กรุงเทพมหานคร : วิทยพัฒน์), 2555, หน้า 59.

หน้าที่ เพื่อให้มั่นใจได้ว่ากิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินไปในแนวทางที่จะบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน้าที่ในการสร้างและรักษาสภาวะที่เอื้ออำนวยต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความพยายามร่วมกันของกลุ่มบุคคล”[47]

ธงชัย สันติวงษ์ กล่าวว่า การจัดการ หมายถึง ภารกิจของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือหลายคน (ที่เรียกว่าผู้บริหาร) ที่เข้ามาทำหน้าที่ประสานให้การทำงานของบุคคลที่ต่างฝ่ายต่างทำและไม่อาจ ประสบผลสำเร็จจากการแยกกันทำ ให้สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ด้วยดี[48]

พยอม วงศ์สารศรี ให้ความหมายของการจัดการไว้ว่า เป็นกระบวนการที่ผู้บริหารนำศิลปะและเทคนิคต่าง ๆ มาใช้ โดยต้องอาศัยการทำงานร่วมกันอย่างเป็นหนึ่งเดียวของบุคคลในองค์กร พร้อมทั้งต้องคำนึงถึงศักยภาพ ความสนใจ ความคาดหวัง และความปรารถนาที่จะก้าวหน้าในหน้าที่การงานของพนักงานแต่ละคนไปพร้อมกัน องค์กรจึงจะบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งใจไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ[49]

อนิวัช แก้วจำนง ให้นิยามการจัดการไว้ว่า การจัดการ หมายถึง กระบวนการในการทำงาน อย่างเป็นขั้นตอนโดยใช้การวางแผน การจัดองค์การ การจัดการทรัพยากรมนุษย์ การนำและการควบคุม รวมถึงมีการประสานการทำงานทั้งภายในและภายนอกองค์การเพื่อให้การทำงานบรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้[50]

สมยศ นาวีการ ให้คำจำกัดความว่า การจัดการ คือ กระบวนการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการและการควบคุม กำลังความพยายามของสมาชิกขององค์การ และการใช้ทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การตามที่ได้จำแนกไว้[51]

การบริหารจัดการ หมายถึง เป็นการร่วมมือกันดำเนินงานในด้านต่างๆ ตามแผนขององค์การหรือหน่วยงานให้บรรลุผลสำเร็จ โดยจะต้องอาศัยความร่วมมือของบุคคลหลายคน ช่วยกันทำ ทั้งนี้ผู้นำจะต้องมีความรู้ ความสามารถในการดำเนินการด้านการบริหารจัดการเป็นอย่างดี เพราะถ้าผู้นำไม่มีความรู้ ไม่มีทักษะ ผู้ปฏิบัติงานก็จะไม่มีแนวทางหรือหลักในการดำเนินงาน การบริหารจัดการก็จะไม่บรรลุผลสำเร็จ[52]

---

[47] ธนชัย ยมจินดาและคณะ, *เอกสารการสอนชุดวิชา องค์การและการจัดการ หน่วยที่ 1-8*, พิมพ์ครั้งที่ 15, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2552), หน้า 16.

[48] ธงชัย สันติวงษ์, *องค์การและการบริหารการศึกษาการจัดการแผนใหม่*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2543), หน้า 1.

[49] พยอม วงศสารศรี, *องค์การและการจัดการ*, (คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, 2537), หน้า 32.

[50] อนิวัช แก้วจำนงค์, *หลักการจัดการ*,ฉบับปรับปรุง พิมพ์ครั้งที่ 2, (สงขลา : นำศิลป์โฆษณา, 2552), หน้า 25.

[51] สมยศ นาวีการ, *การบริหารเชิงกลยุทธ์*, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, 2544), หน้า 18.

[52] องปลัดสิทธิศักดิ์ เถี่ยนยา (แซ่โค้ว), “การบริหารจัดการประสิทธิภาพการสาธารณสงเคราะห์ ของคณะสงฆ์อนัมนิกายในประเทศไทย”, ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2557, หน้า 13.

ในทัศนะของผู้วิจัยมีความเห็นว่า การจัดการ เป็นการดำเนินงานโดยมีตัวกลางในการผสานงาน คือ ผู้บริหาร ให้การทำงานเป็นไปอย่างมีขั้นมีตอน เป็นกระบวนการ คือ มีการวางแผน การจัดการ องค์การ การจัดการบุคคล การอำนวยการและการกำกับดูแล ภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างสูงสุด บรรลุตามวัตถุประสงค์ขององค์การ

2.2.2 ลักษณะของการบริหารจัดการ

ลักษณะของการบริหารจัดการ เป็นกระบวนการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลจัดการกับทรัพยากรและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ การบริหารจัดการมีองค์ประกอบสำคัญหลายประการที่ช่วยให้กระบวนการดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังต่อไปนี้การบริหารจัดการ (Management Administration) มีลักษณะวิธีดำเนินงานเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงานขององค์การซึ่งประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน คือ การคิด (Thinking) หรือการวางแผน (Planning) การดำเนินงาน (Acting) และการประเมินผล (Evaluating) และมีจุดมุ่งหมาย คือ การพัฒนาองค์การให้ดีขึ้น เจริญก้าวหน้าและมั่นคงเพิ่มขึ้น[53] “ในปัจจุบันมีคำศัพท์ที่ใช้อยู่สองคำ คือ การบริหาร (Administration) และ การจัดการ (Management) ทั้งสองคำมีความหมายใกล้เคียงกัน ทั้งสองคำนี้มีการใช้งานในบริบทที่แตกต่างกัน โดยคำว่า 'การบริหาร' นิยมใช้ในด้านการจัดการกิจการสาธารณะหรือการบริหารงานภาครัฐ ในขณะที่ 'การจัดการ' มักถูกนำไปใช้กับการดำเนินงานในภาคธุรกิจเอกชน เนื่องจากกิจกรรมทางการศึกษาเป็นภารกิจเพื่อสาธารณประโยชน์และจัดอยู่ในขอบเขตของงานราชการ จึงเหมาะสมที่จะใช้คำว่า การบริหารจัดการซึ่งการบริหารหมายถึง บริการประเภทหนึ่งที่ช่วยให้กลุ่มบุคคลร่วมกันทำภารกิจได้บรรลุตามเป้าหมาย”[54]

การบริหารจัดการองค์การไม่ว่าจะมีขนาดใดก็ตามมักเป็นระบบสังคมที่มีความซับซ้อน (Complex Social System) ซึ่งการที่องค์การจะประสบความสำเร็จหรือมีประสิทธิภาพได้นั้น ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ต่อกันและระบบการใช้อิทธิพลที่มีประสิทธิภาพของผู้นำ (An Effective Interaction Influence System) แบบของความเป็นผู้นำ (Leadership Pattern) ภายในองค์การนั้นแบ่งออกได้เป็น 4 ระบบ[55] คือ

1) ระบบเผด็จการ (Exploitative) ระบบการบริหารความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นไปในลักษณะการใช้อำนาจเพื่อผลประโยชนของผู้บังคับบัญชา บรรยากาศในองค์การระบบนี้ ผู้บริหารมีความเชื่อมั่น จริงใจและไว้วางใจต่อผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงเล็กน้อย

2) ระบบเผด็จการแบบมีศิลป์ (Authoritative) ความสัมพันธ์เป็นไปในลักษณะการใช้อำนาจแบบมีความกรุณาของผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารมีความเชื่อมั่นและไว้วางใจในตัวลูกน้องขึ้นบ้าง

---

[53] วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, *การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์การตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2548), หน้า 5.

[54] กมล ภู่ประเสริฐ และคณะ, *การบริหารและการจัดการวัดผลและประเมินผลการศึกษา,* (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2535), หน้า 5.

[55] Rensis Likert, *The Human Organization: Its Management and Value*, (New York : McGraw-Hill, 1967), pp. 4-24.

แบบนายมีต่อบ่าว การตัดสินใจสั่งการเกือบทั้งหมด การวางแผนนโยบายและเป้าหมายขององค์การจะกระทำที่เบื้องบนสุด การตัดสินใจบางอย่างกระทำในระดับต่ำภายในกรอบที่กำหนดไว้

3) ระบบการปรึกษาหารือ (Consultative) ความสัมพันธ์เป็นไปในลักษณผู้บังคับบัญชาใช้อำนาจแบบมีการปรึกษาหารือ ผู้บริหารมีความเชื่อมั่นและไว้วางใจผู้ร่วมงานมากขึ้นแต่ไม่สมบูรณ์เต็มที่ การตัดสินใจทั่ว ๆ ไปกระทำแต่ที่เบื้องบนสุด ระดับล่างได้รับอนุญาตตัดสินใจสั่งการเฉพาะเรื่องได้มากขึ้น การติดต่อสื่อสารเป็นไปทั้งสองทาง

4) ระบบการเข้ามามีส่วนร่วม (Participative-group) วัฒนธรรมองค์กรนี้ส่งเสริมให้บุคลากรทุกระดับมีส่วนร่วมในการทำงาน ผู้บริหารมอบความไว้วางใจและแสดงความเชื่อมั่นในทีมงานอย่างเต็มเปี่ยม กระบวนการตัดสินใจเป็นแบบกระจายอำนาจไปทั่วทั้งองค์กร การสื่อสารเกิดขึ้นแบบหลายทิศทาง ไม่เพียงแต่ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา แต่ยังรวมถึงการแลกเปลี่ยนระหว่างเพื่อนร่วมงานด้วย นอกจากนี้ยังมีการสร้างแรงจูงใจโดยให้พนักงานทุกคนมีโอกาสมีส่วนร่วมในการพิจารณาผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ

การบริหารทั้ง 4 ระบบที่กล่าวมาจะมีประสิทธิภาพได้ก็ต่อเมื่อผลลัพธ์ที่ได้จากการจัดการนั้นครอบคลุมทั้งงานที่สำเร็จลุล่วง ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคล และผลผลิตที่สูง ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยสำคัญคือ ผู้นำต้องมีทักษะในการบริหารที่สามารถสร้างความประทับใจและดึงใจผู้ร่วมงานได้ นอกจากนี้ ผู้นำยังต้องมีหลักธรรมในการทำงาน โดยต้องมีความเด็ดขาด มั่นคง และเป็นที่พึ่งพาได้ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับทีมงาน รวมถึงต้องมีความสามารถในการมอบหมายงานให้เหมาะสมกับทักษะของแต่ละคน และรู้จักการกระจายอำนาจเพื่อให้ผู้ร่วมงานมีส่วนร่วมและช่วยแบ่งเบาภาระ ดังนั้น ผู้นำที่ดีจึงเป็นผู้ที่มองเห็นภาพรวมและสามารถบริหารจัดการคนในองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ[56] เพื่อให้การบริหารองค์กรเกิดประสิทธิภาพสูงสุด (High Efficiency) และบรรลุประสิทธิผลที่ดี (High Effectiveness) โดยใช้ต้นทุนต่ำ (Low Investment Value) ซึ่งหมายถึงการประหยัดและคุ้มค่า โดยมีแนวทางดังนี้

1) การกำหนดเป้าหมาย (Objectives) ทั้งเป้าหมายหลักและเป้าหมายรอง รวมถึงการวางนโยบาย (Policy Formation) เพื่อให้การทำงานบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

2) การริเริ่ม (Initiation) โครงการที่มีสาระสำคัญ ซึ่งก่อประโยชน์ทั้งต่อตนเองและกลุ่ม พร้อมทั้งจัดลำดับความสำคัญ (Priority) ของโครงการต่างๆ ให้สอดคล้องกับงบประมาณ (Budget) ทรัพยากร (Resources) กำลังคน (Man Power) และระยะเวลา (Timing) ที่มีอยู่หรือคาดว่าจะมี

3) การวางแผนโครงการ (Project Planning) เพื่อดำเนินงาน (Operations) ตามนโยบายทั้งในระยะสั้น (Short Term) และระยะยาว (Long Term)

4) การแบ่งงาน (Division of Work) และมอบหมายอำนาจหน้าที่ (Delegation of Authority) ให้บุคคลหรือทีมงานระดับรองลงไป ดำเนินกิจกรรมหรือโครงการตามความเหมาะสมของสติปัญญา ความสามารถ ความถนัด และความชอบของแต่ละคนหรือกลุ่ม (Put the Right Man on the Right Job)

---

[56] พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, *คนสำราญงานสำเร็จ*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พลับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2550), หน้า 25-32.

5) การสร้างความสามัคคี (Unity) และประสานประโยชน์ร่วมกัน (Mutual Interest) ของกลุ่มให้เกิดความปรองดอง โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม คือ พระพุทธศาสนา พร้อมทั้งตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อตนเอง (Self-responsibilities) และส่วนรวม (Mutual-responsibilities) ของคณะสงฆ์ในพระธรรมวินัย รวมทั้งร่วมมือ (Cooperation) ประสานงาน (Coordination) และช่วยเหลือ (Assistances) กันและกัน

6) การควบคุมดูแล (Supervision and Control) และตัดสินใจสั่งการ (Decision Making) ด้วยความถูกต้อง (Rightness) เหมาะสม (Properness) บริสุทธิ์ใจ (Fair Mind) และยุติธรรม (Justice)

7) การติดตามผล (Follow-up) และประเมินผลงาน (Evaluation of Work) รวมทั้งรายงานผล (Reporting) เพื่อทราบผลการดำเนินงานของแต่ละโครงการ แต่ละบุคคล หรือทีมงานที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบในระดับต่างๆ เป็นระยะๆ เพื่อให้สามารถระบุปัญหาและหาวิธีแก้ไขในปัจจุบัน ตลอดจนป้องกันปัญหาในอนาคต[57]

2.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการมีวิวัฒนาการมาหลายยุค ดังนี้

เมื่อประมาณ 1,000 ปีที่ผ่านมา ผู้บริหารทั้งหลายได้มีการต่อสู้กับปัญหาและประเด็นทางด้านการบริหารจัดการคล้ายคลึงกับที่ผู้บริหารปัจจุบันกำลังเผชิญอยู่ รวมปี พ.ศ. 1,100 ชาวจีนได้มีการปฏิบัติหน้าที่ทางการบริหารจัดการ 4 หน้าที่ ได้แก่

1) การวางแผน (Planning)

2) การจัดองค์การและการจัดคนเข้าทำงาน (Organizing and Staffing)

3) การนำ (Leading)

4) การควบคุม (Controlling)

ซึ่งปรากฏเป็นหลักฐาน การสร้างกำแพงเมืองจีนที่สำเร็จลงได้ ก็เพราะใช้หน้าที่ทางการบริหารจัดการ[58]

ชาวกรีกได้รู้จักการบริหารจัดการในฐานะศิลปะและสนับสนุนแนวคิดทางด้านวิทยาการในการทำงาน ชาวโรมันใช้การกระจายอำนาจของการบริหารจัดการกับอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ไพศาลของพวกเขาก่อนเริ่มปีคริสต์ศักราช ชาวเมืองเวนิสได้กำหนดมาตรฐานการผลิตโดยใช้สายประกอบการผลิต ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 12 (ยุคกลาง) มีการสร้างคลังสินค้าและการใช้ระบบสินค้าคงเหลือในการควบคุมขนาดที่เหมาะสม แต่ประวัติความเป็นมาเหล่านี้ ผู้บริหารส่วนใหญ่ได้ดำเนินการปฏิบัติมาอย่างเข้มงวด บนพื้นฐานของการลองผิดลองถูก กว่าจะวิวัฒนาการเป็นแนวคิดในการบริหารจัดการในปัจจุบัน

---

[57] พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), *การบริหารวัด*, พิมพ์ครั้งที่ 10, (นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, 2551), หน้า 26-39.

[58] ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, 2545), หน้า 25.

ทฤษฎีการบริหารจัดการวิวัฒนาการมาจนถึงปัจจุบันนี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 5 แนวความคิด คือ[59]

ก. แนวคิดที่ 1 แนวคิดแบบดั้งเดิม (Classic Approach)

แนวคิดทางการบริหารแบบดั้งเดิมนี้เป็นแนวคิดเก่าที่สุดของการบริหารที่ยังคงใช้อยู่ในปัจจุบัน แม้จะมีการปรับเปลี่ยนไปบ้าง แต่หลักการที่สำคัญ ๆ ยังคงใช้อยู่เป็นแนวคิดที่ยอมรับกันมาก โดยเน้นว่าการบริหารจะมีกระบวนการที่ใช้ในการบริหารงานทุกประเภท จึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า เป็นวิธีการบริหารที่เป็นสากล แนวคิดการบริหารแบบดังเดิมนี้ ประกอบด้วย 4 แนวคิด คือ

1) การบริหารตามหลักวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) ผู้ที่ริเริ่มหลักการนี้ขึ้นมาคือ เฟรดริค เทเลอร์ (Frederick W.Talor) ซึ่งได้ชื่อว่าบิดาของการบริหารตามหลักวิทยาศาสตร์ โดยจากการสังเกตเห็นว่าบริษัทที่เขาทำงานอยู่นั้น มีผลผลิตต่ำ ขาดประสิทธิภาพ งานสูญเสียมีมาก และงานไม่มีระบบ เขาจึงพัฒนาหลักการ 4 ข้อ ของการบริหารตามหลักวิทยาศาสตร์ ดังนี้

(1) งานทุกงานต้องกำหนดวิธีการทำงานขึ้นมาก่อน โดยการค้นคว้าและทดลองหาวิธีทำงานที่ดีที่สุดขึ้นมาและกำหนดให้ทุกคนต้องทำงานตามวิธีที่กำหนดนั้น คนงานจะเลือกวิธีการทำงานตามใจชอบไม่ได้ วิธีการทำงานนั้นจะรวมถึง การเคลื่อนไหว การใช้เวลา สภาพการทำงานและมาตรฐานของงาน

(2) คนงานที่จะรับเข้ามาทำงานจะต้องมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกเพื่อหาว่า แต่ละคนมีความรู้ความสามารถตรงตามความต้องการของงาน

(3) คนงานทุกคนจะต้องรับการอบรมก่อนมอบหมายให้ทำงาน โดยหาว่าแต่ละคนเหมาะที่จะทำงานอะไร จะได้มอบหมายงานให้ถูกและตรงกับความรู้ความสามารถ

(4) ฝ่ายบริหารจะต้องควบคุมดูแลและร่วมมือกับพนักงานผู้ปฏิบัติงาน ฝ่ายบริหารงานวางแผนว่าพนักงานจะทำงานอย่างไร เมื่อมีปัญหาการปฏิบัติงานจะแก้ไขอย่างไร โดยแยกงานบริหารกับงานปฏิบัติออกจากกัน

2) การบริหารงานเชิงระบบ (Systematic Management) เป็นการกำหนดกระบวนการและขั้นตอนของการทำงานทั้งระบบให้สอดคล้องกันตั้งแต่เริ่มต้นจนจบ โดยเน้นความสัมพันธ์ภายในของการดำเนินงาน เป้าหมายของการบริหารงานเชิงระบบ คือ

(1) ต้องระบุหน้าที่และความรับผิดชอบของงานไว้อย่างชัดเจน

(2) กำหนดวิธีการที่เป็นมาตรฐานสำหรับใช้ในการทำงาน

(3) กำหนดวิธีการอย่างชัดเจนในการเก็บรวบรวม ดำเนินการ การส่ง และการวิเคราะห์ข้อมูล

(4) กำหนดระบบบัญชีและการควบคุมเพื่อสะดวกต่อการประสานงานภายใน

3) หลักการบริหาร (Administrative Principle) บุคคลสำคัญที่กำหนดหลักการบริหารนี้ขึ้นมาคือ เฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) หลักที่กำหนดขึ้นมามี 2 เรื่อง คือ หน้าที่ทางการบริหาร และหลักการบริหาร หน้าที่ทางการบริหารกำหนดไว้ 5 หน้าที่ คือ การวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ การประสานงาน และการควบคุม ส่วนหลักการบริหารมี 14 ข้อ คือ

---

[59] เสนาะ ติเยาว์, หลักการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), หน้า 46.

(1) การแบ่งงานกันทำ
(2) อำนาจสั่งการ
(3) ระเบียบวินัย
(4) คำสั่งอย่างเดียวกันหรือความเป็นเอกภาพของการบังคับบัญชา
(5) ทิศทางการทำงานอย่างเดียวกัน
(6) ผลประโยชน์ของพนักงานเป็นเรื่องรองประโยชน์ขององค์การ
(7) หลักการจ่ายค่าตอบแทน
(8) การรวมอำนาจ
(9) สายการบังคับบัญชา
(10) การมีระเบียบ
(11) ความเท่าเทียมกัน
(12) ความมั่นคงในการทำงาน
(13) หลักความคิดริเริ่ม
(14) หลักความสามัคคี

4) หลักราชการ (Bureaucracy) บุคคลที่มีแนวคิดในเรื่องนี้คือ Max Weber ซึ่งเขาเชื่อว่าโครงสร้างองค์การตามหลักราชการขจัดความแตกต่างของผู้บริหารที่ทำงานอยู่ในองค์การเดียวกันแต่มีความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และเป้าหมายในการทำงานไม่เท่ากัน แม้ว่าองค์การจะกำหนดมาตรฐานงานขึ้นมาแล้วก็ตาม แต่อาจทำงานได้ไม่เป็นไปตามมาตรฐาน แต่ถ้ากำหนดโครงสร้างองค์การและความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ให้เหมาะสม เพราะกฎเกณฑ์ข้อบังคับขององค์การจะทำให้พฤติกรรมของคนเป็นแบบเดียวกันและอำนาจบังคับบัญชาจะทำให้สั่งการได้ดีกว่าจะใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว ทำให้งานขององค์การดำเนินต่อเนื่องตามโครงสร้างองค์การโดยไม่ขึ้นอยู่กับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ลักษณะองค์การที่จัดแบบระบบราชการเป็นรูปแบบองค์การที่จัดอย่างมีเหตุผล มีระเบียบ และการใช้อำนาจอย่างถูกหลักการ ซึ่งมีลักษณะสำคัญ 5 ประการ คือ

(1) มีการแบ่งงานกันทำอย่างชัดเจน
(2) มีสายการบังคับบัญชาลดหลั่นกันลงมา
(3) มีระเบียบและกฎเกณฑ์อย่างเป็นทางการ
(4) ไม่มีความเป็นส่วนตัว
(5) การก้าวหน้าในอาชีพการงานยึดหลักคุณธรรม

ข. แนวคิดที่ ๒ แนวคิดมนุษยสัมพันธ์ (Human Relation Approach)

ปัจจัยตัวบุคคลในการทำงานเริ่มมีความสำคัญมากขึ้นนับตั้งแต่ปี ค.ศ.1920 เป็นต้นมาทำให้ผู้บริหารหันมาสนใจเรื่องของคน หรือพฤติกรรมของคน แนวคิดทางการบริหารด้านมนุษยสัมพันธ์หรือการบริหารแนวพฤติกรรม หรือพฤติกรรมองค์การ เป็นแนวคิดที่มีสมมติฐานว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีความต้องการให้ความคิดของตนเองเป็นจริง ซึ่งเน้นที่การจูงใจ ความเป็นผู้นำ การทำงานเป็นทีมและการบริหารความขัดแย้งในการบริหารงาน การถือว่าปัจจัยตัวบุคคลมีความสำคัญในการทำงานนั้นมีนักบริหารจำนวนมากสนใจมาตั้งแต่ยุค ปี ค.ศ.1789 เป็นต้นมา การบริหารตามแนวมนุษยสัมพันธ์ ต้องอาศัยทฤษฎีการบริหาร 4 ทฤษฎี ได้แก่

1) ทฤษฎีความต้องการของคน หรือทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์ ทฤษฎีนี้อธิบายความต้องการของมนุษย์เรียงลำดับเป็นชั้น ๆ ตั้งแต่ต่ำสุดจนสูงสุด ดังนี้

(1) ความต้องการของร่างกาย

(2) ความต้องการความปลอดภัย

(3) ความต้องการทางสังคม

(4) ความต้องการให้ตัวเองมีความสำคัญ

(5) ความต้องการให้ความคิดของตัวเองเป็นจริง

2) ทฤษฎีเอกซ์และวาย เป็นสมมติฐานที่เกี่ยวกับคน เป็นแนวคิดของ Duouglas McGregor ซึ่งระบุธรรมชาติของคนไว้เป็นทฤษฎีเอกซ์และทฤษฎีวาย คือ ทฤษฎีเอกซ์มีแนวคิดเป็นลบ และทฤษฎีวายมีแนวคิดเป็นบวก การนำเอาสองทฤษฎีมาใช้ในการจูงใจคนให้ทำงานในแง่ของผู้บริหารจะสะท้อนให้เห็นว่า ผู้บริหารจะสร้างบรรยากาศในการทำงานอย่างไร ผู้บริหารที่มองคนในแง่ทฤษฎีเอกซ์ ก็จะกำหนดบรรยากาศในการทำงานที่เข้มงวดและควบคุมการทำงานของคน แต่ถ้าผู้บริหารที่มีทัศนะต่อคนในแง่ของทฤษฎีวาย ก็จะสร้างบรรยากาศในการทำงานในทางให้คนมีส่วนร่วม มีความคิดอิสระและมอบหมายความรับผิดชอบให้กับผู้ปฏิบัติงาน การปฏิบัติต่อคนตามทฤษฎีวายจะกระตุ้นคนให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และเพิ่มผลผลิตในการทำงาน จะทำให้คนมีการพัฒนาและมีส่วนร่วมในงานมากขึ้นกว่าการปฏิบัติต่อคนตามทฤษฎีเอกซ์

3) ทฤษฎีบุคลิกภาพกับองค์การ กล่าวคือ การบริหารตามแนวดั้งเดิมอาจไม่เหมาะสมกับบุคลิกภาพของคนที่มีภาวะความเป็นเด็ก แต่ไม่ทุกคน เพราะภาวะความเป็นเด็กมักจะชอบทำตามความรู้สึกของตัวเอง แต่จะขัดแย้งกับบุคลิกภาพของคนที่มีความเป็นผู้ใหญ่ ที่สามารถควบคุมตัวเองในทางบวก จะทาให้คนไม่ว่าจะมีภาวะความเป็นเด็กหรือความเป็นผู้ใหญ่ทางานอย่างมีประสิทธิภาพและได้ผลผลิตสูง แต่สิ่งที่น่าเป็นห่วงมากก็คือ การใช้วิธีการทางการบริหารขัดแย้งกับบุคลิกภาพของคน จะสร้างปัญหาทางการบริหารให้เกิดขึ้นส่งผลต่อการขาดงาน การมาสาย การต่อต้านอำนาจ และการวางเฉยต่อกฎข้อบังคับ

4) ทฤษฎีความเป็นผู้นำ ทฤษฎีความเป็นผู้นำนี้เน้นพฤติกรรมที่ทำให้ผู้นำประสบความสำเร็จในการทำงาน ซึ่งเสมือนแบบในการทำงานนั่นเอง ทฤษฎีแยกออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ คือ

(1) ทฤษฎีที่มหาวิทยาลัยไอโอวา สรุปไว้ เป็นพฤติกรรมการทำงาน 3 แบบคือ แบบประชาธิปไตย แบบเผด็จการ และแบบเสรี

(2) ทฤษฎีผู้นำของมหาวิทยาลัยโอไฮโอสเตท ได้แยกผู้นำตามความสัมพันธ์ ของผู้ใต้บังคับบัญชาไว้ 2 พฤติกรรมคือ ผู้นำที่เห็นใจคน และผู้นำที่มุ่งโครงสร้าง

(3) ทฤษฎีของมหาวิทยาลัยมิชิแกน แยกผู้นำไว้ 2 พฤติกรรม คือ ผู้นำที่เน้นคน และผู้นำที่เน้นผลผลิต

(4) ทฤษฎี Managerial Grid เป็นทฤษฎีที่เน้นเช่นเดียวกัน กับ ทฤษฎีของมหาวิทยาลัยมิชิแกน แต่วัดเป็นค่าพฤติกรรม ผู้นำที่สนใจคน กับผู้นำที่สนใจผลผลิต โดยมีค่าเป็น 9,9 1,9 9,1 5,5 และ 1,1 ตามลำดับ

ค. แนวคิดที่ 3 แนวคิดเชิงปริมาณ หรือการบริหารศาสตร์ (Quantitative or Management Science Approach)

แนวคิดเชิงปริมาณหรือการบริหารศาสตร์ เน้นที่การใช้เทคนิคเชิงปริมาณ หรือเทคนิคทางคณิตศาสตร์มาใช้ตัดสินใจและแก้ปัญหาทางการบริหาร การนำแนวคิดเชิงปริมาณมาใช้ก็โดยยึดสมมติฐานว่าการใช้เทคนิคคณิตศาสตร์จะทำให้การตัดสินใจและแก้ปัญหาดีขึ้น ลักษณะสำคัญของแนวคิดการบริหารเชิงปริมาณ มีดังนี้[60]

1) เน้นการตัดสินใจเพื่อใช้ประโยชน์ทางการบริหาร

2) ใช้มาตรการตัดสินใจโดยยึดหลักเศรษฐศาสตร์

3) ใช้สูตรหรือรูปแบบการวิเคราะห์ทางคณิตศาสตร์หรือเชิงปริมาณ

4) ต้องอาศัยเครื่องคอมพิวเตอร์ใช้ประมวลข้อมูลจำนวนมาก

ง. แนวคิดที่ 4 แนวคิดตามสถานการณ์ (Contingence Approach)

การบริหารตามสถานการณ์ มีสมมติฐานว่าสถานการณ์เป็นปัจจัยในการกำหนดวิธีการทางการบริหารที่จะนำไปใช้ในองค์การที่เป็นแนวคิดที่จะออกไปจากหลักการบริหารแบบดั้งเดิม ซึ่งถือว่าการบริหารเป็นสากลใช้ได้ในทุกสถานการณ์ มาเป็นการบริหารให้สอดคล้องกับสถานการณ์แต่ละอย่างให้เหมาะสม แนวความคิดการบริหารตามสถานการณ์ประกอบด้วยความสัมพันธ์ 3 แนวคิด คือ

1) แนวคิดเชิงระบบ เป็นแนวคิดทั่ว ๆ ไปและเลื่อนลอยเกินไป โดยระบุว่าทุกอย่างประกอบด้วยส่วนย่อยต่าง ๆ และส่วนย่อยเหล่านั้นมีความสัมพันธ์กับภายในและมีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางสังคมการเมือง เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีที่อยู่ภายนอกองค์การ ดังนั้นองค์การก็เป็นเช่นเดียวกัน

2) แนวคิดเชิงปฏิบัติ เป็นแนวคิดที่จะนำเอาส่วนประกอบเหล่านั้นมาใช้เป็นเครื่องมือปฏิบัติให้เกิดผลจริงในการบริหารงาน โดยพิจารณาปัจจัยที่เหมือนกันของส่วนประกอบอยู่ในกลุ่มเดียว ส่วนปัจจัยที่ต่างกันก็จัดไว้อีกจำพวกหนึ่ง จุดหมายปลายทางของแนวคิดเชิงปฏิบัติคือจะทำอย่างไรให้เอาส่วนประกอบเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดผลจริงในงานบริหาร

3) การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงหลาย ๆ อย่าง ซึ่งเป็นเทคนิคที่กำหนดว่าจะรวมเอาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ มาใช้ให้เกิดผลตามวัตถุประสงค์ได้อย่างไร

จ. แนวคิดที่ 5 แนวคิดสมัยใหม่ (Modern Approach)[61]

แนวคิดการบริหารสมัยใหม่ยังคงยึดหลักการบริหารแบบดั้งเดิม แนวคิดมนุษย์สัมพันธ์ แนวคิดเชิงปริมาณ และแนวคิดตามสถานการณ์อยู่ แต่จะเลือกใช้ให้เหมาะสม เพราะไม่มีทฤษฎีการบริหารจัดการใดที่เป็นสากลและใช้ได้โดยสมบูรณ์แต่จะต้องปรับเปลี่ยน และเพิ่มแนวคิดใหม่ที่ไม่ใช่ทั้ง 4 แนวคิดข้างต้นทั้งหมด เพราะภาวะที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจนต้องเอามาผสมผสานให้เข้ากันอย่างสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม แนวคิดสมัยใหม่มีสมมติฐานว่า มนุษย์เป็นสิ่งยุ่งยากซับซ้อนมีความต้องการที่หลากหลาย และเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา แต่มีความรู้ความสามารถที่สามารถพัฒนา

---

[60] สิรภพ เหล่าลาภะ, *พุทธศาสตร์การเมือง,* (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, 2545), หน้า 149.

[61] ธนจรส พูนสิทธิ์, *การจัดการองค์การและการบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, 2541), หน้า 50.

ได้อย่างตลอดเวลาอย่างไม่มีสิ้นสุด แนวคิดทางการบริหารจะต้องตอบรับกับความหลากหลายของมนุษย์ โดยการปรับกลยุทธ์ทางการบริหารและแสวงหาโอกาสให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แนวคิดการบริหารสมัยใหม่นอกจากผสมผสานแนวคิดทั้ง 4 แนวคิดเดิมแล้ว ยังต้องปรับเปลี่ยนแนวความคิดแบบดั้งเดิมบางอย่าง และเสริมด้วยแนวคิดอีก 6 แนวคิด ได้แก่

1) การบริหารคุณภาพโดยรวม มีหลักสำคัญคือ การใช้การวิเคราะห์ทางสถิติความแตกต่างของคุณภาพสินค้าที่เกิดจากกระบวนการผลิต องค์การที่มีการจัดระบบควบคุมการผลิตทางสถิติตามความคิดของ Deming จะลดความแตกต่างในเรื่องคุณภาพสินค้าที่เกิดจากกระบวนการผลิตให้เหลือน้อยลง โดยในระยะแรกได้พัฒนาการควบคุมไว้ 14 จุด ในกระบวนการผลิต ในที่สุดจากการเริ่มต้นนี้เองทำให้นำไปสู่การบริหารคุณภาพซึ่งมีปรัชญาว่า จะต้องมีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องเพื่อตอบสนองตรงตามความต้องการของลูกค้า

2) การมุ่งสู่ความเป็นเลิศ เป็นการรวบรวมมาตรการทั้งที่ชัดเจนและไม่ชัดเจนของบริษัท 62 แห่ง ที่บริหารงานดีที่สุดของสหรัฐอเมริกา ในจำนวนนี้มีจำนวนบริษัท 36 แห่ง มีความเป็นเลิศและบริหารงานมายาวนานมากกว่า 20 ปี ตลอดเวลาอันยาวนานนั้นบริหารงานมีกำไรและมีนวัตกรรมมาตลอด ผลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารบริษัทเหล่านี้ และทำการวิเคราะห์ลักษณะต่าง ๆ ที่นำไปสู่ความเป็นเลิศก็ได้ข้อสรุปออกมา 8 ข้อ ซึ่งลักษณะทั้ง 8 ข้อนี้ ไม่ได้หมายความว่า ทุกบริษัทจะให้ความสำคัญเท่ากัน แต่แตกต่างกันตามสถานการณ์และลักษณะธุรกิจนั้น ลักษณะความเป็นเลิศทั้ง 8 ข้อ มีดังนี้

(1) มุ่งการกระทำ
(2) ความใกล้ชิดกับลูกค้า
(3) มีความเป็นอิสระและเป็นผู้ประกอบการ
(4) การเพิ่มผลผลิตโดยอาศัยคน
(5) วิธีการบริหารอย่างง่าย ๆ
(6) จงทำในสิ่งที่องค์การถนัด
(7) จัดโครงสร้างองค์การอย่างง่ายและมีพนักงานน้อย
(8) มีทั้งเข้มงวดและผ่อนปรนขณะเดียวกัน

3) การลดสายการบังคับบัญชา การลดสายการบังคับบัญชาให้สั้นลง ทำเพื่อลดค่าใช้จ่าย ปรับปรุงประสิทธิภาพและการแข่งขัน เพิ่มการให้พนักงานมีส่วนร่วมมากขึ้น ปรับตัวให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้นและมุ่งไปสู่กิจกรรมการดำเนินงานที่องค์การมีความถนัดหรือทำได้ดีที่สุด การลดสายการบังคับบัญชาให้สั้นลงนั้นองค์การทำโดยอาศัยการลดขนาด การใช้พนักงานชั่วคราว และการให้อำนาจพนักงาน

4) การเรียนรู้และปรับปรุงรูปแบบองค์การ การเรียนรู้และการปรับรูปแบบองค์การก็เพื่อเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงการทำงานให้ดีขึ้น ผู้บริหารจะมีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่ทางการบริหาร และจะต้องปรับเปลี่ยนบทบาทของตัวเองใหม่ จากการทำงานโดยเป็นหัวหน้างานมาเป็นหัวหน้าทีมงาน จากวิธีการบอกว่าจะทำอะไรและทำอย่างไร มาเป็นการรับฟัง จูงใจ และสอนงาน

5) การแสวงจากภายนอก เป็นกระบวนการทำสัญญากับองค์การอื่นให้ดำเนินงานหรือให้บริการแทนองค์การของเรา เพราะว่าองค์การทำสัญญานั้นสามารถดำเนินการได้ดีกว่า และราคา

ถูกกว่า การหาแหล่งจากภายนอกอาจเกิดขึ้นเนื่องจากวิธีการหาจุดเด่นขององค์การอื่นแล้วองค์การของเราไม่สามารถทำได้ดีเท่ากับองค์การอื่น จึงว่าจ้างองค์การอื่นผลิตแทนหรือรับซื่อวัตถุดิบหรือชิ้นส่วนมาทำการผลิตด้วยเหตุผลว่า ชิ้นส่วนนั้นคุณภาพดีกว่าและต้นทุนถูกกว่าผลิตเอง การหาแหล่งจากภายนอก นอกจากเรื่องสินค้าและบริการแล้วอาจรวมถึงการให้เป็นตัวแทนจำหน่าย การเก็บรักษาสินค้า การบริหารงานหรือการใช้สถานที่ทำงานขององค์การอื่นแทนที่จะจัดตั้งขึ้นเอง การจ้างบริษัทรักษาความสะอาด รักษาความปลอดภัย และรวมทั้งการจ้างพนักงานข้างนอกทำงานแทน เป็นต้น

สรุปได้ว่า แนวคิดการบริหารจัดการ เกิดขึ้นตั้งแต่การก่อสร้างพีระมิด การก่อสร้างกำแพงเมืองจีน และในยุคกลางที่เกิดขึ้นในนครเวนิส ประเทศอิตาลี ปัจจุบันแบ่งเป็น 5 แนวคิด คือ แนวคิดแบบดั้งเดิม แนวคิดมนุษย์สัมพันธ์ แนวคิดเชิงปริมาณหรือบริหารศาสตร์ แนวคิดตามสถานการณ์ และแนวคิดสมัยใหม่ ซึ่งแนวคิดทฤษฎีทางการบริหารจัดการดังกล่าวนี้สำคัญยิ่งสำหรับการบริหารจัดการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลผู้ทำหน้าที่บริหาร เพราะจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถที่จะนำองค์การไปสู่ความสำเร็จบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งใจไว้ได้ ดังนั้น แนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการนี้ผู้บริหารจำเป็นต้องศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ จนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในองค์การของตน

2.2.4 ทฤษฎีการจัดการโดยใช้หลักการบริหาร

สำหรับแนวคิดการบริหารได้รับการพัฒนาขึ้นมาตามแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ จนเกิดเป็น ทฤษฎีการบริหารที่มุ่งจะวิเคราะห์ศึกษาถึงการบริหารอย่างเป็นระบบ อีกทั้งการบริหารเป็นการจัดการอย่างมีระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด และทำให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่น บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ด้วยความร่วมมือของกลุ่มบุคคล และยังเสนอว่า “การบริหาร” และ“การจัดการ” นั้นบางครั้งอาจให้แทนกันได้เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่หวังผลขั้นสุดท้ายอย่างเดียวกัน คือ ความสำเร็จของงาน “การบริหาร” ใช้มากในการบริหารรัฐกิจ ส่วน “การจัดการ” ใช้มากในทางธุรกิจ หรืออาจกล่าวว่า “การบริหาร” มุ่งเน้นที่การกำหนดนโยบายและการวางแผน ส่วน “การจัดการ” เป็นการนำเอานโยบายและแผนไปดำเนินให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้[62] การบริหารงานไม่ว่าจะเป็นรูปแบบผู้นำโครงสร้างระบบราชการและหน้าที่ของผู้บริหารในองค์การแห่งหนึ่งสามารถนำมาประยุกต์ไปใช้กับองค์การ เรียกว่า วิธีดีที่สุด (One Best Way) อย่างไรก็ตาม ผู้บริหารในแต่ละองค์การจะเผชิญกับสถานการณ์เฉพาะที่มีเอกลักษณ์ของตัวเอง ไม่มีหลักสากลใดที่สามารถใช้ได้กับทุกปัญหาผู้บริหารต้องศึกษาการบริหาร โดยมีประสบการณ์จากกรณีศึกษา (Case Study) จำนวนมาก และวิเคราะห์ว่าวิธีการใดที่สามารถใช้ในสถานการณ์ใหม่ ๆ[63]
แนวคิดและหลักการของการบริหารนั้นเป็นวิธีการทำให้งานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น (Getting things done through other people) และกล่าวว่าหน้าที่ของผู้บริหารเป็นกรอบในการพิจารณาของผู้บริหารให้สำเร็จมี 5 ประการตามคำย่อภาษาอังกฤษว่า “POSDC” ดังนี้คือ

---

[62] ทองหล่อ เดชไทย, *หน่วยที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสาธารณสุข*, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2555), หน้า 5.

[63] สมยศ นาวีการ, *การบริหารตามสถานการณ์*, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, 2555), หน้า 49.

1) P (Planning) หมายถึงกระบวนการวางแผน ซึ่งเป็นการกำหนดแนวทางและขั้นตอนการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในอนาคต ผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพควรมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนและกว้างไกล เพื่อกำหนดทิศทางที่เหมาะสมให้กับองค์กร

2) O (Organizing) หมายถึงการจัดระเบียบองค์กร ซึ่งเกี่ยวข้องกับการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสายการบังคับบัญชาภายในองค์กร รวมถึงการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบและการกระจายอำนาจในการตัดสินใจ

3) S (Staffing) หมายถึงการจัดการด้านบุคลากร ซึ่งครอบคลุมการสรรหา พัฒนา และจัดวางบุคคลากรให้เหมาะสมกับตำแหน่งงาน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการทำงาน

4) D (Directing) หมายถึงการนำทางและสั่งการ ซึ่งเป็นการสื่อสารและชี้นำให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนที่วางไว้ ผู้บริหารจำเป็นต้องมีทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์และภาวะผู้นำที่ดีเพื่อสร้างแรงจูงใจและนำทีมงานไปสู่ความสำเร็จ

5) C (Controlling) หมายถึงการควบคุมและตรวจสอบ ซึ่งเป็นการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานภายในองค์กร เพื่อให้มั่นใจว่าการทำงานเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด และสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างทันท่วงที[64]

หลัก POSDCoRB ในหนังสือ ความรู้เบื้องต้นทางการบริหารรัฐกิจ ไว้ว่า การบริหารรัฐกิจได้รับการยอมรับว่าเป็นศาสตร์ทางการบริหารมากขึ้นเมื่อมีผลงานของนักวิชาการด้านการบริหารรัฐกิจผู้ที่ได้รับการกล่าวถึงเสมอและถือเป็นจุดสูงสุดในการยอมรับนับถือ คือ ผลงานการเขียนของ Luther Gulick and Lyndall Urwick ในปี ค.ศ. 1973 ชื่อหนังสือ Papers on the Science of Administration ซึ่งมีการเสนอกระบวนการบริหารหรือหลักเกณฑ์การบริหารขึ้นมาจนเป็นที่โด่งดัง และต่อมา Gulick ได้พัฒนาปรับปรุงอักษรย่อหลักการบริหารเป็น 7 ตัวโดยได้มาจากงานวิเคราะห์ของ Henry Fayol และกลายเป็นอักษรย่อต้นบัญญัติทั้ง 7 หมายถึง กิจกรรมการปฏิบัติงานของหัวหน้าฝ่ายบริหาร อักษรย่อมีดังนี้ POSDCoRB (พอสด์คอร์บ)[65]

หลักบริหารจัดการโดยทั่วไปยืดหยุ่นได้และต้องใช้ได้กับเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงซึ่งดังกล่าวนี้มีหลักของการบริหารจัดการไว้ 13 ข้อดังนี้

1) การแบ่งงานกันทำเป็นความเชี่ยวชาญพิเศษที่นักเศรษฐศาสตร์เห็นว่าจำเป็นสำหรับความมีประสิทธิภาพในการใช้แรงงานต้องประยุกต์ใช้หลักการนี้ในงานทุกชนิดทั้งงานการจัดการและงานเทคนิค

2) อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบอำนาจและความรับผิดชอบมีความสัมพันธ์กันซึ่งความรับผิดชอบเกิดจากอำนาจหน้าที่อำนาจเป็นส่วนประกอบของปัจจัยที่เป็นทางการต่าง ๆ ได้มาจากตำแหน่งผู้บริหารและปัจจัยส่วนบุคคลเป็นการประสมประสานของการมีไหวพริบประสบการณ์คุณค่าทางศีลธรรมความรับผิดชอบในอดีต ซึ่งอำนาจหน้าที่ต้องอยู่คู่กับความรับผิดชอบ

---

[64] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีบริหาร*, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 3-5.

[65] เติมศักดิ์ ทองอินทร์, *ความรู้เบื้องต้นทางการบริหารรัฐกิจ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547), หน้า 37.

3) ความมีระเบียบวินัยเป็นการยอมรับเคารพข้อตกลงซึ่งกันและกันการประยุกต์ใช้พลังและสัญลักษณ์ภายนอกของการยอมรับวินัยต้องมีความเหนือกว่าในทุกระดับเพื่อให้สามารถบังคับใช้ได้

4) การมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียวหมายถึงพนักงานควรจะได้รับคำสั่งจากบังคับบัญชาเพียงคนเดียว

5) การมีเป้าหมายเดียวกันข้อนี้ยึดหลักการว่ากิจกรรมของแต่ละกลุ่มต้องมีจุดหมายและแผนการเดียวกันข้อแตกต่างจากการมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียวคือหลักการนี้สัมพันธ์กับการจัดองค์การของบริษัทมากกว่าบุคคลหมายความว่าการตัดสินใจทุกกรณีต้องมาจากผู้บริหารสูงสุด

6) ผลประโยชน์ส่วนตัวมีความสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์ขององค์กรหมายถึงผลประโยชน์เฉพาะของผู้จัดการและพนักงานถือเป็นรองจากผลประโยชน์ทั้งหมดขององค์กรพอใจสูงสุดทั้งนายจ้างและลูกจ้างเท่าที่จะทำได้

7) การรวมอำนาจหลักข้อนี้ไม่ได้รวมถึงการรวมอำนาจหน้าที่แต่หมายถึงขอบเขตของการรวมอำนาจหน้าที่หรือกระจายอำนาจผู้บริหารระดับสูงจะต้องกำหนดระดับการรวมอำนาจและการกระจายอำนาจที่เหมาะสมทั้งนี้ขึ้นกับสถานการณ์และลักษณะขององค์การ

8) สายการบังคับบัญชาเป็นสายการบังคับบัญชาเพื่อให้การติดต่อสื่อสารขององค์การคล่องตัว

9) คำสั่งองค์การจะกำหนดตำแหน่งหน้าที่สำหรับทุกคนและทุกคนจะเข้าใจตำแหน่งหน้าที่ของเขา

10) หลักความเสมอภาคการจัดการใช้หลักเท่าเทียมกันตลอดทั้งความเมตตาและความยุติธรรม

11) ความมั่นคงในงานการออกจากงานบ่อยๆเป็นเหตุผลของการบริหารจัดการที่ไม่ดีและชี้ว่าเป็นอันตรายตลอดจนทำให้เสียค่าใช้จ่ายธุรกิจที่มั่งคั่งโดยทั่วไปจะแสดงถึงความรู้สึกมั่นคงของพนักงาน 12) ความคิดริเริ่มผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพจะต้องมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการพัฒนาและการบริหารงาน

13) ความสามัคคีเป็นหลักการที่ว่าสามัคคีคือพลังความเข้ากันได้ระหว่างสมาชิกในองค์กรจะทำให้เกิดความแข็งแกร่ง[66]

การบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลปะ โดยในแง่ของศาสตร์นั้น การบริหารได้รับการยอมรับว่าเป็นสาขาวิชาหนึ่งที่มีองค์ความรู้ (Knowledge) หลักการ (Principle) และทฤษฎี (Theory) ที่เกิดจากการศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบ จัดอยู่ในกลุ่มวิชาสังคมศาสตร์เช่นเดียวกับจิตวิทยา สังคมวิทยาและรัฐศาสตร์ ส่วนในแง่ของศิลปะนั้น การบริหารขึ้นอยู่กับความชำนาญ ประสบการณ์ และทักษะของแต่ละบุคคล ในการนำความรู้และทฤษฎีมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทและสภาพแวดล้อมที่

---

[66] เฮนรี่ฟาโยล (Henry Fayol) อ้างใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, *องค์การและการจัดการ*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสารจำกัด, 2545), หน้า 37-38.

แตกต่างกัน ดังนั้น ผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพจึงต้องมีความรู้เชิงวิชาการควบคู่ไปกับความสามารถในการประยุกต์ใช้อย่างสร้างสรรค์[67]

อธิบายองค์ประกอบของการบริหารที่สำคัญต่อองค์การดังนี้

1) การกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากจะช่วยให้ทราบถึงทิศทางและเหตุผลในการดำเนินงาน รวมถึงสิ่งที่คาดหวังจากการกระทำนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการให้บริการหรือการผลิต จำเป็นต้องรู้ว่าผลิตเพื่อใครและต้องการผลลัพธ์แบบใด หากขาดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่แน่นอน การบริหารงานต่าง ๆ ก็จะไม่เกิดประโยชน์และไม่บรรลุผลสำเร็จ เนื่องจากไม่มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน

2) ทรัพยากรที่ใช้ในการบริหารงานประกอบด้วยสิ่งของและเครื่องมือต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับการดำเนินงาน รวมถึงความสามารถในการจัดการทรัพยากรเหล่านั้น ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 4M ได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และการจัดการ (Management) หรืออาจเพิ่มเป็น 6M โดยรวมเครื่องจักร (Machine) และตลาด (Market) เข้าไปด้วย ซึ่งในปัจจุบันปัจจัยเหล่านี้มีความสำคัญมากขึ้น

3) การทำงานร่วมกันหรือการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นสิ่งสำคัญ กล่าวคือ เป้าหมายวัตถุประสงค์ และทรัพยากรต่าง ๆ ทั้ง 4M หรือ 6M จะต้องเชื่อมโยงและมีปฏิกิริยาต่อกัน หากขาดระบบการทำงานที่ประสานกัน หรือไม่สามารถนำปัจจัยต่าง ๆ มาร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก็จะไม่เกิดการบริหารงานที่แท้จริง

4) ประสิทธิภาพและประสิทธิผลเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของการบริหารงาน โดยประสิทธิผลหมายถึงความสามารถขององค์กรในการบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ผ่านการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ ในระยะสั้นสามารถประเมินได้โดยการเปรียบเทียบปัจจัยนำเข้าและค่าใช้จ่ายกับผลลัพธ์และรายได้ที่องค์กรได้รับ[68]

หลักการบริหารจัดการของ ฟาโยล ที่สามารถนำมาปรับปรุงประยุกต์กับการบริหารราชการในที่สุดได้คำตอบ คือ POSDCORB ซึ่งหมายถึงกระบวนการบริหาร 7 ประการ คือ

P = Planning หมายถึง การวางแผน ซึ่งเป็นการกำหนดกรอบงานกว้าง ๆ ว่าจะดำเนินการอะไรบ้าง เพื่อวัตถุประสงค์ใด และมีแนวทางปฏิบัติอย่างไร โดยการวางแผนต้องเกิดขึ้นก่อนเริ่มลงมือทำ

O = Organizing หมายถึง การจัดองค์กร ซึ่งเป็นการจัดโครงสร้างงาน แบ่งหน้าที่และอำนาจการบริหารให้ผู้ปฏิบัติงานทราบบทบาทของตน เพื่อให้การทำงานบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

S = Staffing หมายถึง การบริหารบุคคล ครอบคลุมการจัดอัตรากำลัง การสรรหา การพัฒนาบุคลากร การสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่ดี การประเมินผลงาน และการจัดการเมื่อพ้นจากงาน

D = Directing หมายถึง การสั่งการและชี้นำ เป็นการกำหนดทิศทางและวิธีการทำงานหลังจากวิเคราะห์อย่างละเอียดแล้วว่าควรทำอะไร อย่างไร และมุ่งไปในทิศทางใด

---

[67] เด่น ชะเนติยัง, *การบริหารงานบุคคล*, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2533), หน้า 52.

[68] สมคิด บางโม, *องค์การและการจัดการ*, (กรุงเทพมหานคร: วิทยพัฒน์, 2545), หน้า 62-63.

Co = Coordinating หมายถึง การประสานงาน ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานและบุคคลในตำแหน่งต่าง ๆ เพื่อให้ทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาจใช้เทคนิคต่าง ๆ เช่น การสื่อสารหรือการกำหนดระเบียบแผนงาน

R = Reporting หมายถึง การรายงานผลการทำงาน ซึ่งเป็นการสื่อสารให้ผู้บังคับบัญชาทราบว่ามีการดำเนินงานอะไรบ้าง อย่างไร และได้ผลลัพธ์เป็นอย่างไร

B = Budgeting หมายถึง การจัดสรรงบประมาณ เพื่อให้ค่าใช้จ่ายสอดคล้องกับกิจกรรมที่วางไว้อย่างเหมาะสม[69]

สมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งสหรัฐอเมริกา (American Association of School Administration) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารไว้ 5 ประการ คือ

1) การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผน หรือ โครงการสำหรับการปฏิบัติงานในอนาคตให้ตรงเป้าหมายที่ต้องการ โดยกำหนดงานที่จะทำวิธีการ และวัตถุประสงค์ของงานนั้น ๆ ไว้ล่วงหน้า

2) การแสวงหาและกำหนดตัวบุคคลและอุปกรณ์ (Allocation) หมายถึงการแสวงหากำหนดตัวบุคคล และวัสดุทุกชนิดที่จำเป็นในการปฏิบัติงานตามแผน เพื่อให้งานนั้นสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

3) การเสริมกำลังบำรุง (Stimulation) หมายถึง การบำรุงขวัญ กระตุ้น และส่งเสริมให้บุคลากรปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผลงานดีทั้งปริมาณและคุณภาพ

4) การประสานงาน (Co-ordination) หมายถึง การจัดให้ผู้แทนของหน่วยงานย่อยทุกหน่วยงานพบปะปรึกษาหารือกัน เพื่อให้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น หรือทราบเรื่องการปฏิบัติงานของผู้อื่น และเพื่อให้งานสัมพันธ์ไม่ขัดแย้งกัน โดยยึดเป้าหมายขององค์กรเป็นหลัก

5) การประเมินผล (Evaluation) หมายถึง การตรวจสอบการปฏิบัติงานทุกระยะให้ทราบผลการปฏิบัติงาน และปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางแก้ไขทุกระยะและประเมินผลขั้นสุดท้ายเพื่อเปรียบเทียบผลงานกับผลที่ควรจะได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ตั้งแต่ต้น เพื่อวางแผนใหม่สำหรับการปฏิบัติในอนาคตในทางเดียวกัน[70]

มีนักวิชาการอีกท่านหนึ่ง ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารไว้ว่า การบริหารมีลักษณะเป็นทั้งศาสตร์และศิลปะ กล่าวคือ การบริหารจัดการเป็นศาสตร์สาขาหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป เพราะมีองค์ประกอบของความรู้ (Knowledge) มีหลักเกณฑ์(Principle) และทฤษฎี (Theory) ที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์เป็นศาสตร์ทางสังคมซึ่งอยู่กลุ่มเดียวกันกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยา และรัฐศาสตร์ ส่วนในทางปฏิบัตินั้นจะขึ้นอยู่กับความสามารถ ประสบการณ์ และทักษะของ

---

[69] Gulick L. and Urwick J., *Papers on the Science of Administration*, (New York : Institute of Public Administration, 1973), pp. 18-19.

[70] ธีระรัตน์ กิจจารักษ์, *เอกสารคำสอนวิชาการบริหารหารศึกษา*, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์, 2542), หน้า 67.

ผู้บริหารแต่ละคนที่จะนำความรู้ หลักการและทฤษฎีไปปรับหรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมได้ ซึ่งเป็นเรื่องศิลปะดังนั้น นักบริหารที่เก่งต้องมีศาสตร์และศิลปะ[71]

คณาจารย์ภาควิชาบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้กล่าวถึงแนวคิดของ ฮังรี ฟาโยล (Henri Fayol) นักวิชาการเหมืองแร่ชาวฝรั่งเศส ผู้เป็นต้นกำเนิดในการเสนอองค์ประกอบมูลฐานของการบริหารแบบกระบวนการ 5 ประการ ที่เรียกว่า POCCC ไว้ดังนี้

1) การวางแผน (Planning) หมายถึง การสร้างทางเลือกหรือแนวทางดำเนินการไว้ล่วงหน้าเพื่อใช้ในการตัดสินใจในอนาคต

2) การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การกำหนดโครงสร้างหน่วยงานและระบุหน้าที่โดยการผสมผสานระหว่างวัตถุ คน และเงิน

3) การบังคับบัญชา (Commanding) หมายถึง การทำให้เกิดการดำเนินงานตามที่ได้มีการกำหนดไว้ ซึ่งการบังคับบัญชาที่ดีนั้นจะต้องมีการติดต่อสื่อสารสองทาง กล่าวคือ การยอมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาสามารถแสดงความคิดเห็นได้

4) การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การรวมความพยายามของผู้ปฏิบัติงานและช่วยสนับสนุนให้เกิดการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน เพื่อให้การทำงานสำเร็จ

5) การควบคุม (Controlling) หมายถึง การติดตามการดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์[72]

ดังมีนักวิชาการอีกท่านได้กล่าวถึงหลักสำคัญของการบริหาร 5 ลักษณะ คือ

1) การบริหารเป็นการทำงานกับคน และโดยอาศัยคน หมายความว่าการบริหารเป็นกระบวนการทางสังคม คือ อาศัยกลุ่มคนที่ร่วมกันทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์การ ผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบให้สำเร็จ โดยอาศัยความร่วมมือของบุคคลอื่น มิฉะนั้นจะทำงานไม่สำเร็จ สาระสำคัญของการบริหารในข้อนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ คือ มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ดี มีความเป็นผู้นำ และสามารถทำงานเป็นทีมได้มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ หากมีการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์และมีความสามารถทำให้งานบรรลุเป้าหมายได้

2) การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้องค์กรก้าวไปถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยความสำเร็จขององค์กรนั้นจำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนและความร่วมมือจากทุกภาคส่วนอย่างเต็มกำลัง เนื่องจากความสำเร็จที่ยั่งยืนเกิดจากการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพของทุกฝ่าย ในส่วนของผู้บริหารนั้น มีบทบาทสำคัญในการแปลงเป้าหมายให้กลายเป็นความจริง ซึ่งต้องมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ (1) การกำหนดเป้าหมายที่เหมาะสม กล่าวคือ เป้าหมายต้องมีความท้าทายแต่ไม่สูงจนเกินไป หรือต่ำจนไม่มีความหมาย ต้องอยู่ในระดับที่สามารถบรรลุได้และสร้างคุณค่าให้กับองค์กร (2) การมีระบบการทำงานที่มีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งแผนงานที่ชัดเจนและเป็นขั้นเป็นตอน (3) การกำหนดกรอบเวลาในการดำเนินงาน เพื่อให้สามารถบรรลุ

---

[71] เด่น ชะเนติยัง, *การบริหารงานบุคคล*, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2533), หน้า 52.

[72] คณาจารย์ภาควิชาบริหารรัฐกิจ, *สรุปเนื้อหาวิชาทฤษฎีองค์การ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2549), หน้า 9.

เป้าหมายได้ภายในระยะเวลาที่เหมาะสม ด้วยปัจจัยเหล่านี้ จะช่วยให้องค์กรสามารถเดินหน้าไปสู่ความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

3) การจัดการคือการสร้างความสมดุลระหว่างการบรรลุเป้าหมายและความคุ้มค่า โดยประสิทธิผลหมายถึงการทำงานให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ในขณะที่ประสิทธิภาพคือการทำงานโดยใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและลดต้นทุนให้มากที่สุด การทำงานให้สำเร็จเพียงอย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอ แต่ต้องคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพด้วย ดังนั้น การบรรลุเป้าหมายพร้อมกับการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดจึงถือเป็นความสมดุลที่สำคัญระหว่างประสิทธิผลและประสิทธิภาพ

4) การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดคือหัวใจสำคัญของการบริหาร เป็นที่ทราบกันดีว่าโลกของเรามีทรัพยากรหลากหลาย แต่ก็มีข้อจำกัดที่ต้องคำนึงถึงสองประการหลัก ได้แก่ การที่ทรัพยากรจะหมดไปเมื่อถูกใช้และไม่สามารถฟื้นฟูกลับคืนมาได้เหมือนเดิม รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมเพื่อหลีกเลี่ยงการสูญเสียโดยเปล่าประโยชน์ ด้วยเหตุนี้ การบริหารจึงมีความเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ศึกษาวิธีการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ในขณะที่ผู้บริหารองค์กรมีหน้าที่ในการผลิตสินค้าและจัดการกระบวนการต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

5) การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดถือเป็นแก่นหลักของการบริหาร เป็นที่รู้กันดีว่าโลกของเรามีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย แต่ก็มีข้อจำกัดสำคัญสองประการที่ต้องคำนึงถึง นั่นคือ ทรัพยากรเหล่านั้นอาจหมดสิ้นไปเมื่อถูกใช้และไม่สามารถฟื้นคืนกลับสู่สภาพเดิมได้ รวมถึงความจำเป็นที่ต้องใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อป้องกันการสูญเสียโดยเปล่าประโยชน์ ด้วยเหตุนี้ การบริหารจึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับวิชาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเป็นศาสตร์ที่มุ่งเน้นการศึกษาวิธีการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในขณะเดียวกัน ผู้บริหารองค์กรก็มีบทบาทสำคัญในการผลิตสินค้าและบริหารกระบวนการต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายทั้งในด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผล[73]

สรุปได้ว่า ความสำคัญของการบริหารจัดการนั้นล้วนเป็นกระบวนการที่มุ่งให้งานบรรลุสำเร็จตามเป้าหมาย โดยอาศัยการทำงานร่วมกันของคนให้บรรลุสำเร็จตามที่กำหนด และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างประหยัดหรือเสียค่าใช้จ่ายต่ำที่สุด อีกทั้งต้องคำนึงถึง ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม มลพิษที่เกิดขึ้น เช่น อากาศเสีย น้ำเสีย เป็นต้น รวมถึงต้องเป็นกระบวนการที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรมและกฎหมายด้วย

2.3 การบริหารจัดการวัดในสังคมไทย

พระพุทธเจ้าทรงเปลี่ยนแนวความคิดเกี่ยวกับมนุษย์และจุดมุ่งหมายของมนุษย์จากแนวเดิม ซึ่งเป็นความคิดตามหลักศาสนาพราหมณ์และลัทธิอื่น ๆ พระพุทธองค์ทรงสอนว่า การยึดมั่นในตัวตน (อัตตา) ทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นในสังคม ทำให้คนเราคิดถึงตัวเองมากกว่าสังคม ส่วนการละตัวตน จะทำให้คนเรามีความสานึกต่อสังคมได้มากขึ้น การละตัวตนจะต้องอาศัยการจัดระบบสังคมเสียใหม่ แต่การเสนอให้เปลี่ยนแปลงสังคมย่อมติดขัดที่ผู้ปกครองซึ่งรักษาอำนาจของตนเนื่องจากตน

---

[73] เสนาะ ติเยาว์, *หลักการบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544), หน้า 1-2.

มีฐานะที่ดีอยู่แล้ว ดังนั้น จึงได้เสนอหลักการบริหารทางพระพุทธศาสนา ที่ถือว่าเป็นต้นแบบของการบริหารที่มาตั้งแต่สมัยพุทธกาลดังนี้[74]

1) พระวินัยเป็นพุทธบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปกครองสงฆ์และเป็นหลักปฏิบัติสำหรับพระภิกษุ โดยพระวินัยนี้ไม่ได้ถูกบัญญัติขึ้นโดยสงฆ์หรือผู้แทนสงฆ์เหมือนกับการที่รัฐสภาเป็นผู้ออกกฎหมายในระบบประชาธิปไตย จุดมุ่งหมายของการบัญญัติพระวินัยคือเพื่อให้พระสงฆ์สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ปราศจากมลทินและกิเลสตลอดจนสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้แก่ประชาชน และส่งเสริมการปฏิบัติธรรมให้เจริญก้าวหน้า ดังข้อความว่า

> “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย อาศัยอำนาจประโยชน์ 10 ประการ คือ เพื่อความดีแห่งสงฆ์ 1 เพื่อความสาราญแห่งสงฆ์ 1 เพื่อข่มผู้เก้อยาก 1 เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก 1 เพื่อป้องกันอาสวะอันจักบังเกิดในปัจจุบัน 1 เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต 1 เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส 1 เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว 1 เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม 1 เพื่อถือตามพระวินัย 1”[75]

2) ในด้านการบริหารพระวินัย ในช่วงที่พระสาวกยังมีจำนวนไม่มาก พระพุทธเจ้าทรงบริหารจัดการพระศาสนาด้วยพระองค์เอง โดยมีพระสาวกสำคัญอย่างพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะคอยช่วยแบ่งเบาภาระตามโอกาส ต่อมาเมื่อจำนวนพระสาวกเพิ่มขึ้นและมีผู้ศรัทธามาขอบวชมากขึ้น พระองค์จึงทรงอนุญาตให้พระสาวกสามารถให้การอุปสมบทแก่ผู้ขอบวชได้ โดยกำหนดให้ผู้ขอบวชต้องเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง หลังจากนั้น เมื่อภิกษุมีจำนวนมากขึ้นอีก พระพุทธองค์ก็ทรงมอบอำนาจการบริหารกิจการต่าง ๆ ของพระศาสนาให้แก่สงฆ์ เช่น การบรรพชาอุปสมบท การกรานกฐิน การกำหนดเขตสีมา และการระงับข้อพิพาทต่าง ๆ นับเป็นการมอบหมายให้สงฆ์เป็นผู้บริหารพระศาสนาตามกฎเกณฑ์ที่พระองค์ได้ทรงวางไว้

3) ในด้านของอธิกรณ์ของสงฆ์ สถาบันตุลาการในพระพุทธศาสนามีลักษณะบางประการที่คล้ายคลึงกับสถาบันตุลาการในทางโลก โดยมีข้อบังคับหรือระเบียบที่สังคมกำหนดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตัวของบุคคลในสังคม อันมีเป้าหมายเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นภัยต่อความสงบเรียบร้อยของสังคม ฝ่ายปกครองทางโลกใช้กฎหมายเป็นหลักในการบริหาร ส่วนฝ่ายพุทธจักรยึดถือพระวินัยเป็นหลัก ทั้งสองฝ่ายต่างก็มีกระบวนการพิจารณาคดีหรืออธิกรณ์ และมีแนวทางในการกำหนดโทษตามระดับความผิด อย่างไรก็ตาม รูปแบบการลงโทษตามพระวินัยและโทษตามกฎหมายบ้านเมืองมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน

2.3.1 การบริหารจัดการวัดในอดีต

การบริหารนั้นเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์การบริหารสามารถเรียนรู้และฝึกฝนเพิ่มเติมได้แต่ในขณะเดียวกันการบริหารงานก็ต้องใช้ความรู้อันเป็นระบบที่เชื่อถือได้ร่วมกับการนำเทคนิคและวิธีการ

---

[74] ปรีชา ช้างขวัญยืน, *ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 42-43.

[75] องฺ.ทุก.(ไทย) 20/436/110.

ต่าง ๆ มาใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการทำงานนั้น การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มมีลักษณะเป็นรูปธรรมนั้น เกิดตั้งแต่สมัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาเรื่อง ธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร แก่พระปัญจวัคคีย์ ซึ่งนำไปสู่การเกิดขึ้นของพระสงฆ์กลุ่มแรกในพระพุทธศาสนา เมื่อมีคณะสงฆ์แล้ว พระพุทธเจ้าจึงต้องทรงบริหารจัดการกิจการของสงฆ์ โดยวิธีการที่ทรงใช้ได้สืบทอดและดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน กลายเป็นแนวทางให้เราได้ศึกษาถึงพุทธวิธีในการบริหาร ต่อมาในยุคหลังพุทธกาล คณะสงฆ์และนักปราชญ์ได้พัฒนาการบริหารในรูปแบบทฤษฎี โดยนำหลักพุทธวิธีมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทที่เปลี่ยนแปลง เพื่อสร้างประโยชน์และคุณค่าให้กับบุคคลและองค์กร ซึ่งเป็นการปรับใช้คำสอนทางพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับรูปแบบและแนวทางการบริหารในปัจจุบัน อย่างไรก็ดี นักวิชาการหลายท่านได้อธิบายความหมายของพุทธวิธีการบริหารไว้ดังนี้

พุทธวิธีการบริหาร คือการเน้นการบริหารกาย บริหารงาน บริหารใจ โดยเน้นการประสานวิทยาศาสตร์ทางใจ บวกกับวิทยาศาสตร์โครงสร้างมาประสานกันเข้า เพื่อเป็นแกนสำคัญในพุทธวิธีการบริหารและการบริหารดังกล่าวน่าจะมีความสำคัญต่อทิศทางการบริหารงานภาครัฐหรือเป็นมิติการบริหารมิติหนึ่งในการบริหารของประเทศไทย[76]

พุทธวิธีการบริหาร คือการปกครองหรือการบริหารเป็นสิ่งที่ควรจัดการให้เหมาะสมและสอดคล้องต่อความเป็นจริง ผู้บริหารหรือผู้ปกครองควรปฏิบัติตน โดยใช้ธรรมะเป็นใหญ่ต่อการบริหารอันจะนำไปสู่ประโยชน์สูงสุดขององค์กร[77]

พุทธวิธีการบริหาร คือการใช้ธรรมะในการปกครองโดยหลักการหรือวิธีการใด ๆ ที่พิสูจน์แล้วว่า เอื้ออำนวยประโยชน์ทุกฝ่าย เกื้อกูลความสุขทั้งในปัจจุบัน อนาคต และที่สุดแห่งชีวิตอย่างแท้จริง[78]

การบริหารตามหลักพุทธวิธีต้องเริ่มต้นจากการยึดถือกฎแห่งกรรม โดยมุ่งแก้ไขปัญหาที่พฤติกรรมของบุคคลในสังคมส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการ พ่อค้า หรือประชาชน ทั้งนี้ไม่ใช่การบังคับให้เชื่อ แต่เน้นให้เกิดความเข้าใจด้วยเหตุผล เนื่องจากหลักคำสอนในพระพุทธศาสนามีพื้นฐานเกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์ด้านจิตวิทยา พฤติกรรมศาสตร์ กฎเกณฑ์ทางการปกครอง เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ การศึกษา และปรัชญา[79]

พุทธวิธีในการบริหาร หมายถึง หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักธรรมเหล่านี้มีคุณค่าเพียงพอที่จะใช้เป็นแนวทางในการ

---

[76] บุญทัน ดอกไธสง, *การบริหารเชิงพุทธ กระบวนการทางพฤติกรรม*, (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, 2528), หน้า 3.

[77] พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานขอวิทยาศาสตร์*, (เชียงใหม่: คณะวิทยาศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2535), หน้า 21.

[78] ไชย ณ พล, *ปรัชญาชีวิตและการรู้แจ้ง*, (กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, 2537), หน้า 13.

[79] นิตย์ สัมมาพันธ์, *การบริหารเชิงพุทธ*, (กรุงเทพมหานคร: โอเอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2541), หน้า 8.

จัดการงาน โดยเน้นในเรื่องของการตัดสินใจ ออกคำสั่ง และการใช้อำนาจในการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ[80]

นอกจากนี้ ยังมีพุทธพจน์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก การศึกษาพุทธพจน์เหล่านั้นจะช่วยให้เข้าใจถึงแนวทางการบริหารในพระพุทธศาสนาได้ดียิ่งขึ้น โดยการศึกษาครั้งนี้ได้นำหน้าที่ของนักบริหารมาใช้เป็นกรอบในการพิจารณา ซึ่งหน้าที่หลักของนักบริหารมีทั้งหมด 5 ประการ ตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDC ดังนี้[81]

นอกจากนี้ยังมีพุทธพจน์ที่เกี่ยวเนื่องกับการบริหารกระจายอยู่ในพระไตรปิฎก การศึกษาพุทธพจน์เหล่านั้นก็จะทำให้ทราบถึงพุทธวิธีทางการบริหาร ซึ่งการศึกษาพุทธวิธีทางการบริหารในครั้งนี้ใช้หน้าที่ของนักบริหารเป็นกรอบในการพิจารณาหน้าที่หรือ Function ของนักบริหารมีอยู่ 5 ประการตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDC ดังนี้

P หมายถึง Planning หรือ การวางแผน ซึ่งเป็นกระบวนการกำหนดแนวทางการทำงานในปัจจุบัน เพื่อมุ่งสู่ความสำเร็จในอนาคต ผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพต้องมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนในการกำหนดทิศทางขององค์กรอย่างเหมาะสม

O หมายถึง Organizing หรือ การจัดองค์กร ซึ่งเป็นการวางโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในองค์กร รวมถึงการกำหนดสายการบังคับบัญชา การแบ่งงาน และการกระจายอำนาจเพื่อให้องค์กรดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

S หมายถึง Staffing หรือ งานบุคลากร ซึ่งครอบคลุมถึงการสรรหา พัฒนา และจัดสรรบุคลากรให้เหมาะสมกับลักษณะของงาน เพื่อให้บุคลากรสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

D หมายถึง Directing หรือ การอำนวยการ ซึ่งเป็นการสื่อสารและชี้นำเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนที่วางไว้ ผู้บริหารจำเป็นต้องมีทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์และภาวะผู้นำที่ดี

C หมายถึง Controlling หรือ การกำกับดูแล ซึ่งเป็นกระบวนการควบคุมและติดตามการปฏิบัติงาน เพื่อให้มั่นใจว่าการทำงานเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด รวมถึงการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ

เราจะพิจารณาพุทธวิธีบริหารในประเด็นที่เกี่ยวกับการวางแผนการจัดองค์กร การบริหารงานบุคคลการอำนวยการและการกำกับดูแลตามลำดับดังนี้

1) พุทธวิธีในการวางแผน

หลังจากพิจารณานิยามและบทบาทของนักบริหารตามที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ในวันเพ็ญกลางเดือน 6 ซึ่งตรงกับวันวิสาขบูชา พระองค์ยังคงประทับอยู่ตามลำพัง ในช่วงเวลานั้น พระพุทธศาสนายังไม่มีรูปแบบการบริหารที่ชัดเจน การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มต้นขึ้นเมื่อมีผู้เข้ามาเป็นสาวกใหม่ เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นหลังจากการตรัสรู้ได้ประมาณ 2 เดือน คือเมื่อพระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนาแก่พระปัญจวัคคีย์ในวันอาสาฬหบูชา ครั้งนั้น

---

[80] ทินพันธุ์ นาคะตะ, *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: สหายบล็อกและการพิมพ์, 2544), หน้า 9.

[81] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีบริหาร*, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 3-5

พระอัญญาโกณฑัญญะได้บรรลุธรรมและขอบวชเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงประทานการอุปสมบทด้วยพระดำรัสว่า "เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด" จากพระดำรัสนี้จะเห็นได้ชัดเจนว่ามีการกำหนดวัตถุประสงค์ของการบวชไว้ชัดเจน นั่นคือ ให้ผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนามุ่งประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ พระพุทธเจ้าทรงวางแนวทางอย่างชัดเจนให้ผู้ที่เข้ามาบวชยึดถือเป้าหมายนี้ร่วมกัน พระองค์ยังได้ทรงย้ำในโอกาสอื่นว่า พรหมจรรย์หรือการบวชในพระพุทธศาสนา ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อแสวงหาลาภ ยศ หรือคำสรรเสริญ ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการรักษาศีล สมาธิ และปัญญาเท่านั้น แต่มีจุดมุ่งหมายสูงสุดที่ เจโตวิมุตติ หรือความหลุดพ้นแห่งจิต[82]

ในแง่ของหลักการบริหาร พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวิสัยทัศน์ในการนำองค์กร พระองค์ตรัสว่าผู้บริหารควรมี จักขุมา หรือสายตาที่ยาวไกล สามารถมองการณ์ไกลและกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนได้[83] วิสัยทัศน์นี้ช่วยให้ผู้นำสามารถกำหนดทิศทางและสื่อสารให้สมาชิกในองค์กรเห็นพ้องต้องกัน เพื่อให้ทุกฝ่ายร่วมกันขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายเดียวกัน ในพระพุทธศาสนาเป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติธรรมคือ วิมุตติ หรือความหลุดพ้นจากทุกข์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า "เปรียบเหมือนมหาสมุทรมีรสเดียวคือรสเค็ม ฉันใด ธรรมวินัยนี้ก็มีรสเดียวคือวิมุตติรส ฉันนั้น"

สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าการบริหารในพระพุทธศาสนามีการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน มีการสื่อสารวิสัยทัศน์ และสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันในทิศทางของการปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์อย่างแท้จริง”[84]

การแสวงหาความหลุดพ้นจากทุกข์ถือเป็นเป้าหมายสำคัญสำหรับสมาชิกในพระพุทธศาสนาทุกคน โดยเฉพาะผู้ที่ยังไม่บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ แต่เมื่อสมาชิกคนนั้นบรรลุเป็นพระอรหันต์ ได้เจโตวิมุตติ พ้นจากความทุกข์แล้ว เป้าหมายในชีวิตก็เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่มุ่งแสวงหาความหลุดพ้นส่วนตน กลายเป็นการใช้ชีวิตเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้หลุดพ้นจากทุกข์ด้วยเช่นกัน ดังที่ปรากฏว่า หลังจากออกพรรษาแรก มีภิกษุที่บรรลุเป็นพระอรหันต์จำนวน 60 รูป พระพุทธเจ้าจึงทรงวางแนวทางประกาศพระศาสนา โดยมีพระดำรัสให้พระสาวกเหล่านั้นออกเผยแผ่ธรรมในทิศทางต่าง ๆ ว่า "ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์ เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่จงอย่าเดินทางไปในทิศเดียวกันสองรูป แม้เราก็จะเดินทางไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม”[85]

เนื่องจากจำนวนพระสงฆ์มีจำกัด พระพุทธเจ้าจึงมีพระดำริให้พระสงฆ์แต่ละรูปออกไปเผยแผ่ธรรมตามลำพัง ส่วนพระองค์ทรงเลือกเสด็จไปประกาศธรรมแก่เจ้าลัทธิในแคว้นมคธ คือ ชฎิลสามพี่น้อง ณ ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม พระพุทธเจ้าทรงใช้เวลาประมาณ 2 เดือนในการปราบพยศของ

---

[82] ม.มู. 12/352/733.

[83] องฺ.ติก. 20/459/146.

[84] วิ.จู. 7/462/291.

[85] วิ.มหา. 1/32/39.

ชฎิลทั้งสามและบริวาร จนกระทั่งพวกเขายอมบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา จากนั้น พระพุทธเจ้าทรงเสด็จไปโปรดพระเจ้าพิมพิสาร ผู้เป็นพระราชาแห่งแคว้นมคธ เมื่อพระเจ้าพิมพิสารและประชาชนชาวมคธเห็นว่าชฎิลสามพี่น้อง ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือ ได้หันมายอมรับพระพุทธเจ้าเป็นครูบาอาจารย์ ก็เกิดศรัทธาและตั้งใจฟังธรรม จนกระทั่งได้ดวงตาเห็นธรรมและหันมานับถือพระพุทธศาสนาในที่สุด

พระพุทธเจ้าทรงสามารถวางรากฐานของพระพุทธศาสนาในแคว้นมคธ ซึ่งเป็นหนึ่งในแคว้นมหาอำนาจในสมัยนั้น ได้สำเร็จภายในระยะเวลาไม่นานหลังจากตรัสรู้ นี่เป็นผลจากการวางแผนในการเผยแผ่พระศาสนาของพระองค์ หากพระพุทธเจ้าทรงไม่สามารถทำให้ผู้อื่นบรรลุธรรมตามได้ พระองค์จะเป็นเพียงพระปัจเจกพุทธะ คือ ผู้ตรัสรู้เฉพาะตนแต่ไม่สามารถถ่ายทอดธรรมให้ผู้อื่นตรัสรู้ได้ อย่างไรก็ตาม ด้วยพระปัญญาคุณและพระกรุณาคุณ พระพุทธเจ้าทรงสามารถสอนให้ผู้อื่นบรรลุธรรมตามได้ พระองค์จึงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ผู้ทรงจัดตั้งองค์กรพระพุทธศาสนาและเป็นนักบริหารกิจการพระศาสนาอย่างแท้จริง

ในการวางแผนเผยแผ่พระศาสนานั้น พระพุทธเจ้าทรงกำหนดวัตถุประสงค์ร่วมกันให้สมาชิกในองค์กรถือปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ ทั้งในระดับส่วนตัวและเพื่อผู้อื่น การปฏิบัติเพื่อบรรลุความหลุดพ้นของตนเองเรียกว่า อัตตหิตสมบัติ ส่วนการปฏิบัติเพื่อช่วยให้ผู้อื่นหลุดพ้นจากทุกข์เรียกว่า ปรหิตปฏิบัติ พระพุทธเจ้าทรงมีทั้งอัตตหิตสมบัติที่เกิดจากพระปัญญาคุณ และปรหิตปฏิบัติที่เกิดจากพระกรุณาคุณ ดังนั้น พระองค์จึงวางรากฐานของพระพุทธศาสนาด้วยการแสดง โอวาทปาฏิโมกข์ แก่พระอรหันต์จำนวน 1,250 รูป ในวันมาฆบูชาหลังจากตรัสรู้ได้ 9 เดือน ซึ่งโอวาทปาฏิโมกข์ ก็คือ คำสอนสำคัญที่เป็นแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์เพื่อให้พระอรหันต์ใช้เป็นหลักปฏิบัติในการเผยแผ่พระศาสนาต่อไป โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือ นิพพาน หรือความหลุดพ้นจากทุกข์ แนวทางปฏิบัติหลัก 3 ประการในโอวาทปาฏิโมกข์ คือ (1) ไม่ทำชั่วทั้งปวง (2) ทำความดีให้ถึงพร้อม (3) ทำจิตใจให้ผ่องใส นอกจากนี้ ยังทรงกำหนดวิธีการเผยแผ่พระศาสนาให้ใช้ความอดทน (ขันติ) และหลีกเลี่ยงการบีบบังคับหรือการใช้ความรุนแรง เพื่อให้ผู้คนหันมานับถือพระพุทธศาสนาด้วยศรัทธาอย่างแท้จริง[86]

ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นศาสนาแห่งสันติสุข เห็นได้จากการที่พระพุทธเจ้าได้กำหนดวิสัยทัศน์ วางเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และพันธกิจของคณะสงฆ์ไว้อย่างชัดเจน ส่งผลให้องค์กรทางพระพุทธศาสนาสามารถเจริญก้าวหน้าได้อย่างมั่นคง อันเป็นผลมาจากวิสัยทัศน์อันลึกซึ้งของพระพุทธเจ้า

2) พุทธวิธีในการจัดองค์กร

การรับสมาชิกใหม่เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนานั้น มีหลักเกณฑ์ให้ผู้บวชทุกคนเริ่มต้นอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่คำนึงถึงชาติชั้นวรรณะหรือสถานะทางสังคมในเพศฆราวาส ทั้งนี้สอดคล้องกับพุทธพจน์ที่ว่า “เปรียบเสมือนแม่น้ำสายใหญ่ต่าง ๆ เช่น แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี และสรภู เมื่อไหลรวมสู่มหาสมุทรแล้ว ย่อมละชื่อและตระกูลเดิม กลายเป็นส่วนหนึ่งของมหาสมุทร เช่นเดียวกับวรรณะทั้ง 4 ได้แก่ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูทร เมื่อออกบวชเป็นบรรพชิตในธรรม

---

[86] ขุ.ธ. 25/24/39.

วินัยที่พระตถาคตทรงประกาศ ก็ย่อมละชื่อและชาติตระกูลเดิม กลายเป็นสมณะในเชื้อสายศากยบุตรเช่นเดียวกัน”[87]

พุทธพจน์นี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาต่างมีสถานะเป็นพระภิกษุที่เท่าเทียมกัน การอยู่ร่วมกันในสภาพที่ทุกคนมีความเสมอภาคนี้ อาจทำให้เกิดปัญหาในการบริหารจัดการภายในองค์กร เนื่องจากเมื่อสมาชิกต่างมองว่าตนเองเท่าเทียมกับผู้อื่น ก็อาจส่งผลให้ไม่มีใครยอมฟังหรือยอมทำตามคำแนะนำของผู้อื่น ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “การอยู่ร่วมกันของผู้ที่เสมอกันย่อมนำมาซึ่งความทุกข์”[88] หากเป็นเช่นนั้น การจัดลำดับชั้นภายในองค์กรก็จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงวางระเบียบให้พระภิกษุแสดงความเคารพกันตามลำดับพรรษา โดยผู้ที่บวชภายหลังต้องให้ความเคารพต่อผู้ที่บวชก่อน

เมื่อสาวกมีจำนวนมากขึ้น พระพุทธเจ้าทรงจัดองค์การในพระพุทธศาสนาออกเป็นพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในส่วนของภิกษุบริษัทและภิกษุณีบริษัท พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่คณะสงฆ์ ดังจะเห็นได้จากการที่ทรงกระจายอำนาจให้คณะสงฆ์ดำเนินการอุปสมบท เมื่อมีกิจจาธิกรณ์หรือกิจการที่จะต้องทำร่วมกัน คณะสงฆ์สามารถบริหารจัดการเอง หรือเมื่อมีกรณีความขัดแย้งเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าก็ทรงมอบอำนาจให้คณะสงฆ์เป็นผู้จัดการแก้ปัญหา

พระพุทธเจ้าทรงดำรงตำแหน่งเป็นธรรมราชา คือผู้บริหารสูงสุดในองค์กรพระพุทธศาสนา ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เราเป็นพระราชานั่นคือเป็นธรรมราชาผู้ยอดเยี่ยม”[89] พระพุทธเจ้าได้ทรงแต่งตั้งพระสารีบุตรให้ดำรงตำแหน่งพระธรรมเสนาบดี ซึ่งมีฐานะเป็นรองประธานฝ่ายบริหาร อยู่ในลำดับถัดจากพระพุทธเจ้า และเป็นอัครสาวกเบื้องขวาที่รับผิดชอบงานด้านวิชาการ ส่วนพระโมคคัลลานะทรงแต่งตั้งให้เป็นอัครสาวกเบื้องซ้าย ทำหน้าที่ดูแลงานด้านบริหาร พระอานนท์ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเลขานุการส่วนพระองค์ นอกจากนี้ พระพุทธเจ้ายังทรงแต่งตั้งสาวกทั้งในฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ให้เป็นเอตทัคคะ หรือผู้ชำนาญในงานด้านต่าง ๆ เช่น พระมหากัสสปะเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านธุดงค์ พระปุณณะมันตานีบุตรเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการแสดงธรรม ภิกษุณีปฏาจาราเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวินัย และจิตตคหบดีเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการแสดงธรรม[90] การแต่งตั้งเอตทัคคะนี้เป็นตัวอย่างของกระจายอำนาจ และการใช้คนให้เหมาะกับงานในพระพุทธศาสนา

ประเพณีปฏิบัติในสมัยปัจจุบันที่พระมหากษัตริย์ทรงพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ผู้มีความชำนาญในด้านต่าง ๆ ก็สอดคล้องกับการแต่งตั้งเอตทัคคะในครั้งพุทธกาลนั่นเอง ส่วนการที่มหาวิทยาลัยทั้งหลายถวายปริญญากิตติมศักดิ์แก่พระสงฆ์ในสมัยปัจจุบันก็พออนุโลมให้เป็นการยกย่องพระเถระเป็นเอตทัคคะในด้านต่าง ๆ ได้เหมือนกัน

---

[87] วิ.จู. 7/460/290.

[88] ขุ.ธ. 25/31/54.

[89] ม.ม. 13/609/554.

[90] องฺ.เอกก. 20/146/30.

3) พุทธวิธีในการบริหารงานบุคคล

การบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่การรับคนเข้ามาบวช ที่ต้องมีการกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ในการให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรตามแบบบัญญัติติจตุตถกรรม พระสงฆ์ผู้เป็นประธานในพิธีอุปสมบทเรียกว่าพระอุปัชฌาย์การรับคนเข้ามาอุปสมบทต้องได้รับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์ที่ประชุมพร้อมกันในอุโบสถที่ประกอบพิธีอุปสมบท

เมื่อบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้ว พระบวชใหม่จะต้องได้รับการฝึกหัดอบรมและการศึกษาเล่าเรียนจากพระอุปัชฌาย์โดยอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของท่านจนกว่าจะมีพรรษาครบ 5 จึงเรียกว่านิสัยมุตตกะ คือผู้พ้นจากการพึ่งพาพระอุปัชฌาย์ ดังนั้นกระบวนการฝึกอบรมพระบวชใหม่จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง กระบวนการนี้ก่อให้เกิดระบบโรงเรียนในวัด ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาที่สำคัญในอินเดีย เช่น มหาวิทยาลัยนาลันทา

ระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนา ถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาบุคลากร ตราบใดที่บุคคลนั้นยังมิได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ย่อมต้องได้รับการศึกษาและฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเรียกว่าผู้ยังต้องศึกษา หรือ เสขะ แต่เมื่อบรรลุถึงความเป็นพระอรหันต์แล้ว จึงเรียกว่า อเสขะ ซึ่งหมายถึงผู้ที่ไม่จำเป็นต้องศึกษาเพิ่มเติมอีกต่อไป

กระบวนการจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนา อาศัยหลัก ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเน้นการฝึกฝนทางปฏิบัติมากกว่าการเรียนการสอนในเชิงทฤษฎี เมื่อพิจารณาในแง่ของการบริหารจัดการ จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากร จึงทำให้พระพุทธศาสนาได้รับการยกย่องว่าเป็น ศาสนาแห่งการศึกษา

การจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนายึดหลัก ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยมีการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับพัฒนาการและวุฒิภาวะของผู้เรียน พระพุทธเจ้าเปรียบเทียบความพร้อมของบุคคลในการศึกษากับ บัวสี่เหล่า และจำแนกบุคคลตาม จริต 6 ประการ เพื่อจัดการศึกษาให้เหมาะสม นอกจากนี้ พระพุทธเจ้าทรงเน้นให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ดังพุทธพจน์ที่ว่า "ตุมฺเหหิ กิจฺจ อาตปฺป อกฺขาตาโร ตถาคตา" ซึ่งมีความหมายว่า "เธอทั้งหลายต้องทำความเพียรเผากิเลสเอง พระตถาคตเป็นเพียงผู้บอกทาง"[91] บุคลากรที่ได้รับการพัฒนาแล้วก็จะได้รับการจัดสรรภาระหน้าที่ให้ปฏิบัติงานภายในองค์กรตามความรู้ความสามารถ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งเป็นเอตทัคคะในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว

การบริหารทรัพยากรบุคคลในพระพุทธศาสนามีแนวทางในการให้รางวัลและการลงโทษซึ่งสอดคล้องกับหลักการใช้พระเดชพระคุณในยุคปัจจุบัน กล่าวคือ ผู้ที่ประพฤติดีสมควรได้รับการยกย่องสรรเสริญ ในขณะที่ผู้กระทำผิดสมควรได้รับการตักเตือนหรือลงโทษ ตามหลักคำสอนในพระบาลีที่ว่า "นิคฺคณฺเห นิคฺคหารหำ ปคฺคณฺเห ปคฺคหารหำ" หมายถึง "ข่มผู้ที่ควรถูกข่ม และยกย่องผู้ที่ควรได้รับการยกย่อง"[92] เราจะเข้าใจระบบการให้รางวัลและการลงโทษได้ดีจากเรื่องต่อไปนี้ในเกสีสูตร

---

[91] ขุ.ธ. 25/30/51.

[92] ขุ.ชา. 27/2442/531.

วันหนึ่ง สารถีผู้ฝึกม้าชื่อนายเกสีเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วทูลถามว่า “พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีฝึกคนอย่างไร ?”

พระพุทธเจ้าทรงย้อนถามว่า “นายเกสีมีวิธีฝึกม้าอย่างไร ?”

นายเกสีกราบทูลว่า “เขาใช้ 3 วิธี คือ วิธีนุ่มนวล วิธีรุนแรง วิธีผสมผสาน คือ มีทั้งความนุ่มนวลและรุนแรง”

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า “ถ้าใช้ 3 วิธีแล้วไม่ได้ผลจะทำอย่างไร ?”

นายเกสีกราบทูลว่า “ถ้าฝึกไม่ได้ผลก็ฆ่าม้าทิ้งเสีย เพราะปล่อยไปก็ทำให้เสียชื่อสถาบันเกสีวิทยา”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “พระองค์ทรงใช้ทั้ง 3 วิธีฝึกคนเหมือนกันคือ ใช้วิธีนุ่มนวลกับคนที่ควรให้กำลังใจ ใช้วิธีรุนแรงกับคนที่ควรตำหนิห้ามปราม และใช้วิธีผสมผสานกับคนที่ควรยกย่องเมื่อถึงคราวต้องยกย่องและตำหนิเมื่อถึงคราวต้องตำหนิ”

นายเกสีทูลถามว่า “ถ้าใช้ 3 วิธีแล้วไม่ได้ผลจะทำอย่างไร ?”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ก็มีการฆ่าทิ้งเหมือนกัน”

นายเกสีทูลถามว่า “การฆ่าไม่สมควรสำหรับสมณะมิใช่หรือ ?”

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า “ในวินัยของพระอริยเจ้า การฆ่าหมายถึงการเลิกว่ากล่าวสั่งสอนคนที่พระพุทธเจ้าเลิกว่ากล่าวสั่งสอนย่อมหมดโอกาสเจริญเติบโตในทางธรรม” [93]

4) พุทธวิธีในการอำนวยการ

การอำนวยการให้เกิดการดำเนินงานในพระพุทธศาสนาต้องอาศัยภาวะผู้นำเป็นสำคัญ ทั้งนี้ เพราะไม่มีระบบการใช้กำลังบังคับให้ปฏิบัติตามผู้นำในพระพุทธศาสนา การที่สมาชิกจะทำตามคำสั่งของผู้บริหารหรือไม่จึงขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำในผู้บริหารเป็นสำคัญ

อะไรคือความแตกต่างระหว่างผู้บริหารกับผู้นำ ?

ผู้บริหาร คือ ผู้ที่ทำให้คนอื่นทำงานตามที่ผู้บริหารต้องการ

ผู้นำ คือ ผู้ที่ทำให้คนอื่นต้องการทำงานตามที่ผู้นำต้องการ

ดังนั้น ผู้บริหารในแนวทางพุทธศาสนาจำเป็นต้องมีภาวะผู้นำ หมายถึงความสามารถในการกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้บุคคลเกิดความปรารถนาที่จะปฏิบัติตามคำแนะนำของผู้บริหารได้อย่างเต็มใจ บุคคลที่จะก้าวขึ้นเป็นผู้บริหารควรมีคุณสมบัติสำคัญสองประการ ได้แก่ อัตตหิตสมบัติ คือ การมีคุณสมบัติส่วนบุคคลที่เหมาะสมกับการเป็นผู้นำ และ ปรหิตปฏิบัติ คือ การมีจิตใจมุ่งมั่นในการทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและความก้าวหน้าขององค์กร พระพุทธเจ้า ทรงเป็นผู้เปี่ยมด้วยทั้งอัตตหิตสมบัติและปรหิตปฏิบัติ จึงสามารถใช้ภาวะผู้นำในการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาให้ดำเนินไปอย่างราบรื่นและประสบความสำเร็จ คุณสมบัติด้านอัตตหิตสมบัติที่โดดเด่นของพระพุทธเจ้าในการบริหารคือ ความสามารถในการสื่อสาร กับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยทุกครั้งที่ทรงสื่อสารเพื่อการบริหาร พระองค์ทรงใช้หลักสำคัญ 4 ส. เป็นแนวทางในการสื่อสารเสมอ[94]

---

[93] องฺ.จตุกฺก. 21/111/150.

[94] ที.สี. 9/149/161.

ซึ่งคำอธิบายเชิงประยุกต์เข้ากับการบริหารดังต่อไปนี้

(1) สันทัสสนา (ชี้แจงชัดเจน) หมายถึง การอธิบายขั้นตอนการปฏิบัติงานอย่างละเอียดและเข้าใจง่าย เพื่อให้สมาชิกสามารถปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้องและคล่องตัว

(2) สมาทปนา (สร้างแรงบันดาลใจ) หมายถึง การทำให้สมาชิกเข้าใจและคล้อยตามในวิสัยทัศน์ จนเกิดศรัทธาและมีแรงผลักดันที่จะมุ่งสู่เป้าหมาย

(3) สมุตเตชนา (เสริมสร้างความมั่นใจ) หมายถึง การกระตุ้นให้เกิดความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง พร้อมทั้งมีความมุ่งมั่นและความกระตือรือร้นในการทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมาย

(4) สัมปหังสนา (สร้างความสุขในการทำงาน) หมายถึง การสร้างบรรยากาศที่ดีและความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตรในทีมงาน ซึ่งช่วยให้สมาชิกทำงานร่วมกันอย่างมีความสุขและผ่อนคลาย

ความสามารถในการจูงใจของพระพุทธเจ้า สะท้อนถึงพระนามว่า ตถาคต ซึ่งหมายถึง ผู้ที่พูดอย่างไรแล้วปฏิบัติตามเช่นนั้น[95] พระพุทธเจ้าทรงมีภาวะผู้นำที่โดดเด่น เนื่องจากทรงสั่งสอนให้ปฏิบัติตามคำสอนอย่างแท้จริง (ยถาวาที) ทรงทำให้เห็นเป็นแบบอย่าง (ตถาการี) และดำรงตนให้สอดคล้องกับคำสอน (ยถาวาที ตถาการี) นอกจากนี้ การมอบหมายหรือสั่งการของพระพุทธเจ้ายังได้รับการยอมรับอย่างง่ายดาย เพราะมิได้ทรงใช้วิธีการที่เป็นเผด็จการ แต่ทรงยึดหลักธรรมาธิปไตย ทั้งนี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงจำแนกแรงจูงใจในการทำความดีออกเป็น อธิปไตย 3 ประการ อย่างชัดเจน[96]

1) อัตตาธิปไตย คือ การทำความดีโดยมีผลประโยชน์หรือความพึงพอใจของตนเองเป็นหลักในการตัดสินใจ

2) โลกาธิปไตย คือ การทำความดีเพราะต้องการให้ผู้อื่นชื่นชม ยึดถือความคิดเห็นหรือการยอมรับจากสังคมเป็นสำคัญ

3) ธรรมาธิปไตย คือ การทำความดีเพราะเห็นว่าถูกต้องและสมควรทำ ยึดหลักของธรรมและหน้าที่เป็นสิ่งสำคัญสูงสุด

แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงประกาศพระองค์ว่าเป็นธรรมราชา แต่พระองค์ไม่ได้ใช้อำนาจอย่างเด็ดขาดตามแนวทางของระบอบราชาธิปไตยในสมัยนั้น ตรงกันข้าม พระองค์ทรงกระจายอำนาจในการบริหารไปยังคณะสงฆ์ เนื่องจากแรงจูงใจในการบริหารของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง มิได้มุ่งหวังถึงความยิ่งใหญ่ส่วนพระองค์ ดังนั้น การบริหารของพระพุทธเจ้าจึงไม่ใช่การปกครองโดยอัตตาธิปไตย นอกจากนี้ พระองค์ไม่ได้ทรงดำเนินกิจการพระศาสนาตามเสียงชื่นชมหรือนินทาของผู้คนในโลก จึงไม่ถือเป็นโลกาธิปไตย การบริหารของพระพุทธเจ้ายึดถือหลักธรรมเป็นสำคัญ จึงเป็นการปกครองในรูปแบบธรรมาธิปไตย เพราะพระพุทธเจ้าทรงยึดมั่นในธรรม โดยมุ่งเน้นให้เกิดประโยชน์สุขแก่ส่วนรวมเป็นหลัก ดังที่พระองค์ตรัสถึงแนวทางการบริหารว่า “พระตถาคตอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงธรรม ทรงเป็นธรรมราชา ทรงเคารพและยำเกรงในธรรม ยึดถือ

---

[95] ที.ม. 10/211/255.

[96] องฺ.ติก. 20/479/146.

ธรรมเป็นหลักในการบริหาร มีธรรมเป็นธงและเป็นตราสัญลักษณ์ ทรงจัดการดูแลปกป้องตามหลักแห่งธรรม”[97]

เนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงยึดหลักธรรมาธิปไตย จึงไม่มีการแต่งตั้งผู้ใดเป็นศาสดาสืบทอดต่อจากพระองค์ ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระอานนท์ได้กราบทูลถามว่าจะทรงตั้งใครเป็นศาสดาสืบต่อหรือไม่ พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่าจะไม่ทรงแต่งตั้งใครขึ้นเป็นศาสดาแทน ทั้งนี้เพราะทรงประสงค์ให้คณะสงฆ์ปกครองกันเอง โดยยึดพระธรรมและพระวินัยเป็นหลักในการดำเนินกิจการพระศาสนา ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงและบัญญัติไว้แล้ว จะเป็นศาสดาของพวกเธอเมื่อเราล่วงลับไป” หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ไม่นาน พระมหากัสสปะได้น้อมนำพุทธดำรัสนี้ไปปฏิบัติ โดยเรียกประชุมพระอรหันต์จำนวน 500 รูป เพื่อทำการสังคายนาพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อใช้เป็นหลักอ้างอิงในการปกครองและดำเนินกิจการพระศาสนา นับแต่นั้นมา การบริหารกิจการพระศาสนาจึงยึดพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกเป็นหลักสำคัญ โดยมีคณะสงฆ์เป็นองค์กรบริหารสูงสุดสืบทอดต่อมาจนถึงปัจจุบัน

5) พุทธวิธีในการกำกับดูแล

การควบคุมดูแลเป็นกระบวนการตรวจสอบและกำกับให้สมาชิกภายในองค์กรปฏิบัติงานตามหน้าที่ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำกับดูแลคณะสงฆ์ โดยได้ทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นเป็นแนวทางสำหรับพระสงฆ์ในการควบคุมและปรับพฤติกรรมให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน พระพุทธเจ้าทรงให้เหตุผลในการวางพระวินัยไว้ 10 ประการ เช่น เพื่อให้คณะสงฆ์อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เพื่อปราบปรามผู้ประพฤติผิด เพื่อป้องกันความเสื่อมเสียในปัจจุบันและอนาคต และเพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา[98]

พระวินัยถูกกำหนดขึ้นเพื่อช่วยให้พระสงฆ์รักษาระเบียบวินัยในตนเอง และใช้เป็นแนวทางประเมินตนเอง เมื่อพระสงฆ์ตระหนักว่าตนได้กระทำผิดจากหลักปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ และความผิดนั้นไม่ร้ายแรงถึงขั้นต้องถูกขับออกจากหมู่คณะหรือพ้นจากความเป็นภิกษุ พระสงฆ์แต่ละรูปจะสารภาพความผิดต่อพระสงฆ์รูปอื่น พิธีสารภาพนี้เรียกว่า "การแสดงอาบัติ" ซึ่งจะสิ้นสุดด้วยคำมั่นว่าจะไม่ทำผิดเช่นนั้นอีกต่อไป

เพื่อเป็นการเตือนใจให้พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ พระองค์ทรงกำหนดให้พระภิกษุร่วมกันสวดทบทวนศีลสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้ในทุกกึ่งเดือน ตรงกับวันพระ 15 ค่ำ พิธีกรรมนี้เรียกว่า "การสวดปาฏิโมกข์" ซึ่งในตอนจบของศีลสิกขาบทแต่ละข้อ ผู้สวดก็จะถามที่ประชุมสงฆ์ว่า “กจฺจิตฺถ ปริสุทฺธา ท่านทั้งหลายบริสุทธิ์ในศีลสิกขาบทนี้แล้วหรือ”[99]

นอกจากนี้ พระพุทธเจ้ายังทรงกำหนดให้พระภิกษุทำการปวารณาต่อคณะสงฆ์ในวันออกพรรษา โดยการปวารณานั้นหมายถึง การเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ด้วยถ้อยคำว่า “ท่านผู้

---

[97] องฺ.ติก. 20/453/139.

[98] วิ.มหา. 1/20/37.

[99] วิ.มหา. 1/300/220.

เจริญ ข้าพเจ้าขอปวารณาต่อสงฆ์ หากท่านเห็นก็ดี ได้ยินก็ดี หรือเกิดความสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลายโปรดเมตตาตักเตือนข้าพเจ้า หากข้าพเจ้าทำผิดพลาด ข้าพเจ้าจะขอแก้ไขและปรับปรุงตนเอง”[100]

สิ่งที่กล่าวมาทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงวางแนวทางในการกำกับดูแลเพื่อให้พระสงฆ์รักษาวินัยในตนเอง มีการประเมินตนเอง และกระจายอำนาจให้คณะสงฆ์สามารถกำกับดูแลกันเองในกรณีที่เกิดความขัดแย้งหรือข้อพิพาทภายในหมู่สงฆ์ ซึ่งเรียกว่าปัญหาอธิกรณ์ และเมื่อมีพระสงฆ์บางรูปไม่ยอมรับการกำกับดูแลดังกล่าว พระพุทธเจ้าจึงทรงกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาอธิกรณ์ ซึ่งเรียกว่า[101]

สัมมุขาวินัย หมายถึง แนวทางในการยุติข้อขัดแย้ง โดยให้คณะสงฆ์ประชุมพร้อมกัน เพื่อพิจารณาข้อกล่าวหาของฝ่ายโจทก์และคำชี้แจงของฝ่ายจำเลย จากนั้นตัดสินโดยอาศัยหลักพระธรรมวินัยเป็นเกณฑ์ตัดสิน

เยภุยยสิกา คือ แนวทางแก้ไขข้อขัดแย้งด้วยการลงมติของที่ประชุมสงฆ์ ฝ่ายที่ได้รับเสียงสนับสนุนข้างมากจะถือว่าเป็นฝ่ายชนะ

ติณวัตถารกะ เป็นวิธีการระงับข้อพิพาทโดยการเจรจาประนีประนอม เพื่อให้คู่กรณีตกลงยุติความขัดแย้งกันเอง โดยไม่จำเป็นต้องดำเนินการชำระสะสางเรื่องราวให้ยุ่งยาก เปรียบเหมือนการใช้หญ้ากลบปัญหาไว้

กระบวนการตรวจสอบและกำกับดูแลความประพฤติของพระสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้เป็นหลักประกันให้คณะสงฆ์ดำรงไว้ซึ่งความมั่นคงและความบริสุทธิ์ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ดั่งเช่นมหาสมุทรที่ไม่ยอมให้ซากศพที่ตายแล้วปะปนอยู่ด้วย ซากศพใดที่ลอยอยู่ในมหาสมุทร มหาสมุทรย่อมซัดมันไปยังชายฝั่งและทิ้งขึ้นบกในทันที บุคคลผู้มีศีลเสื่อม มีธรรมอันไม่ดี มีพฤติกรรมอันไม่สะอาด ไม่น่าคบหา สงฆ์ย่อมไม่ยอมรับบุคคลนั้น และพร้อมใจกันขับออกจากหมู่คณะ แม้ว่าบุคคลนั้นจะนั่งอยู่ท่ามกลางคณะสงฆ์ก็ตาม เขาย่อมถือว่าอยู่ห่างไกลจากสงฆ์ และสงฆ์ก็อยู่ห่างไกลจากเขาเช่นกัน”[102]

กล่าวโดยสรุปได้ว่า พุทธวิธีการบริหารเป็นแนวทางหรือกระบวนการที่ช่วยปรับพฤติกรรมของมนุษย์ให้เหมาะสม โดยเน้นทั้งการบริหารทางกายและบริหารทางใจ ซึ่งอาศัยหลักการพิจารณาการตัดสินใจ และการแก้ไขปัญหาบนพื้นฐานของข้อเท็จจริง เหตุผล และกฎเกณฑ์ที่เหมาะสม ส่งผลให้การบริหารมีคุณค่าและเกิดประโยชน์ต่อองค์กร พฤติกรรมเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกแก่บุคลากรในองค์กรใน 3 ด้าน ได้แก่ การครองตน ครองคน และครองงาน จนเกิดเป็นองค์กรที่เต็มเปี่ยมด้วยความรู้และความเข้าใจ ปราศจากอคติในการทำงานร่วมกับผู้อื่น และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้องและเป็นธรรม หลักเกณฑ์ดังกล่าวเป็นแนวทางการบริหารที่ดี ซึ่งสามารถปรับใช้ได้กับทุกสถานการณ์ โดยมีหลักธรรมาธิปไตยเป็นพื้นฐานสำคัญ เพราะผู้บริหารควรปฏิบัติตามหลักธรรมและยึดธรรมเป็นหลักในการบริหาร ไม่ยึดติดกับอัตตาธิปไตยหรือโลกาธิปไตยเป็นที่ตั้ง ผู้บริหารที่มีลักษณะอัตตาธิปไตยมักให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ส่วนตนหรือความพึงพอใจของตนเองเป็นหลัก

---

[100] วิ.ม. 4/226/314.

[101] วิ.มหา. 2/479/571.

[102] วิ.จู. 7/459/289.

โดยยึดถือว่าการตัดสินใจที่ถูกต้องคือสิ่งที่ตนพอใจ ซึ่งมักนำไปสู่การบริหารแบบเผด็จการ ในขณะที่ผู้บริหารที่ยึดโลกาธิปไตยมักมุ่งเอาใจทุกคนเพื่อรักษาตำแหน่งของตนเอง แม้ว่าการทำให้ทุกคนพึงพอใจจะเป็นไปได้ยาก ส่งผลให้เมื่อมีปัญหาหรือความขัดแย้งเกิดขึ้นในองค์กร ผู้บริหารลักษณะนี้มักหลีกเลี่ยงปัญหาและไม่กล้าเผชิญหน้ากับสถานการณ์ที่ท้าทาย

ผู้บริหารที่ดีควรยึดหลักธรรมาธิปไตย โดยมีแนวคิดว่าการทำสิ่งที่ถูกต้องไม่ได้หมายความว่าจะต้องถูกใจตนเองหรือถูกใจผู้อื่นเสมอไป เขากล้าตัดสินใจและลงมือทำในสิ่งที่ถูกต้องและเป็นธรรม โดยไม่หลีกเลี่ยงปัญหาหรือปัดความรับผิดชอบ ทั้งนี้ เขาตระหนักดีว่าอำนาจหน้าที่มาพร้อมกับความรับผิดชอบ และพร้อมที่จะเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่กว่า นั่นคือประโยชน์ของส่วนรวม ดังคำสอนในพุทธศาสนาที่ว่า "หากเห็นว่าการสละประโยชน์เล็กน้อยจะนำมาซึ่งประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่กว่า บุคคลควรเลือกสละประโยชน์เล็กน้อยเพื่อให้ได้ประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่กว่า”[103]

อาจกล่าวได้ว่า ธรรมาธิปไตยไม่ใช่รูปแบบของการปกครอง แต่เป็นแนวทางในการปกครองที่ยึดหลักธรรมเป็นสำคัญ ธรรมาธิปไตยสามารถนำมาใช้ได้กับการปกครองในทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นราชาธิปไตย คณาธิปไตย หรือประชาธิปไตย หากผู้นำในระบอบนั้นปกครองโดยยึดหลักธรรมเป็นหลักการปกครองในระบอบใดก็ตามจะถือว่าดีได้ก็ต่อเมื่อเป็นธรรมาธิปไตย หากขาดธรรมาธิปไตย แม้แต่ประชาธิปไตยเองก็อาจกลายเป็นเผด็จการโดยอาศัยเสียงข้างมากได้ ในการปกครองตามหลักธรรมาธิปไตย ผู้นำจะต้องมีทั้งอัตตหิตสมบัติ คือ มีธรรมประจำใจ และมีปรหิตปฏิบัติ คือ มุ่งสร้างประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม เมื่อผู้นำปฏิบัติตามหลักธรรม สังคมโดยรวมย่อมมีความสงบสุข ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “เมื่อโคผู้นำฝูงข้ามแม่น้ำไปตรง โคตัวอื่น ๆ ก็ย่อมเดินตามไปตรงด้วย ในสังคมมนุษย์ก็เช่นกัน หากผู้นำประพฤติธรรม ประชาชนย่อมประพฤติธรรมตาม และประชาชนทั้งประเทศย่อมมีความสุข ถ้าผู้นำยึดมั่นในธรรม”[104]

2.3.2 การบริหารจัดการวัดในปัจจุบัน

การบริหารวัดถือเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของผู้นำในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วัดในพระพุทธศาสนา โบสถ์ในศาสนาคริสต์ และมัสยิดในศาสนาอิสลาม ต่างก็มีสถานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย ส่งผลให้ศาสนสถานเหล่านี้สามารถครอบครองทรัพย์สินทั้งที่เป็นสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ได้เช่นเดียวกับบุคคลหรือนิติบุคคลทั่วไป การบริหารจัดการวัดและศาสนสถานจึงถือเป็นอำนาจหน้าที่โดยตรงของเจ้าอาวาส ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส หรือบุคคลที่ได้รับอำนาจตามกฎหมายในการดูแลศาสนสถานนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากวัดและศาสนสถานมักตั้งอยู่ใกล้ชิดกับชุมชน จึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างศาสนสถานกับบ้านเรือน รวมถึงระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ในหลากหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นความร่วมมือหรือความขัดแย้ง การบริหารจัดการทรัพย์สินและผลประโยชน์ต่าง ๆ ของวัด โดยเฉพาะกรณีที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาท การเจรจาต่อรอง หรือการดำเนินคดีทางกฎหมาย อาจก่อให้เกิดความเสี่ยงและไม่เหมาะสมที่เจ้าอาวาสหรือผู้มีอำนาจจะดำเนินการด้วยตนเอง เนื่องจากอาจขัดต่อหลักกฎหมายหรือหลักพระธรรมวินัย

---

[103] ขุ.ธ. 25/8/9.

[104] อง.จตุกฺก. 21/70/98.

ดังนั้น การให้คฤหัสถ์เข้ามามีบทบาทช่วยเหลือในบางเรื่อง โดยเฉพาะในด้านการบริหารจัดการวัด เช่น การจัดการภาระงาน บุคลากร และทรัพย์สิน จะช่วยทำให้การบริหารศาสนสถานเป็นไปอย่างเหมาะสมตามหลักธรรมของแต่ละศาสนา และเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ซึ่งจะส่งเสริมให้การบริหารจัดการวัดมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

1) หลักการบริหารจัดการงานของวัด

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ หรือ การปกครองคณะสงฆ์ โดยหลักแล้วคือการจัดการและดูแลคณะสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัยและข้อปฏิบัติทางศาสนา แนวทางนี้มีการปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในประเทศไทย การปกครองคณะสงฆ์ในบางช่วงเวลามักเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้จำเป็นต้องขอความช่วยเหลือจากภาครัฐ ดังนั้น รัฐจึงเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนและแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับพระธรรมวินัยผ่านทางกฎหมายและอำนาจรัฐ ตัวอย่างในอดีต เช่น ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองอย่างมากในประเทศอินเดีย และในประเทศไทยเองก็มีการเข้ามาจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพระองค์ทรงตรา พระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ รัตนโกสินทร์ศก เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ต่อมา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้มีการตรา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 เพื่อยกเลิกฉบับเดิมและจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ให้มีความเป็นระเบียบและสอดคล้องกับรูปแบบการปกครองของฝ่ายอาณาจักร จากนั้นในสมัยรัชกาลที่ 9 ได้มีการตรา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และมีการแก้ไขเพิ่มเติมในปี พ.ศ. 2535 เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ในยุคสมัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งสองฉบับนี้ยังคงเป็นกฎหมายหลักที่ใช้ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นกรอบสำคัญในการจัดระเบียบและบริหารกิจการคณะสงฆ์

ในระบบปกครองคณะสงฆ์ ได้มีการจัดตั้ง มหาเถรสมาคม เพื่อทำหน้าที่ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง และมีมติที่สอดคล้องกับกฎหมายและพระธรรมวินัย เดิมคำว่า "การปกครองคณะสงฆ์" เป็นคำที่นิยมใช้ แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนมาใช้คำว่า "การบริหารกิจการคณะสงฆ์" เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นการพัฒนาประสิทธิภาพและความมั่นคงของพระพุทธศาสนา การปกครองนั้นเน้นไปที่การกำกับดูแลและบังคับบัญชาให้ผู้ใต้บังคับบัญชาอยู่ในระเบียบวินัย ในขณะที่การบริหารเน้นไปที่การดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผลสำเร็จตามที่ตั้งไว้สอดคล้องกับ

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า การปกครองในมุมมองทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การปกครองที่มุ่งเน้นการศึกษาเป็นหลัก โดยความสงบเรียบร้อยที่เกิดขึ้นจากการปกครองนั้นมิใช่เป้าหมายสูงสุด แต่เป็นเพียงเงื่อนไขที่เอื้อให้บุคคลแต่ละคนสามารถบรรลุเป้าหมายทางการศึกษา หรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษาโดยรวม หากการปกครองไม่ได้ยึดหลักการศึกษา ย่อมต้องอาศัยอำนาจเป็นเครื่องมือแทน ซึ่งการใช้อำนาจมักนำไปสู่ความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์และความขัดแย้งในหมู่ผู้ถูกปกครอง ส่งผลให้ปัญหาต่าง ๆ ตามมา ตั้งแต่ความขัดแย้งภายใน

จิตใจ นำไปสู่การเพิ่มการใช้อำนาจและการลงโทษอย่างต่อเนื่อง การปกครองในลักษณะนี้ไม่ใช่การสร้างคนดี แต่เป็นเพียงการพยายามกำจัดผู้ที่ถูกมองว่าเป็นปัญหาเท่านั้น[105]

พระไพศาล วิสาโล กล่าวว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นงานที่พระสงฆ์จะต้องมีบทบาทต่อสังคมนั้น คุณภาพของพระสงฆ์เป็นสิ่งที่สำคัญมาก ปัจจุบันพระสงฆ์มีคุณภาพลดน้อยถอยลงในด้าน ข้อวัตรปฏิบัติ ความสามารถในการสอนและการเผยแผ่พระธรรม จึงทำให้พระสงฆ์สูญเสียความเป็นผู้นำในทางคุณธรรมและสติปัญญาและสูญเสียศรัทธาจากญาติโยม ดังนั้นการบริหารการปกครองและการดูแลพระสงฆ์เป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพพระสงฆ์ดีขึ้น คุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยอย่างอื่นอีก ทั้งนี้หากระบบการบริหารและปกครองสงฆ์เป็นระบบกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม สิ่งที่จะต้องมาเสริมควบคู่กันก็คือ ระบบกลั่นกรองและกล่อมเกลา ระบบกลั่นกรองมีไว้สำหรับคัดเลือกผู้ที่จะมาบวช ส่วนระบบกล่อมเกลาสำหรับผู้ที่ผ่านการบวชมาแล้ว อันที่จริงการกล่อมเกลาผู้บวชนั้นมีอยู่แล้วตามพระธรรมวินัย โดยอุปัชฌาย์เป็นผู้ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่นี้และเป็นผู้รับรองต่อคณะสงฆ์อุปัชฌาย์จะต้องมีหน้าที่กลั่นกรองและกล่อมเกลา การกลั่นกรองเป็นขั้นแรกสาหรับผู้ที่จะมาเป็นสมาชิกคณะสงฆ์ ขั้นตอนที่สำคัญกว่านั้นคือการกล่อมเกลาทั้งในด้านความประพฤติความรู้ความเข้าใจในทางธรรมให้เจริญงอกงาม[106]

โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ได้มีการปกครองคณะสงฆ์ ได้ระบุให้เจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ผู้ปกครองใน 5 เขตการปกครองดังนี้

เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 1 ภาค 2 ภาค 3 ภาค 13 ภาค 14 และภาค 15

เจ้าคณะใหญ่เหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 4 ภาค 5 ภาค 6 และภาค 7

เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 8 ภาค 9 ภาค 10 ภาค 11 และภาค 12

เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 16 ภาค 17 และภาค 18 และ เจ้าคณะใหญ่หนธรรมยุต ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาคทุกภาค[107]

การบริหารกิจการคณะสงฆ์นั้น พระสังฆาธิการถือเป็นบุคคลสำคัญในพระพุทธศาสนา เนื่องจากได้รับมอบหมายจากพุทธบริษัทให้ทำหน้าที่เป็นผู้นำในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนา ซึ่งความรุ่งเรืองหรือเสื่อมถอยของพระพุทธศาสนาย่อมเกี่ยวข้องโดยตรงกับคุณภาพของพระสังฆาธิการในแต่ละระดับ[108]

---

[105] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), *การปกครองคณะสงฆ์ไทย,* (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, 2539), หน้า 78.

[106] พระไพศาล วิสาโล, *พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกวิกฤต*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ สดศรีสฤษดิ์วงศ์, 2546), หน้า 276-277.

[107] กนก แสนประเสริฐ, *ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2549), หน้า 75.

[108] พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), *พิธีมอบประกาศนียบัตรหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า ข.

แนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามพุทธวิธีนั้น เป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าใช้ในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ซึ่งสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า 2,500 ปี ถือเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่ช่วยให้เราเข้าใจแนวทางการบริหารในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ในพระไตรปิฎกยังมีพุทธพจน์เกี่ยวกับการบริหารที่กระจายอยู่ในหลายส่วน การศึกษาและทำความเข้าใจพุทธพจน์เหล่านี้จะทำให้เข้าใจหลักพุทธวิธีในการบริหารได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

หากพิจารณาหน้าที่ของนักบริหารตามกรอบคำย่อภาษาอังกฤษ "POSDC" ซึ่งตัวอักษร S หมายถึง Staffing หรือการบริหารงานบุคคล ก็จะพบว่าหลักการนี้ปรากฏอยู่ในการบริหารคณะสงฆ์เช่นกัน การบริหารบุคคลในพระพุทธศาสนาเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการรับบุคคลเข้ามาบวช ซึ่งต้องผ่านการพิจารณาและกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงมอบอำนาจในการอุปสมบทแก่กุลบุตรให้เป็นหน้าที่ของคณะสงฆ์ ผ่านพิธีกรรมที่เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรม โดยมีพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เป็นประธานในพิธีเรียกว่า พระอุปัชฌาย์ ทั้งนี้ การอุปสมบทต้องได้รับมติเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์ที่ประชุมพร้อมกันในอุโบสถ ซึ่งเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาโดยเฉพาะ[109]

พุทธวิธีในการบริหารของพระพุทธเจ้า สามารถกล่าวได้ว่าหลักการบริหารตามแนวทางของพระพุทธเจ้าเน้นการยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญ เนื่องจากผู้บริหารที่ดีควรดำเนินการตามหลักธรรมและใช้ธรรมะเป็นแนวทางในการบริหารจัดการ ดังนั้น พุทธวิธีการบริหารจึงไม่ได้อิงกับอัตตาธิปไตยหรือโลกาธิปไตยแต่อย่างใด ดังนี้

อัตตาธิปไตย ผู้บริหารที่ยึดอัตตาธิปไตยมักคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัวหรือความพอใจของตนเองเป็นหลัก โดยมีแนวคิดว่าถูกต้องคือสิ่งที่ตนเองพอใจ ซึ่งบ่อยครั้งนำไปสู่การบริหารแบบเผด็จการ ขาดการรับฟังความคิดเห็นและไม่เปิดโอกาสให้ผู้อื่นมีส่วนร่วม

โลกาธิปไตย ในทางตรงกันข้าม ผู้บริหารที่ยึดโลกาธิปไตยจะพยายามเอาใจทุกคนเพื่อรักษาตำแหน่งของตนเองให้อยู่รอด แม้จะเป็นเรื่องที่ทำได้ยากหรือแทบเป็นไปไม่ได้ เมื่อเกิดปัญหาภายในองค์กร ผู้บริหารประเภทนี้มักหลีกเลี่ยงหรือลอยตัวหนีปัญหาแทนที่จะแก้ไขอย่างจริงจัง

ธรรมาธิปไตย ในขณะที่ผู้บริหารที่ดีตามแนวทางธรรมาธิปไตย จะยึดมั่นในหลักความถูกต้องมากกว่าการทำให้ถูกใจตนเองหรือผู้อื่น เขาจะกล้าตัดสินใจและลงมือทำในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักธรรมะ แม้ว่าจะไม่ถูกใจคนบางกลุ่มก็ตาม ผู้บริหารเช่นนี้ตระหนักดีว่าอำนาจมาพร้อมกับความรับผิดชอบ และพร้อมที่จะเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “หากเห็นว่าการเสียสละประโยชน์เล็กน้อยจะนำมาซึ่งประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่า พึงสละประโยชน์เล็กน้อยนั้นเพื่อประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่า””[110]

อย่างไรก็ตาม ควรมีการปรับปรุงระบบบริหารขององค์การชาวพุทธให้เหมาะสมกับยุคโลกาภิวัตน์ โดยควรกระจายอำนาจในการบริหารให้มากขึ้น ทั้งนี้ การปกครองคณะสงฆ์ไม่จำเป็นต้องยึดตามรูปแบบของระบบราชการที่ล่าช้าและขาดความคล่องตัว คณะสงฆ์อาจพัฒนารูปแบบการปกครองที่เน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่วัดแต่ละแห่ง เพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางในการ

---

[109] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีในการบริหาร,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 4 – 5.

[110] อ้างแล้ว, หน้า 9.

ช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ วัดต่าง ๆ ควรสร้างเครือข่ายความร่วมมือในระดับประเทศ และลดขั้นตอนการบังคับบัญชาที่ซ้ำซ้อนและล่าช้า โดยอาจปรับปรุงระบบพระสังฆาธิการหรือปรับกระบวนการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น[111]

ในปัจจุบัน คณะสงฆ์ได้มีการจัดรูปแบบการปกครองออกเป็นสองส่วนหลัก ได้แก่ การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ซึ่งทั้งสองส่วนนี้ยังคงอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม องค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุข ในส่วนของการปกครองระดับภูมิภาค ได้มีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 4 ระดับ คือ ภาค จังหวัด อำเภอ และตำบล โดยมีการแต่งตั้งพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถให้ดำรงตำแหน่งผู้ปกครองในแต่ละระดับ นอกจากนี้ ยังได้กำหนดตำแหน่งพระสังฆาธิการตามลำดับชั้นไว้อย่างเป็นระบบ อำนาจและหน้าที่ในการปกครองส่วนภูมิภาคนี้ได้ถูกกำหนดไว้อย่างชัดเจนในกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ทั้งนี้ การจัดรูปแบบการปกครองในลักษณะดังกล่าว มีเป้าหมายเพื่อกระจายอำนาจและเปิดโอกาสให้พระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถได้มีส่วนร่วมในการบริหารและปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยอย่างมีประสิทธิภาพ[112]

วัดถือเป็นองค์กรสำคัญที่ทำหน้าที่สนับสนุนกิจการของคณะสงฆ์และพระศาสนาโดยตรง โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการบริหารจัดการ ภายใต้การช่วยเหลือจากรองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสในการดูแลงานทั่วไป ขณะที่ไวยาวัจกรมีบทบาทสำคัญในการดูแลทรัพย์สินของวัด นอกจากนี้ เจ้าคณะ รองเจ้าคณะ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ต่างมีสถานะเป็น "พระสังฆาธิการ" ในการปฏิบัติหน้าที่ทางการบริหารในคณะสงฆ์[113] อันต้องสนองงานกิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี 6 ฝ่ายคือ การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการสาธารณะสงเคราะห์

อย่างไรก็ตามนับได้ว่า การบริหารงานของวัดมีความสำคัญในการทำให้วัดสามารถพัฒนาไปในแนวทางที่ถูกต้อง กล่าวคือ ทำให้ภิกษุสงฆ์ สามเณรมีความรู้ความสามารถทำให้ภิกษุสงฆ์ สามเณรปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ทำให้วัดสามารถทำหน้าที่เผยแผ่วิถีชีวิตที่ประเสริฐสู่สังคมทำให้ประชาชนรู้สึกว่าวัดเป็นของชุมชน ทำให้วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาเล่าเรียน และทำให้วัดมีความร่มรื่นเป็นที่พบปะนันทนาการของประชาชน[114] และคุณสมบัติของบุคลากรทางการปกครองในองค์กรคณะสงฆ์ไว้ว่า ตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ.2541) ได้กำหนดคุณสมบัติของ

---

[111] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *การปกครองคณะสงฆ์ไทย,* (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2539), หน้า 76.

[112] เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

[113] พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ), *การพัฒนาพระสังฆาธิการ ภาค 2 ภาคปฏิบัติการ*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550), หน้า 10.

[114] พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุสลจิตฺโต), *การเมืองมิใช่เรื่องของสงฆ์,* (กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, 2543), หน้า 101.

พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการไว้ใน หมวด 2 ข้อ 6 ความว่า พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งตามข้อ 4 ต้องมีคุณสมบัติทั่วไปดังต่อไปนี้ 1) มีพรรษาเพียงพอและเหมาะสมกับตำแหน่ง 2) มีความรู้และความสามารถสอดคล้องกับตำแหน่งที่ได้รับ 3) มีความประพฤติที่ดีงาม สอดคล้องกับพระธรรมวินัย 4) เป็นผู้มีไหวพริบและความสามารถในการบริหารคณะสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ 5) ไม่มีความพิการทางร่างกายหรือจิตใจที่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติหน้าที่ และไม่เป็นโรคเรื้อนหรือวัณโรคในระยะร้ายแรงจนเป็นที่รังเกียจ 6) ไม่เคยถูกตัดสินลงโทษในคดีอธิกรณ์ที่เสื่อมเสียชื่อเสียง 7) ไม่เคยถูกถอดถอนหรือปลดจากตำแหน่งใดเพราะความผิดในอดีต และในการกำหนดคุณสมบัติในข้อ 6 นี้ เป็นคุณสมบัติหลักของผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการไม่ว่าจะเป็นชั้นใด ๆ ก็ตาม ให้ถือเอาคุณสมบัติตามข้อ 6 นี้ เป็นหลักพิจารณาเป็นเบื้องต้น และต้องพิจารณาทุกข้อ ตั้งแต่ (1) จนถึง (7) นั่นเอง เพราะเป็นคุณสมบัติหลัก[115]

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้กล่าวถึง การบริหารวัดบวรนิเวศวิหารที่สำคัญ ๆ ดังนี้

1. ตั้งกรรมการสงฆ์ไว้เพื่อปรึกษาการวัด เลือกเอาพระผู้ใหญ่ในวัดโดยอนุมัติแห่งสงฆ์

2. จัดให้พระผู้เป็นกรรมการสงฆ์เป็นเจ้าหน้าที่ทำการจัดแยกเป็นแผนก ดังจัดไว้แล้วครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงครองวัดเติมเจ้าหน้าที่รักษาปูชนียวัตถุ เจ้าหน้าที่รักษาพระอาม เจ้าหน้าที่ดูการนวกรรม เจ้าหน้าที่ดูการศึกษา

3. จัดหน้าที่อุปัฏฐากวัด ให้ทำบัญชีคนเช่า และจำนวนคนเช่า ให้เป็นหลักฐาน ค่าเช่าที่เก็บได้ให้ลงในบัญชีรายได้ และให้เก็บรักษาไว้ที่วัด รายจ่ายก็ให้จดลงในบัญชีมีไวยาวัจกรทำการตามแผนก

4. พระผู้ทำการสงฆ์ให้ได้รับบำรุงโดยชื่อว่า นิตยภัตต์ คฤหัสถ์ผู้ทำการวัดให้ได้รับเกื้อกูล

5. ให้จดทะเบียนภิกษุสามเณร เด็กวัดอุปัฏฐาก ภิกษุสามเณร ผู้อยู่ประจำและคนอาศัยชั่วคราว

6. สำรวจบัญชีเลขวัดให้ได้จริง ไม่มีตัวโดยประการไร ให้จำหน่ายโดยจะแจ้ง

7. มีการจัดทุนการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณร โดยการตั้งมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ดังคำตรัสที่ว่า ในสมัยที่ข้าพเจ้าครองวัด การบำรุงรักษาของกลางร่วงโรยลงพระภิกษุมีอดิเรกลาภน้อยลง จะฟื้นฟูการถวายของกลางขึ้นไม่สะดวก เมื่อจัดตั้งมหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้น คณะกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ ได้บอกบุญชักชวนทายกทายิกาบริจาคทรัพย์เพื่อบำรุงจัดรวบรวมเป็นสมบัติของวิทยาลัยขึ้นได้ และจัดเป็นทุนนอนจำนวนหนึ่งด้วย สมบัติของวิทยาลัยที่มิใช่ทุนนอนมีคติอย่างของกลางจ่ายเป็นสาธารณแก่วัดทั้งหลายได้ มีทุนมากขึ้นโดยลำดับ ในเวลาการที่วิทยาลัยร่วงโรยลงมีผู้บริจาคเกื้อกูลน้อยนัก นอกจากของหลวงบริจาคประจำปี แม้เช่นนี้ ยังบำรุงการเรียนพระศาสนาอยู่ได้ตลอดมาจนทุกวันนี้ ที่ได้ขยายกว้างขวางออกไปอีกเพราะเหตุแห่งทุนนอ[116]

---

[115] พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญโญ), *อธิบายกฎมหาเถรสมาคม*, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดประยูรสาสน์ การพิมพ์, 2551), หน้า 19 – 20.

[116] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540), หน้า 84.

นอกจากนี้พระมหาเถระผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้แนวคิดในการบริหารวัดว่าต้องปฏิบัติให้ได้ตามหลักสะอาด สว่าง และสงบ ดังนี้ 1) สะอาด หมายถึง การดูแลและจัดการภายในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ปราศจากความสกปรกและความรกรุงรัง เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้มาเยือน และไม่ก่อให้เกิดความไม่สบายใจแก่ผู้ที่เข้ามาสักการะ 2) สว่าง หมายถึง การจัดสภาพแวดล้อมภายในวัดให้ดูโปร่งโล่ง สบายตา ไม่มีสิ่งกีดขวางหรือความซับซ้อนเกินไป มุ่งเน้นความเรียบง่ายและการใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ 3) สงบ หมายถึง การทำให้วัดเป็นสถานที่แห่งความสงบปราศจากสิ่งรบกวนหรือเสียงดังอึกทึก มีบรรยากาศร่มรื่นและเป็นธรรมชาติ เพื่อส่งเสริมความสงบสุขภายในจิตใจของผู้ที่เข้ามาปฏิบัติธรรมและเยี่ยมเยียน[117]

อาจกล่าวได้ว่า การบริหารวัด หมายถึง การจัดการงาน เงิน คน วัสดุ แผนงาน เพื่อให้การดำเนินการภายในวัดเป็นไปอย่างราบรื่น เกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยบุคคลเป็นผู้สร้างงาน ทำงานและแก้ไข[118]

อย่างไรก็ดีการบริหารวัดอาจเปรียบได้เป็น 7 โรง คือ

1. วัดเป็นโรงธรรม วัดควรได้รับการพัฒนาให้เป็นสถานที่เผยแพร่ธรรมะ จัดให้มีการเทศนาและสอนธรรมะอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงการจัดกิจกรรมทางศาสนา เช่น การสวดมนต์และไหว้พระร่วมกับประชาชน หากวัดขาดการเผยแพร่ธรรมะและการทำกิจกรรมร่วมกับประชาชน อาจทำให้ความศรัทธาในวัดค่อย ๆ เสื่อมลงได้

2. วัดเป็นโรงทึม วัดควรเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพ เช่น การสวดศพ เก็บศพหรือประกอบพิธีฌาปนกิจ เพราะนี่ถือเป็นประโยชน์อย่างหนึ่งของวัดที่ประชาชนพึงได้รับ และไม่ควรรังเกียจเรื่องศพ เนื่องจากชาวบ้านย่อมปรารถนาที่จะได้รับการประกอบพิธีทางศาสนาภายในวัดของตนเอง

3. วัดเป็นโรงละคร วัดควรจัดพื้นที่สำหรับกิจกรรมด้านศิลปะและวัฒนธรรม เช่น การแสดงโขน หนัง หรือละครพื้นบ้าน ซึ่งถือเป็นการส่งเสริมศิลปะท้องถิ่น และยังเป็นการสนับสนุนให้ศิลปินในชุมชนมีเวทีแสดงออก ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัดและชุมชน

4. วัดเป็นโรงพยาบาล วัดควรมีบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพและดูแลประชาชนด้านสุขอนามัย พระสงฆ์ควรมีความรู้เรื่องสมุนไพรและการดูแลรักษาเบื้องต้น เพื่อให้ความช่วยเหลือประชาชนในยามเจ็บป่วย ทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ

5. วัดเป็นโรงเรียน แม้ว่าปัจจุบันโรงเรียนอาจไม่ได้ตั้งอยู่ในบริเวณวัดโดยตรง แต่เจ้าอาวาสและพระสงฆ์ควรมีบทบาทในการสนับสนุนการศึกษาในโรงเรียน รวมถึงการสั่งสอนศีลธรรมและจริยธรรมแก่เด็กนักเรียน เพื่อให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางการศึกษาและคุณธรรมของชุมชน

---

[117] สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *วัดพัฒนา 50,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550), หน้า 26 – 27.

[118] พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), *“พระสงฆ์กับกรมศาสนา” ในกรมการศาสนาสู่ทศวรรษแห่งการพัฒนา,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2541), หน้า 102.

6. วัดเป็นโรงแรม วัดควรเป็นสถานที่ต้อนรับและให้การพักพิงแก่ประชาชน เช่น การให้ที่พักแก่พระอาคันตุกะ หรือเปิดเป็นที่พักพิงให้แก่ประชาชนในยามเกิดภัยพิบัติ เพื่อสร้างความอุ่นใจและเป็นศูนย์รวมของชุมชนในยามเดือดร้อน

7. วัดเป็นโรงงาน วัดควรมีการพัฒนาด้านงานก่อสร้างและการฝึกฝนทักษะต่าง ๆ ให้แก่พระสงฆ์และเณร เพื่อให้มีความชำนาญในงานช่าง รวมถึงการส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานและฝึกงานด้านช่าง เพื่อให้สามารถดูแลงานก่อสร้างและพัฒนาวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ[119]

กล่าวโดยสรุป การบริหารวัด คือ กระบวนการจัดการทรัพยากรต่าง ๆ เช่น เงิน บุคคล วัสดุ และแผนงานภายในวัด รวมถึงการปกครองและดูแลหมู่คณะ ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่พำนักในวัด ตลอดจนการจัดการกิจการของวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย โดยอาศัยทั้ง "ศาสตร์" และ "ศิลป์" ในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ภายในองค์กรทั้ง 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการสาธารณะสงเคราะห์ เพื่อให้บรรลุไปตามเป้าหมายวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ โดยมีเจ้าอาวาสและคณะสงฆ์ช่วยกันบริหารจัดการตามความเหมาะสมดีงาม

2) การบริหารจัดการงานของวัด 6 ด้าน

การบริหารจัดการและดูแลภิกษุสงฆ์ สามเณร และศิษย์วัด ให้เป็นไปตามแนวทางการพัฒนาวัดที่ส่งเสริมการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่ชุมชน[120] ถือเป็นภารกิจสำคัญที่คณะสงฆ์จำเป็นต้องดำเนินการหรือรับผิดชอบ เนื่องจากเป็นกิจที่เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์และพระศาสนา หรือมีผลต่อการดำเนินงานของคณะสงฆ์และพระศาสนา สามารถแบ่งออกได้เป็น 6 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการปกครอง เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความสงบสุขในคณะสงฆ์ 2) ด้านการศาสนศึกษา เพื่อส่งเสริมและพัฒนาความรู้ทางพระพุทธศาสนา 3) ด้านการเผยแผ่ เพื่อเผยแพร่หลักธรรมคำสอนสู่ประชาชน 4) ด้านการสาธารณูปการ เพื่อบำรุงและทำนุบำรุงศาสนสถาน 5) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร และ 6) ด้านการสาธารณะสงเคราะห์ เพื่อช่วยเหลือและบรรเทาทุกข์ให้แก่ประชาชนในสังคม[121]

การบริหารจัดการวัดนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งในด้านการดูแลตนเอง การปกครอง และการเอาใจใส่ต่อหมู่คณะ ซึ่งรวมถึงพระภิกษุทั้งวัด สามเณร ตลอดจนคฤหัสถ์ที่พักอาศัยในวัด นอกจากนี้ยังครอบคลุมถึงการจัดการกิจกรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ ภายในวัด รวมถึงการดูแลเสนาสนะ การบริหารจัดการด้านการเงิน และทรัพย์สินอื่น ๆ ของวัด ซึ่งถือเป็นสมบัติส่วนรวมของพระภิกษุใน

---

[119] กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, *วัดพัฒนา 43,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2543), หน้า 132 – 138.

[120] พระเทพปริยัติมุนี (สมคิด เขมจารี), *การคณะสงฆ์และการศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 3.

[121] พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ), *การคณะสงฆ์และการพระศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 9.

วัดทั้งหมด[122] โดยการที่เจ้าอาวาสใช้ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ในการตัดสินใจดำเนินงานด้านปกครอง เผยแผ่ศาสนธรรม ศาสนศึกษา สาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ให้ประสบผลสำเร็จภายใต้ความร่วมมือทั้งบุคคลภายในวัดและภายนอกวัด[123] สอดคล้องกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติระบุถึง กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 15 (พ.ศ.2535) ข้อ 5 ซึ่งกล่าวถึง กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติซึ่งสามารถแยกพิจารณาได้ 6 ด้าน ดังนี้ 1) การปกครอง 2) การศาสนศึกษา 3) การเผยแผ่ 4) การสาธารณูปการ 5) การศึกษาสงเคราะห์ และ 6) การ สาธารณสงเคราะห์ โดยวิธีดำเนินงานการทั้ง 6 ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคมแต่บางกิจการคงเป็นไปตามจารีตคือปฏิบัติตามจารีตก็มีอยู่[124]

กรมการศาสนาให้คำนิยามว่า วัดเป็นสถานที่ทางศาสนาที่มักประกอบด้วยเสนาสนะและอาคารต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็นที่พักอาศัย ศึกษาและปฏิบัติธรรมของพระภิกษุ รวมถึงเป็นสถานที่สำหรับการประกอบศาสนกิจและการบำเพ็ญกุศลของพุทธศาสนิกชนทั่วไป[125] และหลักการบริหารวัดสมัยใหม่มีดังนี้

1) การปลูกฝังค่านิยม หมายถึง การกระตุ้นให้เกิดความพึงพอใจและความมุ่งมั่น ทั้งในตัวผู้บริหารเองและบุคคลในโครงสร้างการบริหาร เพื่อให้มีแนวคิดและพฤติกรรมที่สอดคล้องกับระบบและแนวทางที่กำหนดไว้ ส่งผลให้การบริหารวัดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผลสำเร็จสูงสุด

2) การกำหนดโครงสร้าง หมายถึง การจัดทำรูปแบบของระบบการบริหารให้สอดคล้องกับเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โครงสร้างที่ชัดเจนถือเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการบริหารวัด

3) การจัดระบบงาน หมายถึง การบริหารจัดการงานต่าง ๆ ภายในวัดให้มีความเป็นระเบียบและมีขั้นตอนที่ชัดเจน เพื่อป้องกันความสับสนในการดำเนินงาน และทำให้สามารถตรวจสอบได้ง่ายขึ้น

4) การจัดกิจกรรม หมายถึง การกำหนดรูปแบบการดำเนินงานในเชิงปฏิบัติที่สอดคล้องกับแนวทางการบริหาร เพื่อให้ทฤษฎีและการปฏิบัติสามารถดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน

5) การบริหารบุคลากร หมายถึง การคัดสรรและจัดสรรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงาน ทั้งผู้บริหารและผู้ที่อาศัยอยู่ในวัด ให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล เพราะความสำเร็จของการบริหารวัดขึ้นอยู่กับการเลือกใช้บุคลากรที่มีความเหมาะสม

6) การพัฒนาทักษะ หมายถึง การส่งเสริมและเพิ่มพูนความรู้ความสามารถของบุคลากรที่มีอยู่ เพื่อยกระดับประสิทธิภาพในการบริหารงานให้ดียิ่งขึ้น

---

[122] พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), *การบริหารวัด*, พิมพ์ครั้งที่ 7, (นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, 2548), หน้า 30.

[123] พระวิบูลธรรมวาที (วิบูล กัลยาโณ),*"พระสังฆาธิการกับวัด" ในที่ระลึกงานสมโภชฉลองพระบัญชาแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2537), หน้า 31.

[124] สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *กฎมหาเถรสมาคม*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2445), หน้า 15.

[125] กรมการศาสนา, *ความหมายของวัด*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2542), หน้า 106 – 107.

7) การกำหนดกลยุทธ์ หมายถึง การเลือกใช้วิธีการหรือแนวทางในการบริหารที่เหมาะสมกับระบบ รูปแบบ และปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล[126]

โดยวัดมีภารกิจที่สำคัญของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในแต่ละด้าน ดังนี้

1. ด้านการปกครอง งานปกครองของสงฆ์ อาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 โดยลำดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์ ไว้ดังนี้ มาตรา 20 คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม และกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 15 พ.ศ. 2523 ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด 2 ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและหมวด 3 ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

2. ด้านศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาอื่น ๆ อันควรแก่สมณะ ซึ่งได้แก่การศึกษาพระปริยัติธรรม หรือการศึกษาธรรมบาลี ซึ่งปัจจุบันได้จำแนกเป็นสองส่วน คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

3. ด้านการเผยแผ่ศาสนธรรม เป็นการเผยแผ่ศาสนธรรม ดำเนินการใน 2 ลักษณะ คือเป็นโครงการปฏิบัติสืบเนื่องและเป็นโครงการเฉพาะกิจปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล

4. ด้านสาธารณูปการ เป็นงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของวัดในด้านอื่น ๆ การพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่ การดูแล บารุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกันมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ ทั้งนี้ทางวัดจะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมการศาสนาเป็นบางส่วนเรียกว่า เงินอุดหนุนบูรณะวัด

5. ด้านศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป ปัจจุบันมีการดำเนินการดังนี้ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนราษฎร์สงเคราะห์ที่วัดสนับสนุน

6. ด้านสาธารณะสงเคราะห์ เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคมโดยมีวัดและพระภิกษุเป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรและวัดที่ประสบภัยและขาดแคลนวัดและเจ้าอาวาส พระภิกษุเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาเด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ เป็นต้น[127]

---

[126] สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *วัดพัฒนา 46*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนา, 2546), หน้า 46 – 48.

[127] สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ, *สาระสำคัญของภารกิจแต่ละด้าน*, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2544), หน้า 177.

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการงานวัดทั้ง 6 ด้าน อันได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์และด้านการสาธารณสงเคราะห์ จะเป็นไปโดยเรียบร้อยดีงามได้ดังเจตนารมณ์ของกฎมหาเถรสมาคมนั้น ต้องอาศัยพระสังฆาธิการในฐานะที่เป็นผู้ปกครองเป็นผู้ขับเคลื่อนภารกิจ ทั้ง 6 ด้าน ให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่พระศาสนาต่อไป

2.4 แนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการวัด

การบริหารจัดการในปัจจุบันมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยศาสตร์ทางการบริหาร เนื่องจากโลกในยุคปัจจุบันอยู่ภายใต้ระบบทุนนิยมและบริโภคนิยมที่มุ่งเน้นการแสวงหากำไรและการเอาชนะคู่แข่งทั้งในด้านการบริหารและการพัฒนาองค์กรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ส่งผลให้หลักการบริหารสมัยใหม่กลายเป็นกลยุทธ์สำคัญในการขับเคลื่อนองค์กร ในขณะเดียวกัน นักวิชาการตะวันตกเริ่มหันมาให้ความสนใจกับหลักการทางพระพุทธศาสนาและนำมาประยุกต์ใช้กับศาสตร์ทางการบริหาร เนื่องจากหลักการและเทคนิคการบริหารของตะวันตกซึ่งมีพัฒนาการไม่เกิน 100 ปีนั้น ยังคงเน้นที่ผลลัพธ์ทางวัตถุและการแบ่งแยกผู้แพ้ผู้ชนะ ทำให้การบริหารจัดการในลักษณะนี้มุ่งเน้นการแข่งขันและผลกำไรเป็นสำคัญ เมื่อแนวคิดทางพระพุทธศาสนาได้รับการศึกษาและทำความเข้าใจ นักวิชาการจึงตระหนักว่าหลักการบริหารเชิงพุทธสามารถนำไปสู่การบริหารจัดการที่ยั่งยืน และสร้างสมดุลในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ในบทความนี้จะได้กล่าวถึงการเปรียบเทียบหลักการบริหารสมัยใหม่กับหลักการบริหารตามแนวทางพุทธศาสนา ซึ่งสามารถหลอมรวมและบูรณาการเข้าด้วยกันได้อย่างสอดคล้อง แม้ว่าหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าจะมีมาเป็นเวลากว่าสองพันห้าร้อยปีแล้วก็ตาม

2.4.1 ทฤษฎีการบริหารที่เป็นศาสตร์สมัยใหม่

1) ทฤษฎีของการบริหารหลังจากการศึกษาการบริหารของญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกา อันเป็นการบูรณาการกัน นำไปสู่การพัฒนาทฤษฎีดังนี้ (1) การมีสัญญาจ้างงานในระยะยาว (2) การตัดสินใจโดยอาศัยฉันทามติร่วมกัน (3) การมอบหมายความรับผิดชอบให้แต่ละบุคคลอย่างชัดเจน (4) การประเมินผลและการเลื่อนตำแหน่งที่ดำเนินไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป (5) การกำกับดูแลตนเองในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ แต่มีการประเมินผลอย่างชัดเจนในรูปแบบทางการ (6) เส้นทางอาชีพที่มุ่งเน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในระดับปานกลาง และ (7) ความสัมพันธ์ที่มีลักษณะคล้ายความเป็นครอบครัว

2) ที่เน้นฟังก์ชันการบริหาร ซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นการบริหารอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาลโดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหาร (Management Functions) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทางการ บริหาร 5 ประการ คือ

(1) การวางแผน (Planning) คือ หน้าที่ของผู้บริหารในการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อองค์กร จากนั้นนำมาจัดทำเป็นแผนปฏิบัติงานหรือแนวทางในการดำเนินงาน เพื่อใช้เป็นกรอบในการทำงานในอนาคตอย่างมีประสิทธิภาพ

(2) การจัดองค์การ (Organizing) คือ หน้าที่ของผู้บริหารในการกำหนดโครงสร้างงาน อำนาจหน้าที่ และการจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งบุคคลและเครื่องมือ ให้เหมาะสมและสอดคล้องกัน เพื่อสนับสนุนให้งานขององค์กรดำเนินไปอย่างมีประสิทธิผล

(3) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึง หน้าที่ของผู้บริหารในการสั่งงานให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติงานตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยผู้บริหารต้องทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี มีความเข้าใจในตัวลูกน้อง ตระหนักถึงกฎระเบียบขององค์กร และมีการสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ต้องประเมินโครงสร้างองค์กรและประสิทธิภาพของบุคลากรอยู่เสมอ หากพบว่าโครงสร้างหรือประสิทธิภาพของพนักงานไม่เหมาะสม การปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงก็จำเป็นต้องดำเนินการ

(4) การประสานงาน (Coordinating) คือ หน้าที่ของผู้บริหารในการเชื่อมโยงและทำให้งานของแต่ละฝ่ายสอดคล้องกัน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกันและบรรลุเป้าหมายขององค์กรอย่างราบรื่น

(5) การควบคุม (Controlling) หมายถึง หน้าที่ของผู้บริหารในการติดตาม ตรวจสอบและกำกับดูแลการดำเนินงาน เพื่อให้มั่นใจว่ากิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินไปตามแผนที่กำหนดไว้ และสามารถปรับปรุงได้ทันทีหากพบปัญหา

3) ทฤษฎีการจัดการแบบหลักการบริหาร (Administrative Management) โดยมีนักทฤษฎีและแนวความคิดที่โดดเด่น คือ Lyndall Urwick และ Luther Gulick เป็นนักทฤษฎีที่มีชื่อเสียงในด้านทฤษฎีองค์กรและกระบวนการบริหาร โดยเน้นความสำคัญของบทบาทของฝ่ายบริหารมากกว่าการปฏิบัติงานของพนักงานในระดับปฏิบัติการ นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับแนวทางการทำงานและพฤติกรรมในการบริหารของผู้บริหารระดับสูง ซึ่งหลักการของพวกเขาได้รับการยอมรับในระดับสากลนั้นก็คือ “POSDCORB Model” มีอธิบายตามความหมายได้ ดังนี้

(1) การวางแผน (P = Planning) คือ การกำหนดแนวทางและขั้นตอนการปฏิบัติงานล่วงหน้า โดยระบุว่าจะต้องทำสิ่งใดบ้างและมีวิธีดำเนินการอย่างไรให้สำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

(2) การจัดองค์กร (O = Organizing) คือ การวางโครงสร้างองค์กร กำหนดหน่วยงานและตำแหน่งต่าง ๆ ให้ชัดเจน รวมถึงการแบ่งหน้าที่และอำนาจความรับผิดชอบอย่างเป็นระบบ

(3) การจัดหาบุคลากร (S = Staffing) คือ การบริหารด้านทรัพยากรบุคคล ตั้งแต่การกำหนดกำลังคน การสรรหา การพัฒนา ส่งเสริมสภาพแวดล้อมการทำงานที่ดี การประเมินผลการทำงาน และการเลิกจ้างเมื่อจำเป็น

(4) การอำนวยการ (D = Directing) คือ การตัดสินใจและสั่งการเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ โดยส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือและการทำงานไปในทิศทางเดียวกัน

(5) การประสานงาน (Co = Coordinating) คือ การเชื่อมโยงและจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ภายในองค์กรให้สอดคล้องกัน เพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายร่วมกัน

(6) การรายงาน (R = Reporting) คือ การสื่อสารผลการดำเนินงานแก่ผู้บริหารและบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบถึงความคืบหน้า ปัญหา หรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นในการดำเนินงาน

(7) การงบประมาณ (B = Budgeting) คือ การจัดทำแผนการเงิน ควบคุมการใช้จ่าย และตรวจสอบความถูกต้องของงบประมาณเพื่อให้การใช้ทรัพยากรทางการเงินเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ[128]

4) ทฤษฎีการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ ได้พัฒนาการบริหารซึ่งพื้นฐานอยู่ในหลักการ (Principles) ที่สำคัญ 4 ประการ คือ

(1) ต้องมีการคิดค้นและกำหนดวิธีการที่ดีที่สุด (OneBestWay) สำหรับงานแต่ละอย่าง เพื่อช่วยให้สามารถทำงานเสร็จลุล่วงไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์มาตรฐานของงานจะต้องมีการจัดการเอาไว้โดยมีหลักเกณฑ์ที่ได้พิสูจน์มาแล้วว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุดจริงและในเวลาเดียวกันการจ่ายผลตอบแทนแบบจูงใจต่าง ๆ ก็จ่ายให้ตามผลผลิตทั้งหมด

(2) ต้องมีการคัดเลือกและพัฒนาคนงานโดยตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของการรู้จัก จัดหางานให้เหมาะสมสอดคล้องกับคนงาน นอกจากนี้ต้องมีการอบรมคนงานให้รู้จักวิธีการทำงานที่ถูกวิธีด้วยและในการคัดเลือกคนงานจะต้องมีการพิจารณาเป็นพิเศษ จึงจะ ทำให้ได้คนที่มีคุณสมบัติที่ดีที่สุดตรงตามงานที่จะให้ทำ

(3) ด้วยวิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีการทำงานควบคู่กับการพิจารณาคนงานนั้น คนงานจะไม่คัดค้านต่อวิธีการทำงานใหม่ที่ได้กำหนดขึ้นเพราะโดยหลักเหตุผลคนงานทุกคนจะเห็นจริง ถึงโอกาสที่จะได้รับรายได้สูงขึ้นจากการทำงานถูกวิธีที่จะช่วยให้ได้ผลผลิตที่สูงขึ้น

(4) การประสานงานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและคนงาน ฝ่ายบริหารควรจะได้ประสานอย่างใกล้ชิดเป็นประจำกับคนงานที่เป็นผู้ปฏิบัติงานแต่ต้องไม่ใช่โดยตรงโดยการลงมือปฏิบัติงานที่ควรจะเป็นของคนงานเท่านั้น[129]

สรุปแล้ว ทฤษฎีการบริหารสมัยใหม่มีหลายแนวคิดที่สำคัญซึ่งเกิดจากการบูรณาการการศึกษาการบริหารจากหลายประเทศ รวมถึงการพัฒนาทฤษฎีที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการดังนี้ 1. ทฤษฎีการบริหารแบบบูรณาการ เป็นการรวมแนวคิดการบริหารจากญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกา ซึ่งเน้นหลักสำคัญ เช่น การจ้างงานระยะยาว, การตัดสินใจแบบเอกฉันท์, ความรับผิดชอบเฉพาะบุคคล, การประเมินผลแบบค่อยเป็นค่อยไป, การควบคุมตัวเอง, เส้นทางอาชีพแบบเชี่ยวชาญเฉพาะด้านและการมีความเกี่ยวข้องในลักษณะครอบครัว 2. ทฤษฎีการบริหารที่เน้นฟังก์ชันการบริหาร (Management Functions) แนวคิดนี้เชื่อว่า การบริหารเป็นศาสตร์ที่สามารถนำไปใช้ได้กับทุกประเภทขององค์กร โดยประกอบด้วย 5 หน้าที่หลัก ได้แก่ การวางแผน (Planning), การจัดองค์การ (Organizing), การสั่งการ (Commanding), การประสานงาน (Coordinating), และการควบคุม (Controlling) 3. ทฤษฎีการจัดการแบบหลักการบริหาร (Administrative Management) นำเสนอโดย Lyndall Urwick และ Luther Gulick ผ่านโมเดล "POSDCORB" ซึ่งเน้นถึงการจัดการในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การวางแผน, การจัดการองค์การ, การจัดหาบุคคล, การอำนวยการ, การประสานงาน,

---

[128] Luther Gulick and Lyndall Urwick, (1937), อ้างถึงใน สมพงษ์ เกษมสิน, *เรื่องการบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร: ไทยพัฒนาการพิมพ์, 2538), หน้า 21.

[129] วินัย มีมาก, ทฤษฎีการบริหารจักการ : หลักการและแนวคิด, สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2564), หน้า 411-413.

การรายงาน และการงบประมาณ 4. ทฤษฎีการบริหารที่เน้นหลักเกณฑ์ (Principles of Management) เน้นการกำหนดวิธีการที่ดีที่สุดสำหรับงานแต่ละประเภท (One Best Way), การคัดเลือกและพัฒนาคนงาน, การสร้างวิธีการทำงานที่คนงานยอมรับได้, และการประสานงานอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและคนงาน

ทฤษฎีเหล่านี้มุ่งเน้นการพัฒนาระบบการบริหารและการจัดการที่มีประสิทธิภาพโดยใช้หลักการและกระบวนการที่ชัดเจนและสามารถปรับใช้ได้ในองค์กรทุกประเภท

2.4.2 ทฤษฎีการบริหารเชิงพุทธศาสตร์

พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาและการปฏิบัติ หลักคำสอนทั้งหลายในพระพุทธศาสนานั้นกล่าวถึงหลักความเป็นจริงตามกฎธรรมชาติ ที่ผู้ศึกษาต้องใช้ปัญญาในการศึกษาและการปฏิบัติควบคู่กันไป ทั้งนี้หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาประกอบด้วยหลักศีลธรรม และจริยธรรม มุ่งเน้นให้รู้เท่าทันความจริงของโลก และชีวิตในปัจจุบันโดยเฉพาะการบริหารงานตามแนวพุทธธรรมนั้น นับว่ามีส่วนสำคัญในการกระตุ้น ผู้ใต้บังคับบัญชาให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีการพัฒนาที่ยั่งยืนและประสบความสำเร็จในองค์การ โดยมีหลักธรรมที่นำมาปรับใช้ในการบริหาร คือหลักปาปณิกธรรม 3 มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(1) หลักจักขุมา หมายถึง ผู้บริหารที่มีปัญญาและวิสัยทัศน์กว้างไกล สามารถคาดการณ์แนวโน้มทางเศรษฐกิจหรือทิศทางของตลาดในอนาคตได้อย่างแม่นยำ ด้วยการใช้กระบวนการคิดที่รอบคอบและมีเหตุผล โดยอาศัยข้อมูลในอดีตและประสบการณ์ในการตัดสินใจและวางแผน ตัวอย่างเช่น พ่อค้าหรือนักธุรกิจที่สามารถประเมินสภาพตลาดในอนาคตได้อย่างถูกต้อง ย่อมมีโอกาสประสบความสำเร็จมากขึ้น ทักษะนี้สอดคล้องกับคำในภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill ซึ่งหมายถึง ความสามารถในการคิดเชิงกลยุทธ์และวางแผนอย่างมีระบบ ความชำนาญด้านความคิดนี้จะช่วยขับเคลื่อนองค์กรไปในทิศทางที่เหมาะสม โดยอาศัยวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนและการดำเนินงานตามหลักธรรมาภิบาลในเชิงยุทธศาสตร์

(2) หลักวิธุโร หมายถึง ผู้บริหารที่มีความสามารถในการจัดการงานต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีความเชี่ยวชาญในด้านที่รับผิดชอบ ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญที่ผู้นำหรือผู้บริหารพึงมีในการดำเนินงานตามหลักความถูกต้อง กล่าวคือ ปฏิบัติงานให้เป็นไปตามกฎระเบียบ ข้อบังคับและแนวทางที่กำหนดไว้อย่างรอบคอบ โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ มีความชัดเจนในที่มาที่ไป และไม่ก่อให้เกิดปัญหาตามมา ผู้บริหารควรวางตนเป็นต้นแบบที่ดีในด้านความเชี่ยวชาญ เช่น นักการเงินควรมีความรู้และทักษะทางการเงินอย่างลึกซึ้ง สามารถคำนวณผลตอบแทนและวิเคราะห์งบการเงินเพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง หรือในกรณีแพทย์ผ่าตัดสมองก็จำเป็นต้องมีความชำนาญเฉพาะทางในด้านการผ่าตัดสมอง เป็นต้น คุณลักษณะในข้อนี้สอดคล้องกับคำในภาษาอังกฤษว่า Technical Skill ซึ่งหมายถึงทักษะเชิงเทคนิคหรือทักษะด้านการปฏิบัติงานเฉพาะทาง

(3) หลักนิสสยสัมปันโน คือ ความสามารถของผู้บริหารในการเป็นที่พึ่งพาและสร้างความไว้วางใจให้กับผู้อื่น โดยอาศัยทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความเชี่ยวชาญในการประสานงานและการสื่อสารระหว่างบุคคลในองค์กร ช่วยให้งานดำเนินไปได้อย่างราบรื่นและบรรลุเป้าหมายภายในกรอบเวลาที่กำหนด ผู้บริหารที่มีคุณสมบัตินี้สามารถผูกใจบุคคลในองค์กรได้ ทำให้พนักงานยินดีปฏิบัติตามคำสั่งและร่วมมือกันทำงานอย่างเต็มใจ ทักษะนี้ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Human

Relation Skill ซึ่งหมายถึง ความชำนาญในด้านมนุษยสัมพันธ์และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในองค์กร[130]

สรุปว่า พุทธวิธีการบริหาร ยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้บริหารเองต้องประพฤติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร พุทธวิธีบริหารจึงไม่เป็นทั้งเป็นอัตตาธิปไตย (การถือตนเองเป็นใหญ่) และโลกาธิปไตย (การถือคนอื่นเป็นใหญ่) โดยอาศัยปาปณิกธรรมทั้ง 3 ข้อนี้เป็นหลักการที่สำคัญ เป็นหลักการทางพุทธศาสนาที่นำไปสู่ความสำเร็จ เพราะหลักการทั้ง 3 อย่างนี้เป็นคุณสมบัติของผู้ที่ต้องการความสำเร็จนั้นเอง อันประกอบด้วย จักขุมา คือ การมีวิสัยทัศน์ วิธูโร การจัดการดี และนิสสยสมฺปนฺโนการมีมนุษย์สัมพันธ์มีความสำคัญต่อองค์กรทุกระดับและถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้บริหาร ผู้ปกครองในทุกระดับจะต้องตระหนักและให้ความสำคัญต่อหลักธรรมนี้

2.5 สรุป

วัดมีความสำคัญที่หลากหลายทั้งในด้านศาสนาและสังคม เป็นศูนย์กลางที่ทำให้ชุมชนมีความเป็นระเบียบและเป็นที่ศึกษาเรียนรู้ วัดทำหน้าที่เชื่อมโยงศีลธรรมและวัฒนธรรมกับชีวิตประจำวันของชุมชน การจำแนกประเภทวัดช่วยให้เข้าใจบทบาทและสถานะของแต่ละวัดในสังคม เช่น วัดที่สร้างโดยพระมหากษัตริย์จะมีสถานะและความสำคัญสูงกว่าวัดราษฎร์ การเข้าใจและนำแนวคิดการบริหารที่หลากหลายมาใช้สามารถช่วยให้การจัดการในองค์กรมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งในภาคธุรกิจและศาสนา การใช้หลักธรรมในการบริหารสะท้อนถึงการเน้นความถูกต้องและประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์กรต่าง ๆ โดยการใช้วิสัยทัศน์และการปฏิบัติที่มีความเชี่ยวชาญ การบริหารวัดต้องการการจัดการที่ดีและการใช้ความรู้ทางการบริหารเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ การบริหารที่มีประสิทธิภาพจะส่งผลดีต่อการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด โดยการนำทฤษฎีการบริหารสมัยใหม่มาใช้สามารถช่วยพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น การทำความเข้าใจและประยุกต์ใช้แนวคิดเหล่านี้จะช่วยให้การบริหารมีความเป็นระบบและตอบสนองความต้องการได้ดียิ่งขึ้น การนำหลักธรรมที่พุทธศาสนาเสนอมาใช้ในการบริหารสามารถสร้างความสำเร็จในองค์กรได้โดยการใช้วิสัยทัศน์ที่ดี การปฏิบัติที่ถูกต้อง และการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ซึ่งจะช่วยให้การบริหารองค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

---

[130] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559) หน้า 38-39.

บทที่ 3
หลักพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร

พุทธปรัชญาเถรวาทเป็นหลักคำสอนที่สำคัญในพระพุทธศาสนา เน้นการปฏิบัติตามหลักธรรมและวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ นำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร อันจะนำเสนอแนวคิดและวิธีการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธรตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท โดยพิจารณาจากหลักธรรมสำคัญ เช่น หลักสัปปายะ หลักปาปณิกธรรม และหลักสาราณียธรรม รวมถึงการประยุกต์ใช้หลักการเหล่านี้ในบริบทของวัดและชุมชน เพื่อให้วัดสามารถดำรงบทบาทเป็นศูนย์กลางทางจิตใจและวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืนดังนี้

3.1 หลักพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัด

3.1.1 หลักสัปปายะ

1) แนวคิดเกี่ยวกับหลักสัปปายะ

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังตรัสแก่พระอานนท์ถึงลักษณะของภิกษุผู้ใส่ใจใฝ่ในการปฏิบัติธรรมว่า “เราจักพูดเรื่องเห็นปานนี้คือ เรื่องความมักน้อย เรื่องความสันโดษ เรื่องความสงัด เรื่องความไม่คลุกคลีกัน เรื่องการปรารภความเพียร เรื่องศีล เรื่องสมาธิเรื่องปัญญา เรื่องวิมุตติเรื่องวิมุตติญาณทัสสนะ ซึ่งเป็นเรื่องขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง เป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิต เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้และเพื่อนิพพาน”[1] ในอรรถกถากล่าวอธิบาย “เป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิต” หมายถึง เป็นที่สบายและเป็นอุปการะแก่การชักนำจิตเข้าสู่สมถะและวิปัสสนา[2] มี 7 ประการ คือ 1. อาวาส 2. โคจรคาม 3. การพูดคุย 4. บุคคล 5. โภชนะ 6. ฤดู 7. อิริยาบถ[3] พระดำรัสข้างต้นนั้น ตรัสการปฏิบัติตนขณะปฏิบัติธรรม ถึงลักษณะเรื่องที่จักพูดคุยไว้เป็นตัวอย่าง เพราะการปฏิบัติจะเจริญก้าวหน้าควรต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เว้นสถานที่ที่เป็นโทษและอยู่ในสถานที่ที่สะดวก ดังมีปรากฏเป็นคาถา ว่า

อาวาโส โคจโร ภสฺสำ ปุคฺคโล โภชนำ อุตุ
อิริยาปโถติ สตฺตเต อสปฺปาเย วิวชฺชโย
สปฺปาเย สตฺต เสเวถ เอวญฺหิ ปฏิปชฺชโต
น จิเรเนว กาเลน โหติ กสฺสจิ อปฺปนา ฯ[4]

โยคาวจร ผู้ประสงค์จะรักษาปฏิภาคนิมิตไว้ให้ดีนั้น พึงเว้นจากอสัปปายะ อันไม่ควรแก่ภาวนาสมาธิ 7 อย่าง คือ อาวาส (ที่อยู่อาศัย) โคจรคาม (หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่จะไปบิณฑบาต ภัสสะ (ถ้อยคำพูด) ปุคคละ (บุคคล) โภชนะ (อาหาร) อุตุ (อากาศ) อิริยาบถ (นั่ง นอน ยืน เดิน) แล้วพึงเสพ

---

[1] ม.อุ. (ไทย) 14/189/227.

[2] องฺ.นวก. (ไทย) 3/1/285.

[3] ม.อุ. (ไทย) 3/189/117.

[4] วิสุทฺธิ. (ไทย) 1/161.

แต่ สัปปายะ อันควรแก่ภาวนาสมาธิ 7 อย่างนั้นเช่นกัน เมื่อได้ปฏิบัติดังกล่าวมานี้บางท่านก็อาจสำเร็จ อัปปนาภาวนาในกาลไม่นานนัก

สถานที่ปฏิบัติธรรมของโยคาวจรเพื่อรักษาปฏิภาคนิมิตและทำอินทรีย์ให้กล้า จึงพึงเว้นจาก อสัปปายะ 7 และพึงประกอบด้วยสัปปายะ 4 สัปปายะ หมายถึง สิ่งที่สบาย สภาพเอื้อ สิ่งที่เกื้อกูล สิ่งที่เหมาะสม อันเกื้อกูลในการเจริญภาวนาให้ได้ผลดีช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย ส่วนอสัปปายะก็มีความหมายตรงกันข้ามกับสัปปายะ ได้แก่ 1) อาวาส บางแห่งเรียก เสนาสนะ 2) โคจรคาม 3) ภัสสะ บางแห่งเรียก ธัมมัสสวนะ 4) บุคคล 5) โภชนะ บางแห่งเรียก อาหาระ6) ฤดู และ 7) อิริยาบถ อันจะได้แสดงอธิบาย เป็นลำดับไป คือ

1. อาวาส (ที่พักอาศัย) หมายถึง สถานที่สำหรับอยู่อาศัยและปฏิบัติธรรม ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นสองประเภทหลัก ได้แก่ อาวาสอสัปปายะ และ อาวาสสัปปายะ ดังนี้ 1) อาวาสอสัปปายะ คือ สถานที่พักอาศัยหรือสถานปฏิบัติธรรมที่ไม่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม อาจมีสิ่งรบกวนต่าง ๆ เช่น เสียงดัง แสงสว่างไม่พอเหมาะ อากาศไม่ถ่ายเท หรือมีผู้คนพลุกพล่าน ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติธรรมไม่สามารถตั้งสติหรือทำสมาธิได้อย่างเต็มที่ใน คัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อโยคาวจร (ผู้ปฏิบัติธรรม) พำนักในอาวาสอสัปปายะ นิมิต (เครื่องหมายทางจิต) ที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้น ส่วนที่เกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมหายไป ทำให้สติไม่ตั้งมั่นและจิตไม่สามารถเป็นสมาธิได้ ส่งผลให้การเจริญภาวนาไม่ก้าวหน้า 2) อาวาสสัปปายะ คือ สถานที่พักอาศัยหรือสถานปฏิบัติธรรมที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม มีบรรยากาศสงบเงียบ ปราศจากสิ่งรบกวน ช่วยให้ผู้ปฏิบัติธรรมสามารถทำสมาธิได้อย่างมีประสิทธิภาพ ใน คัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า เมื่อโยคาวจรพำนักในอาวาสสัปปายะ นิมิตที่ยังไม่เกิดก็จะเกิดขึ้น ส่วนที่เกิดขึ้นแล้วก็ตั้งมั่น สติจะมั่นคง และจิตเข้าสู่สมาธิได้ง่าย ตัวอย่างเช่น พระปธานิยติสสเถระ ซึ่งพำนักอยู่ ณ นาคบรรพต ซึ่งเป็นสถานที่สงบเหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม จนสามารถบรรลุธรรมได้สูงสุด

ผู้ปฏิบัติธรรมควรเลือกพำนักในอาวาสสัปปายะ เพราะเป็นสถานที่ที่สนับสนุนการเจริญภาวนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในคัมภีร์แนะนำว่า หากมีสถานที่ปฏิบัติธรรมหลายแห่ง ควรทดลองพักในแต่ละแห่งประมาณ 3 วัน เพื่อสังเกตว่าจิตของตนมีความสงบและเป็นเอกัคคตา (ตั้งมั่นในอารมณ์เดียว) หรือไม่ หากสถานที่ใดช่วยให้จิตตั้งมั่นและทำสมาธิได้ง่าย ก็ควรเลือกพำนักในสถานที่นั้น เพราะแสดงว่าสถานที่นั้นเป็นอาวาสสัปปายะอย่างแท้จริง

ในอดีต มีตัวอย่างของอาวาสสัปปายะที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติธรรมบรรลุธรรมได้ เช่น ถ้ำจูฬนาคใน ตัมพปัณณิทวีป ซึ่งภิกษุจำนวน 500 รูปได้บำเพ็ญภาวนาและสามารถบรรลุพระอรหัตผลได้ทั้งหมด รวมถึงมีพระอริยบุคคลอีกหลายรูปที่สามารถบรรลุธรรมได้ในสถานที่นี้ เช่นเดียวกับ จิตตลบรรพตวิหาร ซึ่งเป็นอีกหนึ่งสถานที่ที่เอื้อต่อการเจริญภาวนาและมีผู้บรรลุธรรมเป็นจำนวนมาก

สรุปได้ว่า การเลือกพำนักในอาวาสสัปปายะมีความสำคัญต่อการปฏิบัติธรรมอย่างยิ่ง เพราะสถานที่ที่เหมาะสมจะช่วยให้จิตเป็นสมาธิ สติตั้งมั่น และสามารถเจริญภาวนาได้อย่างต่อเนื่อง

ในทางตรงกันข้าม อาวาสอสัปปายะอาจทำให้จิตฟุ้งซ่านและขัดขวางการเจริญสมาธิ ดังนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมจึงควรเลือกสถานที่ที่เอื้อต่อการปฏิบัติ เพื่อให้การเจริญภาวนาสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้[5]

2. โคจรคาม หมายถึง หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่พระสงฆ์เที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต ซึ่งเป็นกิจวัตรสำคัญในการดำรงชีวิตตามพระวินัย โดยโคจรคามแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ โคจรสัปปายะ และโคจรอสัปปายะ ดังนี้ 1) โคจรสัปปายะ หมายถึง หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่เหมาะสมสำหรับการบิณฑบาต โดยมีลักษณะสำคัญ ดังนี้ มีตั้งอยู่ในระยะที่ไม่ไกลหรือไม่ใกล้จนเกินไป ประมาณ 1,000 ชั่วคันธนู หรือประมาณ 2 กิโลเมตร มีเสนาสนะ (ที่พัก) ตั้งอยู่ทางทิศเหนือหรือทิศใต้ของหมู่บ้าน มีภิกขา (อาหาร) อุดมสมบูรณ์หาได้ง่าย มีการเดินทางไปมาสะดวก ไม่ลำบาก ไม่มีอุปสรรคในการบิณฑบาต เช่น แสงอาทิตย์ส่องหน้าขณะเดินทาง 2) โคจรอสัปปายะ หมายถึง หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่ไม่เหมาะสมสำหรับการบิณฑบาต โดยมีลักษณะสำคัญ ดังนี้ มีตั้งอยู่ในระยะที่ไกลเกินไป หรือการคมนาคมไม่สะดวก มีการเดินทางไปบิณฑบาตหรือกลับต้องเผชิญกับแสงอาทิตย์ส่องหน้า ทำให้ลำบาก มีสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค ได้อธิบายถึงหลักการเลือกโคจรคามสัปปายะไว้ว่า พระสงฆ์ควรเลือกหมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่เหมาะสมเพื่อการบิณฑบาต โดยพิจารณาจากปัจจัยต่าง ๆ ดังที่กล่าวมา ทั้งนี้เพื่อให้การบิณฑบาตเป็นไปด้วยความสะดวก และเอื้อต่อการดำรงชีวิตตามพระธรรมวินัย นอกจากนี้ การเลือกโคจรคามสัปปายะยังสะท้อนถึงความเข้าใจในหลักการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ ที่ต้องอาศัยความพอดีและความเหมาะสม ทั้งในด้านสถานที่ ระยะทาง และสภาพแวดล้อม เพื่อให้การบิณฑบาตเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และไม่ก่อให้เกิดความลำบากแก่ทั้งตนเองและชาวบ้านผู้ให้ทาน

ดังนั้น การเลือกโคจรคามสัปปายะจึงไม่เพียงแต่เป็นเรื่องของความเหมาะสมทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับหลักธรรมในการดำรงชีวิตของพระสงฆ์ ที่ต้องคำนึงถึงความพอดี ความไม่เป็นภาระต่อผู้อื่น และการรักษาศีลธรรมอันดีงามอีกด้วย

3. ภัสสะ หมายถึง การพูดคุย หรือถ้อยคำ มี 2 อย่าง ได้แก่ ภัสสะอสัปปายะ คือ การพูดคุย หรือถ้อยคำที่ไม่เหมาะสมในระหว่างปฏิบัติและภัสสะสัปปายะ คือ การพูดคุย หรือถ้อยคำที่เหมาะสมในระหว่างการปฏิบัติโยคาวจรพึงปฏิบัติตนเพื่อสำรวมอินทรีย์พูดน้อยในระหว่างการปฏิบัติธรรมเพื่อสำรวมสมาธิและปฏิภาคนิมิต

ในวิปัสสนามัย เล่ม 1 แสดงอธิบายการสำรวมสติไว้ว่า ในระหว่างการปฏิบัติธรรมศีลต้องบริสุทธิ์บุคคลพึงยังกุศลจิตให้เกิดทางทวาร 6 แล้วรักษาอินทรีย์สังวรศีล ด้วยการปิดกั้นมิให้เกิดอกุศล มีสติก่อให้เกิดกุศลจิตอยู่เสมอในขณะประจวบกับอารมณ์ 6[6]

---

[5] มหามกุฏราชวิทยาลัย, *วิสุทธิมรรคแปล ภาค 1 ตอน 2*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2533) หน้า 101.

[6] พระโสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต (มหาสีสยาดอ), *วิปัสสนานัย เล่ม 1*, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม, ป.ธ. 9, Ph.D) ตรวจชำระ, *พระคันธสาราภิวงศ์เรียบเรียง*, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอเซ็นเตอร์, 2548), หน้า 20 – 21.

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค ก็กล่าวอธิบายไว้ว่า การใช้สติสำรวมอินทรีย์เพื่อไม่ให้เกิดกิเลสในขณะที่วิญญาณ 6 รับรู้อารมณ์6 เพื่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม ดังนั้น การสำรวมวาจาพูดน้อย ไม่กล่าวติรัจฉานกถา 32 อันเป็นเรื่องขัดมรรคผลเป็นไปเพื่ออันตรธานเสียแห่งนิมิตของผู้ปฏิบัติหรือวิคคาหิกกถา ที่เป็นถ้อยคำที่แก่งแย่งกันทำลายความดีงามและความเจริญของตน พร้อมทั้งทำลายความสามัคคีของหมู่คณะอีกด้วย ชื่อว่า อสัปปายะ แม้กถาวัตถุ 10 ซึ่งเป็นถ้อยคำที่ไม่ขัดกันกับมรรคผล นิพพาน ชื่อว่า ภัสสสัปปายะ ก็ควรกล่าวพอประมาณ เพื่อสำรวมสมาธิและปฏิภาคนิมิต[7] ทั้งติรัจฉานกถา 32 วิคคาหิกกถา และกถาวัตถุ 10 มีปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

4. บุคคล หมายถึง บุคคลที่อยู่ร่วมกันหรือมีการสนทนาปราศรัยกัน มี 2 อย่าง ได้แก่ ปุคคลอสัปปายะ คือ บุคคลที่ไม่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะกำลังปฏิบัติด้วยและปุคคลสัปปายะ คือ บุคคลที่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะกำลังปฏิบัติโยคาวจรพึงเลือกคบปุคคลสัปปายะเพื่อความตั้งมั่นแห่งจิตของตนในขณะกำลังปฏิบัติ

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า ปุคคลอสัปปายะ คือ บุคคลที่ไม่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะที่กำลังปฏิบัติอยู่นั้น ได้แก่ บุคคลผู้มากไปด้วยการทำกายให้มั่นคงชอบบำรุงประคบประหงมตบแต่งร่างกาย (กายทฬฺหีพหุโล) มีปกติพูดติรัจฉานกถา 32 (ติรจฺฉานกถิโก) เป็น อสัปปายะ เพราะว่าเขามีแต่จะทำให้เธอเศร้าหมอง ดุจน้ำโคลนทำน้ำใสให้ขุ่นไป ฉะนั้น และเพราะอาศัยบุคคลเช่นนั้น สมาบัติย่อมเสื่อม ดุจสมาบัติของภิกษุหนุ่มผู้อยู่ ณ โกฏิบรรพตวิหาร เสื่อม เพราะอาศัยบุคคลเช่นนั้น ส่วนปุคคลสัปปายะ บุคคลที่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะที่กำลังปฏิบัติอยู่นั้น ได้แก่ บุคคลที่เป็นผู้ไม่พูดติรัจฉานกถา (อติรจฺฉานกถิโก) ถึงพร้อมด้วยสีลคุณ สมาธิคุณ ปัญญาทิคุณ (สีลาทิคุณสมฺปนฺโน) ซึ่งโยคาวจรได้อาศัยแล้ว เป็นเหตุทำให้จิตที่ยังไม่เป็นสมาธิย่อมจะเป็นสมาธิหรือจิตที่เป็นสมาธิแล้วจะตั้งมั่นยิ่งขึ้น[8] เกิดความสงบเยือกเย็นผ่องใสได้โดยแท้

5. โภชนะ หมายถึง อาหารและเครื่องดื่มที่ใช้บริโภคขณะปฏิบัติธรรม ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ โภชนอสัปปายะ คือ อาหารและเครื่องดื่มที่ไม่น่าพึงพอใจ ไม่เหมาะสมกับร่างกาย ไม่เอื้อต่อสุขภาพ บริโภคได้ยาก และไม่เหมาะสมสำหรับโยคาวจร เพราะอาจส่งผลกระทบในทางลบต่อสภาพจิตใจ และโภชนสัปปายะ คือ อาหารและเครื่องดื่มที่น่าพึงพอใจ เหมาะสมกับร่างกาย เอื้อต่อสุขภาพ บริโภคได้ง่าย และเหมาะสมสำหรับโยคาวจร เนื่องจากช่วยเสริมสร้างและสนับสนุนสภาพจิตใจให้ดีขึ้น

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า อาหารที่ไม่สมควรและที่สมควรแก่การบริโภค ในระหว่างกำลังปฏิบัติธรรม โยคาวจรบุคคลบางท่านได้รับประทานอาหารที่มีรสหวานแล้วก็ไม่ถูกปาก ไม่มีความชุ่มชื่นผาสุกใจ จิตใจไม่มั่นคง แต่เมื่อได้อาหารรสเปรี้ยวแล้ว ก็รู้สึกชุ่มชื่นผาสุกใจ ทำให้จิตใจมั่นคงถาวรยิ่งขึ้น ฉะนั้น อาหารที่มีรสหวานนั้นจึงเป็นอสัปปายะ ส่วนอาหารที่มีรสเปรี้ยวเป็น สัปปายะแก่โยคาวจรนั้น บางท่านเมื่อได้รับประทานอาหารที่มีรสเปรี้ยวแล้วก็ไม่ถูกปาก ไม่มี

---

[7] เรื่องเดียวกัน, หน้า 22 - 23.

[8] พระโสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต (มหาสีสยาดอ), *วิปัสสนานัย เล่ม 1*, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม, ป.ธ. 9, Ph.D) ตรวจชำระ, *พระคันธสาราภิวงศ์เรียบเรียง*, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอเซ็นเตอร์, 2548), หน้า 24 - 25.

ความชุ่มชื่นผาสุกใจ จิตใจไม่มั่นคง แต่เมื่อได้อาหารรสหวานแล้ว ก็รู้สึกชุ่มชื่นผาสุกใจ ทำให้จิตใจมั่นคงถาวรยิ่งขึ้น ฉะนั้น อาหารที่มีรสเปรี้ยวนั้นจึงเป็นอสัปปายะ ส่วนอาหารที่มีรสหวานเป็นสัปปายะแกโยคาวจรนั้น สำหรับรสเค็ม ขม เผ็ด ฝาด 4 อย่างนี้ไม่ได้กล่าวโดยเฉพาะ ๆ นั้น ก็เพราะรสเหล่านี้เพียงแต่เป็นเครื่องปรุงให้รสทั้งสองนั้นดีขึ้น ดังนั้น เมื่อ ยกรสหวานและเปรี้ยวขึ้นมาแล้ว ก็เป็นอันว่าได้กล่าวถึงรส 4 อย่างนี้ตามสมควรไป[9]

6. ฤดู หมายถึง สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและดินฟ้าอากาศ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ อุตุอสัปปายะ คือ สภาพแวดล้อมและดินฟ้าอากาศที่ไม่เอื้อต่อความเป็นอยู่ เช่น อากาศที่หนาวจัดหรือร้อนจัดเกินไป และ อุตุสัปปายะ คือ สภาพแวดล้อมและดินฟ้าอากาศที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิต เช่น อากาศที่ไม่หนาวหรือร้อนจนเกินไป นักปฏิบัติธรรมควรเลือกอยู่ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ส่งเสริมให้จิตใจสงบ แจ่มใส และสนับสนุนต่อการปฏิบัติธรรมของตนเอง

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า อากาศที่ไม่สบายและสบายในขณะปฏิบัติธรรมอยู่นั้น โยคาวจรบางท่านเมื่อได้รับอากาศร้อนแล้ว ก็รู้สึกไม่ค่อยจะสบาย จิตใจที่ยังไม่แจ่มใส ไม่มั่นคง ก็กลับกระสับกระส่ายขุ่นหมองยิ่งขึ้น จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็กลับหงุดหงิดฟุ้งซ่านขึ้นมา แต่ถ้าได้รับอากาศเย็นก็รู้สึกสบาย จิตใจที่ยังไม่แจ่มใส ไม่ตั้งมั่นก็กลับแจ่มใสตั้งมั่นขึ้น จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็ถาวรยิ่งๆ ขึ้นไป ฉะนั้น อากาศร้อนจึงเป็นอสัปปายะ ส่วนอากาศเย็นเป็นสัปปายะแกโยคาวจรบุคคลนั้น โยคาวจรบางท่านได้รับอากาศเย็นแล้ว ก็รู้สึกไม่ค่อยจะสบาย จิตใจที่ยังไม่แจ่มใส ไม่มั่นคง ก็กลับกระสับกระส่ายขุ่นหมองยิ่งขึ้น จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็กลับหงุดหงิดฟุ้งซ่านขึ้นมา แต่ถ้าได้รับอากาศร้อนก็รู้สึกสบาย จิตใจที่ยังไม่แจ่มใส ไม่ตั้งมั่นก็กลับแจ่มใสตั้งมั่นขึ้น จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็ถาวรยิ่งๆ ขึ้นไป ฉะนั้น อากาศเย็นจึงเป็นอสัปปายะ ส่วนอากาศร้อนเป็นสัปปายะแกโยคาวจรบุคคลนั้น[10]

7. อิริยาบถ คือ ลักษณะหรือการเคลื่อนไหวในอิริยาท่าทางต่าง ๆ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ อิริยาบถอสัปปายะ หมายถึง การเคลื่อนไหวในลักษณะที่ทำให้รู้สึกไม่สบายหรือไม่พอดี และ อิริยาบถสัปปายะ หมายถึง การเคลื่อนไหวที่ทำให้รู้สึกสบายและพอดี นักปฏิบัติธรรมควรเลือกอยู่ในอิริยาบถที่ทำให้รู้สึกสบายกายและใจ เพื่อป้องกันมิให้เกิดนิวรณ์ขึ้นมา

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า ในอิริยาบถทั้ง 4 นั้น โยคาวจรบางท่านเมื่อปฏิบัติในอิริยาบถนอน อาจรู้สึกง่วงเหงาหาวนอน ส่งผลให้ไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร แต่เมื่อเปลี่ยนไปปฏิบัติในอิริยาบถอื่น ๆ กลับรู้สึกสบายกาย สบายใจ และได้รับผลดีโดยไม่มีนิวรณ์มารบกวน ในขณะที่บางท่านอาจไม่เห็นผลดีใด ๆ จากการปฏิบัติในอิริยาบถนั่ง ยืน หรือเดิน แต่กลับได้รับผลดีในอิริยาบถนอน ในบางกรณี โยคาวจรบางท่านเมื่อปฏิบัติในอิริยาบถนั่ง ยืน หรือเดิน อาจรู้สึกไม่สบายกาย ไม่สบายใจ และไม่ได้รับผลดีมากนัก แต่เมื่อเปลี่ยนไปปฏิบัติในอิริยาบถเดินหรือนอน กลับรู้สึกผ่อน

---

[9] เรื่องเดียวกัน, หน้า 26 – 27.

[10] พระโสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต (มหาสีสยาดอ), *วิปัสสนานัย เล่ม 1*, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม, ป.ธ. 9, Ph.D) ตรวจชำระ, *พระคันธสาราภิวงศ์เรียบเรียง*, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอเซ็นเตอร์, 2548), หน้า 24 - 25.

คลาย สบายกาย สบายใจ และได้รับผลดีชัดเจน ในขณะเดียวกัน บางท่านอาจไม่เห็นผลดีใด ๆ จากการปฏิบัติในอิริยาบถเดิน หรือนอน แต่กลับได้รับผลดีในอิริยาบถนั่ง หรือยืน

นอกจากนี้ บางท่านเมื่อปฏิบัติในอิริยาบถเดิน อาจรู้สึกไม่สบายกาย ไม่สบายใจ และไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร แต่เมื่อเปลี่ยนไปปฏิบัติในอิริยาบถอื่น ๆ กลับรู้สึกสบายกาย สบายใจ และได้รับผลดีโดยปราศจากนิวรณ์ ขณะเดียวกัน บางท่านอาจไม่เห็นผลดีจากการปฏิบัติในอิริยาบถนั่ง ยืน หรือนอน แต่กลับได้รับผลดีในอิริยาบถเดิน

ดังนั้น อิริยาบถใดที่ทำให้จิตใจสงบ แจ่มใส ปราศจากนิวรณ์ อิริยาบถนั้นถือว่าเป็นสัปปายะสำหรับโยคาวจรท่านนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วควรทดลองปฏิบัติในแต่ละอิริยาบถเป็นเวลา 3 วัน เช่นเดียวกับการทดลองในอาวาส เพื่อค้นหาอิริยาบถที่เหมาะสมและเกิดผลดีสูงสุด[11]

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสัปปายะด้วยพระดำรัสอื่น เช่น สมัย[12] อันมีอรรถาธิบายว่า คือ กาลที่ได้รับสัปปายะความเหมาะสม 5 ประการ คือ ธรรมเป็นที่สะดวกสบายแก่การเจริญปัญญา มีอุตุสัปปายะ อาหารสัปปายะ (โภชนสัปปายะ) เสนาสนะสัปปายะ (อาวาสสัปปายะ) ปุคคลสัปปายะ และ ธัมมัสสวนสัปปายะ (ภัสสะสัปปายะ)

2) นิยามและความหมายของสัปปายะ

คำว่า สัปปายะ มีนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้ให้คำนิยามและความหมายไว้ดังต่อไปนี้

พระพุทธโฆษาจารย์ได้ให้ความหมายของสัปปายะไว้ว่า หมายถึง “ธรรมอันเป็นที่สบาย 7 อย่าง”[13] โดยมีอธิบายขยายความไว้ดังนี้

1. อาวาสสัปปายะ หมายถึง ที่อยู่ ที่พักอาศัย และสถานที่ที่เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม

2. โคจรสัปปายะ หมายถึง หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่หาอาหาร ที่เที่ยวไปเพื่อเข้าไปบิณฑบาตที่เหมาะสม

3. ภัสสสัปปายะ หมายถึง การพูดคุย หรือถ้อยคำที่เหมาะสมในระหว่างการปฏิบัติโยคาวจรพึงปฏิบัติตนเพื่อสำรวมอินทรีย์ พูดน้อยในระหว่างการปฏิบัติธรรมเพื่อสารวมสมาธิและปฏิภาคนิมิต

4. ปุคคลสัปปายะ หมายถึง บุคคลที่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะกำลังปฏิบัติโยคาวจรพึงเลือกคบปุคคลสัปปายะเพื่อความตั้งมั่นแห่งจิตของตนในขณะกำลังปฏิบัติ

5. โภชนสัปปายะ หมายถึง อาหารและเครื่องบริโภคที่ถูกใจพอใจ ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉันไม่ยาก เป็นที่สมควรแก่การบริโภคของโยคาวจรเพราะมีส่วนช่วยส่งเสริมสนับสนุนหรือบั่นทอนสภาพจิตใจ

---

[11] เรื่องเดียวกัน, หน้า 25 – 26.

[12] องฺ.ติก. (ไทย) 2/102/254.

[13] พระพุทธโฆสาจารย์, *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*, แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พริ้นติ้ง จำกัด), 2548, หน้า 220.

6. อุตุสัปปายะ หมายถึง สภาวะดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น โยคาวจรพึงเลือกอยู่ในธรรมชาติดินฟ้าอากาศที่ทำให้จิตใจของตนแจ่มใสมั่นคงเกื้อกูลแก่การปฏิบัติธรรมของตน

7. อิริยาปถสัปปายะ หมายถึง อาการหรือการเคลื่อนไหวในกิริยาท่าทางที่ปฏิบัติแล้วถูกใจจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี โยคาวจรพึงเลือกอยู่ในอิริยาบถที่เกิดความสบายกาย สบายใจ นิวรณ์จะได้ไม่เกิด

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปรินายก (เจริญ สุวฑฺฒโณ) ได้ตรัสถึงสัปปายะไว้ว่า หมายถึง ความสมบูรณ์อันเป็นอุปถัมภ์สามารถทำให้ผู้ที่เป็นวิทยากร และผู้ที่ศึกษาปฏิบัติธรรมสำเร็จผลได้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป[14]

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายความหมายของ สัปปายะ ว่า หมายถึง สิ่งที่เอื้อต่อความสุขและความเจริญในชีวิต เป็นสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ซึ่งช่วยส่งเสริมการปฏิบัติธรรมให้เกิดผลดี ทำให้จิตมีสมาธิ ตั้งมั่น และไม่เสื่อมถอย[15]

พระครูวินัยธรมั่น ภูริทตฺโต ได้กล่าวถึงสัปปายะว่าหมายถึง สถานที่ที่เหมาะแก่การแสวงวิเวก ชาวบ้านก็ให้ความอุปถัมภ์บำรุงด้วยศรัทธาและเลื่อมใส[16]

พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปณฺโณ) ได้กล่าวถึงสัปปายะว่า หมายถึง ความเหมาะสมสำหรับธรรม ความสะดวกสบายสำหรับการบำเพ็ญ เป็นไปเพื่อจิตตภาวนา เหมาะสมสำหรับการภาวนา[17]

พระราชสังวรญาณ (พุธ ฐานิโย) ได้กล่าวถึงสัปปายะว่า หมายถึง สถานที่อันเป็นที่ปฏิบัติธรรมประกอบด้วยลักษณะ 4 อย่าง ซึ่งเรียกว่า สัปปายะ 4 ดังนี้

1. อาวาสสัปปายะ หมายถึง สถานที่อยู่เป็นที่สบายพอที่จะเป็นที่กันแดด กันฝน กันลม กันหนาว กันร้อน และอาศัยเป็นที่นั่ง ที่นอน ที่ยืน ที่เดินได้สะดวกสบายพอสมควรเรียกว่า อาวาสสัปปายะ คือที่อยู่ที่อาศัยเป็นที่สบาย

2. อาหารสัปปายะ หมายถึง อาหารสำหรับเลี้ยงชีวิตให้เป็นอยู่วันหนึ่ง ๆ พอมีพอฉัน พอจุนเจือชีวิตให้เป็นอยู่ พอมีกำลังกายกำลังใจประพฤติปฏิบัติ ไม่ขัดข้อง เรียกว่าอาหารสัปปายะ

3. ธรรมสัปปายะ หมายถึงในสถานที่นั้นมีผู้ซึ่งมีคุณวุฒิพอให้คำแนะนำพร่ำสอน มีสหธรรมิกพอมีภูมิจิตภูมิใจ ให้ข้อแนะนำ ตักเตือนกัน ในข้อวัตรปฏิบัติอันถูกต้อง สงสัยอะไรก็มีที่ไต่ที่ถามปรึกษาหารือ มีครูบาอาจารย์ คอยให้การฝึกฝนอบรมอยู่เป็นประจำเรียกว่า ธรรมสัปปายะ

---

[14] สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปรินายก (เจริญ สุวฑฺฒโณ), “สัมโมทนียกถา วัดอัมพวัน อ.พรหมบุรี จ.สิงห์บุรี”, 3 กรกฎาคม 2560, <https://www.amphawan.net.> (24 March 2024)

[15] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 27, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 209.

[16] พระครูวินัยธรมั่น ภูริทตฺโต, “หลวงปู่มั่นเมตตาโปรดลูกหลานพระเวสสันดร! อัศจรรย์อำนาจจิต”, 3 กรกฎาคม 2560, <http://www.phenkhao.com/contents/377391> (24 March 2024)

[17] พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปณฺโณ), “สิ่งสัปปายะ”, 3 กรกฎาคม 2560, <www.luangta.com/thamma/thamma_talk_text.php?ID=1046&CatID=3> (24 March 2024)

4. ปุคคลสัปปายะ หมายถึงบุคคลเป็นที่สบายคือสหธรรมิก นักบวช อุบาสก อุบาสิกา ประพฤติตน เคร่งครัด มัธยัสถ์ อยู่ในสิกขาบทวินัย สำรวมกาย วาจา และใจของตนเอง มีปกติเพ่งโทษของตนเอง ไม่เพ่งโทษคนอื่น คอยจับผิดตนเอง และปรับปรุง ความเป็นของตัวเอง ให้เป็นจริงตามที่เราตั้งใจจะให้เป็น จะเป็นอะไรก็ได้ แต่ในเฉพาะสถาบันของเรานี้ เราปฏิบัติธรรมเพื่อความเป็นพระเป็นเณร เป็นอุบาสิกา เป็นแม่ขาวนางชี เพื่อความเป็นจริงตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เรียกว่า ปุคคลสัปปายะ[18]

พระราชญาณวิสุทธิโสภณ (ท่อน ญาณธโร) ได้กล่าวถึงสัปปายะว่า หมายถึง อาหารเป็นที่สบาย อากาศเป็นที่สบาย เสนาสนะเป็นที่สบาย บุคคลเป็นที่สบาย ธรรมะเป็นที่สบาย ท่านว่าอยู่ได้ มีโอกาสเจริญจิตตภาวนาไปได้สะดวก[19]

พระไพศาล วิสาโล ให้ความหมายของสัปปายะว่า หมายถึง ปัจจัยเอื้อเฟื้อเกื้อกูลแก่การทำคุณงามความดี เพื่อให้ชีวิตจิตใจเจริญงอกงาม[20]

จากการศึกษาความหมายของสัปปายะจากนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทดังกล่าวมาข้างต้นทำให้ทราบความหมายโดยภาพรวมของสัปปายะว่า เป็นสิ่งที่สบายสิ่งที่เกื้อกูล สิ่งที่เอื้อต่อการอยู่ดีและการที่จะพัฒนาชีวิต สิ่งที่เหมาะกัน ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมสำเร็จผลได้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป เป็นต้น

3) หลักสัปปายะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

พระพุทธศาสนาถือว่าหลักธรรมชาติทั่วไปหรือสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ มีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อความเป็นอยู่ของบุคคล ต่อความเสื่อมความเจริญของบุคคล ถ้าบุคคลอาศัยอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ดีก็จะก่อให้มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิตได้มาก ในทางการประพฤติวัตรปฏิบัติธรรมก็เช่นเดียวกันสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยเกื้อกูลต่อการประพฤติวัตรปฏิบัติธรรมเรียกว่า “สัปปายะ”[21] แบ่งเป็น 7อย่าง ได้แก่

1. อาวาสสัปปายะ (บางแห่งเรียกเสนาสนะ)
2. โคจรสัปปายะ (การเดินทาง)
3. ภัสสสัปปายะ (บางแห่งเรียกธัมมัสสวนะ)
4. ปุคคลสัปปายะ (บุคคล)
5. โภชนะสัปปายะ (บางแห่งเรียกอาหาระ)
6. อุตุสัปปายะ (บางแห่งเรียกฤดู)
7. อิริยาปถสัปปายะ (อิริยาบถ)

---

[18] พระราชสังวรญาณ (หลวงพ่อพุธ ฐานิโย), “ทำไมสัปปายะทั้งสี่กับผู้แสวงหาถึงมีอุปทานอยู่ได้”, 5 กรกฎาคม 2560, <https://pantip.com/topic/33018122> (24 March 2024)

[19] พระราชญาณวิสุทธิโสภณ (ท่อน ญาณธโร), “สัปปายะ คืออะไร–พระเครื่อง”, 5 กรกฎาคม 2560, <https://www.tumsrivichai.com.> (22 January 2024)

[20] พระไพศาล วิสาโล, “เมื่อความสะดวกสบายกลายเป็นพระเจ้า”, 5 กรกฎาคม 2560, <http://www.visalo.org/article/chaladsue_8.htm> (24 March 2024)

[21] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,* พิมพ์ครั้งที่ 27, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 286.

พระพุทธเจ้ายังได้ตรัสถึงสัปปายะด้วยพระดำรัสอื่นเช่นสมัยอันมีพระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่าคือกาลที่ได้รับสัปปายะความเหมาะสม 5 ประการ คือ ธรรมเป็นที่สะดวกสบายแก่การเจริญปัญญามีอุตุสัปปายะ อาหารสัปปายะ (โภชนสัปปายะ) เสนาสนะสัปปายะ (อาวาสสัปปายะ) ปุคคลสัปปายะ และธัมมัสสวนสัปปายะ (ภัสสะสัปปายะ)[22]

4) ความสำคัญของหลักสัปปายะ

หลักสัปปายะเป็นหลักธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนา ซึ่งหมายถึง "สิ่งที่สบาย" หรือ "สิ่งที่เหมาะสม" ที่ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมและพัฒนาจิตใจให้เจริญก้าวหน้า หลักสัปปายะเน้นถึงความเหมาะสมของสิ่งแวดล้อมและปัจจัยต่างๆ ที่เอื้อต่อการฝึกฝนจิตใจและการปฏิบัติธรรมให้ได้ผลดี หลักสัปปายะมีความสำคัญดังนี้

1. ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมและการเจริญสมาธิ สัปปายะช่วยให้ผู้ปฏิบัติธรรมสามารถเข้าถึงสมาธิได้ง่ายขึ้น เนื่องจากสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม อาทิ ที่อยู่ที่สะอาดและเงียบสงบ (อาวาสสัปปายะ) อาหารที่เป็นประโยชน์และไม่หนักจนเกินไป (โภชนสัปปายะ) และอากาศที่เอื้อต่อการผ่อนคลาย (อุตุสัปปายะ) ทำให้จิตใจสงบและพร้อมสำหรับการปฏิบัติธรรม

2. เกื้อกูลต่อการพัฒนาจิตใจและชีวิต หลักสัปปายะเน้นถึงการมีปัจจัยแวดล้อมที่เหมาะสมในการดำรงชีวิต การอยู่กับคนที่เป็นกัลยาณมิตรหรือผู้ที่ช่วยสนับสนุนในทางธรรม (ปุคคลสัปปายะ) และการได้รับฟังคำแนะนำที่ดี (ธรรมสัปปายะ) ช่วยให้จิตใจของผู้ปฏิบัติได้รับการพัฒนาในทางที่ดีขึ้นและสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและสุขสงบ

3. ป้องกันไม่ให้เกิดนิวรณ์และความยากลำบากในการปฏิบัติ สัปปายะที่เหมาะสมช่วยป้องกันไม่ให้เกิดนิวรณ์ (อุปสรรคทางจิตใจ) ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้การเจริญสมาธิและปัญญาไม่สำเร็จ เช่น การมีสภาวะแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมหรือมีเสียงรบกวน สามารถทำให้จิตไม่สงบได้ ดังนั้น การเลือกสถานที่และสิ่งแวดล้อมที่เป็นสัปปายะเป็นสิ่งที่จำเป็น

4. เป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและองค์กร หลักสัปปายะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและในองค์กรได้ เช่น การสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี การเลือกคบเพื่อนร่วมงานที่เป็นมิตร หรือการจัดการประชุมที่สร้างสรรค์ สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความร่วมมือและความเข้าใจที่ดีในหมู่คณะ

5. ส่งเสริมให้เกิดความเจริญและการพัฒนาทางจิตวิญญาณ การมีสัปปายะในทุกๆ ด้านที่เหมาะสมเอื้อต่อการฝึกฝนและพัฒนาจิตวิญญาณ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านปัญญา ศีล สมาธิ หรือการบำเพ็ญภาวนา ช่วยให้สามารถเข้าถึงปัญญาและปฏิภาคนิมิตได้ง่ายขึ้น

สรุปแล้วหลักสัปปายะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยสนับสนุนและส่งเสริมการปฏิบัติธรรมและการพัฒนาจิตใจของผู้ที่ประพฤติปฏิบัติ ทำให้สามารถบรรลุผลสำเร็จตามที่ตั้งใจได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ โดยประกอบด้วย การมีสถานที่อยู่อาศัยและปฏิบัติธรรมที่เหมาะสม สงบ สะอาด และเอื้อต่อการเจริญสมาธิและปัญญา หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่นั้นเหมาะสมสำหรับการบิณฑบาตและมีการเดินทางที่ไม่ไกลเกินไป มีการพูดคุยที่เหมาะสมในระหว่างการปฏิบัติธรรม เช่น การพูดน้อยและไม่พูดเรื่องไร้สาระ มีบุคคลที่เหมาะสมในการคบหาและสนทนา เช่น ผู้ที่มีศีล สมาธิ และปัญญา มีอาหารที่

[22] องฺ.ติก.อ.(ไทย) 2/102/254.

เหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อร่างกายและจิตใจ มีสภาวะอากาศที่เหมาะสม ไม่ร้อนหรือหนาวเกินไป และมีท่าทางการเคลื่อนไหวที่เหมาะสม เช่น นั่ง นอน ยืน เดิน เพื่อที่ไม่ทำให้เกิดความเมื่อยล้า ซึ่งการบริหารวัดตามหลักสัปปายะนี้ จะช่วยส่งเสริมการปฏิบัติธรรม เพราะการมีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมช่วยให้ผู้ปฏิบัติธรรมสามารถเข้าถึงสมาธิและปัญญาได้ง่ายขึ้น และการมีปัจจัยแวดล้อมที่เหมาะสมดีแล้วยิ่งจะช่วยให้จิตใจพัฒนาไปในทางที่ดียิ่งขึ้นด้วยเช่นกัน

3.1.2 หลักปาปณิกธรรม

1) แนวคิดเกี่ยวกับหลักปาปณิกธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับหลักปาปณิกธรรมนี้ปรากฏในปาปนิกสูตร ซึ่งเป็นสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสกับหมู่ภิกษุว่า พ่อค้าในโลกนี้ เป็นคนที่มีตาดี (จักขุมา) คือ พ่อค้าในโลกนี้ย่อมรู้สิ่งที่จะพึงซื้อขายว่า สิ่งที่พึงขายนี้ซื้อมาเท่านี้ ขายไปเท่านี้ จักได้ทุนเท่านี้ มีกำไรเท่านี้, พ่อค้าชื่อว่ามีธุระดี (วิธุโร) คือ พ่อค้าในโลกนี้เป็นคนฉลาดที่จะซื้อและขายสิ่งที่ตนจะพึงซื้อขาย และเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยคนซึ่งจะเป็นที่พึ่งได้ (นิสสยสัมปันโน) คือ พ่อค้าในโลกนี้ อันคฤหบดีหรือบุตรคฤหบดีผู้มั่งคั่ง ผู้มีทรัพย์มากมีโภคะมาก แต่สามารถนำมาปรับใช้กับการบริหารในความหมายใหม่ว่า ผู้บริหารต้องเป็นผู้มีวิสัยเทศไกลคือมีสายตาที่ยาวและไกล[23] เพื่อนำความเจริญรุ่งเรืองมาให้กับองค์กร มีความเฉลียวฉลาดปราชญ์เปรื่องในการบริหารงาน และสามารถเป็นที่พึ่งพาอาศัยขององค์กรที่ตนเองเป็นผู้บริหารได้

2) ความหมายของหลักปาปณิกธรรม

คำว่า ปาปณิก หรืออีกศัพท์เรียกว่า ปาปณิกังคะ หากกล่าวตามรูปศัพท์เดิมทั้ง ๒ คำนี้ท่านหมายถึงผ้าอันตกไปแล้วในร้านตลาด[24] และจากการแปลอย่างนี้ ท่านจึงนิยามความหมายใหม่ว่า สิ่งที่เกี่ยวกับตลาดหรือการตลาดก็คือการค้าการขายหรือการค้าขาย ในความหมายได้แก่พ่อค้าแม่ค้าผู้ประกอบอาชีพค้าขายสิ่งของต่าง ๆ นั่นเอง ดังนั้น ท่านจึงให้ความหมายที่เกี่ยวกับการค้าขายว่าหลักการของพ่อค้าหรือองค์คุณของพ่อค้าพร้อมคำอธิบายประกอบ ดังนี้

ความหมายตามพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ 12 พ.ศ. 2546 กล่าวไว้ว่า ปาปณิกธรรม 3 (ปาปณิกังคะ หลักพ่อค้า, องค์คุณของพ่อค้า)

1. จักขุมา (มีสายตาเฉียบแหลม) มีความรู้เกี่ยวกับสินค้า รู้จักประเมินคุณภาพ สามารถคำนวณต้นทุนและกำไรได้อย่างแม่นยำ

2. วิธูโร (เชี่ยวชาญด้านธุรกิจ) เข้าใจแหล่งซื้อขาย รู้ทิศทางและแนวโน้มของตลาด มีทักษะในการจัดซื้อจัดจำหน่าย และสามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้อย่างดี

---

[23] พระครูอุดมธรรมวัตร (มัจฉา ขนฺติโก), *รูปแบบการพัฒนาผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาจังหวัดอำนาจเจริญ*, พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพุทธศาสนาและปรัชญา, มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรราชวิทยาลัย พ.ศ. 2562, หน้า 71.

[24] พันตรี ป.หลงสมบูรณ์, พจนานุกรมมคธ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สำนักเรียนวัดปากน้ำ, 2540), หน้า 485.

3. นิสสยสัมปันโน (แหล่งทุนสนับสนุนที่มั่นคง) ได้รับความไว้วางใจจากกลุ่มนักลงทุน สามารถระดมทุนหรือหาทุนมาดำเนินกิจการได้อย่างคล่องตัว[25]

ดังนั้น ปาปณิกธรรม 3 เป็นหลักการที่เป็นองค์คุณของพ่อค้าที่ดี เป็นแนวคิดในการค้าขาย เพื่อให้เกิดความสำเร็จในอาชีพ มี 3 อย่างคือ (1) ต้องมีวิสัยทัศน์ที่ก้างไกลรู้จักสินค้าว่ามีคุณภาพมากน้อยเพียงใด (2) ต้องรู้แหล่งซื้อขาย รู้ความเคลื่อนไหวของตลาด และ(3) ต้องเป็นทำตัวให้เป็นคนที่น่าเชื่อถือของแหล่งทุน ทำให้สามารถหาเงินมาบริหารกิจการให้ดำเนินไปได้ด้วยดี

3) องค์ประกอบของหลักปาปณิกธรรม

องค์ประกอบทั้ง 3 ของปาปณิกธรรม ว่าเพราะอะไรถึงทำให้พ่อค้าหรือผู้ที่นำหลักธรรมนี้ไปใช้แล้วทำให้ประสบความสำเร็จได้ดังที่หวัง มีรายละเอียด ดังนี้ คือ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของปาปณิกธรรมทั้ง 3 ข้อไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ว่า

1. จักขุมา คือ ตาดี หมายถึง การรู้จักสินค้า ดูของเป็น สามารถคำนวณราคา กะทุนเกร็งกำไรได้แม่นยำ

2. วิธูโร คือ จัดเจนธุรกิจ หมายถึง รู้แหล่งซื้อ แหล่งขาย รู้ความเคลื่อนไหวความต้องการของตลาด สามารถในการจัดซื้อจัดจำหน่าย รู้ใจและรู้จักเอาใจลูกค้า

3. นิสสยสัมปันโน คือ พร้อมด้วยแหล่งทุนเป็นที่อาศัย หมายถึง เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจในหมู่แหล่งทุนใหญ่ๆ หาเงินมาลงทุนหรือดำเนินกิจการได้โดยง่าย[26]

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้อธิบายรายละเอียดหลักปาปณิกธรรม 3 ดังต่อไปนี้

1. จักขุมา คือ ความสามารถในการมองการณ์ไกลและมีวิสัยทัศน์กว้างไกล ตัวอย่างเช่น พ่อค้าหรือนักบริหารธุรกิจต้องมีความสามารถในการคาดการณ์แนวโน้มของเศรษฐกิจและทิศทางของตลาดในอนาคตได้อย่างแม่นยำ โดยอาศัยการคิดอย่างรอบคอบและมีเหตุผล รวมถึงใช้ประสบการณ์ในอดีตมาประกอบการตัดสินใจและวางแผนเพื่อความสำเร็จ ซึ่งทักษะข้อนี้ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill หรือ ทักษะทางด้านความคิด ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ปัญญาและกระบวนการวิเคราะห์เชิงลึกในการวางแผนงานและแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. วิธุโร คือ ความเชี่ยวชาญในงานเฉพาะด้านและมีความสามารถในการจัดการธุรกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างเช่น นักการเงินต้องมีความรู้และทักษะเฉพาะด้านในการคำนวณผลตอบแทน รวมถึงการวิเคราะห์งบการเงินเพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจทางธุรกิจ หรือในกรณีของแพทย์ผ่าตัดสมอง ก็ต้องมีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางในการผ่าตัดสมองให้แม่นยำและปลอดภัย ทักษะข้อนี้ตรงกับคำว่า Technical Skill หรือ ทักษะทางด้านเทคนิค ซึ่งหมายถึงความชำนาญในงานปฏิบัติที่ต้องใช้ความรู้เฉพาะทางและประสบการณ์ในการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ

---

[25] องฺ.ติก. 20/459/146.

[26] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, 2556), หน้า 96-97

3. นิสสยสัมปันโน คือ ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และสามารถประสานงานให้แต่ละฝ่ายในองค์กรทำงานได้อย่างราบรื่นตามกรอบเวลาที่กำหนด บุคคลที่มีทักษะด้านนี้จะสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในองค์กร ทำให้ทีมงานร่วมมือกันปฏิบัติงานอย่างเต็มใจและมีประสิทธิภาพ ทักษะข้อนี้ตรงกับคำว่า Human Relation Skill หรือ ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งเป็นความสามารถในการสื่อสารและทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรได้สำเร็จ[27] ในทุติยปาปณิกสูตร คุณสมบัติของพ่อค้ากับของภิกษุ ดูก่อนภิกษุทั้งหลายพ่อค้าประกอบด้วยองค์ 3 ย่อมถึงความใหญ่ความไพบูลย์ในโภคทรัพย์ไม่นานเลยองค์ 3 คืออะไร คือพ่อค้า เป็นผู้มีดวงตา มีความฉลาด ถึงพร้อมด้วยที่พึ่งอาศัย ก็พ่อค้าเป็นผู้มีดวงตาอย่างไร พ่อค้ารู้สินค้าว่า สินค้าสิ่งนี้ซื้ออย่างนี้ ขายอย่างนี้ เป็นต้นทุนเท่านี้ กำไรเท่านี้อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย พ่อค้า ชื่อว่า เป็นผู้มีดวงตา พ่อค้าเป็นผู้ฉลาดอย่างไร พ่อค้าเป็นผู้เข้าใจที่จะซื้อและที่จะขายอย่างนี้ พ่อค้า ชื่อว่า ฉลาด พ่อค้าถึงพร้อมด้วยที่พึ่งอาศัยอย่างไร คฤหบดีทั้งหลายก็ดี บุตรของ คฤหบดีทั้งหลายก็ดี ที่มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก ย่อมรู้จักพ่อค้านั้นอย่างนี้ว่า พ่อค้าผู้เจริญผู้นี้แหละเป็นคนมีดวงตาด้วยฉลาดด้วย มีกำลังพอที่จะเลี้ยงบุตรภริยาและแถมพกให้เราบ้างตามเวลาอันควร คฤหบดีและบุตรของคฤหบดีเหล่านั้นย่อมรับรองพ่อค้านั้นด้วยโภคะทั้งหลายว่า สหายพ่อค้า แต่นี้ไปเชิญท่านนำโภคะไปเลี้ยงบุตรภริยา และจงแถมพกให้ เราบ้างตามเวลาอันควรเถิดอย่างนี้ พ่อค้า ชื่อว่า ถึงพร้อมด้วยที่พึ่งอาศัย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พ่อค้าประกอบด้วยองค์ 3 นี้แล ย่อมถึงความใหญ่ความไพบูลย์ในโภคทรัพย์ไม่นานเลย ฉันเดียวกันนั่นแล ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม 3 ย่อมถึงความใหญ่ความไพบูลย์ในกุศลธรรมทั้งหลายไม่นานเลย ธรรม 3 คืออะไร คือ ภิกษุเป็นผู้มีดวงตา มีความเพียรและถึงพร้อมด้วยที่พึ่งอาศัย[28]

องค์ประกอบของปาปณิกธรรมมี 3 ข้อ คือ จักขุมา เป็นคนที่มีสายตาที่กว้างไกล สามารถคาดการณ์ทิศทางหรืออนาคตได้อย่างแม่นยำ มีจุดมุ่งหมายในการนำพาชุมชนไปสู่เป้าหมายที่ชัดเจน โดยไม่ว่าจะทำอะไรจะสามารถมองรอบด้านในรอบตัว สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ทำให้เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆ เรียกว่า วิธูโร และเป็นผู้ที่มีความประพฤติปฏิบัติที่ดี เป็นที่เคารพนับถือ เป็นที่เชื่อถือ เชื่อมั่นของคนในสังคม และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความสามารถในการติดต่อประสานงานของภาคีเครือข่ายให้มองเห็นทิศทางเดียวกันจนเกิดเป็นพลังความสามัคคีในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินตามแนวทางที่ชุมชนต้องการให้บรรลุผลที่ตั้งไว้ เรียกว่า นิสสยสัมปันโน

4) ความสำคัญของปาปณิกธรรม

หลักปาปณิกธรรมทั้ง 3 ข้อ ถือเป็นหลักสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่นำไปสู่ความสำเร็จ ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้กับเหล่าภิกษุว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พ่อค้าที่ประกอบด้วยองค์ 3 ประการ ย่อมเข้าถึง

---

[27] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559) หน้า 38-39.

[28] องฺ.ติก. 35/459/61.

ความเจริญรุ่งเรืองในโภคทรัพย์ได้อย่างรวดเร็ว" จากพุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงเน้นถึงคุณสมบัติของพ่อค้าที่ดี ซึ่งหากประพฤติปฏิบัติตามหลักปาปณิกธรรมทั้ง 3 ประการ ย่อมมีโอกาสประสบความสำเร็จได้ นอกจากนี้ หลักปาปณิกธรรมยังสามารถนำไปปรับใช้กับด้านต่าง ๆ เช่น การบริหาร การปกครอง และการดำเนินชีวิต เนื่องจากหลักการทั้ง 3 ประการนี้ คือ จักขุมา (การมีวิสัยทัศน์), วิธูโร (การจัดการที่ดี) และ นิสสยสัมปันโน (การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี) ถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญสำหรับผู้นำและผู้บริหารในทุกระดับ ซึ่งต้องตระหนักและให้ความสำคัญต่อหลักธรรมใน ทุติยปาปณิกสูตร เพื่อให้สามารถนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน[29]

จิดาภา เร่งมีศรีสุข กล่าวถึงปาปนิกธรรมไว้ในการวิจัยเรื่อง พุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารองค์กรปกครองท้องถิ่นเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมเชิงบูรณาการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ว่า หลักปาปณิกธรรม 3 เป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างคุณลักษณะที่จำเป็นของผู้บริหาร ซึ่งประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ 3 ประการ ดังนี้ 1) จักขุมา คือ ความสามารถในการมองการณ์ไกลและมีวิสัยทัศน์ เช่น หากเป็นนักธุรกิจหรือพ่อค้า ต้องสามารถประเมินแนวโน้มทางเศรษฐกิจในอนาคตได้อย่างแม่นยำ รวมถึงคาดการณ์ทิศทางของตลาดและแนวทางการดำเนินธุรกิจได้อย่างมีเหตุผล โดยอาศัยกระบวนการคิดเชิงวิเคราะห์และประสบการณ์ที่ผ่านมาในการตัดสินใจและวางแผนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ คุณลักษณะนี้สอดคล้องกับคำว่า Conceptual Skill ในภาษาอังกฤษ ซึ่งหมายถึง ทักษะด้านความคิดและการวางแผนเชิงกลยุทธ์ 2) วิธุโร คือ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านและความสามารถในการจัดการงานเฉพาะทางได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น นักการเงินต้องมีความรู้ความเข้าใจในด้านการเงิน สามารถวิเคราะห์งบการเงินและคำนวณอัตราผลตอบแทนได้อย่างถูกต้อง หรือในกรณีของแพทย์ผ่าตัดสมอง ก็ต้องมีทักษะและความแม่นยำในการผ่าตัดสมองโดยเฉพาะ คุณลักษณะข้อนี้ตรงกับคำว่า Technical Skill ในภาษาอังกฤษ ซึ่งหมายถึง ทักษะด้านเทคนิคและการปฏิบัติงาน และ 3) นิสสยสัมปันโน คือ ความสามารถในการประสานงานและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในองค์กร โดยสามารถติดต่อสื่อสารและประสานงานระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ในองค์กรให้สามารถทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรได้สำเร็จตามกรอบเวลาที่กำหนด นอกจากนี้ ยังหมายถึงความสามารถในการสร้างแรงจูงใจให้พนักงานทำงานด้วยความเต็มใจและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คุณลักษณะข้อนี้ตรงกับคำว่า Human Relation Skill ในภาษาอังกฤษ ซึ่งหมายถึง ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์และการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น
หลักธรรมทั้ง 3 ประการนี้ ถือเป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยให้ผู้บริหารสามารถบริหารจัดการองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จในระยะยาว

คุณลักษณะทั้งสามประการมีความสำคัญแตกต่างกันไปตามระดับของนักบริหาร หากเป็นนักบริหารระดับสูง ซึ่งมีหน้าที่หลักในการวางแผนและควบคุมคนจำนวนมาก คุณลักษณะด้านปัญญาที่มองการณ์ไกล (ข้อที่ 1) และความสามารถในการประสานงานและสร้างมนุษยสัมพันธ์ (ข้อที่ 3) จะ

---

[29] พระณรงค์ วุฑฺฒิเมธี, *การบริหารจัดการตามหลักทุติยปาปณิกสูตรของบริษัท เอ็นอีซี อินฟอนเทียร์ (ไทย)* จำกัด, หน้า 25-26.

มีความสำคัญมากกว่า ส่วนคุณลักษณะด้านความชำนาญเฉพาะด้าน (ข้อที่ 2) อาจมีความสำคัญน้อยกว่า เนื่องจากสามารถมอบหมายงานด้านเทคนิคให้ผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีความเชี่ยวชาญได้ สำหรับนักบริหารระดับกลาง คุณลักษณะทั้งสามประการล้วนมีความสำคัญเท่าเทียมกัน นักบริหารระดับนี้จำเป็นต้องมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ควบคู่กับการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา อีกทั้งต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการก้าวสู่ตำแหน่งบริหารระดับสูง นอกจากนี้ นักบริหารระดับกลางยังต้องมีทักษะในการสื่อสารและประสานงาน เพื่อถ่ายทอดนโยบายและยุทธศาสตร์จากผู้บริหารระดับสูงไปสู่การปฏิบัติในระดับปฏิบัติงาน รวมถึงสรุปและนำเสนอผลการดำเนินงานให้แก่ผู้บริหารระดับสูงต่อไป[30]

สรุป ผู้บริหาร หรือเจ้าอาวาสถือว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในฐานะเป็นผู้นำภายในวัด มีหน้าที่ในการดูแล พัฒนา ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของพระสงฆ์หรือคนภายในวัดให้มีความเป็นอยู่ที่ดีและสามารถรับรู้ปัญหา ความต้องการของบุคลากรในความดูแลของตนเอง พร้อมทั้งเข้าใจในบริบทของวัดที่ตนเองปกครองดูแลให้เกิดความเจริญ ความสงบสุข ถ้าบุคลากรภายในวัดมีคุณภาพชีวิตที่ดีทุกๆ ด้าน วัดซึ่งเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของคนในชุมชน ย่อมจะนำสังคม ประเทศชาติไปสู่ความเจริญความสงบสุขด้วยเช่นกัน ดังนั้นหากเจ้าอาวาส นำหลักทั้ง 3 ของปาปณิกธรรมมาใช้ในการปกครองดูแลบุคลากรภายในวัดแล้ว วัดนั้นย่อมเกิดความสงบสุข และจะทำให้สังคมและประเทศชาติเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข

3.1.3 หลักสาราณียธรรม

ในการบริหารจัดการหรือแม้กระทั่งการส่งเสริมการทำงานของผู้บริหารให้ประสบความสำเร็จไปสู่จุดหมายที่ดีนั้นจะต้องอาศัยองค์ประกอบในการทำงานหลายๆ อย่าง ซึ่งผู้วิจัยมีแนวความคิดว่าสอดคล้องกับการประสานงานหรือการประสานความร่วมมือในการบริหารจัดการวัดด้วยการเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบและมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเพื่อนำไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้สำเร็จ

1) แนวคิดเกี่ยวกับหลักสาราณียธรรม

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับหลักพุทธปรัชญาเถรวาท โดยเฉพาะ หลักสาราณียธรรม ถือเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ทำให้สามารถดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างสงบสุข ภายใต้ความรักและความเมตตาต่อกัน ทั้งในทางกาย วาจา และใจ อีกทั้งยังส่งเสริมการแบ่งปันทรัพยากรและปัจจัยที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดความสมดุลและเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย โดยปราศจากอคติ ไม่ว่าจะเป็นในด้านความคิดเห็นหรือข้อบังคับทางสังคมที่อาจแตกต่างกัน หลักสาราณียธรรมจึงเป็นหลักธรรมที่ช่วยสร้างความรักและความเคารพในสังคม เกื้อกูลกัน เพื่อป้องกันความขัดแย้ง เสริมสร้างความสามัคคี และก่อให้เกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ดังที่ปรากฏใน สามคามสูตร ใน ทีฆนิกาย ปาฏิกวัคค์ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่พระอานนท์ว่า

---

[30] จิดาภา เร่งมีศรีสุข, *พุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารองค์กรปกครองท้องถิ่นเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมเชิงบูรณาการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*, *รายงานการวิจัย* (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ), 2560, หน้า 33-34.

“ดูก่อนอานนท์ ธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นเหตุแห่งความรัก ความเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความพร้อมเพรียง และเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีอยู่ 6 ประการ”

ดูก่อนอานนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีกายกรรมประกอบด้วยเมตตา ปรากฏในเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์ ทั้งในที่แจ้งทั้งในที่ลับ นี้คือธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ดูก่อนอานนท์ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุมีวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา ปรากฏในเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์ ทั้งในที่แจ้งทั้งในที่ลับ นี้คือธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ดูก่อนอานนท์ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุมีมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา ปรากฏในเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์ ทั้งในที่แจ้งทั้งในที่ลับ นี้คือธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ดูก่อนอานนท์ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุมีลาภใด ๆ เกิดโดยธรรม ได้แล้วโดยธรรม ที่สุดแม้เพียงอาหารติดบาตร เป็นผู้ไม่แบ่งกันเอาลากเห็นปานนั้นไว้บริโภคแต่เฉพาะผู้เดียว ย่อมเป็นผู้บริโภคเฉลี่ยทั่วไปกับเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์ผู้มีศีล นี้ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ดูก่อนอานนท์ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุถึงความเป็นผู้เสมอกันโดยศีลในศีลทั้งหลาย ที่ไม่ขาดไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นไท อันวิญญูชนสรรเสริญ อันตัณหาและทิฐิไม่แตะต้อง เป็นไปพร้อมเพื่อสมาธิ เห็นปานนั้นกับเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์อยู่ ทั้งในที่แจ้งทั้งในที่ลับ นี้คือธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ดูก่อนอานนท์ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุถึงความเป็นผู้เสมอกันโดยทิฐิ ในทิฐิที่เป็นของพระอริยะ อันนำออก ชักนำผู้กระทำตามเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ เห็นปานนั้นกับเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์อยู่ ทั้งในที่แจ้งทั้งในที่ลับ นี้คือธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรักก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ดูก่อนอานนท์ นี่แล ธรรม 6 อย่าง เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน[31]

---

[31] ที.ปา. 14/51-65/40-49.

คุณธรรมหมวดนี้ทั้ง 6 ประการ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงอธิบายขยายความไว้ในพระราชดำรัสที่ตรัสตอบพระบรมวงศานุวงศ์ คณะรัฐมนตรี ข้าราชการ และประชาชนที่เข้าเฝ้า ฯ ถวายพระพรชัยมงคล ณ สีหบัญชร พระที่นั่งอนันตสมาคม เนื่องในงาน 60 ปี แห่งการครองราชสมบัติ เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2549 โดยทรงรวมข้อความประการที่ 1 ถึงประการที่ 3 เข้าด้วยกัน ดังความสำคัญต่อไปนี้

“ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้มาอยู่ในท่ามกลางมหาสมาคม พร้อมพรั่งด้วยบุคคลจากทุกสถาบันในชาติ ตลอดจนประชาชนชาวไทย ขอขอบใจในคำอำนวยพร และการเฉลิมฉลองยิ่งใหญ่ที่ทุกคนตั้งใจ จัดให้ข้าพเจ้าเป็นพิเศษ ทั้งรัฐบาลได้จัดงานครั้งนี้ได้เรียบร้อยและงดงาม น้ำใจไมตรีของประชาชนชาวไทยที่ได้ ร่วมกันแสดงออกทั่วประเทศ รวมทั้งที่พร้อมเพรียงกันมาในวันนี้ น่าปลาบปลื้มใจมาก เพราะแต่ละคนได้แสดงออกและตั้งใจมาด้วยความหวังดีจากใจจริง จึงขอขอบใจทุก ๆ คน จิตใจที่เปี่ยมไปด้วยความปรารถนาดี และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของทุกคนทุกฝ่าย ทำให้ข้าพเจ้าเห็นแล้วมีกำลังใจมากขึ้น นึกถึงคุณธรรมซึ่งเป็นที่ตั้งของความรัก ความสามัคคี ที่ทำให้คนไทยเราสามารถร่วมมือร่วมใจกันรักษาและพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อกันไปได้ตลอดรอดฝั่ง

ประการแรก คือ การที่ทุกคนคิด พูด ทำ ด้วยความเมตตา มุ่งดี มุ่งเจริญต่อกัน

ประการที่สอง คือ การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงาน ประสานประโยชน์กันให้งานที่ทำสำเร็จผล ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และแก่ประเทศชาติ

ประการที่สาม คือ การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฎ กติกา และในระเบียบ แบบแผน โดยเท่าเทียมเสมอกัน

ประการที่สี่ คือ การที่ต่างคนต่างพยายามทำความคิด ความเห็นของตนให้ถูกต้องเที่ยงตรงและมั่นคงอยู่ในเหตุผล หากความคิดจิตใจ และการประพฤติปฏิบัติที่ลงรอยเดียวกันในทางที่ดีที่เจริญนี้ยังมีพร้อมมูลในกายในใจของคนไทย ก็มั่นใจได้ว่าประเทศชาติไทยจะดำรงมั่นคงอยู่ตลอดไปได้ จึงขอให้ท่านทั้งหลายใน มหาสมาคมนี้ ทั้งประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่า ได้รักษาจิตใจและคุณธรรมนี้ไว้ให้เหนียวแน่น และถ่ายทอด ความคิดจิตใจนี้กันต่อไปอย่าให้ขาดสาย เพื่อให้ประเทศชาติของเราดำรงยืนยงอยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุขทั้งในปัจจุบันและในภายหน้า”

จากพระราชดำรัสดังกล่าว จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงชี้ให้เห็นความสำคัญของคุณธรรมหมวดนี้ และทรงชักชวนให้ทุกคนนำไปประพฤติปฏิบัติและถ่ายทอดสู่อนุชนต่อ ๆ กัน ไปอย่าให้ขาดสาย

2) ความหมายของสาราณียธรรม

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 กล่าวถึง หลักสาราณียธรรม 6 ไว้ว่า สารณียธรรม 6 ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง, ธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกัน, หลักการอยู่ร่วมกัน สาราณียธรรม 6 คือ

1. เมตตากายกรรม ตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

2. เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน ์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดีกล่าววาจา สุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

3. เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือ ตั้งจิตปรารถนาดีคิดทำสิ่งที่เป็นประโยชนแก่กัน มองกันในแงดีมีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

4. สาธารณโภคี ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยเจือจานให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน ข้อนี้ใช้อัปปฏิวัตตโภคีก็ได้

5. สีลสามัญญตา มีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นผู้น่ารังเกียจของหมูคณะ

6. ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฐิงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์หรือขจัดปัญหา[32] ธรรม 6 ประการนี้มีคุณ คือ เป็นสารณียะ ทำให้เป็นที่ระลึกถึง เป็น ปยกรณ ทำให้เป็นที่รัก เป็น ครุกรณ ทำให้เป็นที่ระลึกเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ความกลมกลืนเข้าหากัน เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคีและเอกภาพ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

หลักสาราณียธรรม คือ ธรรมที่ทำให้เกิดการระลึกถึงและนึกถึงกันอยู่เสมอ เป็นธรรมที่ก่อให้เกิดความผูกพันและไม่ลืมเลือนกัน มีประโยชน์อย่างยิ่งในการสร้างความสามัคคีและความกลมเกลียวในหมู่คณะ เหมาะสำหรับการนำไปปฏิบัติในกลุ่มคนที่ใช้ชีวิตร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเล็กหรือใหญ่ เพราะการอยู่ร่วมกันย่อมต้องพึ่งพาและสนับสนุนซึ่งกันและกัน[33]

สาราณียธรรม คือ ธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดการระลึกถึงกัน เป็นหลักธรรมที่ช่วยสร้างความสามัคคีและความปรองดองในหมู่คณะ ตลอดจนเป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและกลมเกลียว[34]

กล่าวโดยสรุป หลักสาราณียธรรม หมายถึง หลักธรรมที่ใช้เป็นจุดเชื่อมต่อความรู้สึกที่ดีงามของมนุษย์ที่มีต่อกัน เช่น ความเอื้ออาทร ความเมตตากรุณา ความสามัคคี ความเข้าใจอันดีระหว่างชุมชนสังคม องค์กร และหน่วยงานต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับเล็กขึ้นไปหาระดับใหญ่สุด

โดยมีความคิดเห็นและทรรศนะมากมายจากเหล่านักปราชญ์ นักวิชาการ ต่อหลักสาราณียธรรม ดังต่อไปนี้

พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ *ธรรมนูญชีวิต* เกี่ยวกับหลักสาราณียธรรมว่า หลักสาราณียธรรมเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้เกิดการระลึกถึงกันในด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น ไม่ว่าจะ

---

[32] ที.ปา. 11/317/257.

[33] อง.ฉกก. 14/282/267.

[34] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต.), *พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์ธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2540), หน้า 200.

เป็นผู้ร่วมงาน ร่วมกิจการ หรือสมาชิกในชุมชน ตลอดจนพี่น้องในครอบครัว ซึ่งควรยึดถือและปฏิบัติตามหลักการอยู่ร่วมกันทั้ง 6 ประการ[35]

พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม (ยศขุน) ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับหลักสาราณียธรรมไว้ในวิทยานิพนธ์การศึกษาเชิงวิเคราะห์ในด้านรัฐศาสตร์ที่อ้างอิงจากพระไตรปิฎกว่า หลักสาราณียธรรม คือ หลักธรรมที่ส่งเสริมให้ประชาชนในชาติอยู่ร่วมกันอย่างสมัครสมานสามัคคี นำไปสู่ความเป็นหนึ่งเดียวของประเทศ ซึ่งเป็นแนวทางหรือหน้าที่ที่ประชาชนพึงปฏิบัติต่อกันในสังคม[36]

พระมหาสิทธิการ ได้เขียนไว้ในหนังสือหลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี เกี่ยวกับหลักสาราณียธรรม 6 โดยหลักสาราณียธรรม เป็นหลักการใหญ่ที่ก่อให้เกิดเอกภาพ หลักสาราณียธรรม แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องระลึกถึงกัน เป็นหลักการที่จะทำให้เกิดความประสานพร้อมเพรียงสามัคคีและผนึกร่วมกันเป็นเอกภาพ[37]

เปลื้อง ณ นคร ให้ความหมายของสาราณียธรรม ในพจนานุกรมไทย–ไทย ว่า สาราณียธรรม หมายถึง ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง มี 6 อย่าง คือ เมตตาด้วยกาย เมตตาด้วยวาจา เมตตาด้วยใจ ลาภ (ให้ลาภแก่เพื่อน) ศีล (รักษาศีล) ทิฐิ (เห็นชอบกับเพื่อน)[38]

ประณีต ก้องสมุทร ได้เขียนบทความเรื่อง “อยู่ด้วยความรัก” ในจดหมายข่าวประจำวันพระประจำวันที่ 16 ธันวาคม 2546 ลานธรรมเสวนา เกี่ยวกับหลักสาราณียธรรม สรุปความได้ว่า สาราณียธรรม มีอยู่ 6 ประการ เป็นเหตุให้ระลึกถึงกันด้วยความรักความเอ็นดูและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่ทะเลาะวิวาทกัน[39]

รศ.ดร.ทองหล่อ วงษ์ธรรมา ได้เขียนไว้ในหนังสือปรัชญา 201 พุทธศาสน์ เกี่ยวกับสาราณียธรรม ดังนี้ สาราณียธรรม แปลว่า ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน หมายถึง คุณธรรมที่ทำให้คนเราไม่เห็นแก่ตัว แต่จะคิดถึงคนอื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น เข้าใจคนอื่นมากขึ้น[40]

ปัญญา ใช้บางยาง ได้เขียนไว้ในหนังสือธรรมาธิบาย เล่มที่ 1 เกี่ยวกับสาราณียธรรมไว้ดังนี้ สาราณียธรรม ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึง หลักการอยู่ร่วมกัน 6 ประการ[41]

---

[35] พระราชวรมุณี (ป.อ. ปยุตฺโต), *ธรรมนูญชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : Religious Affairs Printing Press, 2541), หน้า 36.

[36] พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม (ยศขุน), *การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก*, อ้างแล้ว, หน้า 113.

[37] พระมหาสิทธิการ, *หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี*, (กรุงเทพมหานคร: เลี่ยงเชียง, 2543), หน้า 38.

[38] เปลื้อง ณ นคร, *พจนานุกรมไทย - ไทย*, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2543), หน้า 187.

[39] ประณีต ก้องสมุทร, *อยู่ด้วยความรัก,* 10 กันยายน 2553,<http://84000.org/tip...k/bookpn07.html>, (24 March 2024).

[40] รศ.ดร. ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, *ปรัชญา 201 พุทธศาสน์*, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2538), หน้า 106.

[41] ปัญญา ใช้บางยาง, *ธรรมาธิบาย เล่ม 1*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รติธรรม, 2546), หน้า 75.

กล่าวโดยสรุป จากทัศนะของท่านผู้รู้ที่ได้ให้ความหมายเกี่ยวหลักสาราณียธรรม ส่วนใหญ่มีความหมายตรงกัน คือ มองว่าหลักสาราณียธรรมเป็นหลักธรรมที่เหมาะแก่การนำมาประยุกต์ใช้ในสังคม องค์กร ตลอดทั้งประเทศชาติ เพราะจะทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขอย่างยั่งยืนสืบต่อไป

3) องค์ประกอบของหลักสาราณียธรรม

หลักสาราณียธรรม 6 (virtues for fraternal living) เป็นหลักธรรมอันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกันในด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น ที่เป็นผู้ร่วมงาน ร่วมกิจการ หรือร่วมชุมชน ตลอดจนพี่น้องร่วมครอบครัว มีองค์ประกอบรวม 6 ประการ คือ[42]

(1) เมตตากายกรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา

(2) เมตตาวจีกรรม ตั้งวจีกรรมที่ประกอบด้วยเมตตา

(3) เมตตามโนกรรม ตั้งมโนกรรมที่ประกอบด้วยเมตตา

(4) สาธารณโภคี แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม

(5) สีลสามัญญตา มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม

(6) ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิดีงามเสมอกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน

1. ความหมายของเมตตากายกรรม

เมตตากายกรรม คือ ทำต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง ทำสิ่งใดก็ทำด้วยความปรารถนาดีต่อกัน เช่น แสดงไมตรีและหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน โดยช่วยเหลือธุรกิจต่างๆ ด้วยความเต็มใจแสดงอากัปกิริยาสุภาพเคารพนับถือทั้งต่อหน้าและลับหลัง[43]

เมตตากายกรรม คือ จะทำอะไรก็ทำต่อกันด้วยเมตตา หมายความว่า ทำด้วยความรักด้วยไมตรีด้วยความปรารถนาดีต่อกัน มีความช่วยเหลือกัน มีการร่วมมือกัน มีความพร้อมที่จะประสานงานกัน[44]

เมตตากายกรรม ได้แก่ การเข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตา ในประเทศเพื่อนบ้านต่อหน้าและลับหลังหมายถึงการรับแสดงออกซึ่งความเป็นมิตรทางกายที่ดีต่อกันกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งในคราวปกติสุขหรือในคราวที่ประเทศเพื่อนบ้านประสบปัญหาความเดือดร้อนต่าง ๆ เช่น ความแห้งแล้ง แผ่นดินไหว น้ำท่วม เป็นต้น หากประเทศเราได้ส่งสิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภคไปให้ด้วยความมีจิตเมตตาต่อกัน ประเทศที่ได้รับย่อมเกิดความซาบซึ้งและสำนึกในบุญคุณต่อประเทศของเรา ย่อมที่จะพยายามตอบแทนหรือดำเนินนโยบายต่างประเทศที่เป็นมิตรต่อกัน เอื้อเฟื้อช่วยเหลือกันและกัน[45]

---

[42] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์ธรรม,* อ้างแล้ว, หน้า 200.

[43] รศ.ดร. ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, *ปรัชญา 201 พุทธศาสน์*, อ้างแล้ว, หน้า 106.

[44] พระมหาสิทธิการ, *หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี*, อ้างแล้ว, หน้า 38.

[45] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์ธรรม*, อ้างแล้ว, หน้า 124-126.

เมตตากายกรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่างๆ โดยความเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง[46]

เมตตากายกรรม คือ จะทำอะไรก็ทำต่อกันด้วยเมตตา หมายความว่า ทำด้วยความรักด้วยไมตรีด้วยความปรารถนาดีต่อกัน มีความช่วยเหลือกัน มีการร่วมมือกัน มีความพร้อมที่จะประสานงานกัน[47]

สรุปความได้ว่า เมตตากายกรรม หมายถึง การแสดงออกถึงความเมตตาทางกายแก่เพื่อนในสังคมเดียวกัน ให้มีน้ำใจช่วยเหลือกันทางกาย จะทำอะไรก็ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่าง ๆ โดยความเต็มใจช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะ ด้วยความเต็มใจเคารพนับถือกัน ยิ้มแย้มแจ่มใสแสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทำด้วยความรักด้วยไมตรีด้วยความปรารถนาดีต่อกัน มีความช่วยเหลือกัน มีการร่วมมือกัน มีความพร้อมที่จะประสานงานกัน การอยู่ด้วยกันด้วยการกระทำดีต่อกัน แต่มุ่งเน้นการสร้างความร่วมมือกัน เพื่อความผาสุกของมวลมนุษย์ ทำสิ่งใดก็ทำด้วยความปรารถนาดีต่อกัน มีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักสัมมาคารวะ ไม่เบียดเบียนหรือรังแกกันไม่ทำร้ายกัน ให้ได้รับความทุกขเวทนาทำแต่ในสิ่งที่ถูกต้องต่อกันอยู่ตลอดเวลา ทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีการรับแสดงออกซึ่งความเป็นมิตรทางกายที่ดีต่อกันกับองค์กรเพื่อนบ้านใกล้เคียง ทั้งในคราวปกติสุขหรือในคราวที่องค์กรเพื่อนบ้านใกล้เคียงประสบปัญหาความเดือดร้อนต่าง ๆ หากองค์กรของเราได้ส่งสิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภคไปให้ด้วยความมีจิตเมตตาต่อกัน องค์กรที่ได้รับย่อมเกิดความซาบซึ้งและสำนึกในบุญคุณต่อองค์กรของเรา ย่อมที่จะพยายามตอบแทนหรือดำเนินนโยบายที่เป็นมิตรต่อกัน เอื้อเฟื้อช่วยเหลือกันและกัน

2. ความหมายของเมตตาวจีกรรม

เมตตาวจีกรรม คือ พูดกันด้วยเมตตา หมายถึง จะพูดอะไรก็พูดด้วยความปรารถนาดีต่อกัน เช่น แนะนำสั่งสอนตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพพูดจริงไม่พูดถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเองฝ่ายเดียว[48]

เมตตาวจีกรรม ตั้งวจีกรรมที่ประกอบด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง[49]

---

[46] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *ธรรมนูญชีวิต*, อ้างแล้ว, หน้า 36.

[47] อมร โสภณวิเชษฐ์วงศ์ และกวี อิศริวรรณ, *ดร.* ***หนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส 0411 พระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5,*** พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, 2543), หน้า 56.

[48] รศ.ดร. ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, *ปรัชญา 201 พุทธศาสน์, อ้าง*แล้ว, หน้า 106.

[49] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *ธรรมนูญชีวิต*, อ้างแล้ว, หน้า 124-126.

เมตตาวจีกรรม คือ การแสดงออกถึงความเมตตาปรารถนาดีต่อกันทางวาจาต่อเพื่อนร่วมสังคมประเทศชาติเดียวกัน เช่น การช่วยบอกสิ่งที่เป็นประโยชน์ แนะนำสั่งสอนตักเตือนในทางที่ถูกที่ควรด้วยความปรารถนาดี เช่น กล่าววาจาสุภาพ เป็นประโยชน์ อ่อนหวานทั้งต่อหน้าและลับหลัง[50]

เมตตาวจีกรรม คือ จะพูดอะไรก็พูดด้วยเมตตา โดยเจรจากันด้วยเหตุผล โดยใช้ปัญญาไม่ใช้โทสะเป็นตัวนำฉะนั้นต้องพูดด้วยความปรารถนาดีต่อกัน มีจิตสำนึกในผลประโยชน์สุขร่วมกันต้องการสร้างสรรค์[51]

สรุปความได้ว่า เมตตาวจีกรรม หมายถึง ตั้งวจีกรรมที่ประกอบด้วยเมตตา แสดงความรักใคร่กันด้วยวาจา การแสดงออกถึงความเมตตาปรารถนาดีต่อกันทางวาจา จะพูดอะไรก็พูดด้วยเมตตา การพูดถึงผู้อื่นในด้านดี มีการเจรจากันด้วยเหตุผล ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์สั่งสอน หรือแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพพูดจริงไม่พูดถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเองฝ่ายเดียว โดยใช้ปัญญาไม่ใช้โทสะเป็นตัวนำ ฉะนั้นต้องพูดด้วยความปรารถนาดีต่อกัน มีจิตสำนึกในผลประโยชน์สุขร่วมกัน ต้องการสร้างสรรค์ กล่าววาจาที่สุภาพต่อกัน ใช้หลักการทูต โดยการเจรจาให้เข้าใจกัน ไม่กล่าวร้ายเสียดสีกัน ไม่ด่าทอ นินทา หรือพูดคำหยาบ รู้จักการพูดให้กำลังใจกันและกันในยามที่มีใครต้องพบกับความทุกความผิดหวังหรือความเศร้าหมองต่าง ๆ โดยที่ไม่พูดจาซ้ำเติมกันในยามที่มีใครต้องหกล้มลง พูดอย่างใดก็ทำอย่างนั้น ไม่โกหกมดเท็จ แสดงความหวังดี ทักทายไถ่ถามสาระทุกข์สุขดิบ มีการกระทำทางวาจาที่แสดงออกถึงความปรารถนาดีต่อกัน การกระทำเช่นนี้ย่อมส่งผลให้องค์การบริหาร เพื่อนบ้านเกิดความรักความสามัคคีเกิดความระลึกถึงกันในทางที่ดีก่อให้เกิดประโยชน์ความสงบสุข

3. ความหมายของเมตตามโนกรรม

เมตตามโนกรรม คือ ติดต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง จะคิดอะไรก็คิดด้วยความปรารถนาดีต่อกัน เช่น ตั้งจิตปรารถนาดีคิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี[52]

เมตตามโนกรรม ตั้งมโนกรรมที่ประกอบด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แกกันมองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน[53]

เมตตามโนกรรม คือ การตั้งจิตเมตตาปรารถนาดีต่อกันกับเพื่อนร่วมสังคมร่วมหมู่คณะเดียวกัน มีจิตปรารถนาดีทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน มองกันในแง่ดี ไม่มีความระแวงสงสัยซึ่งกันและกัน[54]

---

[50] พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม (ยศขุน), *"การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก"*, อ้างแล้ว, หน้า 124-4129.

[51] พระมหาสิทธิการ, *หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี*, อ้างแล้ว, หน้า 38.

[52] รศ.ดร. ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, *ปรัชญา 201 พุทธศาสน์*, อ้างแล้ว, หน้า 106.

[53] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). *ธรรมนูญชีวิต*, อ้างแล้ว, หน้า 37.

[54] พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม (ยศขุน), **"***การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก***"**, อ้างแล้ว หน้า 124-126.

เมตตามโนกรรม คือ จะคิดอะไรก็คิดต่อกันด้วยเมตตา นั่นคือ การมีความหวังดีต่อกัน โดยการคิดพิจารณาวินิจฉัย คิดวางแผนต่าง ๆ โดยมุ่งทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน สร้างสรรค์สังคมและมีไมตรีต่อกันอย่างแท้จริง[55]

สรุปความได้ว่า เมตตาโนกรรม หมายถึง ตั้งมโนกรรมที่ประกอบด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี เป็นการแสดงความรักใคร่กันทางใจ คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันกับเพื่อนร่วมสังคม ร่วมหมู่คณะเดียวกัน มองกันในแง่ดี ไม่มีความระแวงสงสัยซึ่งกันและกัน มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน จะคิดอะไรก็คิดต่อกันด้วยเมตตา การมีความหวังดีต่อกัน โดยการคิดพิจารณาวินิจฉัย คิดวางแผนต่างๆ โดยมุ่งทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน สร้างสรรค์สังคมและมีไมตรีต่อกันอย่างแท้จริง มีความซื่อสัตย์เคารพในความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีจิตเมตตาต่อกัน มีความหวังดีและปรารถนาดีต่อกัน รักและเมตตาต่อกัน คิดแต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ต่อกัน ไม่อิจฉาริษยา ไม่คิดอคติ ไม่พยาบาท ไม่โกรธแค้นเคืองกัน มองกันในแง่ดีไม่เพ่งโทษกัน แผ่เมตตาจิตระลึกถึงกันยามห่างไกล รู้จักให้โอกาสและให้อภัยต่อกันและกันกันอยู่เสมอ

4. ความหมายของสาธารณโภคี

สาธารณโภคี คือ การรู้จักแบ่งปันเฉลี่ยเจือจาน แม้ว่าเป็นสิ่งของเล็กน้อยแต่เป็นสิ่งที่ได้มาโดยชอบธรรม ก็ไม่ควรหวงไว้แต่ผู้เดียว นำมาให้ได้มีส่วนร่วมบริโภคใช้สอยร่วมกัน[56]

สาธารณโภคี หมายถึง การแบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้จะเป็นของเล็กน้อย ก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน[57]

สาธารณโภคี คือ แบ่งปันสิ่งที่ได้มาโดยชอบธรรม หมายถึง แบ่งปันลาภผลที่ร่วมกันหาร่วมกันทำ โดยยุติธรรมแม้สิ่งของที่ได้มาจะน้อยแต่ก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วถึงกันนั้น คือ การร่วมสุข ร่วมทุกข์กัน[58]

สาธารณโภคี คือ การได้สิ่งใดมาแบ่งกันกินแบ่งกันใช้ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน[59]

สาธารณโภคี หมายถึง การมีกินมีใช้ร่วมกัน หรือมีการแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันหรือการมุ่งช่วยเหลือและบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะโดยการไม่เห็นแก่ตัว เป็นต้น[60]

สรุปความได้ว่า สาธารณโภคี หมายถึง แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้จะเป็นของเล็กน้อย ก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน การมีกินมีใช้ร่วมกัน หรือมีการแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันหรือการมุ่งช่วยเหลือและบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะโดยการไม่เห็นแก่ตัว

---

[55] พระมหาสิทธิการ, *หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี*, อ้างแล้ว, หน้า 38.

[56] พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม (ยศขุน), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก”, อ้างแล้ว, หน้า 169-170.

[57] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)**,** *ธรรมนูญชีวิต,* อ้างแล้ว, หน้า 37.

[58] รศ.ดร. ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, *ปรัชญา 201 พุทธศาสน์*, อ้างแล้ว, หน้า 106.

[59] นางสาวกานต์สินี จันทร์วิภาดิลก, “การศึกษาวิเคราะห์ระบบวิธีคิดเพื่อการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธศาสน์”, อ้างแล้ว, หน้า 52.

[60] พระมหาสิทธิการ, *หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี*, อ้างแล้ว, หน้า 38.

แบ่งปันสิ่งที่ได้มาโดยชอบธรรม แบ่งปันลาภผลที่ร่วมกันหาร่วมกันทำ โดยยุติธรรมแม้สิ่งของที่ได้มาจะน้อยแต่ก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วถึงกันนั้น คือ การร่วมสุข ร่วมทุกข์กัน การรู้จักแบ่งปันเฉลี่ยเจือจาน ก็ไม่ควรหวงไว้แต่ผู้เดียว นำมาให้ได้มีส่วนร่วมบริโภคใช้สอยร่วมกัน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านอาหาร เครื่องอุปโภคบริโภคเครื่องมือการเกษตรตลอดจนวิทยาการความรู้ต่าง ๆ ให้แก่เพื่อนมนุษย์รวมตลอดถึงการรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันไม่ทำลายระบบนิเวศน์สิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดผลกระทบมวลมนุษย์

5. ความหมายของสีลสามัญญตา

สีลสามัญญตา คือ มีความประพฤติเสมอภาคกัน หมายถึง ประพฤติสุจริตดีงามเหมือนๆ กัน มีระเบียบวินัยเป็นแบบเดียวกัน ไม่ประพฤติให้เป็นที่รังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ[61]

สีลสามัญญตา หมายถึง ความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนร่วม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารักเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ[62]

สีลสามัญญตา คือ จะต้องมีศีล มีความประพฤติเสมอเหมือนกับบุคคลที่ร่วมในสังคมหมู่เดียวกัน ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของหมู่คณะเคารพกฎเกณฑ์ระเบียบของสังคม[63]

สีลสามัญญตา หมายถึง มีศีลเสมอกัน คือ มีความประพฤติดี รักษาระเบียบวินัย รักษากฎกติกาของสังคม มีความสุจริตกายวาจาที่เสมอกัน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม[64]

สรุปความได้ว่า สีลสามัญญตา หมายถึง มีความประพฤติสุจริตดีงาม เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ จะต้องมีศีล รักษาและปฏิบัติให้มีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อสมาชิกทั้งหลาย มีความประพฤติเสมอเหมือนกับบุคคลที่ร่วมในสังคมหมู่เดียวกัน รักษาระเบียบวินัยของส่วนร่วม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะหรือทำลายหมู่คณะ มีศีลเสมอกันความประพฤติดี มีความประพฤติเสมอภาคกัน รักษากฎกติกาของสังคม มีความสุจริตกายวาจาที่เสมอกัน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เคารพกฎเกณฑ์ระเบียบของสังคม ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม รักษาความประพฤติ (ศีล) เสมอกัน ได้แก่ การดำเนินนโยบายต่างๆ ต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับมติสากลหรือหลักการของความร่วมมือระหว่างกันไม่ฝ่าฝืนมติหรือหลักการนั้นอันจะก่อให้เกิดความหวาดระแวง ไม่ไว้เนื้อเชื่อใจกัน การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่างๆ อย่างเดียวกัน เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคล ไม่ก้าวก่ายหน้าที่กันไม่อ้างอำนาจบาตรใหญ่ ไม่ถืออภิสิทธิ์ใดๆ ทั้งปวง

6. ความหมายของทิฏฐิสามัญญตา

ทิฏฐิสามัญญตา หมายถึง การมีทัศนคติที่สอดคล้องและสอดรับกับคนในสังคมเดียวกัน การมีความเห็นพ้องต้องกันในหลักการสำคัญที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหา ไม่ใช่การมีความเห็นที่สร้าง

---

[61] รศ.ดร.ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, *ปรัชญา 201 พุทธศาสน์*, อ้างแล้ว, หน้า 106.

[62] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *ธรรมนูญชีวิต,* อ้างแล้ว, หน้า 37.

[63] พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม (ยศขุน), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก”, อ้างแล้ว, หน้า 169-170.

[64] พระมหาสิทธิการ, *หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี*, อ้างแล้ว, หน้า 38.

ความขัดแย้งหรือก่อให้เกิดปัญหา นอกจากนี้ยังรวมถึงการยอมรับความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ แม้ว่าจะไม่ตรงกับความคิดของตนเองก็ตาม[65]

ทิฏฐิสามัญญตา หมายถึง การมีทัศนคติที่สอดคล้องกัน มีความเห็นพ้องต้องกันในหลักการสำคัญ ซึ่งจะนำไปสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์หรือช่วยแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ[66]

ทิฏฐิสามัญญตา หมายถึง การมีความเห็นที่สอดคล้องกันระหว่างประเทศต่าง ๆ เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่เกิดจากความเห็นที่แตกต่างกัน การอยู่ร่วมกันในเวทีระหว่างประเทศนั้นจำเป็นต้องเคารพและปฏิบัติตามกฎกติกาที่ประชาคมโลกกำหนดไว้ การฝ่าฝืนหรือเอารัดเอาเปรียบประเทศอื่น ย่อมก่อให้เกิดปัญหาและทำให้ประเทศตนเองถูกโดดเดี่ยว ไม่มีประเทศใดสามารถดำรงอยู่ได้โดยลำพัง แต่ละประเทศต้องอาศัยและพึ่งพาซึ่งกันและกัน หากกระทำการที่เป็นการกีดกันหรือข่มเหงประเทศอื่น ย่อมส่งผลเสียต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในทางกลับกัน การปฏิบัติตามหลักธรรมทั้ง ๖ ประการ จะทำให้ประเทศที่ดำเนินตามแนวทางนี้เป็นที่ยอมรับและได้รับความเคารพจากนานาประเทศ นำไปสู่ความร่วมมือ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ลดความขัดแย้ง และเสริมสร้างความสามัคคีในประชาคมโลก[67]

ทิฏฐิสามัญญตา คือ มีความเสมอภาคกันทางความคิด หมายถึง ปรับความคิดความเห็นให้มีเหตุมีผลถูกต้องเหมือนๆ กัน นั่นคือ การเคารพเหตุผลยึดหลักความดีงามเป็นอุดมคติอย่างเดียวกัน[68]

ทิฏฐิสามัญญตา คือ การมีความเห็นและความเชื่อในแนวทางหรืออุดมการณ์ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกันในกลุ่มหรือสังคม ในบริบทของสังคมประชาธิปไตย หมายถึง การที่สมาชิกในสังคมมีความเข้าใจและเชื่อมั่นในหลักการประชาธิปไตยร่วมกัน เช่น การยอมรับในระบอบประชาธิปไตย การตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ของตนเอง รวมถึงการเข้าใจในเสรีภาพ ภราดรภาพ และความเป็นหนึ่งเดียวในสังคม[69]

สรุปความได้ว่า ทิฏฐิสามัญญตา หมายถึง มีทิฏฐิดีงามเสมอกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน มิใช่มีความเห็นที่ก่อให้เกิดปัญหา ต้องยอมรับความคิดเห็นของคนหมู่มาก แม้จะไม่ถูกใจก็ตามตกลงกันได้ในหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นกำจัดทุกข์หรือแก้ไขปัญหา จะต้องมีความเห็นที่ดีงามเสมอเหมือนกับผู้อื่นในสังคมเดียวกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน มีความเห็น มีความเชื่อมั่น ยึดถือในหลักการอุดมการณ์และอุดมคติร่วมกันหรือสอดคล้องกันคนในสังคมประชาธิปไตยจะต้องมีความเห็นความเข้าใจและความเชื่อมั่นในหลักการประชาธิปไตยร่วมกัน

---

[65] พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม (ยศขุน), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก”, อ้างแล้ว, หน้า 169-170.

[66] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *ธรรมนูญชีวิต*, อ้างแล้ว, หน้า 37.

[67] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์ธรรม*, อ้างแล้ว, หน้า 124-126.

[68] รศ.ดร.ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, *ปรัชญา 201 พุทธสาสน์*, อ้างแล้ว, หน้า 294-295.

[69] พระมหาสิทธิการ, *หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี*, อ้างแล้ว, หน้า 38.

4) ความสำคัญของหลักสาราณียธรรม

ความสำคัญของหลักสาราณียธรรม มีดังนี้

1) สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ หลักสาราณียธรรมช่วยเสริมสร้างความรัก ความเคารพ และความเข้าใจกันระหว่างสมาชิกในสังคม ชุมชน หรือองค์กร โดยการแสดงออกซึ่งความเมตตากันทั้งในกาย วาจา และใจ รวมถึงการแบ่งปันลาภผล การปฏิบัติตามระเบียบวินัยและการยอมรับความคิดเห็นที่ดีงาม ซึ่งเป็นพื้นฐานของความสามัคคีและความปรองดอง

2) ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม การนำหลักสาราณียธรรมไปใช้ช่วยเสริมสร้างคุณธรรม เช่น ความเมตตา ความเอื้อเฟื้อ การเคารพกัน การมีระเบียบวินัย และการคิดดีต่อกัน ส่งผลให้เกิดสังคมที่มีจริยธรรม มีความยุติธรรมและเป็นธรรม

3) ป้องกันและแก้ไขความขัดแย้ง หลักสาราณียธรรมช่วยให้สมาชิกของสังคมสามารถสื่อสารและรับฟังความคิดเห็นกันอย่างมีเหตุผล เมื่อเกิดความขัดแย้งหรือความเข้าใจผิดกัน การปฏิบัติตามหลักนี้จะช่วยให้สามารถแก้ไขปัญหาได้โดยไม่เกิดความรุนแรงหรือแตกแยก

4) เสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรมช่วยเสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม ชุมชน หรือองค์กร ทำให้สมาชิกสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความเชื่อมโยงในความสัมพันธ์ระหว่างกัน

5) สร้างความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนและเจริญรุ่งเรือง หลักสาราณียธรรมทำให้เกิดความไว้วางใจและความซาบซึ้งในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและองค์กร ช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนและสามารถร่วมกันพัฒนาและเจริญรุ่งเรืองไปพร้อมกัน

6) เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติธรรม สำหรับผู้ที่สนใจการปฏิบัติธรรม หลักสาราณียธรรมเป็นแนวทางที่ช่วยให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุขและมีความสุขในการดำเนินชีวิตที่ดีงาม

หลักสาราณียธรรมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในทั้งระดับบุคคล ชุมชน และสังคม ซึ่งส่งผลให้เกิดความสันติสุขและความเจริญรุ่งเรืองที่ยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป หลักธรรมทั้ง 6 ประการข้างต้น เป็นหลักธรรมสำหรับการเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในสังคมอันจะนำมาซึ่งความสุข ความสันติ ความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าทั้งหลายทั้งปวง สังคมที่เราอยู่ในปัจจุบันนี้คงจะมีความสงบสุขและน่าอยู่มากกว่านี้ยิ่งนัก ถ้าหากว่าคนไทยทุกคน เรียนรู้ที่ จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกัน ยอมรับในความแตกต่างซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือกันให้ กำลังใจซึ่งกันและกัน และรู้จักการให้อภัยกันอยู่ตลอดเวลา ขอให้ทุกท่านมาร่วมมือกันพัฒนาสังคมของพวกเรา ให้มีความอบอุ่นและน่าอยู่กันเถิด โดยการเสริมสร้างความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้นในสังคมแล้ว พวกเราจะได้พบกับสันติภาพและความอบอุ่นที่แต่ละคนต่างก็ปรารถนาและใฝ่ฝันหากันอยู่ตลอดมา

3.2 การบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร

การบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธรมีลักษณะเฉพาะที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นและการสืบสานพุทธศาสนาภายใต้แนวทางเถรวาท ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและการปฏิบัติธรรมสำหรับพระสงฆ์และชุมชนท้องถิ่น การบริหารจัดการวัดในยโสธรมุ่งเน้นการผสมผสานระหว่างหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น โดยมีแนวคิดสำคัญดังนี้

3.2.1 ความหมายของการบริหารจัดการวัด

การบริหารจัดการวัด หมายถึง กระบวนการวางแผน จัดระเบียบ ควบคุม และพัฒนาทรัพยากรต่าง ๆ ภายในวัดเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินกิจกรรมทางศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการบริการชุมชน การบริหารจัดการวัดเกี่ยวข้องกับการดำเนินการและการปฏิบัติในหลายด้าน รวมถึงการดูแลรักษาทรัพย์สิน การเงิน การบริหารงานบุคคล การจัดการด้านการศึกษา การปฏิบัติศาสนกิจ และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน โดยมีนักปราชญ์ นักวิชาการได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

พระเทพปริยัติสุธี กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การดำเนินการบริหารและปกครอง ภิกษุสงฆ์ สามเณรและศิษย์วัด ให้สอดคล้องกับระบบการพัฒนาวัดที่เอื้อต่อการเผยแผ่ศาสนธรรมแก่ชุมชน[70]

พระธรรมกิตติวงศ์ได้กล่าวว่า การบริหารวัดคือการจัดการในด้านงาน ทรัพยากรทางการเงิน บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ และแผนงาน เพื่อให้กิจการภายในวัดดำเนินไปอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ นำมาซึ่งประโยชน์ต่อสังคม โดยบุคคลมีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์ ดำเนินงาน และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น[71]

กรมการศาสนาได้ให้คำจำกัดความของการบริหารจัดการวัดว่า คือ การดำเนินงานในการปกครอง ควบคุม กำกับดูแล และให้คำแนะนำแก่ภิกษุสงฆ์ สามเณร และฆราวาสที่พำนักอยู่ในวัด เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย สอดคล้องกับหลักศีลธรรม และสามารถดำเนินกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของวัดให้สำเร็จลุล่วงด้วยประสิทธิภาพสูงสุด[72]

กล่าวโดยสรุปผู้วิจัยมีทัศนะว่า การบริหารจัดการวัด คือ กระบวนการที่เจ้าอาวาสนำความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์มาใช้ในการตัดสินใจและจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อขับเคลื่อนงานตามภารกิจสำคัญ 6 ประการ ได้แก่ การปกครอง การเผยแผ่ศาสนธรรม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความร่วมมือ และบรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

---

[70] พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ), *เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่องการปกครองคณะสงฆ์ และการพระศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540). หน้า 3-5.

[71] พระธรรมกิตติวงศ์, *พระสงฆ์กับกรมการศาสนาในกรมการศาสนาสู่ทศวรรษแห่งการพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2541), หน้า 102.

[72] กรมการศาสนา, *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์*, (กรุงเทพมหานคร : กองแผนงาน, 2542), หน้า 233-234.

3.2.2 ความสำคัญของการบริหารจัดการวัด

การบริหารจัดการวัดมีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากวัดเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและวัฒนธรรมของชุมชน ในบริบทของพระพุทธศาสนา วัดไม่ได้เป็นเพียงสถานที่ประกอบศาสนพิธีเท่านั้น แต่ยังเป็นสถานที่ที่ประชาชนสามารถมาร่วมทำบุญ ฟังธรรม ปฏิบัติธรรม และรับคำแนะนำทางจิตวิญญาณ การบริหารจัดการวัดที่ดีจึงมีความสำคัญในหลายๆ ด้าน ดังนี้

1. การรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย การบริหารจัดการวัดที่ดีช่วยให้วัดมีความสะอาด สงบสุข และเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งส่งผลต่อบรรยากาศที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรมและการทำบุญ

2. การส่งเสริมการศึกษาและการเผยแผ่ธรรมะ วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้และการเผยแผ่ธรรมะ การบริหารจัดการที่ดีจะส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรม การบรรยายธรรม การสอนธรรมะแก่ประชาชน และการศึกษาพระไตรปิฎกเพื่อให้เกิดความเข้าใจและการปฏิบัติที่ถูกต้อง

3. การสนับสนุนการปฏิบัติธรรม วัดที่มีการบริหารจัดการที่ดีจะสามารถจัดเตรียมสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น สถานที่สำหรับการนั่งสมาธิ การสวดมนต์ และการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ให้ประชาชนและพระสงฆ์สามารถเข้ามาปฏิบัติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. การบริการสังคม วัดที่มีการบริหารจัดการที่ดีจะสามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของการช่วยเหลือสังคม โดยการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การบิณฑบาต การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส การให้การศึกษา และการดูแลผู้สูงอายุ เป็นต้น

5. การจัดการทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ การบริหารจัดการที่ดีช่วยในการใช้ทรัพยากรของวัด เช่น การจัดการเงินบริจาค การดูแลรักษาทรัพย์สินและที่ดิน รวมถึงการจัดการทรัพยากรมนุษย์ เช่น การบริหารงานบุคคล การวางแผนการทำงานของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่วัดอย่างเหมาะสมและโปร่งใส

6. การส่งเสริมความสัมพันธ์ในชุมชน วัดเป็นศูนย์รวมของชุมชนและมีบทบาทในการส่งเสริมความสามัคคีและความสัมพันธ์ที่ดีในหมู่ประชาชน การบริหารจัดการที่ดีจะช่วยให้เกิดความร่วมมือระหว่างวัดและชุมชนในการจัดกิจกรรมทางศาสนาและสังคม

7. การป้องกันและแก้ไขปัญหา การบริหารจัดการที่ดีช่วยในการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นภายในวัด เช่น ปัญหาด้านการเงิน ความขัดแย้งภายใน และการรักษาวินัยของพระสงฆ์

กล่าวโดยสรุป การบริหารจัดการวัดมีความสำคัญในการทำให้วัดเป็นสถานที่ที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม การเรียนรู้ และการบริการสังคม อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางที่สร้างสรรค์และส่งเสริมความสามัคคีในชุมชนอีกด้วย

3.2.3 ลักษณะของการบริหารจัดการวัด

การบริหารจัดการวัดที่ดี ควรมีลักษณะที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมและส่งเสริมคุณค่าทางศีลธรรมและจริยธรรมทั้งในระดับบุคคลและสังคมโดยรวม ซึ่งควรพิจารณาจากหลายด้านดังนี้

1. การจัดการพื้นที่และสิ่งแวดล้อม (อาวาสสัปปายะ)

- ความสะอาดและสงบเงียบ วัดควรเป็นสถานที่ที่สะอาด สงบเงียบ และเหมาะสมสำหรับการปฏิบัติธรรม ผู้ที่มาวัดควรรู้สึกสบายใจและได้รับการพักผ่อนทางจิตใจ

- การจัดสรรพื้นที่อย่างเหมาะสม มีการแบ่งพื้นที่ชัดเจนระหว่างเขตที่เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจ เช่น โบสถ์ วิหาร กับพื้นที่ใช้สอยของพระสงฆ์ เช่น กุฏิ และมีการดูแลสถานที่ให้เหมาะสมต่อการปฏิบัติศาสนกิจและการทำสมาธิ

2. การบริหารทรัพยากรบุคคล (ปุคคลสัปปายะ)

- การบริหารพระสงฆ์และบุคลากร วัดควรมีการบริหารพระสงฆ์และบุคลากรอื่น ๆ อย่างมีระบบ โดยมีการกำหนดหน้าที่ชัดเจนและส่งเสริมให้พระสงฆ์และบุคลากรมีคุณธรรมและจริยธรรม

- การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน วัดควรมีบทบาทในการเชื่อมความสัมพันธ์กับชุมชน ทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญของวัดในฐานะแหล่งบ่มเพาะศีลธรรมและจริยธรรม

3. การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมและศึกษา (ธรรมศึกษา)

- การจัดกิจกรรมศาสนาและการสอนธรรมะ วัดควรมีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม เช่น การทำสมาธิ การฟังธรรม และการบรรยายธรรมะ เพื่อให้ประชาชนสามารถนำคำสอนของพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

- การส่งเสริมการศึกษา มีการส่งเสริมการศึกษาในเชิงศีลธรรม จริยธรรม และวิชาการสำหรับพระสงฆ์และบุคคลทั่วไป เช่น การเปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การสนับสนุนการศึกษาทั้งในระดับภายในและภายนอกวัด

4. การบริหารทรัพยากรและการเงิน

- ความโปร่งใสในการจัดการเงินบริจาค การบริหารจัดการทรัพย์สินและเงินบริจาคควรเป็นไปอย่างโปร่งใส และมีการบันทึกบัญชีที่ถูกต้อง ตรวจสอบได้

- การจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ วัดควรใช้ทรัพยากรที่ได้รับจากผู้ศรัทธาเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เช่น การซ่อมแซมสิ่งปลูกสร้าง การจัดทำกิจกรรมที่ส่งเสริมศีลธรรม และการช่วยเหลือชุมชน

5. การดูแลรักษาศีลธรรม (ศีลสัปปายะ)

- การรักษาศีลและธรรมวินัย พระสงฆ์และบุคลากรในวัดควรยึดถือศีลและปฏิบัติตามธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคม

- การส่งเสริมความมักน้อยและพอเพียง วัดควรเป็นที่ปลูกฝังความเรียบง่าย มักน้อย และพอเพียงในการดำรงชีวิต

6. การมีส่วนร่วมของชุมชน

- การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม วัดควรเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ทั้งในด้านการศึกษา การอนุรักษ์วัฒนธรรม และการช่วยเหลือสังคม

- การฟังความคิดเห็นและความต้องการของชุมชน เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาวัด และการสร้างกิจกรรมที่ตรงกับความต้องการของชุมชน การบริหารจัดการวัดที่ดี ควรสอดคล้องกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เน้นการส่งเสริมความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชน

3.2.4 ลำดับขั้นตอนของการบริหารจัดการวัด

การบริหารจัดการวัดที่ดีควรมีลำดับขั้นตอนที่ชัดเจนเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยขั้นตอนต่าง ๆ อาจประกอบด้วยดังนี้

1. การวางแผน (Planning)

- การประเมินสถานการณ์และความต้องการ เริ่มต้นจากการประเมินสถานการณ์ปัจจุบันของวัดในด้านต่าง ๆ เช่น โครงสร้างพื้นฐาน กิจกรรมศาสนา ทรัพยากรที่มีอยู่ และปัญหาที่เกิดขึ้น รวมถึงรับฟังความเห็นและความต้องการของพระสงฆ์ ชุมชน และผู้ศรัทธา

- การกำหนดวิสัยทัศน์และพันธกิจ กำหนดทิศทางการพัฒนาวัดด้วยวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทของวัดในสังคมและการสร้างสรรค์คุณธรรมแก่ชุมชน เช่น วัดควรเป็นศูนย์กลางการปฏิบัติธรรม การเรียนรู้ศีลธรรม หรือการส่งเสริมกิจกรรมชุมชน

2. การจัดโครงสร้างและบุคลากร (Organizing)

- มีการแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบ จัดโครงสร้างการบริหารงานให้มีการแบ่งหน้าที่อย่างชัดเจน เช่น เจ้าอาวาสรับผิดชอบด้านการปกครองพระสงฆ์และการปฏิบัติธรรม เจ้าหน้าที่วัดดูแลเรื่องการบริหารงานทั่วไป รวมถึงการจัดการงานบุญงานศพ

- มีการมอบหมายงานให้กับบุคลากรที่เหมาะสม เลือกบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ที่เหมาะสมในแต่ละด้านเพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ

3. การจัดการทรัพยากร (Resource Management)

- การจัดการงบประมาณและการเงิน วัดควรมีการบริหารการเงินอย่างโปร่งใส มีระบบบัญชีที่สามารถตรวจสอบได้ โดยเงินบริจาคควรถูกใช้เพื่อประโยชน์ส่วนรวม เช่น การบูรณะวัด การสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนา และการช่วยเหลือชุมชน

- การจัดการทรัพยากรบุคคล พระสงฆ์และเจ้าหน้าที่ควรได้รับการอบรมและพัฒนาทักษะในการบริหารจัดการ และการทำงานร่วมกัน รวมถึงส่งเสริมการพัฒนาตนเองในด้านศีลธรรมและจริยธรรม

4. การดำเนินกิจกรรม (Implementation)

- มีการจัดกิจกรรมศาสนาและการปฏิบัติธรรม วัดควรจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม เช่น การสวดมนต์ ทำสมาธิ ฟังธรรม และจัดงานบุญตามประเพณี โดยคำนึงถึงความสะดวกและเหมาะสมกับศาสนิกชนทุกวัย

- มีการบริการชุมชน นอกจากกิจกรรมทางศาสนา วัดควรมีบทบาทในการช่วยเหลือชุมชน เช่น การจัดสอนธรรมะ การสนับสนุนโครงการการศึกษา และการช่วยเหลือผู้ยากไร้

5. การติดตามและประเมินผล (Monitoring and Evaluation)

- มีการติดตามผลการดำเนินงาน วัดควรมีการตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานในแต่ละด้าน เช่น กิจกรรมศาสนา การเงิน และการจัดการทรัพยากรบุคคล เพื่อตรวจสอบว่างานต่าง ๆ ได้รับการดำเนินอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

- มีการปรับปรุงพัฒนา จากผลการประเมิน ควรมีการทบทวนแนวทางการดำเนินงานและหากพบปัญหาหรืออุปสรรค ควรมีการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น รวมถึงการปรับแผนพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

6. การสื่อสารและประชาสัมพันธ์ (Communication)

- มีการสื่อสารกับชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย วัดควรมีการสื่อสารอย่างเปิดเผยและต่อเนื่องกับชุมชน ผู้มีศรัทธา และบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยการแจ้งข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ รวมถึงการเปิดรับฟังความคิดเห็นจากชุมชนเพื่อปรับปรุงการทำงาน

- มีการใช้สื่อและเทคโนโลยีในการประชาสัมพันธ์ ใช้ช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย เช่น เว็บไซต์ โซเชียลมีเดีย และประกาศในท้องถิ่น เพื่อให้ข้อมูลการจัดกิจกรรมและข่าวสารถึงผู้คนได้กว้างขวางมากขึ้น

7. การสร้างความยั่งยืน (Sustainability)

- การพัฒนาวัดในระยะยาว มีวางแผนพัฒนาวัดในระยะยาว เพื่อให้วัดมีความมั่นคงและยั่งยืน ทั้งในด้านการเงิน โครงสร้างพื้นฐาน และการสืบทอดศาสนทายาท

- มีการสร้างเสริมบุคลากรและพระสงฆ์รุ่นใหม่ โดยส่งเสริมการศึกษาของพระสงฆ์และบุคลากรรุ่นใหม่ เพื่อให้พวกเขาเป็นผู้นำทางศาสนาในอนาคต และรักษาความต่อเนื่องของการบริหารงานในวัด

8. การเชื่อมโยงกับศาสนิกชนและชุมชน (Community Engagement)

- การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานและชุมชน วัดควรร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการดำเนินโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น โครงการช่วยเหลือผู้ยากไร้ การฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การบริหารจัดการวัดตามลำดับขั้นตอนเหล่านี้จะช่วยให้วัดสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีส่วนช่วยสร้างความสงบสุขให้กับทั้งพระสงฆ์และประชาชน

3.2.5 องค์ประกอบของการบริหารจัดการวัด

องค์ประกอบของการบริหารจัดการวัดที่ดี ควรครอบคลุมหลายด้าน เพื่อให้วัดสามารถดำเนินกิจกรรมทางศาสนาและตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยองค์ประกอบสำคัญมีดังนี้

1. การบริหารบุคลากร (Human Resource Management)

- การจัดการพระสงฆ์ มีการคัดเลือกและพัฒนาพระสงฆ์ให้มีคุณธรรม จริยธรรม และทักษะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตลอดจนการพัฒนาศักยภาพให้กับพระสงฆ์ในด้านการศึกษาและการปฏิบัติธรรม

- การจัดการบุคลากรทางวัด บุคลากรที่ทำงานสนับสนุนวัด เช่น เจ้าหน้าที่ธุรการ หรือผู้ช่วยในการดำเนินงานวัด ควรได้รับการอบรมเพื่อให้มีทักษะการบริหารงานที่ดี รวมถึงการจัดการอาสาสมัครที่มาช่วยงานวัดในด้านต่าง ๆ อย่างมีระบบ

2. การจัดการด้านการเงิน (Financial Management)

- การจัดการงบประมาณ วัดต้องมีการจัดการการเงินอย่างโปร่งใสและมีระบบ มีการตรวจสอบบัญชีรายรับรายจ่ายอย่างชัดเจน ทั้งจากการบริจาคและการสนับสนุนทางอื่น ๆ

- การใช้จ่ายทรัพยากรอย่างเหมาะสม การบริหารทรัพยากรทางการเงินและทรัพย์สินต่าง ๆ ของวัด เช่น ที่ดิน สิ่งก่อสร้าง ควรมีการใช้จ่ายที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของวัด เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาศาสนาและชุมชน

3. การจัดการทรัพยากรทางกายภาพ (Physical Resource Management)

- มีการบำรุงรักษาและพัฒนาสถานที่เสนาสนะภายในวัด วัดควรมีการดูแลรักษาสิ่งก่อสร้างเสนาสนะภายในวัด เช่น อุโบสถ ศาลาการเปรียญ กุฏิ โรงฉัน ห้องน้ำ และบริเวณโดยรอบให้สะอาด ปลอดภัย และเหมาะสมกับการปฏิบัติธรรม และควรมีการปรับปรุงหรือพัฒนาสิ่งก่อสร้างให้ทันสมัยและตอบสนองความต้องการของชุมชน

- การจัดการที่ดินและทรัพย์สิน วัดควรมีการจัดการที่ดินและทรัพย์สินอย่างเหมาะสม โดยมีการลงทะเบียนและเก็บข้อมูลทรัพย์สินให้เป็นระบบ เพื่อป้องกันปัญหาทางกฎหมายและ อาจเป็นการสูญเสียทรัพย์สินของวัด

4. การบริหารกิจกรรมทางศาสนา (Religious Activity Management)

- การเผยแผ่พระพุทธศาสนา วัดควรมีการวางแผนและจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น การจัดปฏิบัติธรรม การเทศนาธรรม หรือกิจกรรมที่เสริมสร้างศีลธรรมแก่ประชาชน ทั้งในรูปแบบออนไลน์และออฟไลน์

- การส่งเสริมการศึกษา วัดสามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่การศึกษาทางศาสนา เช่น การจัดการเรียนการสอนพระธรรม หรือการอบรมพระสงฆ์และชาวบ้านในด้านจริยธรรมและศีลธรรม

5. การบริหารชุมชนสัมพันธ์ (Community Relations Management)

- การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน โดยวัดควรเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัด และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างวัดกับชุมชน เพื่อเสริมสร้างศรัทธาและการสนับสนุนจากประชาชน

- การทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งวัดควรทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมศีลธรรม สังคม และวัฒนธรรม เช่น มีการจัดงานบุญ งานประเพณี และกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน

6. การบริหารจัดการด้านการศึกษา (Educational Management)

- การส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา วัดควรมีการจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนทางพุทธศาสนาที่เข้มข้นและเป็นระบบ ทั้งสำหรับพระสงฆ์และฆราวาส เพื่อเสริมสร้างความรู้และความเข้าใจในธรรมะ

- การสนับสนุนการศึกษาทั่วไป วัดสามารถมีบทบาทในการสนับสนุนการศึกษาในด้านอื่น ๆ เช่น การจัดห้องสมุดทางศาสนา หรือการส่งเสริมการเรียนรู้ในด้านวัฒนธรรมและประเพณี

7. การบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Management)

- มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วัดควรมีการจัดการสิ่งแวดล้อมให้สะอาด ปลอดโปร่ง และเหมาะสมสำหรับการปฏิบัติธรรม รวมถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติในพื้นที่วัดและรอบวัด เช่น การดูแลต้นไม้ สวน และสิ่งแวดล้อมโดยรวม

- การประหยัดพลังงานและทรัพยากร วัดสามารถส่งเสริมการใช้พลังงานและทรัพยากรอย่างยั่งยืน เช่น การติดตั้งระบบพลังงานแสงอาทิตย์ หรือการจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

8. การวางแผนและพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Planning)

- การวางแผนระยะยาว วัดควรมีการวางแผนพัฒนาอย่างเป็นระบบและมีเป้าหมายที่ชัดเจน เพื่อให้การดำเนินงานสามารถเป็นไปอย่างยั่งยืน ทั้งในด้านศาสนกิจ การพัฒนาชุมชน และการอนุรักษ์ทรัพยากร

- การบริหารความเปลี่ยนแปลง วัดต้องปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงในสังคม เช่น มีการใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารกับประชาชน หรือการตอบสนองต่อปัญหาสังคมในรูปแบบใหม่ ๆ เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือความเครียดในชีวิตสมัยใหม่

สรุปองค์ประกอบของการบริหารจัดการวัดที่ดีต้องครอบคลุมทั้งการจัดการบุคลากร การเงิน ทรัพยากรทางกายภาพ และกิจกรรมทางศาสนา ตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน การส่งเสริมการศึกษา และการพัฒนาอย่างยั่งยืน วัดที่มีการบริหารจัดการอย่างมีระบบและมีเป้าหมายที่ชัดเจนจะสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชนได้อย่างแท้จริง

3.2.6 ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากการบริหารจัดการวัด

ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากการบริหารจัดการวัดที่ดีนั้นจะส่งผลในหลายด้าน ทั้งต่อวัด พระสงฆ์ ชุมชน และสังคมโดยรวม ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. การส่งเสริมพระพุทธศาสนาและการปฏิบัติธรรม

- การปฏิบัติธรรมที่มีประสิทธิภาพ เมื่อวัดมีการบริหารจัดการที่ดี พระสงฆ์และประชาชนจะมีสถานที่ที่เหมาะสมในการปฏิบัติธรรม ทั้งในด้านสภาพแวดล้อมที่สงบ อาหารที่เหมาะสม และการสนับสนุนการปฏิบัติทางศาสนา ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมทั้งในระดับสมถะและวิปัสสนา

- การสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนา การจัดกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ธรรมะ ทำให้ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงคำสอนของพระพุทธศาสนาในระดับที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลให้พระพุทธศาสนามีความเข้มแข็งและยั่งยืนในชุมชน

2. มีความสามัคคีและความสงบสุขในชุมชน

- การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างวัดกับชุมชน วัดที่มีการบริหารจัดการที่ดีมักจะกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญ การฟังธรรม หรือการช่วยเหลือสังคม ซึ่งส่งเสริมให้เกิดความสามัคคี ความเข้าใจ และการพึ่งพาอาศัยกันในชุมชน

- การช่วยเหลือชุมชนในด้านศีลธรรม วัดสามารถเป็นสถานที่ที่ให้คำแนะนำด้านจริยธรรมแก่ประชาชน ช่วยลดปัญหาทางสังคม เช่น ปัญหาอาชญากรรม ความขัดแย้ง และปัญหาครอบครัว ทำให้ชุมชนมีความสงบสุขมากขึ้น

3. การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในสังคม

- เป็นการสร้างแบบอย่างที่ดี โดยเฉพาะพระสงฆ์และบุคลากรในวัดที่ปฏิบัติตนตามธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด จะเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านศีลธรรมและจริยธรรมให้กับประชาชน อันจะทำให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของการดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรม

- เป็นการส่งเสริมคุณค่าทางศีลธรรมในสังคม โดยวัดที่มีการบริหารจัดการที่ดีจะมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังคุณค่าทางศีลธรรมให้กับเยาวชนและบุคคลทั่วไป โดยผ่านการศึกษาและกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งจะทำให้สังคมมีความสงบสุขและมีความเจริญทางจิตใจ

4. เป็นการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน

- โดยมีความโปร่งใสในการจัดการเงินและทรัพยากร ซึ่งการบริหารจัดการที่ดีทำให้การใช้ทรัพยากรของวัดเป็นไปอย่างโปร่งใส มีการตรวจสอบและวางแผนการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า อันจะส่งผลให้ชุมชนมีความศรัทธาและวัดสามารถดำเนินงานได้อย่างยั่งยืน

- การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน วัดสามารถพัฒนาและบำรุงรักษาสิ่งก่อสร้างและสถานที่ทางศาสนาได้ดี ทำให้วัดมีความพร้อมในการให้บริการแก่ผู้มาปฏิบัติธรรมและประชาชน

5. การสร้างความเข้มแข็งให้กับพระสงฆ์และบุคลากรในวัด

- การพัฒนาพระสงฆ์และบุคลากร พระสงฆ์และบุคลากรในวัดจะได้รับการพัฒนาในด้านทักษะการบริหารจัดการ ศีลธรรม และการสอนธรรม ทำให้พวกเขามีความรู้ความสามารถในการทำงานที่ส่งเสริมพระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- การสร้างศักยภาพในผู้นำทางศาสนา การพัฒนาพระสงฆ์รุ่นใหม่ช่วยให้เกิดการสืบทอดศาสนาอย่างยั่งยืน และทำให้พระสงฆ์มีบทบาทในการนำพาชุมชนไปในทิศทางที่ดีงาม

6. การเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และพัฒนาทางจิตใจ

- การส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ธรรมะ วัดที่บริหารจัดการดีจะกลายเป็นสถานที่ที่ให้การศึกษาทั้งในเชิงศีลธรรมและทางวิชาการ พระสงฆ์และประชาชนสามารถเรียนรู้ทั้งด้านปฏิบัติและทฤษฎีเกี่ยวกับธรรมะได้อย่างเต็มที่ ทำให้เกิดการพัฒนาตนเองในระดับจิตใจและความรู้

- การเป็นแหล่งพักพิงทางจิตใจ วัดกลายเป็นที่พึ่งทางจิตใจสำหรับผู้ที่ต้องการคำแนะนำหรือคำปรึกษาในชีวิต ทำให้ผู้คนรู้สึกมั่นคงทางจิตใจ และมีกำลังใจในการดำเนินชีวิต

7. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการวัด

- เป็นการสร้างความมีส่วนร่วมในชุมชน ซึ่งชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัด ทั้งในด้านการสนับสนุนกิจกรรม การให้ข้อเสนอแนะ และการทำงานร่วมกัน ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันและการพัฒนาวัดที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

สรุปการบริหารจัดการวัดที่ดีจะส่งผลให้วัดเป็นศูนย์กลางของศาสนาและสังคมที่มีความเข้มแข็ง ทั้งในด้านศีลธรรม การปฏิบัติธรรม การพัฒนาชุมชน และการสร้างความสงบสุขในสังคมอย่างยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

3.2.7 ปัญหาที่พบในการบริหารจัดการวัด

ปัญหาที่พบในการบริหารจัดการวัดมีหลายประเด็น ซึ่งมักเกี่ยวข้องกับการบริหารทรัพยากร , การจัดการบุคลากร, และความสัมพันธ์กับชุมชนและสังคมโดยรวม โดยสามารถสรุปปัญหาสำคัญได้ดังนี้

1. ปัญหาด้านการบริหารทรัพยากร

- อันมีการจัดการทางการเงินไม่โปร่งใส โดยมีการใช้จ่ายเงินที่ได้รับมาจากการบริจาคหรือการดำเนินงานของวัดอย่างไม่โปร่งใสหรือไม่มีการรายงานการใช้เงินที่ชัดเจน อันจะส่งผลให้เกิดความไม่ไว้วางใจในชุมชน และจะเป็นการขาดการสนับสนุนจากประชาชนอีกต่อไป

- การจัดการที่ดินและทรัพย์สินของวัด ปัญหาการจัดการที่ดินและทรัพย์สินของวัดที่ไม่เป็นระบบ อาจนำไปสู่ความขัดแย้งทั้งในวัดและในชุมชน หรือเกิดการสูญเสียทรัพย์สินสำคัญของวัด

- การบำรุงรักษาสิ่งก่อสร้างภายในวัด จากการขาดงบประมาณหรือความสามารถในการบำรุงรักษาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น พระอุโบสถ ศาลา และที่พัก ทำให้เกิดความเสียหายและความทรุดโทรมของเสนาสนะต่าง ๆ ภายในวัด

2. ปัญหาด้านบุคลากร

- ขาดการพัฒนาพระสงฆ์และบุคลากร ซึ่งพระสงฆ์และบุคลากรที่ขาดทักษะในด้านการบริหารจัดการ หรือไม่มีการพัฒนาในด้านการศึกษาและศีลธรรม ส่งผลให้การบริหารจัดการวัดขาดประสิทธิภาพ และไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้

- มีการขาดความสามัคคีภายในวัด อันเป็นปัญหาความขัดแย้งกันระหว่างพระสงฆ์หรือบุคลากรในวัด ซึ่งอาจเกิดจากการแย่งชิงตำแหน่งหรือผลประโยชน์ทางทรัพยากร ซึ่งส่งผลให้เกิดบรรยากาศที่ไม่สงบสุขและเกิดความแตกแยก

- พระสงฆ์ที่ไม่ประพฤติตามศีลธรรม การที่พระสงฆ์บางรูปมีพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับหลักธรรมวินัย เช่น การประพฤติตนไม่เหมาะสมหรือมีปัญหาด้านศีลธรรม ทำให้ประชาชนสูญเสียความศรัทธา และส่งผลต่อภาพลักษณ์ของวัด

3. ปัญหาด้านความสัมพันธ์กับชุมชน

- การไม่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน วัดที่ไม่มีการเชื่อมโยงหรือไม่มีบทบาทในการตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน ทำให้ชาวบ้านไม่รู้สึกผูกพันกับวัดหรือไม่สนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดจัดขึ้น

- ความขัดแย้งระหว่างวัดและชุมชน ซึ่งในบางกรณี วัดอาจมีความขัดแย้งกับชุมชนในเรื่องทรัพยากรหรือสิทธิในการใช้ที่ดิน จึงทำให้เกิดความไม่เข้าใจและเกิดความขัดแย้งระหว่างวัดและชุมชน

- ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยวัดที่ไม่มีการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการหรือกิจกรรมต่าง ๆ จะทำให้ประชาชนไม่รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของวัดและไม่เข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา

4. ปัญหาด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

- การขาดความทันสมัยในการเผยแผ่ธรรมะ ซึ่งบางวัดอาจจะขาดความรู้ความสามารถในการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้ธรรมะไม่เข้าถึงกลุ่มคนรุ่นใหม่หรือประชาชนในวงกว้าง

- การขาดการสนับสนุนในด้านการศึกษา การไม่สามารถสนับสนุนการศึกษาทั้งในด้านพระธรรมและการศึกษาทั่วไปให้แก่พระสงฆ์ในวัดหรือประชาชนในชุมชนใกล้เคียง จึงทำให้วัดไม่สามารถเป็นแหล่งความรู้และที่พึ่งทางจิตใจได้อย่างเต็มที่

- การขาดทรัพยากรในการจัดกิจกรรมทางศาสนา มาจากการที่วัดไม่มีทรัพยากรเพียงพอในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ธรรมะ เช่น การจัดอบรมการปฏิบัติธรรม หรือกิจกรรมพุทธศาสนศึกษา ส่งผลให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่เป็นไปอย่างที่ต้องการและไม่ทั่วถึง

5. ปัญหาด้านการพัฒนาศักยภาพของวัด

- เกิดจากการขาดการวางแผนระยะยาว เพราะวัดบางแห่งไม่มีแผนการพัฒนาระยะยาวที่ชัดเจน ทำให้การบริหารจัดการไม่สามารถดำเนินไปอย่างยั่งยืน และเกิดปัญหาในการจัดสรรทรัพยากรในอนาคต

- เกิดจากการไม่มีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคม เมื่อวัดไม่มีการปรับตัวหรือพัฒนาวิธีการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในสังคม เช่น การใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ หรือการตอบสนองต่อความต้องการทางจิตวิญญาณของประชาชนยุคใหม่ จึงทำให้วัดสูญเสียบทบาทความสำคัญทางสังคมไปในที่สุด

สรุปปัญหาที่พบในการบริหารจัดการวัดมีความหลากหลาย ตั้งแต่การจัดการทรัพยากรที่ไม่โปร่งใส การขาดการพัฒนาบุคลากร การขาดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างวัดกับชุมชน และการไม่สามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพได้ หากสามารถแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้ การบริหารจัดการวัดจะส่งผลดีต่อการพัฒนาศีลธรรมในสังคม

3.3 บริบทพื้นที่วิจัยในจังหวัดยโสธร

จังหวัดยโสธรเป็นจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทย จัดตั้งโดยคณะปฏิวัติของจอมพลถนอม กิตติขจร ตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 70 ลงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2515 อันให้แยกอำเภอยโสธร อำเภอกุดชุม อำเภอเลิงนกทา อำเภอคำเขื่อนแก้ว อำเภอมหาชนะชัย และ อำเภอป่าติ้ว ออกจากจังหวัดอุบลราชธานี แล้วรวมกันตั้งเป็นจังหวัดยโสธร และมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม 2515 สืบไป โดยมีนายชัยทัต สุนทรพิพิธ รองผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี เป็นผู้ว่าราชการ จังหวัดยโสธรคนแรก จังหวัดยโสธรเดิมเป็นหมู่บ้านเรียกว่า บ้านสิงห์ท่า ต่อมาในพ.ศ. 2357 พระบาทสมเด็จ พระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงยกฐานะเป็นเมืองยโสธร มีฐานะเป็นเมืองประเทศราช ขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานคร ถึง พ.ศ. 2443 รวมเข้าอยู่ในบริเวณอุบลราชธานีจนถึง พ.ศ. 2450 เมื่อยุบบริเวณอุบลราชธานี จัดตั้งเป็น จังหวัดอุบลราชธานี จึงเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี กระทั่งมีประกาศของคณะปฏิวัติดังกล่าว

จังหวัดยโสธรตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ ระหว่างเส้นแวงที่ 104 และ 105 องศาตะวันออก และเส้นรุ้งที่ 15 และ 16 องศาเหนือมีรูปร่างคล้ายพระจันทร์เสี้ยว ห่างจากกรุงเทพมหานครโดยทางรถยนต์ประมาณ 531 กิโลเมตร (ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 1, 2, 202) มีพื้นที่ 4,161.664 ตารางกิโลเมตร หรือ 2,601,040 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดร้อยเอ็ดและมุกดาหาร, ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดอำนาจเจริญและอุบลราชธานี, ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดศรีสะเกษ, ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดร้อยเอ็ด

จังหวัดยโสธร แบ่งการปกครองออกเป็น 9 อำเภอ 78 ตำบล 885 หมู่บ้าน ประกอบด้วย อำเภอเมืองยโสธร อำเภอเลิงนกทา อำเภอไทยเจริญ อำเภอกุดชุม อำเภอทรายมูล อำเภอป่าติ้ว

อำเภอคำเขื่อนแก้ว อำเภอมหาชนะชัย และอำเภอค้อวัง โดยข้อมูลล่าสุดในปี 2565 จังหวัดยโสธรมีประชากรทั้งสิ้น 532,179 คน เป็นชาย 265,141 คน เป็นหญิง 267,038 คน[73]

วัดในจังหวัดยโสธรมีจำนวนทั้งหมด 677 วัด โดยแยกได้ดังนี้

1) วัดสังกัดมหานิกาย มีจำนวน 560 วัด แบ่งได้เป็น

(1) อำเภอเมืองยโสธร มีจำนวน 130 วัด

(2) อำเภอทรายมูล มีจำนวน 35 วัด

(3) อำเภอกุดชุม มีจำนวน 100 วัด

(4) อำเภอคำเขื่อนแก้ว มีจำนวน 75 วัด

(5) อำเภอป่าติ้ว มีจำนวน 33 วัด

(6) อำเภอมหาชนะชัย มีจำนวน 64 วัด

(7) อำเภอค้อวัง มีจำนวน 27 วัด

(8) อำเภอเลิงนกทา มีจำนวน 73 วัด

(9) อำเภอไทยเจริญ มีจำนวน 23 วัด

โดยมี วัดมหาธาตุ เป็นวัดพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ 1 วัด และมีวัดราษฎร์ 559 วัด

2) วัดธรรมยุตินิกาย มีจำนวน 117 วัด แบ่งได้เป็น

(1) อำเภอเมืองยโสธร มีจำนวน 36 วัด

(2) อำเภอทรายมูล มีจำนวน 9 วัด

(3) อำเภอกุดชุม มีจำนวน 10 วัด

(4) อำเภอคำเขื่อนแก้ว มีจำนวน 18 วัด

(5) อำเภอป่าติ้ว มีจำนวน 10 วัด

(6) อำเภอมหาชนะชัย มีจำนวน 8 วัด

(7) อำเภอค้อวัง มีจำนวน 2 วัด

(8) อำเภอเลิงนกทา มีจำนวน 22 วัด

(9) อำเภอไทยเจริญ มีจำนวน 2 วัด

โดยมี วัดศรีธรรมาราม เป็นวัดพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ 1 วัด และมีวัดราษฎร์ 116 วัด[74]

การปกครองคณะสงฆ์จังหวัดยโสธรทั้งมหานิกายและธรรมยุตินั้น อยู่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 10 ประกอบไปด้วย 6 จังหวัด คือ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดอำนาจเจริญ จังหวัดศรี

---

[73] กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลและข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด สำนักงานจังหวัดยโสธร, ประวัติจังหวัดยโสธร, 2 ธันวาคม 2565, 1 มีนาคม 2567, <https://www.yasothon.go.th/web/file/info-page1.php>.

[74] สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดยโสธร, “จำนวนวัด”, 1 มีนาคม 2567, < https://www.facebook.com › onabyst › posts › จำนวนวัด>.

สะเกษ จังหวัดยโสธร จังหวัดมุกดาหาร และจังหวัดนครพนม มีพื้นที่รวมของทั้ง 6 จังหวัดประมาณ 41,758 ตารางกิโลเมตร ส่วนจังหวัดยโสธรเองนั้นมีพื้นที่ประมาณ 4,161 ตารางกิโลเมตร และจากข้อมูลของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดยโสธรพบว่า ในปัจจุบันจังหวัดยโสธรมีวัด มากถึง 649 วัด มีพระภิกษุ 2,987 รูป สามเณร 316 รูป แบ่งออกเป็น คณะสงฆ์อำเภอเมืองยโสธร คณะสงฆ์อำเภอคำเขื่อนแก้ว คณะสงฆ์อำเภอเลิงนกทา คณะสงฆ์อำเภอกุดชุม คณะสงฆ์อำเภอมหาชนะชัย คณะสงฆ์ออำเภอป่าติ้ว คณะสงฆ์อำเภอค้อวัง คณะสงฆ์อำเภอทรายมูล และคณะสงฆ์อำเภอไทยเจริญ[75] วัดในจังหวัดยโสธรมีความสำคัญของศิลปะ วัฒนธรรม รวมถึงมรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้านอยู่มากมายหลายวัด และการวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาวัดในจังหวัดยโสธร โดยเฉพาะวัดที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการและพัฒนาชุมชน ซึ่งคัดเลือกจากวัดที่มีการบริหารจัดการที่โดดเด่นและมีศักยภาพในการเป็นแบบอย่าง โดยรายละเอียดของพื้นที่วิจัยมีสาระสำคัญดังนี้

1) วัดศรีธรรมาราม (พระอารามหลวง)

วัดศรีธรรมาราม (พระอารามหลวง) สังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ที่ตั้งเลขที่ 1 ถนนวิทยธำรง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร 35000 โดยมี พระครูประสิทธิ์สีลคุณ (ประสิทธิ์ กนฺตสีโล) เจ้าคณะจังหวัดยโสธร (ธรรมยุต) เป็นเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน

วัดศรีธรรมาราม[76] (พระอารามหลวง) เดิมชื่อ วัดท่าชี, วัดนอก, วัดท่าแขก (สร้างครั้งแรกประมาณ พ.ศ. 2395 ในสมัยรัชกาลที่ 4) มูลเหตุของการสร้างวัดมาจากการสิ้นชีวิตของครอบครัวเจ้าอุปฮาดบุตรและเจ้าคำม่วน ซึ่งเป็นญาติของพระสุนทรราชวงศา (เจ้าฝ่ายบุตร) เจ้าเมืองยโสธรลำดับที่ 3 ด้วยความอาลัย รันทด ในวิบากกรรมของท่านทั้งหลายนั้น ท่านเจ้าเมืองจึงได้สร้างวัดนี้ไว้เพื่อเป็นที่ระลึกถึง ด้วยท่านเหล่านั้นได้สิ้นชีวิตโดยการถูกประหารใน “คุกเพลิง” และได้สร้างพระอุโบสถครอบสถานที่ทำการประหาร ชื่อวัดจึงบอกถึงความหมายและความเป็นมา ที่เผยแผ่นี้ก็เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้ชนรุ่นหลังรับรู้ เมื่อมาที่สถานที่นี้ขอให้ทุกท่านได้ร่วมใจกันแผ่เมตตาจิตอุทิศให้ดวงวิญญาณของท่านเหล่านั้น

หลังจากการสร้างวัดแล้วก็มีการเปลี่ยนชื่อวัดหลายต่อหลายครั้ง วัดศรีธรรมหาอโศก เมื่อพระสุนทรราชวงศา (เหม็น) ได้บูรณะวัดเมื่อ พ.ศ.2416 วัดอโศการาม เมื่อสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เสด็จ วัดสร่างโศกเกษมสันต์ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส โปรดประทานชื่อให้) วัดศรีธรรมาราม เมื่อทำการบูรณะวัดพร้อมตั้งโรงเรียนศรีธรรมวิทยา พ.ศ. 2500 พระครูพิศาลศีลคุณ (บุญสิงห์ สีหนาโท) เป็นเจ้าอาวาส

ตอนนี้สิ่งที่น่าสนใจในวัดคืออาคารขนาดใหญ่ที่สร้างให้ยอดเป็นเจดีย์ คือพิพิธภัณฑ์พระเทพสังวรญาณ (หลวงตาพวง สุขินฺทริโย) วางศิลาฤกษ์เมื่อ 2 เมษายน 2556 ใช้เวลาก่อสร้างประมาณ 2 ปี ส่วนด้านบนก็คือเจดีย์พระสุกนั่นเอง

---

[75] สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดยโสธร, *จำนวนวัดและจำนวนพระภิกษุสามเณรจังหวัดยโสธร*, (ยโสธร: สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดยโสธร, 2565) หน้า 1 – 2.

[76] องค์การบริหารส่วนจังหวัดยโสธร, “วัดศรีธรรมาราม หลวงพ่อพระสุก”, 24 มิถุนายน 2560, <https://www.yst-pao.go.th/public/list/data/detail/id/1960/menu/1619/page/1> (22 March 2024)

หลวงพ่อพระสุก องค์พระประธานในเจดีย์พระสุก และพิพิธภัณฑ์ เล่ากันว่าเป็นพระสามพี่น้อง มีพระสุก พระเสริม พระใส ทั้งสามองค์เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย สร้างขึ้นราว ๆ พ.ศ. 2091-2114 พร้อมกับพระพุทธรูปองค์ใหญ่พระเจ้าองค์ตื้อ สมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช แห่งอาณาจักรล้านช้าง (สปป.ลาว ในปัจจุบัน) สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ลงความเห็นว่าเป็นพระพุทธรูปล้านช้างที่งดงามยิ่งกว่าพระพุทธรูปองค์อื่นๆ และทรงสันนิษฐานว่าสร้างโดยฝีมือช่างลาว พุงขาว พระสุก พระเสริม พระใส ได้ถูกอัญเชิญมาไว้ที่ฝั่งไทย ในสมัยรัชกาลที่ 3 ในคราวปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ ผู้อัญเชิญเข้ามา คือ เจ้าพระยาบดินทร์เดชา (สิงห์ สิงหเสนี) แต่ขณะอัญเชิญข้ามแม่น้ำโขงมานั้น พระสุก มีเหตุให้ต้องจมลงในแม่น้ำโขง โดย พระเสริม กับพระใส ได้อัญเชิญข้ามมาประดิษฐานอยู่ที่เมืองหนองคาย ต่อมามีการอัญเชิญพระเสริมและพระใส มาประดิษฐานที่กรุงเทพฯ โดยผู้ที่นำการอัญเชิญครั้งนั้นคือ พระสุนทรราชวงศา (เหม็น) เจ้าเมืองยโสธร ลำดับที่ 4 แต่การอัญเชิญครั้งนั้นนำไปได้เฉพาะพระเสริม ส่วนพระใสมีเหตุไม่สามารถอัญเชิญไปได้

ช่วงที่พระอุดรศรีโขมสาครเขตต์ ดำรงตำแหน่งปลัดมณฑลอุดร พ.ศ.2467 ช่วงเวลานั้นท่านได้ใช้ นักโทษประหาร ทำการค้นหาพระสุกจนพบในแม่น้ำโขงแต่ยังไม่เป็นที่เปิดเผย และคงเป็นบุญของชาวจังหวัดยโสธร ที่จะได้ดูแลรักษา "หลวงพ่อพระสุก" ท่านจึงได้มาประดิษฐาน ณ ที่นี้ ด้วย

2) วัดมหาธาตุ (พระอารามหลวง)

วัดมหาธาตุ (พระอารามหลวง)[77] สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่เลขที่ 40 ถนนวารีย์ราชเดช ตำบลในเมือง อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร 35000 โดยมีพระเทพวงศาจารย์ (สำลี คุตฺตสีโล) เจ้าคณะจังหวัดยโสธร เป็นเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน

วัดมหาธาตุ (พระอารามหลวง) ถือเป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองยโสธรมาตั้งแต่เริ่มสร้างเมืองยโสธร ภายในวัดนั้นมีโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญ ได้แก่

พระพุทธปฏิมาบุษยรัตน์ หรือ พระแก้วหยดน้ำค้าง

พระพุทธปฏิมาบุษยรัตน์ เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิที่สร้างขึ้นในศิลปะสมัยเชียงแสน เดิมทีเคยประดิษฐานเคียงคู่กับ พระแก้วมรกต ในหอพระแก้วที่เมืองเชียงใหม่เป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2011 และประดิษฐานเป็นสิริมงคลยาวนานถึง 78 ปี ภายหลังเมื่อ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เสด็จขึ้นครองราชย์ที่นครหลวงพระบาง ทรงเห็นว่าควรอัญเชิญพระแก้วมรกตและพระแก้วขาวไปประดิษฐานที่ราชธานีล้านช้าง เพื่อป้องกันจากการรุกรานของพม่า จึงมีรับสั่งให้อัญเชิญพระพุทธรูปทั้งสององค์ประดิษฐานร่วมกันอีกครั้งต่อมามีผู้ขโมยพระแก้วขาวไปซ่อนไว้ที่ เขาส้มป่อย จนกระทั่งนายพรานสองพี่น้องชื่อ พรานทึง และ พรานเทือง ได้ไปเจอพระแก้วขาวจมอยู่ใต้สระน้ำจึงได้นำขึ้นมา เหตุการณ์นี้ได้ทราบถึง เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร เจ้าผู้ครองนครจำปาศักดิ์ จึงได้มีคำสั่งให้ ท้าวเพีย เดินทางไปอัญเชิญพระแก้วขาวมา ระหว่างทางเมื่อถึงตำบลแห่งหนึ่งริมแม่น้ำเซโดน ได้มีการหยุดพักแรมที่นั่นหนึ่งคืน ทว่ารุ่งเช้าพระแก้วขาวก็ได้หายไป เมื่อค้นหาพบว่าพระแก้วขาวกลับไปอยู่ที่บ้านของพรานทึงดังเดิม ท้าวเพียจึงทำพิธีขอขมาต่อพระแก้วขาวก่อนจะอัญเชิญต่อไปยังนครจำปาศักดิ์ ในระหว่างทางได้เกิดพายุทำให้พระแก้วขาวพลัดตกลงไปในน้ำ แม้จะพยายามค้นหาแต่ก็ไม่พบ

---

[77] สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดยโสธร, “วัดสำคัญของจังหวัด”, 27 กรกฎาคม 2563, <https://yst.onab.go.th/th/content/category/detail/id/110/iid/649> (22 March 2024)

เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรจึงทรงทำพิธีบวงสรวงและตั้งสัตยาธิษฐาน ขอให้พบพระแก้วขาวอีกครั้ง เมื่อคำอธิษฐานสำเร็จ พระองค์จึงทรงจัดพิธีสมโภชฉลองถึง 3 วัน 3 คืน

ต่อมาเมื่อ พระวิไชยราชสุริยวงศ์ขัติยราช (ท้าวฝ่ายหน้า) พระประเทศราชผู้ครองนครจำปาศักดิ์ลำดับที่ 3 สิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. 2354 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงมีพระบรมราชโองการให้ พระยากลาโหมราชเสนา เป็นข้าหลวงแทนพระองค์ ไปพระราชทานเพลิงศพและจัดการกิจการบ้านเมืองที่นครจำปาศักดิ์ หลังเสร็จพิธี พระยากลาโหมราชเสนาพร้อมกับแสนท้าวพระยาในเมืองได้สร้างเจดีย์บรรจุอัฐิของท่านไว้ที่วัดเหนือ (ปัจจุบันคือวัดหอพระแก้ว) ในเมืองเก่าคันเกิง เรียกกันว่า "ธาตุหลวงเฒ่า"

ในปี พ.ศ. 2355 พระยากลาโหมราชเสนาได้อัญเชิญพระแก้วขาวมายังกรุงเทพมหานคร ต่อมาเมื่อ เจ้าพระยาราชสุภาวดี (สิงห์ สิงหเสนี) ยกกองทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์ ท้าวอุปราชฝ่ายบุตร บุตรของพระวิไชยราชสุริยวงศ์ขัติยราช พร้อมกับ ท้าวสุวอธรรมา (บุญมา) ได้ร่วมรบด้วย โดยมีอัญญาพระครูหลักคำ (กุ) ซึ่งเชี่ยวชาญด้านโหราศาสตร์ เป็นผู้ให้ฤกษ์และทำพิธีตัดไม้ข่มนามเพื่อเสริมขวัญและกำลังใจทหาร ส่งผลให้การรบครั้งนั้นประสบความสำเร็จ เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ทรงทราบเรื่อง จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาราชสุภาวดีนำท้าวอุปราชฝ่ายบุตรและอัญญาพระครูหลักคำ (กุ) เข้าเฝ้า และทรงแต่งตั้ง ท้าวอุปราชฝ่ายบุตร เป็น พระสุนทรราชวงศา มหาขัตติยชาติ ประเทศราชชวาเวียง ดำรงรักษ์ภักดียศฎาไกร ศรีพิไชยสงคราม ผู้ครองเมืองยศสุนทรลำดับที่ 3 (พ.ศ. 2366–2400) พร้อมพระราชทาน พระพุทธปฏิมาบุษยรัตน์ หรือ พระแก้วหยดน้ำค้าง ซึ่งปัจจุบันเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดยโสธร นอกจากนี้ยังทรงพระราชทานเชลยศึกจากนครเวียงจันทน์จำนวน 500 ครอบครัว และ ปืนใหญ่ชื่อ "ปืนนางป้อง" ซึ่งยังคงประดิษฐานอยู่ที่ศาลหลักเมืองยโสธรจนถึงปัจจุบัน

พระธาตุอานนท์ หรือพระธาตุยโสธร

พระธาตุอานนท์ ตั้งอยู่บริเวณหน้าพระอุโบสถ ถือเป็นพระธาตุเก่าแก่ที่สำคัญแห่งหนึ่งในภาคอีสาน สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1218 โดย เจตตานุวิน และ จินดาชานุ ชาวเวียงจันทน์ ร่วมกับ เอียงเวธา ชาวขอม เมื่อก่อสร้างเสร็จ ได้อัญเชิญพระอัฐิของพระอานนท์มาบรรจุไว้ พระอัฐินั้นถูกบรรจุในผอบ โดยมีชั้นห่อหุ้มอย่างประณีต ได้แก่ หีบเงิน 3 ชั้น หีบทอง 7 ชั้น หีบแก้วไพฑูรย์ 2 ชั้น รวมเป็น 12 ชั้น จากนั้นจึงห่อด้วยผ้ากะจำคำ (ผ้าลายทอง) จำนวน 500 ชั้น และผ้าขาวอ่อนนุ่มห่อพระอัฐิไว้อีกชั้นหนึ่ง

มีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่า เจตตานุวิน และ จินดาชานุ ซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้อง หลังจากออกบวชและทำความเพียรเป็นเวลา 3 ปี 25 วัน ทั้งสองสังเกตเห็นว่าชาวเวียงจันทน์พากันไปกราบไหว้ดอนปู่บาว ด้วยความศรัทธา จึงมีความคิดที่จะนำของศักดิ์สิทธิ์มาประดิษฐานไว้ที่ดอนปู่บาว เพื่อความเป็นสิริมงคล จึงได้ออกธุดงค์เป็นเวลา 2 ปี 10 เดือน 11 วัน ไปยังเมืองเทวทหะ แคว้นโกลิยะ ซึ่งปกครองโดย ท้าวพระยา ขณะนั้นชาวเมืองกำลังก่อสร้างเจดีย์องค์หนึ่งอยู่ เมื่อก่อสร้างเสร็จ ท้าวพระยาจึงอัญเชิญพระอัฐิธาตุที่ถูกเก็บรักษาอย่างดีไว้ภายในประตู 3 ชั้น จนกระทั่ง เจตตานุวิน และจินดาชานุ ได้ทราบจากชาวเมืองว่า พระอัฐิธาตุนั้นเป็นของ พระอานนท์ พระเถระผู้สำคัญของพระพุทธเจ้า ซึ่งเล่ากันว่าท่านนิพพานบนอากาศเหนือแม่น้ำโรหิณี ร่างกายแตกออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งตกในเขตกบิลพัสดุ์ อีกส่วนหนึ่งตกในเขตเทวทหะ เมื่อทราบดังนั้น เจตตานุวิน จึงจัดเครื่อง

สักการะบูชาแล้วอธิษฐานขอให้เกิดอภินิหาร ปรากฏว่ามีลมพัดพาห่อผ้าพระอัฐิธาตุ (ห่อผ้ากะจ๋ำคำ) ลอยขึ้นสู่อากาศ จากนั้นเมื่ออธิษฐานขอให้ห่อผ้าลอยลงมา ก็เกิดเหตุอัศจรรย์ ห่อผ้าลอยลงมาตามคำอธิษฐาน หลังจากนั้น เจตตานุวิน และ จินดาชานุ ได้ขอแบ่งพระอัฐิธาตุจาก ท้าวพระยา ซึ่งในที่สุดท้าวพระยาก็ยอมมอบผงธุลีประมาณเต็มเปลือกไข่นกกระเรียน และอัฐิธาตุขนาดเท่าดอกสังวาลย์ (ดอกลีลาวดี) ให้เมื่อเดินทางกลับถึงเวียงจันทน์ ทั้งสองมีความตั้งใจที่จะสร้างเจดีย์เพื่อบรรจุพระอัฐิธาตุที่ ดอนปู่บาว แต่ชาวเมืองไม่ยินยอม เนื่องจากเห็นว่าผิดธรรมเนียมประเพณี และขับไล่ออกจากเมือง ทั้งสองจึงหนีไปพึ่ง เอียงเวธา เจ้าเมืองขอม หลังจากนั้นอีก 3 ปี เอียงเวธา จึงตกลงที่จะเป็นผู้นำในการสร้างเจดีย์ โดยเลือกสถานที่สร้างที่ ดงผีสิง (ปัจจุบันคือจังหวัดยโสธร) ซึ่งเป็นป่าทึบห่างจากบ้านเรือนประมาณ 1.2 กิโลเมตร ใช้เวลาก่อสร้างนาน 8 เดือน 25 วัน จึงแล้วเสร็จ

พระธาตุอานนท์ มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมหรือทรงพรหมสี่หน้า ฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ยาวด้านละ 81 เมตร ก่ออิฐถือปูน ฐานเจดีย์มีลักษณะคอดเว้าเป็นรูปบัวคว่ำบัวหงาย เหนือขึ้นไปเป็นเรือนธาตุ มีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปยืนทั้ง 4 ทิศ ยอดธาตุมีปลีเล็กแซมทั้ง 4 ด้าน ยอดกลางเป็นทรงสี่เหลี่ยมสอบ 2 ชั้น ลักษณะการก่อสร้างคล้ายกับ พระธาตุก่องข้าวน้อย ทุกปีในช่วงเดือนมีนาคม ทางวัดจะจัดงานสมโภชพระธาตุอานนท์ในวันขึ้น 13 ค่ำ 14 ค่ำ และ 15 ค่ำ เดือน 3 ตามประเพณีของชาวอีสาน โดยในคืนแรกมีพิธีสมโภชองค์พระธาตุ ผู้เข้าร่วมงานแต่งกายชุดขาว ร่วมพิธีตลอดคืน ส่วนคืนที่สองและคืนที่สามมีมหรสพสมโภชตลอดคืนอย่างครึกครื้น

พระพุทธโลกนาถมหาธาตุยโสธร

พระพุทธโลกนาถมหาธาตุยโสธร เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยที่มีความเก่าแก่และมีความสำคัญของวัด ได้รับการประดิษฐานเป็นพระประธานมาตั้งแต่สมัยที่พระอุโบสถยังเป็นสิมหลังเดิม องค์พระประทับนั่งขัดสมาธิราบบนฐานสูง โดยมีฉัตรทอง 5 ชั้นห้อยลงมาจากเพดาน ฐานชั้นบนเป็นฐานบัวกลีบ ตกแต่งด้วยชายผ้าทิพย์ที่ห้อยลงมาด้านหน้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณสังวร ได้ประทานนามพระพุทธรูปองค์นี้ว่า "พระพุทธโลกนาถมหาธาตุยโสธร" เมื่อวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2556

หอไตรกลางน้ำ

หอไตรถูกสร้างขึ้นราวปี พ.ศ. 2373 โดยพระครูหลักคำ (กุ) ซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ ลำดับที่ 3 ตัวอาคารทำจากไม้ ตั้งอยู่กลางสระน้ำทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของพระธาตุอานนท์ ใช้เป็นสถานที่เก็บคัมภีร์ใบลาน พระไตรปิฎก และตำราต่าง ๆ ที่พระครูหลักคำ (กุ) อัญเชิญมาจากนครเวียงจันทน์ ตัวอาคารมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ออกแบบในสไตล์หอไตรภาคอีสาน มีทางเดินรอบอาคารใต้ชายคา ภายในมีตู้พระธรรม หีบพระธรรม และเสลี่ยงชั้นวางคัมภีร์ ซึ่งล้วนแต่นำมาจากเวียงจันทน์ ประตูและซุ้มประตูทำจากไม้แกะสลักลวดลายเครือเถา ประดับด้วยการลงรักปิดทองอย่างงดงาม ฝาผนังได้รับการตกแต่งด้วยลวดลายที่มีอิทธิพลจากศิลปะภาคกลาง สันนิษฐานว่าหอไตรแห่งนี้น่าจะสร้างขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

วัดมหาธาตุ (พระอารามหลวง) จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวยโสธร และเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และสืบสานให้คงอยู่คู่เมืองยโสธรสืบไป

3) วัดสิงห์ท่า

วัดสิงห์ท่า เป็นวัดราษฎร์สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ตั้งอยู่ริมแม่น้ำชี ตำบลในเมือง อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร

ประวัติ

วัดสิงห์ท่า[78] สร้างเมื่อ พ.ศ. 2324 มีประวัติการสร้างพร้อมกับการสร้างเมืองยโสธร บนพื้นที่วัดร้าง ซึ่งได้ขุดค้นพบสิงห์หินและพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูนขนาดใหญ่ที่มีหน้าตักกว้าง 3 เมตร จึงเรียกว่า วัดพระเจ้าใหญ่ ก่อนเปลี่ยนชื่อเป็น "วัดสิงห์ท่า" ภายหลังได้บูรณะพระพุทธรูปแล้วจึงนำมาประดิษฐานเป็นพระประธานของวัดสืบมา กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน วัดสิงห์ท่าในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2545 เนื้อที่ประมาณ 3 งาน 14 ตารางวา โดยเจดีย์ได้รับการบูรณะครั้งหลังสุดในปี พ.ศ. 2545

เสนาสนะและโบราณวัตถุ

เจดีย์มีตำนานเล่าว่าผู้สร้างได้เก็บพระพุทธรูปเก่าที่ถูกไฟไหม้เมื่อครั้งไฟไหม้เมืองยศสุนทร ลักษณะของเจดีย์เป็นทรงจอมแหย่อมุมไม้สิบสอง ขนาดกว้างประมาณ 9 เมตร ยาวประมาณ 9 เมตร สูงประมาณ 12 เมตร ปรากฏหลักฐานการก่อสร้าง 2 สมัย สมัยแรกน่าจะเป็นเจดีย์ฐานสูงแต่บริเวณฐานชั้นล่างนี้ถูกก่อทับด้วยสมัยที่ 2 จึงไม่เห็นรูปทรงทางสถาปัตยกรรมส่วนนี้ได้ ส่วนชั้นถัดขึ้นไปก่ออิฐถือปูนย่อไม้สิบสองเช่นกัน มีขนาดกว้าง 3 เมตร ยาว 3 เมตร ชั้นบัวปากระฆัง ย่อมุมต่อขึ้นรับกับบัลลังก์ ส่วนยอดเป็นบัวกลุ่มเหลืออยู่ 7 ชั้นลดหลั่นกัน สมัยที่สองก่อพอกทับฐานปัจจุบันเหลือหลักฐานที่เป็นบัวคว่ำบัวหงาย 2 ชั้น อยู่เพียงเล็กน้อยทางด้านทิศเหนือ การทรุดตัวขององค์เจดีย์สมัยแรกเพราะแนวอิฐที่ก่อเพิ่มนั้นไปประสานกับองค์เดิม

พระประธานนามว่า หลวงพ่อใหญ่ หรือ หลวงพ่อสิงห์ฤทธิ์ปราบปวงมาร มีลักษณะแบบพื้นถิ่นอีสาน ประทับนั่งปางมารวิชัย ขัดสมาธิราบ พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม พระขนงโค้ง พระปรางอูม พระเนตรเปิด พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์หนา พระกรรณยาว ครองจีวรแบบห่มดอง สังฆาฏิเป็นแผ่นแบน ยาวจรดพระนาภีที่เจาะเป็นรูแต่งขอบให้เป็นดอกไม้

อุโบสถเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมรูปแบบศิลปะรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีใบเสมาหินทรายปักอยู่โดยรอบ จำลักเป็นรูปกลีบบัวในวงกลมสองวง คั่นกลางด้วยจุดกลม ๆ โดยรอบ

4) วัดพระธาตุกู่จาน

วัดพระธาตุกู่จาน[79] ตั้งอยู่ที่บ้านกู่จาน ตำบลกู่จาน อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร พระธาตุกู่จานเป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญและมีประวัติความเป็นมายาวนาน เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ของภาคอีสาน สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 ซึ่งเป็นยุคเดียวกับการสร้างพระธาตุพนมในจังหวัดนครพนม ลักษณะของพระธาตุกู่จานเป็นเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยม คล้ายกับพระธาตุพนม แต่มีขนาดเล็กกว่า ก่อสร้างด้วยอิฐ มีขนาดกว้างประมาณ 5.10 เมตร และสูง 15 เมตร

---

[78] วิกิพีเดีย, “วัดสิงห์ท่า”, 6 กุมภาพันธ์ 2566, <https://th.wikipedia.org/wiki/วัดสิงห์ท่า> (22 March 2024)

[79] วิกิพีเดีย, “พระธาตุกู่จาน”, 7 กรกฎาคม 2566, <https://th.wikipedia.org/wiki/พระธาตุกู่จาน> (22 March 2024)

โดยมีแนวกำแพงแก้วล้อมรอบสองชั้น ทุกปีในช่วงวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 3 จนถึงวันแรม 3 ค่ำ เดือน 3 จะมีการจัดงานประจำปีเพื่อสักการะพระธาตุกู่จาน ซึ่งถือเป็นประเพณีสำคัญของชาวพุทธในจังหวัดยโสธรและพื้นที่ใกล้เคียง งานนี้เป็นโอกาสที่ชาวบ้านจะได้ร่วมกันบูชาพระธาตุและส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน

ประวัติความเป็นมา

ตามเรื่องราวที่สืบทอดกันมา เล่าว่าในพุทธศักราช 7 หรือหลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานได้ 7 ปี พระมหากัสสปะได้นำพระบรมสารีริกธาตุมาจัดสรรในดินแดนแถบนี้ พระยาคำแดง เจ้าเมืองฝ่ายเหนือได้รับพระบรมสารีริกธาตุไว้ ส่วนพระยาพุทธ เจ้าเมืองฝ่ายใต้ไม่ได้รับส่วนแบ่ง จึงเดินทางไปขอแบ่งพระบรมสารีริกธาตุจากพระยาคำแดง แต่พระยาคำแดงไม่ยอมง่ายๆ จึงเกิดข้อตกลงให้ทั้งสองฝ่ายแข่งขันสร้างเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ โดยมีเงื่อนไขว่าต้องใช้คนไม่เกิน 6 คน และผู้ที่สร้างเสร็จช้าต้องยอมเป็นเมืองขึ้นของอีกฝ่าย

พระยาพุทธและคณะได้เริ่มก่อสร้างพระธาตุกู่จาน แต่เมื่อสร้างได้เพียงครึ่งเดียว พระยาพุทธเกิดความกังวลว่าพระยาคำแดงจะไม่ยอมแบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้ จึงตัดสินใจยกกำลังไปแย่งชิงพระบรมสารีริกธาตุจากพระยาคำแดง ทำให้เกิดการสู้รบอย่างรุนแรง แต่กองกำลังของพระยาคำแดงมีความเข้มแข็งและสามารถต้านทานการโจมตีได้ พระยาพุทธจึงพ่ายแพ้และต้องล่าถอยกลับไป หลังจากนั้น พระยาพุทธได้รวบรวมกำลังใหม่และวางแผนโจมตีอีกครั้ง ในที่สุดก็สามารถยึดพระบรมสารีริกธาตุได้สำเร็จ และนำไปบรรจุไว้ในพระธาตุกู่จาน อย่างไรก็ตาม การสร้างพระธาตุครั้งนี้ทำให้ประชาชนไม่พอใจเนื่องจากพวกเขาไม่มีส่วนร่วมในการก่อสร้าง พระยาพุทธและพระยาทั้งห้าจึงตัดสินใจสร้างวิหารเพิ่มเติม เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วม แต่การสร้างวิหารกลับกลายเป็นชนวนเหตุให้เกิดความขัดแย้งครั้งใหม่กับพระยาคำแดง จนนำไปสู่การสู้รบครั้งใหญ่ที่ดอนกู่ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านกู่จาน จากการสู้รบครั้งนั้น พระยาพุทธและพระยาคำแดง รวมถึงพระยาทั้งห้าเสียชีวิต ศพของพวกเขาถูกเผาและฝังไว้รอบๆ บริเวณพระธาตุกู่จาน เหตุการณ์นี้ทำให้ชาวเมืองบางส่วนอพยพออกจากพื้นที่ จนพระธาตุกู่จานถูกทิ้งร้างและกลายเป็นป่ารกร้าง

ต่อมามีผู้คนจากบ้านปรือเชียงหมีเดินทางมาพบและตั้งหมู่บ้านขึ้นใหม่ในบริเวณนั้น ในปี พ.ศ. 2521 ได้เกิดเหตุการณ์อัศจรรย์ขึ้น สามเณรถาวร อินกาย ได้รับนิมิตเกี่ยวกับประวัติของพระธาตุกู่จาน ทำให้เรื่องราวของพระธาตุแห่งนี้กลับมาเป็นที่รู้จักและได้รับความเคารพสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

สถาปัตยกรรม

พระธาตุกู่จานมีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยม ซึ่งเป็นแบบเดียวกับพระธาตุพนม แต่มีขนาดเล็กกว่า ส่วนฐานล่างเป็นฐานบัวคว่ำบัวหงาย รองรับฐานสี่เหลี่ยมเรียบ แล้วต่อด้วยองค์เรือนธาตุทรงบัวเหลี่ยมประดับลวดลาย และยอดธาตุทรงบัวเหลี่ยมรองรับฉัตร ซึ่งเป็นยอดบนสุด มีการสันนิษฐานไว้ว่าพระธาตุกู่จานสร้างขึ้นตามอุดมคติของการสร้างพระธาตุเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ โดยได้รับอิทธิพลทางรูปแบบจากพระธาตุพนม

โบราณวัตถุ

ในบริเวณวัดพระธาตุกู่จานยังมีโบราณวัตถุสำคัญเหลืออยู่ ได้แก่

1. ใบเสมาศิลาครึ่งใบ มีอักษรขอมจารึก 8 แถว มีขนาดความกว้าง 78 เซนติเมตร มีขนาดความยาว 80 เซนติเมตร มีความสูง 120 เซนติเมตร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกขององค์พระธาตุ ห่างออกไปประมาณ 20 เมตร

2. ใบเสมาศิลา สร้างด้วยศิลาทรายแดง พบทั้งหมดจำนวน 17 ใบ ตั้งอยู่ตามจุดต่างๆ ในหมู่บ้านและดอนปู่ตา ซึ่งห่างจากองค์พระธาตุกู่จานไปทางทิศเหนือประมาณ 200 เมตร ชาวบ้านมีความเชื่อว่าใบเสมาเหล่านี้เป็นหลักเขตของหลุมศพผู้มีฐานะในอดีต เนื่องจากเคยขุดพบโครงกระดูกโบราณ ซ่งมีความสูงถึง 8 ศอก

ความสำคัญทางวัฒนธรรม

พระธาตุกู่จานไม่เพียงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่สำคัญยิ่งของจังหวัดยโสธร ได้มีการการจัดงานประเพณีประจำปีและการดูแลรักษาองค์พระธาตุเป็นอย่างดี อันสะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาและความผูกพันของชุมชนที่มีต่อมรดกทางวัฒนธรรมนี้

ปัจจุบัน วัดพระธาตุกู่จานยังคงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านกู่จานและพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ โดยเป็นสถานที่ที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันผ่านเรื่องเล่าและประเพณีที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน

5) วัดพระพุทธบาทยโสธร

วัดพระพุทธบาทยโสธร[80] หรือ วัดพระบาท เป็นวัดสังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ตั้งอยู่บ้านหนองยาง ตำบลหัวเมือง อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร เป็นสถานที่ประดิษฐานรอยพระพุทธบาทจำลอง และหลวงพ่อนาคปรก มีพระวินัยสุนทรเมธี (บัลลังก์ ฉินฺนอนฺโธ) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดยโสธร (ธรรมยุต) เป็นเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน

ประวัติ

วัดพระพุทธบาทยโสธร เดิมเคยเป็นวัดร้าง สร้างขึ้นในสมัยของพระมหาอุตตมปัญญา และสัทธิวิหาริก ซึ่งได้อัญเชิญพระพุทธรูปปางนาคปรก พระพุทธบาทจำลอง และศิลาจารึกมาจากกรุงศรีอยุธยา ต่อมา พระราชมุนี (โฮม โสภโณ) ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งรักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดปทุมวนารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร ได้เดินธุดงค์มาพบและบูรณะขึ้นใหม่ จนกระทั่งวัดเจริญรุ่งเรืองสืบเนื่องมา โดยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2521 พื้นที่เขตวิสุงคามสีมามีขนาดกว้าง 40 เมตร ยาว 80 เมตร

ในส่วนของอาคารเสนาสนะ ประกอบด้วยศาลาการเปรียญขนาดกว้าง 17 เมตร ยาว 34 เมตร ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2527 มี กุฏิสงฆ์ จำนวน 15 หลัง มณฑป จำนวน 4 หลัง กุฏิชี จำนวน 4 หลัง ศาลาหอฉัน จำนวน 1 หลัง และ บ้านรับรอง อีก 1 หลัง สำหรับปูชนียวัตถุสำคัญ ได้แก่ พระพุทธรูปปางนาคปรก จำนวน 1 องค์ และ รอยพระพุทธบาทอันศักดิ์สิทธิ์ อีกทั้งยังเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญทางศาสนาและเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนในชุมชน

[80] วิกิพีเดีย, “วัดพระพุทธบาทยโสธร”, 5 กุมภาพันธ์ 2566, <https://th.wikipedia.org/wiki/วัดพระพุทธบาทยโสธร> (22 March 2024)

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

ศิลปกรรมเกี่ยวกับพระพุทธบาท เป็นรอยพระพุทธบาทจำลองที่สร้างขึ้นตามคติความเชื่อในสมัยกรุงศรีอยุธยา ในบริเวณเดียวกันนี้ยังมีการค้นพบพระพุทธรูปหินทรายปางนาคปรก พร้อมศิลาจารึกที่จารึกด้วยอักษรไทยน้อย ซึ่งเป็นอักษรที่เคยแพร่หลายในกลุ่มชนไท-ลาวทางภาคอีสานเมื่อราวหนึ่งร้อยปีก่อน พระพุทธรูปและรอยพระพุทธบาทจำลองนี้นับเป็นปูชนียวัตถุสำคัญของวัดพระพุทธบาท โดยมีลักษณะศิลปะแบบลาวโบราณ ตามข้อความในศิลาจารึกระบุว่า พระมหาอุตตมปัญญาได้อัญเชิญรอยพระพุทธบาทมาจากกรุงศรีอยุธยา ส่วนพระพุทธรูปหินทรายองค์นี้ก็น่าจะถูกนำมาพร้อมกันในยุคเดียวกัน และได้รับการประดิษฐานไว้บนเนินทรายบริเวณริมฝั่งขวาของแม่น้ำชี

สถานที่สำคัญภายในวัด

รอยพระพุทธบาทจำลอง ได้รับการประดิษฐานภายในมณฑปที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับรอยพระพุทธบาท ในบริเวณเดียวกันนี้ยังมีโบราณวัตถุที่สำคัญอีกสองชิ้น ได้แก่ พระพุทธรูปปางนาคปรก ทำจากศิลาแลง ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 1 ศอก และ หลักศิลาจารึก ที่ทำจากศิลาแลงเช่นกัน สูงประมาณ 1 เมตร กว้าง 50 เซนติเมตร ซึ่งจารึกข้อความโบราณเอาไว้ว่า โบราณวัตถุทั้งสามนี้ พระมหาอุตตปัญญาและสัทธิวิหาริก ได้นำมาจากกรุงศรีอยุธยาเมื่อปี พ.ศ. 1378 นอกจากนี้ ยังมีการบันทึกคำนมัสการพระพุทธบาทไว้ในจารึกดังกล่าวอีกด้วย

เจดีย์มหาชนะชัย มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆังคว่ำรูปทรงแปดเหลี่ยม สร้างขึ้นเพื่อถวายแด่ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในโอกาสที่พระองค์ทรงครองราชสมบัติครบ 50 ปี เจดีย์แบ่งออกเป็น 3 ชั้น โดยชั้นแรกเป็นพื้นที่จัดแสดงเกี่ยวกับศิลปหัตถกรรมและเครื่องมือเครื่องใช้ของชาวอีสานในอดีต พร้อมทั้งเป็นห้องสมุดสำหรับศึกษาพระธรรมวินัยและพระไตรปิฎก ชั้นที่สองจัดแสดงหุ่นขี้ผึ้งรูปเหมือนของบูรพาจารย์ ส่วนชั้นสุดท้ายเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ

6) วัดหอก่อง

วัดหอก่อง[81] ตั้งอยู่เลขที่ 96 หมู่ที่ 4 ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร สร้างเมื่อปี พ.ศ.2409 โดยพระเรืองไชย ชำนะ เจ้าเมืองคนแรกที่ย้ายเมืองมาจากบ้านเวินชัย ยกบ้านฟ้าหยาด ขึ้นเป็นเมืองฟ้าหยาด หรืออำเภอฟ้าหยาดต่อมาเปลี่ยนเป็นอำเภอมหาชนะชัยปัจจุบัน แต่ก่อนชาวบ้านเรียกวัดหอก่องศรีทอง ต่อมาคำว่าศรีทอง ชื่อตรงกันหลายวัดเลยตัดคำว่าศรีทองออก เหลือชื่อว่า วัดหอก่อง เรียกตามชื่อกระติบข้าว หรือก่องข้าวเหนียว เป็นวัดที่ 6 คณะสงฆ์ธรรมยุต เขตมณฑลอีสานอุบลราชธานี มีเจ้าอาวาส ทั้งหมด 15 รูป คือ 1.พระยาครูสีดา (ธรรมกิตติกา) 2.พระยาครูชาลี (มหามนตรี) 3.พระครูบวรชนะชัยคณานุศาสน์ (บุญมา) 4.พระครูสมุห์เกตุ 5.พระอาจารย์ทอง 6.พระครูไชยเขตวิสุทธิ์ (โฮม เจริญชัย) 7.พระครูอมรวิสุทธิ์ (สอน วฑฺฒโน) 8.พระครูอัมพรสีลพรต (วัน สุวโจ) 9.พระใบฎีกาหนูแดง (หนูแดง สุวรรณกูฏ) 10.พระครูชโยบลบริบาล (ทองจันทร์ กาญจโน) 11.พระครูชโยบลบริบาล (ทองแดง กตปุญฺโญ) 12.พระครูสมุห์เย็น อกโกธโน (เย็น รามโยทัย) 13.พระครูพิศาลปัญญาภรณ์(อนุวัฒน์ โพธิ์สา) 14.พระครูชัยเขตคณาภิรักษ์(เย็น รามโยทัย) 15.พระครูอมร

[81] ปักหมุดเมืองไทย, “วัดหอก่อง”, 18 กุมภาพันธ์ 2564, <https://pukmudmuangthai.com/detail/13643> (22 March 2024).

โชติวัฒน์ (ขวัญชัย ชุตินฺธโร วงษ์รัตน์) ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอคำเขื่อนแก้ว (ธรรมยุต) และเป็นเจ้าอาวาสวัดหอก่อง กิจกรรมสำคัญของวัดคือ ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก หนึ่งเดียวในโลก วันมาฆบูชา ของทุกปี

ประวัติบุญมาลัยข้าวตอก

ในพระไตรปิฎก ภาคพระสุตตันตปิฎก บทปรินิพพานสูตร ได้กล่าวถึง ดอกมณฑารพ ซึ่งเป็นดอกไม้จากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีลักษณะงดงามและมีกลิ่นหอมพิเศษยิ่งนัก ดอกมณฑารพนี้จะบานและร่วงหล่นลงมาในช่วงเวลาสำคัญ เช่น เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประสูติ ตรัสรู้ เสด็จดับขันธปรินิพพาน รวมถึงเมื่อทรงแสดงธรรมจักรกัปปวัตนสูตร และในเหตุการณ์จารุรงคสันนิบาต

เมื่อครั้งที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ดอกมณฑารพได้ร่วงลงมาพร้อมทั้งก้านและกิ่ง เปรียบเสมือนความเศร้าโศกและอาลัยต่อการดับขันธปรินิพพานของพระองค์ บรรดาพระภิกษุผู้เป็นอรหันตขีนาสพ ตลอดจนข้าราชบริพารและประชาชนทั้งหลาย ต่างพร้อมใจกันมาสักการะพระบรมศพของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อรำลึกถึงพระปัญญาธิคุณ พระกรุณาธิคุณ และพระบริสุทธิคุณของพระองค์ ประชาชนได้นำข้าวตอกมาสักการบูชา เนื่องจากข้าวเป็นของมีคุณค่าและสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ ต่อมาจึงได้มีการประดิษฐ์ข้าวตอกเป็นพวงมาลัยที่สวยงาม กลายเป็นต้นกำเนิดของ "มาลัยข้าวตอก" ซึ่งเป็นประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์หนึ่งเดียวในโลก จัดขึ้นที่อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร เพื่อสืบสานและรำลึกถึงพระพุทธคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสืบไป

7) วัดป่านิคมพัฒนาราม

วัดป่านิคมพัฒนาราม[82] ตั้งอยู่ที่หมู่ 2 บ้านนิคม ตำบลกระจาย อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร เริ่มก่อสร้างเมื่อวันที่ 13 เมษายน 2542 ได้มีชาวบ้านนิคม โดยการนำของดาบวิชัย สีสิงห์ผู้ใหญ่บ้านบ้านนิคม ตำบลกระจาย อำเภอปาติ้ว จังหวัดยโสธร ได้มีการปรึกษาหารือกับคณะกรรมการและ**ชาวบ้านว่า พื้นที่สาธารณประโยชน์ป่าช้าเก่าของหมู่บ้าน จำนวน 16 ไร่ 71 ตารางวา ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศ**ตะวันตกของหมู่บ้านติดกับถนนอรุณประเสริฐ ระหว่าง กม. 17 ถนนสายยโสธร-อำนาจเจริญ เดิมเป็นป่าช้าเก่า ของหมู่บ้านนิคม และเลิกใช้มาเป็นเวลากว่าสามสิบปีแล้ว และอาจจะมีใช้เฉพาะบุคคลในหมู่บ้าน เสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุ เท่านั้น จึงนำมาฝังไว้ตามประเพณีของบรรพบุรุษ ในปัจจุบันชาวบ้านเมื่อเสียชีวิตจะนำไปเผาที่เมรุวัดนิคมวนารามซึ่งเป็นวัดที่อยู่ใกล้บ้าน ส่วนป่าช้าเก่าสมควรที่จะทำเป็นวัดหรือสำนักสงฆ์ ให้พระมาอยู่จำพรรษา และนอกจากนั้นสถานที่ดังกล่าวได้มีประชาชนเข้าไปลักลอบ ตัดไม้มาทำประโยชน์กันมาก อีกทั้งเกิดไฟป่าไหม้ประจำทุกปี สมควรจะให้เป็นสถานที่อนุรักษ์ไว้ให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ เพื่อลูกหลานจะได้อนุรักษ์ต่อไป เมื่อพระสงฆ์มาอยู่แล้วจะได้เป็นการปัดเป่าสิ่งรังควาน เพื่อเป็นการขยายหมู่บ้านออกมาเรื่อย ๆ ทางหมู่บ้านจึงทำหนังสือไปยังประธานองค์การบริหารส่วนตำบลกระจายเพื่อเห็นชอบต่อไป ทางองค์การบริหารส่วนตำบลจึงนำเรื่องเข้าประชุมมีมติเห็นชอบและสมควรจะอนุรักษ์ต่อไป ทางผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านจึงเข้าไปกราบเรียนพระเดชพระคุณพระราชธรรมสุธี หรือ หลวงตาพวง สุขินฺทริโย วัดศรีธรรมาราม จังหวัดยโสธร มี

---

[82] วิสุทธิ์ ธรรมวิริยะวงศ์, *เรื่องเล่าธรรมะจากหลวงตาพวง*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นพรัตน์, 2550), หน้า 13-26.

สมณศักดิ์เป็นพระเทพสังวรญาณ พระเดชพระคุณท่านจึงโปรดให้ความเมตตาเดินทางออกมาดูสถานที่และตกลงทำการสร้างวัดจึงให้ผู้ใหญ่บ้านทำการประชุมประชาคมชาวบ้านเห็นชอบและเซ็นชื่ออนุญาตเห็นพ้องต้องกันยกให้หลวงตาสร้างที่พักสงฆ์ต่อไป จากนั้นหลวงตาจึงสั่งให้ลูกศิษย์ที่จำพรรษาอยู่ที่วัดป่านากะหมาน บ้านหนองบากออกมาปักกลดอยู่ใต้ต้นกระบากใหญ่ด้วยกัน ๓ รูป คือ หลวงปู่ชา หลวงปู่เพ็ง เขมภิรโต และ พระภาสกร ซึ่งเป็นหลานของหลวงตาและมีชาวบ้านได้ออกมาทำการดูแลและอุปถัมภ์ โดยการนำของผู้ใหญ่วิชัย สีสิงห์ และผู้เฒ่าผู้แก่ มีคุณพ่อสิงห์ มิ่งขวัญ คุณพ่อบ่าย ไชยเสนา คณะพ่อสังข์ มิ่งขวัญ และลูกหลานชาวบ้านนิคม ร่วมกันบริจาคไม้และหญ้าคาเป็นกระท่อม เพื่อกันแดดกันฝนชั่วคราว ต่อมาเมื่อชาวบ้านใกล้เคียงทราบข่าวในการสร้างวัดของหลวงตาต่างก็มีศรัทธา ได้มีชาวบ้านคำสร้างบ่อ โดยการนำของผู้ใหญ่บุญมี สีสด พร้อมชาวบ้านได้นำบ้านไม้เก่ามาปลูกกุฏิให้หลวงตาอีกหนึ่งหลัง

ในเดือนพฤษภาคม 2542 ในปีเดียวกัน พระเดชพระคุณท่านหลวงตา จึงย้ายเข้ามาทำการพัฒนาจำพรรษาที่สำนักสงฆ์แห่งนี้ และท่านก็ให้ความเมตตาตั้งชื่อให้เป็น "วัดป่านิคมพัฒนาราม" และเริ่มพัฒนาต่อไฟฟ้าขุดเจาะน้ำบาดาล วางแผนผังต่างๆ ได้มีลูกศิษย์ที่มีความเคารพนับถือท่านในจังหวัดยโสธร และต่างจังหวัด รวมถึงชาวกรุงเทพมหานครต่างก็ทราบข่าวในการสร้างวัดใหม่ จึงได้ทยอยกันมาช่วยบริจาคช่วยซื้อที่ดินขยายออกมาทางทิศตะวันออกอีกจำนวน 3 แปลง และเจ้าของที่ดินก็ร่วมบริจาคให้ด้วยรวมประมาณ 10 กว่าไร่ ท่านก็เริ่มตัดถนนและซอยแยกต่างๆซึ่งมีถนนสายหลักด้านหลังวัดขนาดกว้าง 8 เมตร จากทางเข้าหมู่บ้านหนองบากไปถึงบ้านนิคมระยะทางประมาณ 1,700 เมตร และถนนด้านหน้าวัดจากถนนอรุณประเสริฐ ขนาดกว้าง 10 เมตร ไปถึงหมู่บ้านศรีฐานบ้านเกิดของหลวงตา เป็นหมู่บ้านที่ผลิตและจำหน่ายหมอนขิดที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ระยะทาง 2,700 เมตร โดยได้รับการบริจาคที่ดินที่ถนนทุกสายที่ตัดผ่าน จนได้รับความร่วมมือบริจาคทรัพย์และแรงกายในการพัฒนาโดยไม่ได้รับงบประมาณของทางราชการแต่อย่างใด ซึ่งเป็นการพัฒนาความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ท้องถิ่นและมาตุภูมิ

ในปีต่อมาหลวงตาก็ได้จัดซื้อที่ดินบริเวณด้านหลังวัดอีก จำนวน 56 ไร่ โดยจัดเป็นโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ร.9 ทรงครองราชย์ครบ 50 ปีโดยมีนายสุเทพ ใจอ่อน เจ้าหน้าที่ป่าไม้อำเภอป่าติ้วรับให้การช่วยเหลือ จัดหาพันธุ์ไม้ร่วมกับทางป่าไม้จังหวัด ศูนย์เพาะชำกล้าไม้ จังหวัดยโสธร ได้นำกล้าไม้มาปลูกกว่า 25 ชนิด และนอกจากนั้นได้มีสำนักงานคุมประพฤติจังหวัดยโสธรให้การสนับสนุนพันธุ์กล้าไม้กฤษณา ประมาณ 400 ต้น และพันธุ์กล้าไม้ยางพาราอีก 1,500 ต้น โดยทางสำนักงานคุมประพฤติจังหวัดยโสธร นำโดยนายไพรัช ปฐมวงศ์ไพรัช ผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติจังหวัดยโสธร มอบหมายให้นายแปลก พสุนนท์ เป็นหัวหน้าคณะพร้อมด้วย นายวิเชียร เชียตระกูล นายกิตติคุณ อรัญรุตม์ นายชีวีวัฒน์ หวานอารมณ์ และนายสนธยา ประสมศรี ไปดำเนินการปลูกป่ายางพาราในบริเวณวัดป่านิคมพัฒนาราม จำนวน 19 ไร่ และปลูกไม้กฤษณาอีกในจำนวนพื้นที่ 5 ไร่ โดยได้นำผู้ถูกคุมความประพฤติร่วมปลูกต้นไม้กับทางฝ่ายปกครองส่วนท้องถิ่น มีนายบุญธง ลุล่วง กำนันตำบลกระจาย และเป็นประธาน

อาสาสมัครคุมประพฤติประจำอำเภอป่าติ้ว ผู้ใหญ่บ้านในเขตตำบลกระจายทุกหมู่บ้านตลอดถึงชาวบ้านและส่วนราชการ ทำการปลูกป่าร่วมกัน รวมทั้งขุดอ่างเก็บน้ำไว้เก็บกักน้ำใช้รดต้นไม้และให้สัตว์ได้อาศัยดื่มกิน หลวงตาท่านบอกว่าเป็นการปลูกป่าถาวรถวายในหลวง คืนผืนป่าให้กับธรรมชาติและให้ลูกหลานได้รู้จักคุณค่าของป่าไม้ โครงการนี้ทางกรมป่าไม้ กระทรวงเกษตร โดยนายสุเทพ ใจอ่อน เจ้าหน้าที่ป่าไม้อำเภอปาติ้ว ได้จัดส่งเข้าประกวดและได้รับรางวัลชนะเลิศระดับประเทศประจำปี 2543 ได้รับพระราชทาน เข็มทองคำเครื่องหมายโครงการพร้อมทั้งโล่เกียรติยศ จำนวน 2 ครั้ง

ครั้งที่ 1 โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้รับรางวัลพระราชทานจากสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณอัครราชกุมารี เสด็จแทนพระองค์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ณ ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2545

ครั้งที่ 2 โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้รับรางวัลพระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ณ หอประชุมอิมแพ็คอารีน่า เมืองทองธานี เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2546 ซึ่งในการปลูกป่าภายในวัดมาตลอด โดยมีราษฎรบ้านนิคมเข้าดูแลร่วมกันอีกทั้งวัดป่านิคมพัฒนารามยังจัดเป็นศูนย์อบรมฟื้นฟูจิตใจของผู้หลงผิดติดยาเสพติดผู้ถูกคุมความประพฤติ ตลอดจนเป็นศูนย์ปฏิบัติธรรมวิปัสสนากัมมัฏฐานประจำสำนักงานคุมประพฤติจังหวัดยโสธร ตลอดถึงเป็นศูนย์รวมน้ำใจของชาวจังหวัดยโสธรโดยแท้จริง ถึงแม้หลวงตาจะมีอายุย่างเข้า 80 ปีแล้ว ท่านยังนำพาพระเณรออกบิณฑบาตเป็นประจำทุกเช้า เป็นระยะทาง 2 กิโลเมตร แม้บางครั้งจะรับนิมนต์ไปฉันเช้าที่ใด ๆ ก็ตาม ท่านก็จะออกบิณฑบาตเสียก่อน ในตอนเย็นหลังจากทำวัตรเย็นแล้ว ท่านก็จะเทศนาอบรมพระเณรและญาติโยมที่ไปทำวัตรสวดมนต์ ท่านจำวัดราว 3-4 ทุ่ม และตื่นประมาณตีหนึ่งหรือตีสองเป็นประจำและจะออกเดินจงกรม นั่งวิปัสสนาในป่าช้าจนถึงตี่สี่จึงไปทำวัตรเช้ามิได้ขาด สิ่งต่างๆ เหล่านี้ หลวงตาได้ประพฤติปฏิบัติเป็นกิจวัตรที่กระทำมาอย่างสม่ำเสมอมิได้ขาดเจริญรอยตามท่านพระอาจารย์ใหญ่ (หลวงปู่มั่น)

การก่อสร้างถาวรวัตถุและการจัดซื้อที่ดินก็ได้รับแรงศรัทธาบริจาคจากส่วนราชการ พ่อค้าประชาชนทุกหมู่เหล่า หลวงตาท่านไม่ได้สะสมสิ่งใดๆไว้เลย นอกจากบุญกุศลท่านได้ใช้ทุนจากผู้บริจาคไปกับการพัฒนาความเจริญรุ่งเรืองของท้องถิ่นไปแล้วกว่า 50 ล้านบาท (ปี 2549) พื้นที่ในการสร้างวัดทั้งหมดร้อยกว่าไร่ ถ้าท่านทั้งหลายผ่านไปตามถนนอรุณประเสริฐ เส้นทางจากจังหวัดยโสธร-อำเภออำนาจเจริญ ตรงหลักกิโลเมตรที่ 17 อยู่ที่หน้าวัด มีโอกาสแวะเวียนวัดป่านิคมพัฒนารามหากท่านได้พบเห็นพระแก่ๆรูปหนึ่ง รูปร่างสูงใหญ่ ศีรษะขาวโพลน เข็นล้อเก็บขยะ ปัดกวาดลานวัด ทำโน่นทำนี่จิปาถะด้วยท่าทางกระฉับกระเฉง ท่านอย่าได้แปลกใจว่าเป็นใคร นั่นแหละหลวงตาพวง ทุกอย่างท่านจะลงมือกระทำด้วยตนเอง แม้กระทั่งการก่อสร้างถาวรวัตถุ ก็จะควบคุมก่อสร้างเอง ท่านมิใช่จะดำรงตนเยี่ยงหลวงตาแก่ ๆที่ไร้ค่า ท่านทำงานหนักมาก แต่ท่านก็ไม่ย่อท้อ ไม่เคยอ่อนล้าและอ่อนแรง ท่านจะยังคงมุ่งมั่นพัฒนาความเจริญควบคู่ไปกับการพัฒนาจิตใจเป็นแบบอย่างให้กับพระเณรและสานุศิษย์เป็นอย่างดียิ่ง ด้วยบารมีของท่านในแต่ละวันจะมีคนมาจากทั่วสารทิศเดินทางเข้า

กราบนมัสการเพื่อขอพร ขอความสุข ความร่มเย็นมาสู่ตนเองและครอบครัวมิได้ขาด หลวงตาท่านจะให้ความเมตตากับชนทุกชั้นเสมอเท่าเทียมกันท่านคือหลวงตาพวงแห่งเมืองบั้งไฟ สงฆ์อนุรักษ์ป่า พัฒนาจิตใจ สมญานามว่า "เทพเจ้าแห่งลุ่มน้ำชี"

วัดป่านิคมพัฒนาราม[83] เป็นวัดราษฎร์ สังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ตั้งอยู่เลขที่ 132 หมู่ที่ 2 ตำบลกระจาย อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร ตั้งวัด เมื่อ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2545 รับวิสุงคามสีมา เมื่อ 12 มกราคม พ.ศ. 2549 โดยมี พระครูโกมลธรรมคุณ (โกมล กลฺยาโณ) เป็นเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน

8) วัดภูถ้ำพระ

วัดภูถ้ำพระ[84] ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านกุดแห่ หรือกุดแห ตำบลกุดเชียงหมี ห่างจากอำเภอเลิงนกทา 12 กิโลเมตรตามทางหลวงหมายเลข 212 และห่างจากอำเภอเมือง 85 กิโลเมตร ที่เรียกว่า “ภูถ้ำพระ”เนื่องจากมีพระพุทธรูปอยู่ในถ้ำจำนวนมาก ล้วนแต่เป็นพระพุทธรูปโบราณอันศักดิ์สิทธิ์ทั้งนั้น บนเขาลูกนี้นอกจากจะมีบรรยากาศร่มรื่นไปด้วยป่าไม้หนาทึบแล้ว บริเวณโดยรอบยังมีถ้ำอื่นๆ อีก อาทิ ถ้ำเค็ง ถ้ำงูซวง ถ้ำเกลี้ยง และถ้ำพรหมบุตร ภูถ้ำพระ ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเลิงนกทา ห่างจากอำเภอเลิงนกทา เป็นถ้ำใหญ่กว้างประมาณ 3 วา ยาวประมาณ 8 วา ตั้งอยู่ชะง่อนภูด้านทิศใต้ มีทางเข้าไปตามซอกหิน ซึ่งตั้งสูงสุดตระหง่านอยู่รอบ ๆ เป็นอุโมงค์ จากปากถ้ำเลยไปทางทิศเหนือ สามารถเดินลอดไปได้อย่างสบาย ถ้ำพระนี้มีธรรมชาติ เป็น 2 ชั้น เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปซึ่งตั้งเรียงรายอยู่เป็นแถว ๆ และมี พระพุทธรูปปางไสยาสน์ พระกัจจายนะ 2 องค์ สร้างสมัยอาจารย์ดี ฉันโน อยู่ในถ้ำนี้อย่างงดงาม ภูถ้ำพระ เป็นพื้นที่ภูเขาขนาดเล็ก เนื้อที่ประมาณ 200 ไร่ มีป่าไม้เบญจพรรณขึ้นอยู่ทั่วไปค่อนข้างสมบูรณ์ ให้ความ ร่มรื่น อากาศเย็นสบาย เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของลำห้วยหลายแห่ง เสาหินลักษณะคล้ายแหล่งท่องเที่ยวภูผาเทิบ และมีจุดชมวิวเป็นแหล่งธรรมชาติที่สวยงาม

วัดภูถ้ำพระ เป็นวัดหนึ่งที่พระอาจารย์ดี ฉนฺโน ได้สร้างวัดขึ้นเป็นวัดฉลองกึ่งพุทธกาล พ.ศ. 2500 มีพระเณรมาอยู่จำพรรษาหลายรูป ปัจจุบัน วัดภูถ้ำพระอยู่ในเขตปกครองของคณะสงฆ์ตำบลกุดแห่ (ธรรมยุต) โดยมี พระครูชยสิทธิคุณ เจ้าคณะตำบลกุดแห่ (ธรรมยุต) เป็นเจ้าอาวาสวัดและท่านพร้อมกับชาวบ้านหลายๆ หมู่เหล่า ได้พัฒนาวัดเจริญขึ้นเป็นลำดับ จนถึงปัจจุบัน

ความเป็นมา

ภูถ้ำพระ ตั้งอยู่บ้านหินโห่น ตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร อยู่ในเขตป่าสงวนเสื่อมโทรม จะมีป่าไผ่ ป่าเพ็ก ขึ้นเป็นจำนวนมาก เป็นสถานที่มหัศจรรย์แปลกตาแปลกใจแก่ผู้พบเห็น ธรรมชาติปรุงแต่งเอง ในบริเวณสถานที่วัด มีถ้ำที่แปลกตาหลายถ้ำ เช่น ถ้ำพระ ถ้ำเกลี้ยง ถ้ำพรมบุตร ถ้ำเค็ง ถ้ำเกีย (ค้างคาว) ลานงูซวง หน้าผา อ่างเรือ เจดีย์พระอาจารย์ดี ฉนฺโน

---

[83] พระสังฆาธิการ, “วัดป่านิคมพัฒนาราม”, มกราคม 2561, <https://sangkhatikan.com/wat_view>ID=วัดป่านิคมพัฒนาราม> (22 March 2024).

[84] คนยโสธร, “ภูถ้ำพระ ยโสธร”, 5 มกราคม 2556, <https://www.facebook.com/yasothonpeople/photos/a.283445765097394/320953688013268/?typ e=3&locale=th_TH> (22 March 2024).

ที่ตั้ง

ภูถ้ำพระตั้งอยู่ระหว่างรอยต่อทิศตะวันออก จรดเขตอำเภอนิคมคำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร ทิศเหนือ จรดเขตอำเภอนิคมคำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร

รูปร่างและขนาด

ลักษณะของภูถ้ำพระ มีลักษณะเป็นภูเขาเตี้ยๆ ไม่สูงนัก ขนาดเนื้อที่ประมาณ 200 ไร่ ในบริเวณภูถ้ำพระยังมีถ้ำเล็กๆ น้อย อยู่มากมาย เช่น ถ้ำเกลี้ยง ถ้ำเค็ง เป็นต้น

อาณาเขต

ทิศตะวันออก จรดเขตตำบลนาอุดม อำเภอนิคมคำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร, ทิศเหนือ จรดเขตอำเภอนิคมคำสร้อย จังหวัดมุกดหาร, ทิศใต้ จรดทางสาธารณะ ทิศตะวันตก จรดทางสาธารณะ

ลักษณะภูมิอากาศ

อากาศบนภูถ้ำพระ จะมีอากาศที่เย็น ร่มรื่นสบายทุกฤดูกาล โดยเฉพาะในช่วงฤดูหนาว อากาศจะหนาว เย็นมาก และเวลามองทอดลงมาข้างล่างจะเห็นทิวทัศน์ที่สวยงามมาก ลักษณะเด่นของถ้ำต่างๆ

ถ้ำพระ

ถ้ำพระเมื่อก่อนผู้คนเดินทางไปกราบหรือว่าพักผ่อนภายในถ้ำ จะพูดจาจะระวังทุกๆ คำพูด พูดคำหยาบคาย พูดตลกคะนอง ด่าฉันเสียดสีเป็นไม่ได้มีอันเป็นไปชั่วกระพริบตา มีครั้งหนึ่งนายท่อนไปเลี้ยงวัวควายตามประสาคนชนบท ไปจับเอากบในถ้ำพระ เพื่อเป็นอาหารกลางวันพอกลับมาถึงบ้านได้ป่วยกะทันหันตายในที่สุด ของคืนวันนั้น ต่อมาก็มีอีกคนหนึ่งชื่อเจ๊กใหญ่ มาทำการค้าขายอยู่ที่บ้านกุดแห่ มีโอกาสได้ขึ้นไปบนภูถ้ำพระ แล้วหยิบเอาพระทองคำในถ้ำ 1 องค์ เพื่อจะไปบูชาเป็นการส่วนตัว พอกลับถึงบ้านแล้วนายส่อง ซึ่งเป็นลูกชายก็ล้มป่วยโดยกระทันหัน ตายในที่สุดของวันนั้น พ่อก็ได้ทำการฌาปนกิจศพตามประเพณี ผู้เป็นพ่อก็จึงนำพระพุทธรูปองค์นั้นไปส่งยังถ้ำเหมือนเดิม จากนั้นผู้คนต่างๆ ที่หยิบเอาพระพุทธรูปจากถ้ำพระก็มีความกลัวตาย จึงนำไปส่งทุกๆ คนสมัยนั้น ต่อมาอีกก็มีนายกว้าง บัวศรี ได้กระทำล้อเลียนเหมือนคนโฆษกขายยาเอาใบไม้มาทำเป็นไมค์ลำโพง แล้วก็พูดให้เพื่อนฟังว่าเราเป็นโฆษกขายยานะทุกๆ คน ให้มาซื้อที่เราได้ราคาเป็นกันเองนะ พอกลับถึงบ้านก่อนเข้านอน ปากรู้สึกคันๆ พอเอามือมาจับดูปากก็บิดทันทีไม่สมารถจะกลับคืนได้ พอวันรุ่งขึ้นพ่อแม่พี่น้องก็ได้นำนายกว้าง ไปขอขมาลาโทษที่ล่วงเกิน ปากที่บิดก็กลับคืนเหมือนเดิม ความอัศจรรย์ความศักดิ์สิทธิ์ของภูถ้ำพระสมัยก่อนเป็นความจริงทุกประการ เล่าต่อกันว่าพ่อผู้ใหญ่บ้านชัยเสน ได้พาพรานไปล่าสัตว์บนภูเพ็กแห่งนี้ มีพรานแก้วดวงดี พรานหอมสมบัติ พรานไชยราช และพรานพรมบุตร พร้อมกับพักพวกอีกจำนวนหนึ่งได้ไปล่าสัตว์บนภูแห่งนี้ และได้ไปพบเห็นพระพุทธรูป ในถ้ำจำนวนมากมาย อาทิเช่น พระแก้ว พระงา พระทองแดง พระทองคำ พระไม้จันทร์ พระไม้อื่นๆ รวมทั้งเหล็กไหล ซึ่งนายพรานทั้งหมดขึ้นไปล่าสัตว์จะบอกเล่าว่าในถ้ำพระ จะมีผีมเหศักดิ์ และงูเหลือมยักษ์ เป็นผู้รักษาถ้ำแห่งนี้ ถ้ามีคนขึ้นไปบริเวณถ้ำพระและทำมิดีมิร้ายจะเกิดอาการเจ็บป่วยหรือตายไปก็มี ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งนายพรานบอกเล่าว่าเป็นภูเขาที่มีอาถรรพ์และเป็นสิ่งที่ศักด์สิทธิ์มาก

ปัจจุบันนี้ป่าเพ็กยังพบเห็นอยู่แต่ไม่มากนัก ส่วนพระพุทธรูปจะมีพระพุทธรูปไม้ แต่ยังไม่ทราบว่าจะเป็นพระพุทธรูปสมัยไหน ส่วนเหล็กไหลตามคำบอกเล่าของพระอาจารย์สมหมายฯ เจ้า

อาวาสวัด ท่านบอกว่ายังมีอยู่ในบริเวณภูถ้ำพระแห่งนี้ ซึ่งพระอาจารย์บอกว่าได้สร้างพระนอนและพระสังกัจจาย ทับบริเวณนั้นไว้ ส่วนพระงานั้นชาวบ้านได้ถือครอบครอง ต่อมาพระอาจารย์สมหมาย ฯ ลูกศิษย์อาจารย์ดี ฉนฺโน ผู้ซึ่งได้มาปฏิบัติธรรมบริเวณภูถ้ำพระเป็นคนแรกได้พาญาติโยมมาตั้งวัดภูถ้ำพระขึ้นบริเวณทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงเรียกภูถ้ำพระ ซึ่งก่อนนั้นจะเรียกว่า “ ภูเพ็ก” โดยพระอาจารย์ดี ฉนฺโน พระลูกศิษย์อาจารย์ฝั่น ได้มาปฏิบัติธรรมและเดินธุดงค์บริเวณภูเพ็กแห่งนี้ จนกระทั่งพระอาจารย์ดี ฉนฺโน ได้มรณะภาพ เมื่อปี พ . ศ. 2502 พระอาจารย์สมหมาย จิตฺตโนปาโล และหลวงปู่สิงห์ทอง ปภากโร ได้สร้างเจดีย์พระอาจารย์ดี ฉนฺโน ขึ้นในปี พ . ศ. 2527 เพื่อเป็นที่สักการะ แต่เมื่อปี พ. ศ. 2540 ได้เกิดฟ้าผ่าเจดีย์พระอาจารย์ดี ฉนฺโน ซึ่งปัจจุบันนี้ยังไม่ได้บูรณะเจดีย์ เนื่องจากอาจารย์หงษ์ทอง ธนะกัญญา ผู้ที่จะบูรณะเจดีย์พระอาจารย์ดี ฉนฺโน เกิดล้มป่วย อย่างหนัก จนทุกวันนี้ไม่กล้าที่จะขึ้นไปบูรณะเจดีย์ บนภูแห่งนี้ เมื่อได้มีการค้นพบเป็นแหล่งท่องเที่ยว ภูถ้ำพระแห่งนี้มีจุดประทับใจและเป็นสิ่งที่มหัศจรรย์และสำคัญมากมายในบริเวณภูเขาแห่งนี้

ถ้ำเกลี้ยง

ถ้ำเกลี้ยงเป็นถ้ำที่มีลักษณะที่คล้ายกับมีคนเอาอะไรไปขัดสีทุกๆ วันทำนองนั้น สีสันเป็นแวววาหาดูได้ยาก จากตำนานบอกเล่าของนายพรานที่ไปล่าสัตว์ว่า “ มีพระแก้วลงมายอกล้อเล่นกันบริเวณถ้ำนี้ทุกวันพระในเวลากลางคืนจะมีรูปร่างเท่าส้มโอจะมาเล่นกันในบริเวณนี้คืนละประมาณ 2 - 3 ลูก บุคคลที่เห็นพระแก้วเป็นหมอธรรมในหมู่บ้าและเป็นผู้มีที่นาติดกับภูถ้ำพระแห่งนี้ คือ นายบุญยู้ สารสุข ถ้ำนี้จะมีลักษณะเป็นสีเขียวเหมือนปีกแมลงภู่ทั้งข้างบนและข้างล่าง และมีลักษณะแปลกมากคือหินจะทับกันเป็นชั้นๆ ชั้นบนสุดจะเป็นช่องกระจกตรงกลาง คนสามารถผ่านไปมาได้ จึงมีตำนานเล่าว่าพระแก้วมาประทับเล่นในบริเวณชั้นบนสุดของหิน จับบริเวณตรงช่องกระจกและบริเวณถ้ำจะเรียบเนียนเป็นสิ่งมหัศจรรย์ถ้าได้ไปสัมผัสบนถ้ำเกลี้ยงแห่งนี้

ถ้ำพรมบุตร

จะอยู่ทางทิศตะวันตกของภูถ้ำพระ เมื่อปีพุทธศักราช 2465 มีนายพรานพรมบุตรไปล่าสัตว์คนเดียวและยิงเก้งได้ตัวหนึ่ง และนำเนื้อเก้งไปย่างในบริเวณถ้ำลักษณะของถ้ำจะเป็นเพิงหินสามารถหลบฝนได้ เมื่อย่างเก้งเสร็จแล้วลงจากถ้ำและได้พบพรานไชยราช จารย์นาค (ชัยเสน) จารย์บุญ วรโยธา พรานพรมบุตรได้แบ่งเนื้อเก้งให้ ในวันต่อมานายพรานพรมบุตร ได้ขึ้นไปบนถ้ำแห่งนี้อีกครั้งไปล่าสัตว์เกิดป่วยอย่างหนักบริเวณถ้ำและเสียชีวิตในเวลาต่อมา ในแต่ละครั้งนายพรานพรมบุตรขึ้นมาบนภูแห่งนี้จะมาพักที่ถ้ำแห่งนี้ตลอดเวลาชาวบ้านจึงเรียกถ้ำนี้ว่า “ ถ้ำพรมบุตร” ตามชื่อพรานล่าสัตว์จนกระทั้งปัจจุบัน

ถ้ำเค็ง(ถ้ำจันทร์)

จะอยู่ทางตะวันออกของหน้าผาลักษณะถ้ำเป็นเพิงหิน พื้นเรียบกว้าง 4 เมตร ยาว 30 เมตร แต่โบราณเล่าว่ามีรอยพระฤาษีหรือพระกรรมฐานธุดงค์มาอาศัยปฏิบัติธรรม เพราะมีร่องรอยการต้มน้ำร้อนเพื่อฉันท์ บริเวณถ้ำสามารถ จุคนได้ 200 คน โดยไม่เปียกฝน เมื่อ 50 ปีก่อนยังค้นพบกระดูกเต็มไปหมดในถ้ำนี้ เหตุที่เรียกถ้ำนี้ว่า “ ถ้ำเค็ง” เพราะ เนื่องจากมีต้นเค็งใหญ่อยู่ด้านข้างของถ้ำ

ถ้ำเกีย (ถ้ำค้างคาว)

ถ้ำนี้จะมีค้างคาวอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ถ้ำเกีย มีลักษณะเป็นภูหินโดยจะติดกันถึง 3 ลูก ซึ่งกว้าง 3 เมตร ยาวประมาณ 8 เมตร ความลึกประมาณการไม่ได้ เวลามองลงไปด้านล่าง (ก้นถ้ำ) ยิ่งลึกยิ่งแคบลงมาก นายพรานเล่าว่า ครั้งหนึ่งเคยเอาแห มาดักค้างคาวบริเวณปากถ้ำ และจะไล่ค้างคาวออกจากถ้ำเพื่อให้มาติดร่างแห แต่ละคืนจะได้ค้างคาวคืนละ 100-200 ตัว เวลากลางคืนจะได้ยินเสียงค้างคาวร้องเหมือนเสียงไก่ นายพรานว่าเป็นเสียงผีค้างคาว ที่หวงลูกไก่ (ลูกค้างคาว) มันไม่ต้องการให้ใครเข้าไปขโมยลูกมันออกมา ถ้าไปดักอีกมันจะฆ่าให้ตาย คนจึงกลัวและไม่กล้าที่จะขึ้นไปดักค้างคาวบนถ้ำอีก ปัจจุบันนี้ นอกพรรษา ค้างคาวนับหมื่นตัวจะมาอยู่ที่สวนตาลเดี่ยว ของมหาเมฆ มุกธวัตร, หลวงปู่สิงห์ทอง ปภากโร ก็ขอแผ่ไม่ให้คนจับ พอช่วงเข้าพรรษา ค้างคาวเหล่านี้ ก็จะกลับคืนถ้ำเดิม

ถ้ำรอด

ถ้ำรอดจะมีลักษณะเป็นถ้ำหินใหญ่, สูง ที่แยกออกจากกันเป็น 2 ลูก มีทางเดินอยู่ระหว่างก้อนหินทั้ง 2 ลูก ทำให้เดินไปมาสะดวก จึงเรียกถ้ำนี้ว่า “ ถ้ำรอด”

ลานงูชวง

มีความยาวประมาณ 50 วา ขนาดเท่าโคนขา รูปร่างเป็นไปตามธรรมชาติของงู แต่ปัจจุบันจะมีขนาดเท่าหัวแม่มือ ซึ่งจะสึกกร่อนตามกาลเวลา โดยหางงูจะตวัดไปทางถ้ำเกลี้ยง ส่วนหัวงูจะชูขึ้นไปทางถ้ำเค็ง จากคำบอกเล่าของอาจารย์หงษ์ วรโยธา อดีตอาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านกุดแห่ บอกว่ามหาเมฆ มุกธวัตร ผู้พบเห็นเหตุการณ์เล่าให้ฟังว่า นายไหวได้ใช้ไม้เคาะบริเวณหัวงู ในเวลาต่อมานายไหว จะปวดตาอย่างมาก โดยกล่าวว่าอาจเป็นอาถรรพ์ของถ้ำแห่งนี้ และเป็นสิ่งมหัศจรรย์ อย่างยิ่ง

เจดีย์พระอรหันต์

ลักษณะเจดีย์จะเป็นหินวางซ้อนกัน เป็นชั้นๆ จากคำบอกเล่า เดิมทีมีพระอรหันต์มาปฏิบัติธรรมบนเจดีย์ และเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงเรียกเจดีย์นี้ว่า “ เจดีย์พระอรหันต์”

อ่างเรือ

อ่างเรือ จะอยู่ทิศเหนือของถ้ำเกลี้ยง และจะติดกับถนนลูกรัง บริเวณที่จะขึ้นบนภูถ้ำพระเป็นอ่างหิน อ่างเรือเกิดขึ้นตามธรรมชาติของหิน เป็นหินรูปร่างคล้ายเรือแจว จึงให้ชื่อว่า “อ่างเรือ” นับตั้งแต่นั้นมา

บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ (สระน้ำ)

บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ จะอยู่ตรงกลางของภูถ้ำพระมีความลึกประมาณ 3 เมตร เกิดขึ้นเองตามธรรม ชาติ ลักษณะพิเศษของบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์นี้ คือ น้ำจะมีตลอดทั้งปี ใสสะอาดอย่างมาก

รอยพระบาทจำลอง

จากการบอกเล่าว่า กล่าวว่า พระอาจารย์ดี ฉนฺโน ได้นิมิตเห็น (เกิดจากการนั่งสมาธิ) ว่าบริเวณตรงนี้เป็นรอยพระบาทของพระพุทธเจ้า พระอาจารย์ดี ฉนฺโน จึงได้สร้างรอยพระบาทจำลองขึ้น ขึ้นทางด้านล่างของบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเป็นที่สักการะของปวงชนที่ขึ้นมาบริเวณภูถ้ำพระจนถึงปัจจุบันนี้ โดยการนำของพระมหาสีทันดร

พระธาตุอาจารย์ดี

เมื่อครั้งที่พระอาจารย์ดี ฉนฺโน ได้มรณะภาพลง หลวงปู่สิงห์ทอง ปภากโร พร้อมด้วยพระอาจารย์สมหมาย เจ้าอาวาสวัดภูถ้ำพระ ก็ได้สร้างพระธาตุเจดีย์ หลวงพ่อหงส์ทอง สหะธรรมโม หลานอาจารย์ดีฯ ได้นำอัฐิของอาจารย์ดีฯ มาไว้ในธาตุเจดีย์และเป็นผู้สละทรัพย์ สร้างจนเสร็จสิ้น เพื่อเป็นที่สักการะของชาวบ้านที่ขึ้นไปบนภูถ้ำพระ โดยพระธาตุฯ จะอยู่เหนือบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ทางด้านซ้ายมือของภูถ้ำพระ พระธาตุนี้จะศักดิ์สิทธิ์มาก เนื่องจากผู้ที่ต้องการจะบูรณะใหม่ จะทำการบูรณะ ปรากฏว่ามีเหตุการฟ้าผ่าลงมายังพระธาตุ นั้น จึงเป็นเหตุไม่สามารถที่จะบูรณะพระธาตุนั้นได้จนถึงปัจจุบัน[85]

3.4 สรุป

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร ผู้วิจัยมีความเห็นว่า จากการนำหลักสัปปายะ ปาปณิกธรรม และสาราณียธรรม มาปรับใช้ในการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธรนั้น จะส่งผลดีในหลายมิติ ทั้งต่อวัด ชุมชน และสังคมโดยรวม ด้วยการสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสงบสุข และความเจริญรุ่งเรืองให้กับพื้นที่นั้น ๆ การวิเคราะห์ผลกระทบจากการนำหลักเหล่านี้มาใช้สามารถแบ่งออกเป็นดังนี้

1. หลักสัปปายะ (สิ่งแวดล้อมที่เกื้อหนุนต่อการปฏิบัติธรรม)

สัปปายะเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมในการเจริญภาวนา เช่น ที่อยู่อาศัย การพูดคุย อาหาร บุคคล การเดินทาง การจัดการฤดู เป็นต้น การนำหลักนี้มาใช้ในการบริหารจัดการวัดจะมีผลดังนี้คือ เป็นสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับการปฏิบัติธรรม โดยมีการจัดสิ่งแวดล้อมในวัดให้อยู่ในสภาพที่สะอาด สงบเงียบ เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม จะทำให้วัดในจังหวัดยโสธรเป็นสถานที่ที่ชาวพุทธสามารถมาปฏิบัติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งเป็นการเพิ่มศักยภาพในการเป็นสถานที่เจริญสมาธิและการบำเพ็ญบุญอีกด้วย เพราะเมื่อวัดมีบรรยากาศที่ดีและเหมาะสมในการปฏิบัติธรรม ชาวบ้านและผู้มาปฏิบัติธรรมจะรู้สึกพึงพอใจ ส่งผลให้มีคนเข้ามาร่วมกิจกรรมทางศาสนามากขึ้น ซึ่งจะเสริมสร้างชื่อเสียงและความศรัทธาในวัด และยังเป็นเสริมสร้างสุขภาพกายและใจให้กับผู้เข้ามาประพฤติปฏิบัติธรรม จากการจัดเตรียมสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อสุขภาพ ทั้งในแง่ของอากาศ อาหาร และสถานที่พักอาศัย จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติธรรมมีสมาธิและจิตใจที่สงบได้มากขึ้น

2. หลักปาปณิกธรรม (ธรรมของพ่อค้า)

หลักปาปณิกธรรม คือ หลักธรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมในการประกอบอาชีพ เช่น ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และการไม่เอาเปรียบผู้อื่น การนำหลักนี้มาปรับใช้ในการบริหารจัดการวัดจะมีผลคือ มีการบริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการจัดการทรัพย์สินและทรัพยากรของวัด เช่น การรับบริจาค การใช้จ่ายเงินเพื่อกิจกรรมต่าง ๆ จะโปร่งใสและยุติธรรมมากขึ้น หากใช้หลักปาปณิกธรรมในการบริหาร การควบคุมการใช้ทรัพยากรที่ดีจะช่วยลดปัญหาการทุจริตหรือการใช้จ่ายเงินอย่างไม่เหมาะสม อีกทั้งยังเป็นเสริมสร้างความเชื่อมั่นในชุมชนอีกด้วย เพราะการบริหารนั้นต้องมี

---

[85] เทศบาลตำบลกุดแห่, พฤษภาคม 2561, <http://kudhaecity.freevar.com/tourism%20location. html> (22 March 2024).

ความซื่อสัตย์และความโปร่งใสในการบริหารวัด อันจะช่วยสร้างความไว้วางใจจากประชาชนในท้องถิ่น ส่งผลให้การทำบุญและการสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดได้รับความร่วมมือมากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งนี้ยังเป็นการจัดการงานภายในวัดและการบริการที่มีคุณธรรม ซึ่งการให้บริการด้านต่าง ๆ ของวัด เช่น การจัดการงานบุญ การประกอบพิธีทางศาสนา จะมีความเป็นธรรมและใส่ใจในความเป็นธรรมต่อผู้ที่มาประพฤติปฏิบัติธรรมหรือเข้ามาทำบุญภายในวัด

3. หลักสาราณียธรรม (ธรรมที่นำไปสู่ความระลึกถึงกันและความสามัคคี)

สาราณียธรรมมี 6 ข้อ เช่น เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตามโนกรรม การแบ่งปันทรัพย์สินร่วมกัน เป็นต้น หลักนี้ช่วยสร้างความรักใคร่และสามัคคีในหมู่คณะ การนำมาใช้จะมีผล คือ เป็นการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในหมู่คณะสงฆ์ เพราะการนำหลักสาราณียธรรมมาใช้ในการบริหารวัดนั้น จะช่วยให้พระสงฆ์ ทายก ทายิกาและคณะกรรมการวัด มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ส่งเสริมการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและไม่มีความขัดแย้ง เป็นการสร้างสังคมวัดที่สงบสุขและเอื้ออาทร เพราะเมื่อทุกคนในวัด ทั้งพระสงฆ์และชาวบ้านผู้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมวัดปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรมแล้ว จะส่งเสริมให้วัดเป็นสถานที่แห่งความสงบสุข ปราศจากความขัดแย้งและมีความเอื้อเฟื้อต่อกัน อันเป็นการสร้างสัมพันธ์ที่ดีระหว่างวัดและชุมชน เพราะเมื่อวัดเป็นตัวอย่างในการใช้หลักสาราณียธรรม ชุมชนโดยรอบก็จะมีความเคารพและเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมวัดมากขึ้น ซึ่งจะส่งเสริมความสามัคคีในระดับชุมชนอย่างยั่งยืน

สรุปผลที่ได้จากการนำหลักทั้งสามมาใช้ในการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธรนั้นจะทำให้เกิดความโปร่งใสและความไว้วางใจในการบริหารงาน จากการใช้หลักปาปณิกธรรมจะส่งเสริมความโปร่งใสในการบริหารจัดการทรัพยากรของวัด ทำให้วัดเป็นที่ไว้วางใจของประชาชน มีความสามัคคีและความสงบสุข เพราะหลักสาราณียธรรมนั้นจะสร้างความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์และชุมชนรอบวัด ช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่มีความร่วมมือและปราศจากความขัดแย้ง อีกทั้งมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการปฏิบัติธรรม จากหลักสัปปายะจะส่งเสริมให้วัดเป็นสถานที่ที่เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม สร้างความสงบและเอื้ออำนวยต่อการเจริญสติและสมาธิ ซึ่งการประยุกต์ใช้ทั้งสามหลักนี้ร่วมกันจะทำให้วัดในจังหวัดยโสธรเป็นสถานที่ที่ไม่เพียงแต่เป็นศูนย์รวมของกิจกรรมทางศาสนา แต่ยังเป็นที่พักพิงทางใจสำหรับชุมชน สร้างความศรัทธาและความเคารพต่อศาสนาและสถาบันวัดได้อย่างยั่งยืน

มหามกุฏราชวิทยาลัย

บทที่ 4
บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร

ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร ทำให้ได้ประเด็นที่จะสามารถนำหลักการบริหารจัดการ 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการวางแผน 2) ด้านการจัดการองค์กร 3) ด้านการบริหารงานบุคคล 4) ด้านการอำนวยการ 5) ด้านการกำกับดูแล มาบูรณาการจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท 3 หลัก ได้แก่ 1) หลักสัปปายะ 2) หลักปาปณิกธรรม 3) หลัก สาราณียธรรม และ โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

4.1 บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักสัปปายะ

4.2 บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักปาปณิกธรรม

4.3 บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม

4.4 สรุปบูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร

4.1 บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักสัปปายะ

การบริหารจัดการวัดตามหลักสัปปายะ ผู้วิจัยมองว่าเป็นการบริหารจัดการบริบททุกอย่างที่อยู่ภายในวัดนั้น ให้มีความเป็นสัปปายะ ให้เป็นผู้ที่รักษาศีลธรรมปฏิบัติธรรม เป็นแบบอย่างที่ดี และควรปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนเองอย่างเหมาะสม ซึ่งจะทำให้อุบาสกประชาชนและผู้ที่พบเห็นเกิดความศรัทธา ส่งผลให้มีจิตที่ตั้งมั่นต่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม และมีความรู้ความเข้าใจที่สามารถจะนำหลักธรรมไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

4.1.1 บูรณาการการบริหารจัดการวัดด้านการวางแผนตามหลักสัปปายะ โดยมีผู้เชี่ยวชาญที่ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 1 ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดนั้นเป็นศาสตร์และศิลป์อย่างหนึ่งที่ต้องอาศัยความเข้าใจ มีวิสัยทัศน์ มองเห็นภาพรวมที่เป็นระบบและต้องมีเป้าหมายที่แน่นอน เพื่อที่จะทำให้งานนั้นบรรลุผล อาทิเช่น ทางวัดจะจัดสร้างอาคารปฏิบัติธรรม เราก็ต้องมีการกำหนดโครงการอย่าง กว้าง ๆ ว่ามีอะไรบ้างที่จะต้องลงมือปฏิบัติตามลำดับ วางแนววิธีปฏิบัติพร้อมด้วยวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้น ก่อนลงมือปฏิบัติการก่อสร้าง อีกทั้งยังต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมภายในวัดนั้นด้วย เพราะสภาพอากาศก็สำคัญ คือ ต้องมีอากาศที่เหมาะสมแก่การประพฤติปฏิบัติธรรม เพราะสภาพอากาศของแต่ล่ะฤดูกาลนั้นย่อมแตกต่างกัน ซึ่งบางสถานที่บางฤดูอาจจะร้อนจัดเกินไป บางฤดูก็หนาวจัดเกินไป หรือกลางวันร้อนจัดกลางคืนหนาวจัด ซึ่งสภาพอากาศเช่นนี้จะทำให้เกิดความเจ็บไข้ได้ป่วยแก่ร่างกายได้ง่าย อันเป็นผลเสียต่อการปฏิบัติธรรมหรือทำให้การเจริญภาวนานั้นไม่ก้าวหน้า จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเลือกสภาพอากาศให้ถูกจริตและเหมาะสมแก่สภาพร่างกายของผู้ปฏิบัติ อัน

จะทำให้การประพฤติปฏิบัติธรรมและการเจริญภาวนานั้นก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป[1] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 8** ได้กล่าวว่า การวางแผนการบริหารจัดการวัดนั้นต้องอาศัยหลักสัปปายะเป็นสำคัญ เพราะพระภิกษุที่พำนักอาศัยภายในวัดนั้น จะได้อาศัยเสนาสนะที่สงัดมีเสียงอึกทึกน้อย ไม่มีคนสัญจรไปมา ไม่มีคนพลุกพล่าน มีสภาวะดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป อันเป็นที่สมควรในการประพฤติปฏิบัติธรรมเพราะช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมสำเร็จผลได้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป สอดคล้องกับ[2] **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 5** ได้กล่าวว่า การคัดเลือกทำเลสำหรับการสร้างวัด ควรพิจารณาถึงความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์เป็นสำคัญ โดยบรรยากาศภายในวัดควรมีอุณหภูมิที่พอเหมาะกับฤดูกาล ไม่ร้อนหรือหนาวจนเกินไป นอกจากนี้ ควรมีการปลูกต้นไม้และดูแลรักษาอย่างต่อเนื่อง เพราะต้นไม้มีบทบาทสำคัญในการช่วยฟอกอากาศ ทำให้บรรยากาศภายในวัดร่มรื่น เย็นสบาย และเต็มไปด้วยอากาศบริสุทธิ์ ซึ่งเอื้อต่อการทำบุญและการปฏิบัติธรรมของผู้ที่เข้ามาในวัด[3] **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 13** ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดด้านการวางแผนตามหลักสัปปายะนั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมด้านภูมิอากาศเป็นสำคัญด้วย เพราะสภาวะอากาศนั้นก็มีความสำคัญต่อการปฏิบัติธรรมด้วย ดั้งนั้นเราจึงต้องมีการวางแผนปรับตัวให้เข้ากับสภาพภูมิอากาศภายนอกให้ได้ด้วย เช่น ปรับ อุณหภูมิเครื่องปรับอากาศ สวมเสื้อหนาว พันผ้าพันคอ ห่มผ้า หรือดื่มเครื่องดื่มร้อน ๆ ในที่ ๆ มีอากาศหนาว สภาพภูมิอากาศที่อากาศถ่ายเทได้สะดวก ไม่อับทึบ โปร่งโล่ง เช่น ปลูกต้นไม้บริเวณที่อยู่อาศัย[4]

4.1.2 บูรณาการการบริหารจัดการวัดด้านการจัดการองค์กรตามหลักสัปปายะ

การบริหารจัดการวัดตามหลักสัปปายะโดยบูรณาการด้านการจัดการองค์กร เพื่อเป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจภายในองค์กร เพื่อดูแลรักษาเสนาสนะภายในวัดให้เหมาะแก่การประพฤติปฏิบัติธรรม ความมเหมาะสมด้านที่อยู่อาศัย (อาวาสสัปปายะ) ที่อยู่อาศัยเป็นหนึ่งในปัจจัย 4 จัดเป็นปัจจัยหนึ่งที่ขาดไม่ได้สำหรับการดำรงชีวิตที่พระพุทธศาสนาเน้นย้ำให้ความสำคัญ ที่อยู่อาศัยที่ดีย่อมส่งเสริมเกื้อกูลให้เกิดพัฒนาการทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ดังที่พระพุทธโฆสาจารย์กล่าวไว้ว่า “เมื่อโยคีบุคคลอยู่ ณ ที่ใด นิมิตย่อมเกิดขึ้นด้วย ย่อมถาวรมั่นคงอยู่ด้วยสติ ย่อมตั้งมั่นในนิมิตนั้น จิตก็เป็นสมาธิ เหมือนพระปธานิยติสสเถระผู้อยู่ ณ วัดนาคบรรพตเป็นตัวอย่าง ที่อยู่เช่นนี้ ชื่อว่า ที่อยู่เป็นที่สบาย เพราะฉะนั้น ในวัดใดมีที่อยู่หลายแห่งด้วยกัน ในวัดเช่นนั้น โยคีบุคคลพึงอยู่ทดลองดูแห่งละ 3 วัน ๆ ณ แห่งใดทำให้จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งได้ ก็พึงอยู่ ณ ที่แห่งนั้นเถิด”[5] ดังนั้น สถานที่อยู่อัน

---

[1] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2567

[2] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2567

[3] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2567

[4] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2567

[5] วิสุทฺธิ. (ไทย) 59/220.

เหมาะสมจึงเกื้อหนุนให้เกิดทั้งสติและสมาธิ ซึ่งเป็นสภาพจิตที่เป็นกุศลธรรมด้านบวก โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 4 ได้กล่าวว่า หลักอาวาสสัปปายะ เป็นหลักสำคัญยิ่งในการที่ทำให้เสนาสนะหรือวัดนั้นเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย ปลอดภัย ไม่พลุกพล่านจอแจ เสนาสะที่ประกอบด้วยองค์ 5 ประกอบด้วย 1. ไม่ไกลนัก ไม่ใกล้นัก ไปมาสะดวก 2. กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนไม่อึกทึก 3. ปราศจากการรบกวนของเหลือบยุง ลมแดด สัตว์เลื้อยคลาน 4. เมื่อพักอยู่ที่นั้น ไม่ขัดสนปัจจัยส 5. มีพระเถระพหูสูต ซึ่งจะสามารถเข้าไปสอบถามอรรถธรรมให้ท่านช่วยอธิบายแก้ความสงสัยได้[6] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 7** ได้กล่าวว่า ความเหมาะสมด้านที่อยู่อาศัยที่สงบ มีความเป็นส่วนตัว ไม่พลุกพล่าน เกื้อหนุนต่อการดำรงชีวิต และการพัฒนาจิตใจและปัญญาเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี เป็นสถานที่ปลอดภัย มีสาธารณูปโภค เครื่องอุปโภคบริโภค และปัจจัย 4 ครบ การทำวัดให้เป็นอาราม เป็นรมณียสถาน กล่าวคือในเบื้องต้นเมื่อผู้คนเข้ามาที่วัดแล้วจะต้องเกิดความรู้สึกยินดี รื่นรมย์ เจริญตาเจริญใจต่อสิ่งที่ได้เห็นในเชิงกายภาพของวัด เช่น วัดควรมีการแบ่งเขตพื้นที่การใช้งานทางศาสนาอย่างเหมาะสม ชัดเจน และเป็นสัดส่วน[7] มีความสอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 10** ได้กล่าวว่า ศาสนสถานหรือวัดที่เหมาะสมต่อการศึกษาและปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และประชาชน รวมถึงการเป็นศูนย์กลางในการเสริมสร้างสุขภาวะที่ดี ควรได้รับการบริหารจัดการตามหลักสัปปายะอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อเอื้ออำนวยให้พระสงฆ์และประชาชนสามารถปฏิบัติหน้าที่และกิจกรรมทางศาสนาได้อย่างสมบูรณ์ วัดควรมีความสะอาด ปราศจากสิ่งรกรุงรังหรือสิ่งที่ทำให้รู้สึกไม่สบายใจ นอกจากนี้ควรควบคุมกลิ่นภายในวัดให้เหมาะสม ไม่มีกลิ่นเหม็นหรือกลิ่นฉุนแรงที่อาจรบกวนสมาธิของผู้ปฏิบัติธรรม เช่น กลิ่นขยะ น้ำเน่าเสีย หรือกลิ่นอาหารจากโรงครัว เป็นต้น[8] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 8** ได้กล่าวว่า การบริหารงานจัดการองค์กรภายในวัดนั้นต้องยึดหลักความเสมอภาคเท่าเทียมกัน มีความเป็นธรรม และให้ความเคารพอาวุโสภันเต หรือพรรษาการ ดังนั้น ในบริบทที่กำลังศึกษาอยู่คือที่อยู่อาศัยในยุคปัจจุบันที่รวมเอาวัดและที่อยู่อาศัยไว้ด้วยกัน เป็นได้ทั้งที่ทำงาน หรือบ้าน ดังนั้น ความเหมาะสมด้านที่อยู่อาศัยตามหลักสัปปายะจึงมีสาระสำคัญอยู่ที่ความสงบสุข ความเป็นส่วนตัว ไม่พลุกพล่าน เกื้อหนุนต่อการดำรงชีวิต และการพัฒนาจิตใจและปัญญา นอกจากนั้นยังต้องมีความปลอดภัย มีสาธารณูปโภค เครื่องอุปโภคบริโภค และปัจจัย 4 ครบ อีกด้วย[9] มีความสอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 5** ได้กล่าวว่า ในอาวาสหรือวัดนี้ได้แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบและมอบหมายงานตามความสามารถหรือความถนัดของแต่ล่ะรูปหรือคนเป็นสำคัญ เพราะจะทำให้งานที่ได้มอบหมายไปนั้นเกิดผลสำเร็จหรือมี

---

[6] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2567

[7] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2567

[8] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2567

[9] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2567

ประสิทธิภาพมากที่สุด ซึ่งทางวัดพระพุทธบาทนั้นได้ร่วมโครงการ วัด ประชา รัฐ สร้างสุข โดยการปรับประยุกต์ใช้หลักสัปปายะเพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างมีความสุขตามแนวชีววิถีใหม่ ดังนี้ คือ ใช้อาวาสสัปปายะ คือ การจัดระเบียบที่พักอาศัยให้เรียบง่ายจากสภาพการดำเนินชีวิตที่ต้องทำกิจกรรมต่าง ๆ อยู่ในวัดมากขึ้น จึงจำเป็นต้องจัดการวัดให้มีความเหมาะต่อการอยู่อาศัย มีความสะดวกสบายและถูกสุขลักษณะโดยใช้หลัก 5 ส. ได้แก่ ส.1 สะสาง คือ การจัดการวัดให้สะอาด โล่ง โปร่ง เป็นระเบียบ คัดแยกสิ่งของเครื่องใช้ที่ให้เป็นสัดส่วน ไม่ต้องเสียเวลารื้อค้นเมื่อจำเป็นต้องใช้ ไม่สะสมสิ่งของต่าง ๆ เกินความจำเป็น จัดวัดให้มีพื้นที่ว่างมากขึ้น แยกห้องทำงาน ห้องพักผ่อน ห้องนอนอย่างเป็นสัดส่วน ส.2 สะดวก คือ จัดมุมภายในวัดให้เอื้อต่อการอยู่อาศัยของพระภิกษุ หรือญาติโยมที่มาปฏิบัติธรรมภายในวัด เน้นความสะดวกในการใช้สอยพื้นที่ การสะสางของใช้ไม่จำเป็นทิ้งไป จัดการความเป็นระเบียบในวัดให้เกิดความสะดวกในการอยู่อาศัย สวยงามและมีความปลอดภัย ส.3 สะอาด คือ การจัดการที่พักอาศัย ทั้งภายในและบริเวณรอบ ๆ วัดให้สะอาดอยู่เสมอ ไม่ปล่อยทิ้งให้เป็นแหล่งเพาะเชื้อโรค และเป็นแหล่งเพาะพันธ์สัตว์หรือแมลงอันเป็นพาหะนำโรค ทำความสะอาดเครื่องใช้ต่าง ๆ ภายในวัดเป็นประจำ ซึ่งจะมีผลต่อสุขภาพภายและจิตของผู้อยู่อาศัยให้แข็งแรงปราศจากโรคและมีความสุข ส.4 สุขลักษณะ คือ การสร้างสุขลักษณะที่ดีตามมาตรการการดูแลสุขภาพกายและใจในกิจวัตรประจำวัน ทั้งการทำความสะอาดร่างกาย จีวร เครื่องนุ่งห่ม ข้าวของเครื่องใช้ สภาพแวดล้อมภายในและนอกวัด อาหารที่สุก สดใหม่ ถูกสุขลักษณะและการสร้างบรรยากาศแห่งความสุข ไม่ให้เกิดความเครียด ส.5 สร้างนิสัย คือ การสร้างนิสัยทั้ง 4 ส.ที่กล่าวมาให้เป็นสิ่งคุ้นชินจนปฏิบัติได้อย่างสม่ำเสมอและติดตัวไปตลอด ทั้งภายในวัด กุฏิ ที่พักอาศัย และในเสนาสนะต่าง ๆ เพื่อสุขภาพกายและจิตที่ผ่องใส อันเป็นการเอื้อในการประพฤติปฏิบัติธรรมให้เจริญ ๆ ยิ่ง ๆ ขึ้นไป[10]

4.1.3 บูรณาการการบริหารจัดการวัดด้านบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปายะ โดยมีผู้เชี่ยวชาญที่ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 15 ได้กล่าวว่า **การบริหารทรัพยากรบุคคล** หมายถึง ศิลปะในการจัดการเกี่ยวกับบุคลากรในองค์กรอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรมนุษย์อย่างมีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการบรรลุเป้าหมายขององค์กร โดยเป็นกระบวนการที่ผู้บริหารหรือผู้รับผิดชอบงานด้านบุคคล ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานบุคลากรในองค์กร จะต้องนำความรู้ ทักษะ และประสบการณ์มาใช้ในการสรรหา คัดเลือก และบรรจุบุคลากรที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้าทำงานในองค์กร นอกจากนี้ ยังต้องดำเนินการดูแลรักษาและพัฒนาศักยภาพของบุคลากรให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่ไปกับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตในการทำงาน รวมถึงการจัดเตรียมหลักประกันให้แก่บุคลากรที่พ้นจากการทำงาน เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขในอนาคต[11] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 10** ได้กล่าวว่า การ

[10] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2567

[11] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2567

บริหารจัดการวัดด้านบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปายะ เน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับบุคลากรในวัดและผู้เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อให้การดำเนินงานของวัดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสร้างสรรค์ ดังนี้ 1) มีการสรรหาบุคลากรที่เหมาะสม 1. ควรกำหนดคุณสมบัติและความสามารถที่เหมาะสมสำหรับตำแหน่งงานต่าง ๆ ในวัด โดยเฉพาะความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมและการปฏิบัติที่สอดคล้องกับการดำเนินงานของวัด 2. ใช้กระบวนการสรรหาที่โปร่งใสและเป็นธรรม เพื่อให้บุคลากรที่เข้ามาทำงานมีความมุ่งมั่นในการทำงานเพื่อประโยชน์ของชุมชน 2) มีการฝึกอบรมและพัฒนาศักยภาพ 1. โดยจัดให้มีการอบรมเพื่อพัฒนาความรู้และทักษะของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง เช่น การฝึกอบรมเกี่ยวกับหลักธรรม การบริการชุมชน และการจัดการกิจกรรมต่าง ๆ 2. สนับสนุนให้บุคลากรมีโอกาสเข้าร่วมการอบรมหรือสัมมนาที่เกี่ยวข้อง เพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ 3) มีการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการทำงาน 1. โดยจัดให้มีสภาพแวดล้อมการทำงานที่สะดวกสบายและเหมาะสม เช่น สถานที่ทำงานที่สะอาด มีพื้นที่พักผ่อน และมีอุปกรณ์ที่จำเป็น 2. สนับสนุนให้บุคลากรมีการทำงานร่วมกันอย่างมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะแก่ผู้บริหาร 4) การสื่อสารและการประสานงาน 1. มีการสร้างช่องทางการสื่อสารที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพระหว่างผู้บริหารและบุคลากร เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเป้าหมายและกิจกรรมของวัด 2. จัดให้มีการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และติดตามผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ 5) มีการส่งเสริมความผูกพันและความรักในองค์กร 1. มีการส่งเสริมให้บุคลากรมีความรู้สึกผูกพันและมีส่วนร่วมในการทำงาน โดยการสร้างบรรยากาศการทำงานที่เป็นมิตรและส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคลากร 2. จัดกิจกรรมสันทนาการหรือกิจกรรมสร้างทีมเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือในกลุ่มบุคลากร 6) มีการประเมินผลและการปรับปรุง 1. ควรมีการประเมินผลการทำงานของบุคลากรอย่างเป็นระบบ เช่น การประเมินผลตามเป้าหมายและความสำเร็จที่กำหนดไว้ 2. นำผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนาบุคลากรและปรับปรุงการดำเนินงานของวัดให้ดียิ่งขึ้น ดังนั้นการบริหารจัดการวัดด้านบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปายะ จึงเป็นการสร้างระบบการทำงานที่มีความเป็นระเบียบและมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้บุคลากรมีความสุขในการทำงานและสามารถดำเนินงานในวัดได้อย่างมีความมุ่งมั่นและประสิทธิภาพ[12] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 9** ได้กล่าวว่า การบริหารทรัพยากรบุคคล หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารใช้ทักษะและกลยุทธ์ในการคัดสรร แต่งตั้ง และวางบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมให้ดำเนินงานภายในองค์กร พร้อมทั้งให้ความสำคัญกับการพัฒนาและธำรงรักษาสมาชิกในองค์กร เพื่อส่งเสริมให้มีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้น รวมถึงมีสุขภาพกายและจิตใจที่ดีในขณะปฏิบัติงาน ดังนั้น การบริหารทรัพยากรบุคคลจึงมีความสำคัญใน 3 ประเด็นหลัก ดังนี้ 1. เสริมสร้างการเติบโตขององค์กร การบริหารทรัพยากรบุคคลเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้องค์กรสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อองค์กรมีบุคลากรที่มีความสามารถและคุณสมบัติเหมาะสม ย่อมส่งผลให้องค์กรก้าวหน้าและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง 2. สร้างขวัญและกำลังใจแก่บุคลากร การบริหารทรัพยากรบุคคลที่ดีช่วยให้บุคลากรมีแรงจูงใจและความภักดีต่อองค์กร ส่งผลให้เกิดความ

[12] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2567

พึงพอใจและประสิทธิภาพในการทำงานมากยิ่งขึ้น 3. ส่งเสริมความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติ หากการบริหารทรัพยากรบุคคลดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ย่อมช่วยลดความขัดแย้งในองค์กรและระหว่างผู้ปฏิบัติงาน ส่งผลให้สังคมโดยรวมมีความสงบสุขและมีเสถียรภาพมากขึ้น[13] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 12** ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดด้านบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปายะ ควรให้ความสำคัญกับการสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาคุณธรรม ความสามัคคี และการทำงานร่วมกันอย่างสงบสุข โดยแนวทางหลักมีดังนี้ 1. คัดเลือกบุคคลที่เหมาะสม (บุคคลสัปปายะ) ควรเลือกบุคลากรที่มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ และปฏิบัติตามหลักศีลธรรม เพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้มาปฏิบัติธรรมและผู้เยี่ยมชมวัด ทั้งนี้รวมถึงการสรรหาผู้ที่มีทักษะและความชำนาญที่เหมาะสมกับหน้าที่งานภายในวัด 2. ส่งเสริมการพัฒนาตนเอง โดยสนับสนุนให้บุคลากรทุกคนได้ศึกษาและฝึกฝนธรรมะอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดกิจกรรมการอบรมธรรมะหรือการนั่งสมาธิ เพื่อพัฒนาจิตใจให้มีความเมตตาและจิตที่มั่นคง ช่วยให้เกิดความสงบภายในตนเองและการทำงานที่มีประสิทธิภาพ 3. การแบ่งหน้าที่งานที่เหมาะสม มีการจัดสรรงานให้สอดคล้องกับความถนัดและความสามารถของบุคคล โดยเน้นการกระจายงานอย่างเหมาะสม เพื่อไม่ให้บุคลากรคนใดคนหนึ่งมีภาระหนักเกินไป นอกจากนี้ ควรกำหนดหน้าที่ให้ชัดเจนและมีการประเมินผลอย่างเป็นธรรม 4. สร้างบรรยากาศการทำงานที่เกื้อกูล (ธรรมสัปปายะ) โดยมุ่งเน้นการทำงานที่สนับสนุนคุณธรรมและความเคารพซึ่งกันและกัน โดยให้บุคลากรเข้าใจถึงความสำคัญของการปฏิบัติงานด้วยจิตเมตตา และมองเห็นคุณค่าของการทำงานเพื่อส่วนรวม 5. ส่งเสริมการเปลี่ยนอิริยาบถ (อิริยาบถสัปปายะ) ควรให้มีช่วงเวลาสำหรับการพักหรือเปลี่ยนอิริยาบถตามความเหมาะสมในระหว่างวันทำงาน เพื่อลดความเมื่อยล้าหรือความตึงเครียด ซึ่งจะช่วยให้การทำงานเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพมากขึ้น 6. สร้างระบบการทำงานที่โปร่งใส (โคจรสัปปายะ) โดยกำหนดเส้นทางการทำงานหรือขั้นตอนการทำงานที่ชัดเจน เพื่อให้บุคลากรทุกคนทราบถึงวิธีการและเป้าหมายของการปฏิบัติงาน รวมถึงมีระบบการติดต่อประสานงานที่เรียบง่าย สะดวก และลดการเกิดความเข้าใจผิด 7. ดูแลสภาพแวดล้อมการทำงานที่เหมาะสม (อาวาสสัปปายะ) โดยจัดสรรพื้นที่ทำงานให้สะอาด ร่มรื่น สงบ และปลอดภัย เพื่อให้บุคลากรมีสมาธิและมีความสุขในการทำงาน ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความสงบสุขและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานอันจะเห็นได้ว่าการบริหารบุคลากรตามหลักสัปปายะจะช่วยเสริมสร้างบรรยากาศที่ดีให้บุคคลภายในวัดทำงานอย่างเต็มใจ มีความสามัคคี และมุ่งเน้นการพัฒนาตนเองและผู้อื่นควบคู่ไป[14]

4.1.4 บูรณาการการบริหารจัดการวัดด้านการอำนวยการตามหลักสัปปายะ โดยมีผู้เชี่ยวชาญที่ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 1 ได้กล่าวว่า การดำเนินงานภายในวัดต้องอาศัยภาวะผู้นำเป็นสำคัญ ทั้งนี้ เพราะไม่มีระบบการใช้กำลังบังคับให้ปฏิบัติตามผู้นำในวัด การที่พระภิกษุหรือฆราวาสจะทำตาม

[13] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2567

[14] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2567

คำสั่งของเจ้าอาวาสหรือไม่นั้นจึงขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำหรือเจ้าอาวาสเป็นสำคัญ[15] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 9** ได้กล่าวว่า การที่เราจะเป็นผู้นำในการบริหารวัดให้สมบูรณ์เรียบร้อยดีนั้น เราต้องทำให้คนอื่นต้องการทำงานตามที่เราต้องการหรือตามที่เราได้สั่งไป โดยใจความสำคัญอยู่ที่คำว่า “ทำให้คนอื่นต้องการทำงาน” หาใช่ไปบังคับเขาไม่ เพราะการที่ทุกคนต้องการทำงานเพื่อเรานั้นจะทำให้งานจะออกมาดี ออกมาเรียบร้อย มีความเอาใจใส่ และมีความสุขในงานที่ทำหรืองานที่ได้รับมอบหมาย อันความสำเร็จของงานต่าง ๆ นั้นจะส่งผลให้วัดหรือองค์กรนั้นเจริญรุ่งเรืองไปตามลำดับด้วย การที่จะทำดังกล่าวมาได้นั้น เราในฐานะของผู้นำหรือผู้บริหารต้องเป็นแบบอย่างที่ดีต้องครองใจเขาให้ได้[16] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 6** ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดด้านการอำนวยการตามหลักสัปปายะ เน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรมและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในวัดอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีแนวทางการบริหารจัดการที่สำคัญดังนี้ 1) จัดเตรียมพื้นที่และบรรยากาศที่เหมาะสม 1. วัดควรมีการจัดพื้นที่ให้เหมาะสมกับกิจกรรมต่าง ๆ เช่น พื้นที่สำหรับการปฏิบัติธรรม ห้องประชุม หรือพื้นที่พักผ่อน โดยคำนึงถึงความสะอาดและความเป็นระเบียบ เพื่อให้ผู้มาปฏิบัติรู้สึกสบายและสงบใจ 2. ควรใช้วัสดุและการตกแต่งที่เป็นธรรมชาติ เพื่อสร้างบรรยากาศที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติและช่วยให้เกิดการผ่อนคลาย 2) การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ 1. ผู้บริหารวัดควรสื่อสารเป้าหมาย กิจกรรม และข้อมูลต่าง ๆ ให้กับคณะสงฆ์และชุมชนอย่างชัดเจน โดยใช้วิธีการที่เหมาะสม เช่น การประชุม การจัดอบรม หรือการสื่อสารผ่านสื่อโซเชียลมีเดีย 2. การเปิดช่องทางให้ชุมชนแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะจะช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและทำให้การดำเนินงานมีความร่วมมือกันมากขึ้น 3) การวางแผนกิจกรรมที่ตรงตามความต้องการของชุมชน 1. ผู้บริหารควรมีการสำรวจความต้องการของชุมชนและจัดกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการนั้น เช่น การจัดอบรมธรรมะ การจัดกิจกรรมทำบุญ หรือการจัดงานเทศกาลต่าง ๆ 2. การวางแผนกิจกรรมควรมีการกำหนดวันเวลา สถานที่ และการจัดการทรัพยากรให้ชัดเจน เพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปได้อย่างราบรื่น 4) การพัฒนาบุคลากรและจิตอาสา 1. ควรมีการฝึกอบรมบุคลากรและจิตอาสาให้มีความรู้ความสามารถในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การดูแลผู้เข้าร่วมกิจกรรม การจัดการงานศาสนา หรือการสื่อสารกับชุมชน 2. การสร้างแรงจูงใจให้กับบุคลากรและจิตอาสา เช่น การให้เกียรติหรือรางวัลในงานทำบุญ จะช่วยกระตุ้นให้ทุกคนมีความมุ่งมั่นในการทำงาน 5) มีการประเมินและปรับปรุง 1. หลังจากดำเนินกิจกรรมเสร็จสิ้น ควรมีการประเมินผลการดำเนินงาน เช่น การรับฟังความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมกิจกรรม และการวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรม 2. ข้อมูลที่ได้จะนำไปสู่การปรับปรุงการจัดการในครั้งถัดไป เพื่อให้มีความเหมาะสมและตอบโจทย์ความต้องการของชุมชนมากขึ้น ดังนั้นการบริหารจัดการวัดด้านการอำนวยการตามหลักสัปปายะ จึงเป็นการสร้างบรรยากาศที่ดีให้แก่ผู้ปฏิบัติธรรมและสมาชิกในชุมชน ช่วยเสริมสร้างความร่วมมือและความเข้าใจระหว่างผู้บริหาร คณะสงฆ์ และชุมชน ทำให้วัดสามารถเป็นสถานที่ที่เหมาะสมและมีความยั่งยืนในการดำเนิน

[15] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2567

[16] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2567

กิจกรรมทางศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ[17] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 2** ได้กล่าวว่า โคจรสัปปายะ คือสถานที่เที่ยวไปบิณฑบาต มีความสำคัญถ้าเที่ยวไปบิณฑบาต ในสถานที่ใด ในทิศใด จิตไม่วุ่นวาย ไม่ฟุ้งซ่าน สถานที่เที่ยวไปบิณฑบาตนั้นจัดเป็นสัปปายะ แต่ถ้าเที่ยวไปบิณฑบาตในสถานที่ใด ในทิศใด จิตวุ่นวายวาย ฟุ้งซ่าน ไม่อาจจะสงบได้โคจรเช่นนั้น จัดเป็นอสัปปายะคือไม่เหมาะไม่สบายสำหรับบรรพชิตรูปนั้น การเดินทางเหมาะสม ไปมาสะดวก ถนนหนทางเรียบร้อย ไม่ซับซ้อนวกไปวกมา[18] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 14** ได้กล่าวว่า การอำนวยการบริหารจัดการวัดตามหลักสัปปายะ มีความสำคัญในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมและกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด ซึ่งสามารถทำได้ตามแนวทางดังนี้ 1) จัดเตรียมพื้นที่ให้เหมาะสม 1. การออกแบบและจัดการพื้นที่ ควรมีการจัดแบ่งพื้นที่ต่าง ๆ ให้เหมาะสม เช่น พื้นที่สำหรับการปฏิบัติธรรม ห้องประชุม หรือโซนพักผ่อน โดยคำนึงถึงความสะอาดและความเป็นระเบียบ 2. สร้างบรรยากาศที่สงบ ใช้ธรรมชาติในการตกแต่ง เช่น การปลูกต้นไม้ การจัดสวน ซึ่งจะช่วยสร้างบรรยากาศที่สงบและเหมาะสมสำหรับการทำสมาธิ 2) ให้ความรู้และอบรมบุคลากร 1. มีการฝึกอบรม ควรมีการจัดอบรมให้กับบุคลากรและจิตอาสา เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมและวิธีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อย่างถูกต้อง 2. มีการพัฒนาทักษะการบริการ โดยฝึกทักษะการสื่อสารและการให้บริการที่ดีแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อสร้างความประทับใจและความรู้สึกเป็นที่ต้อนรับ 3) การวางแผนและจัดกิจกรรมที่เหมาะสม 1. มีการสำรวจความต้องการของชุมชน ควรมีการสำรวจความคิดเห็นและความต้องการของชุมชนในการจัดกิจกรรม เช่น การจัดอบรมธรรมะ กิจกรรมทำบุญ หรือการจัดงานเทศกาลต่าง ๆ 2. มีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อให้เหมาะกับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย เช่น กิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ เยาวชน หรือเด็ก 4) มีการสื่อสารและสร้างความร่วมมือ 1. มีการสื่อสารที่ชัดเจน ควรมีการสื่อสารเป้าหมาย กิจกรรม และข้อมูลต่าง ๆ ให้ชัดเจนทั้งภายในและภายนอกวัด โดยใช้ช่องทางที่เหมาะสม 2. มีการสร้างความร่วมมือกับชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัด เช่น การจัดงานบุญ การทำกิจกรรมจิตอาสา ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างวัดและชุมชน 5) มีการติดตามและประเมินผล 1. มีการประเมินผลกิจกรรม หลังจากการจัดกิจกรรมเสร็จสิ้น ควรมีการประเมินผลเพื่อตรวจสอบความสำเร็จและความพึงพอใจของผู้เข้าร่วม 2. มีการนำข้อมูลไปปรับปรุง โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลมาปรับปรุงการจัดกิจกรรมในอนาคต เพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้นการอำนวยการบริหารจัดการวัดตามหลักสัปปายะ จะช่วยให้วัดเป็นสถานที่ที่สงบ สะอาด และเหมาะสมสำหรับการปฏิบัติธรรม ทำให้ผู้มาปฏิบัติรู้สึกสบายและเข้าถึงจิตใจที่สงบได้ง่ายขึ้น [19]

4.1.5 บูรณาการการบริหารจัดการวัดด้านการกำกับดูแลตามหลักสัปปายะ โดยมีผู้เชี่ยวชาญที่ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้

---

[17] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2567

[18] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2567

[19] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2567

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 12 ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดด้านการกำกับดูแลตามหลักสัปปายะ ซึ่งหมายถึงการจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้ออำนวยให้เกิดความสงบ สบาย กาย ใจ และจิตใจ โดยเฉพาะสำหรับการปฏิบัติธรรม ควรทำดังนี้ 1. จัดสภาพแวดล้อมให้สะอาดและเป็นระเบียบ ควรจัดให้วัดมีพื้นที่ที่เป็นระเบียบ มีความสะอาด และสงบเรียบร้อย เช่น การแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วน เช่น โซนปฏิบัติธรรม โซนพักผ่อน โซนรับประทานอาหาร และโซนทำกิจกรรม การดูแลให้สถานที่มีความสะอาดอยู่เสมอช่วยให้ผู้ที่เข้ามาปฏิบัติธรรมรู้สึกสบายกายและสงบใจได้ง่ายขึ้น 2. สร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม จัดพื้นที่ให้เหมาะสมกับการนั่งสมาธิและทำสมาธิ โดยคำนึงถึงการลดเสียงรบกวน เช่น การใช้พืชธรรมชาติเป็นกำแพงกั้นเสียง การเลือกใช้เฟอร์นิเจอร์ที่เรียบง่ายและทำจากวัสดุธรรมชาติ ให้สอดคล้องกับแนวทางของหลักสัปปายะที่เน้นการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสมดุล 3. จัดการให้เกิดความสะดวกสบายแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ควรมีการจัดสรรอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกให้เหมาะสม เช่น ที่พักสำหรับผู้มาปฏิบัติธรรม โรงอาหารที่จัดเตรียมอาหารที่เหมาะสมต่อสุขภาพ โดยต้องมีความโปร่งใสในการจัดการงบประมาณ ทั้งนี้เพื่อให้วัดเป็นสถานที่ที่ผู้คนรู้สึกปลอดภัยและสบายใจในการมาเยือน 4. ดูแลด้านสภาพจิตใจและสุขภาพของผู้ปฏิบัติธรรม ควรมีการให้คำปรึกษาและการพูดคุยเพื่อบรรเทาจิตใจแก่ผู้มาปฏิบัติธรรม เช่น การจัดผู้ดูแลที่มีทักษะในการให้คำปรึกษาด้านจิตใจ การสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างบรรยากาศการช่วยเหลือกัน และการแนะนำวิธีการปฏิบัติธรรมที่เหมาะสม 5. ส่งเสริมบรรยากาศของสัปปายะในองค์กร ควรจัดอบรมให้บุคลากรของวัดมีความรู้ในหลักสัปปายะและสามารถปฏิบัติตามได้ในทุกกิจกรรมของวัด โดยมีการกำหนดแนวปฏิบัติที่ชัดเจนในด้านการดูแลสิ่งแวดล้อม การจัดการพื้นที่ปฏิบัติธรรม และการสร้างบรรยากาศที่สงบและเอื้ออำนวยต่อจิตใจ ดังนั้นการนำหลักสัปปายะมาปรับใช้ในด้านการกำกับดูแลวัด ช่วยให้วัดกลายเป็นสถานที่ที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมและสร้างความสุขใจแก่ผู้ที่เข้ามา ทำให้วัดกลายเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สงบและสมดุล[20] สอดคล้องกับ**ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 7** ได้กล่าวว่า การที่เราทำให้ผู้อื่นต้องการทำงานตามที่เราต้องการนั้น เราต้องอธิบายขั้นตอนของการดำเนินงานได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งช่วยให้พระภิกษุ สามเณร หรือฆราวาสที่อาศัยอยู่ในวัดปฏิบัติตามได้ง่าย และควรปรึกษาหรือคบหากับบุคคลที่เป็นสหธรรมิก[21] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 4** ได้กล่าวว่า หลักอาวาสสัปปายะ เป็นหลักสำคัญยิ่งในการที่ทำให้เสนาสนะหรือวัดนั้นเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย ปลอดภัย ไม่พลุกพล่านจอแจ เสนาสะที่ประกอบด้วยองค์ 5 ประกอบด้วย 1. ไม่ไกลนัก ไม่ใกล้นัก ไปมาสะดวก 2. กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนไม่อึกทึก 3. ปราศจากการรบกวนของเหลือบยุง ลมแดด สัตว์เลื้อยคลาน 4. เมื่อพักอยู่ที่นั้น ไม่ขัดสนปัจจัยส 5. มีพระเถระพหูสูต ซึ่งจะสามารถเข้าไปสอบถามอรรถธรรมให้ท่านช่วยอธิบายแก้ความสงสัยได้[22] สอดคล้องกับ

[20] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2567

[21] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2567

[22] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2567

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 7 ได้กล่าวว่า ความเหมาะสมด้านที่อยู่อาศัยที่สงบ มีความเป็นส่วนตัว ไม่พลุกพล่าน เกื้อหนุนต่อการดำรงชีวิต และการพัฒนาจิตใจและปัญญาเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี เป็นสถานที่ปลอดภัย มีสาธารณูปโภค เครื่องอุปโภคบริโภค และปัจจัย 4 ครบ การทำวัดให้เป็นอาราม เป็นรมณียสถาน กล่าวคือในเบื้องต้นเมื่อผู้คนเข้ามาที่วัดแล้วจะต้องเกิดความรู้สึกยินดี รื่นรมย์ เจริญตาเจริญใจต่อสิ่งที่ได้เห็นในเชิงกายภาพของวัด เช่น วัดควรมีการแบ่งเขตพื้นที่การใช้งานทางศาสนาอย่างเหมาะสม ชัดเจน และเป็นสัดส่วน[23] มีความสอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 10** ได้กล่าวว่า การกำกับดูแลการบริหารจัดการวัดโดยอาศัยหลักสัปปายะ ส่งผลดีหลายประการที่ช่วยส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์รวมทางจิตใจและเป็นที่พึ่งของชุมชนอย่างยั่งยืน ดังนี้ 1. สร้างบรรยากาศที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม หลักสัปปายะช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อความสงบและความสบาย ทั้งกายและใจ ทำให้ผู้ที่มาปฏิบัติธรรมมีสมาธิและเข้าถึงหลักธรรมได้ง่ายขึ้น บรรยากาศที่สงบเป็นธรรมชาติช่วยลดความเครียดและทำให้เกิดสภาวะจิตใจที่พร้อมสำหรับการเรียนรู้และการปฏิบัติธรรม 2. ส่งเสริมการมีสุขภาพที่ดีทั้งกายและจิตใจ สัปปายะเน้นการจัดสภาพแวดล้อมและสิ่งแวดล้อมที่ดี เช่น ความสะอาด ความเป็นระเบียบ และการออกแบบพื้นที่ที่เอื้อต่อสุขภาพของผู้มาปฏิบัติธรรม ผู้ที่เข้ามาในวัดจึงสามารถผ่อนคลายทั้งร่างกายและจิตใจ ส่งเสริมให้เกิดสุขภาวะที่ดีในชุมชน 3. เสริมสร้างความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือ มีการจัดการที่เป็นระเบียบเรียบร้อย โปร่งใส และเอื้อต่อความสงบช่วยให้วัดเป็นที่ยอมรับและได้รับความเชื่อมั่นจากชุมชน หลัก สัปปายะทำให้ชาวบ้านมั่นใจว่าทรัพยากรและสิ่งของบริจาคจะถูกใช้ในทางที่ดีและมีประสิทธิภาพ สิ่งนี้ส่งผลต่อภาพลักษณ์ของวัดที่เป็นแหล่งรวมจิตใจที่โปร่งใสและยุติธรรม 4. สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างวัดและชุมชน เมื่อวัดมีบรรยากาศที่เอื้อต่อการมาเยี่ยมเยือน ชุมชนก็จะรู้สึกผูกพันและอยากเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามาใช้พื้นที่ภายในวัดและสนับสนุนกิจกรรมการปฏิบัติธรรม ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและความไว้วางใจ ซึ่งส่งผลต่อการสนับสนุนจากชุมชนในระยะยาว 5. ส่งเสริมความยั่งยืนของวัด หลักสัปปายะช่วยให้วัดสามารถสร้างความยั่งยืนในระยะยาวได้ เพราะการจัดการที่ใส่ใจสภาพแวดล้อมและคำนึงถึงความเป็นอยู่ของผู้มาปฏิบัติธรรมจะทำให้วัดเป็นแหล่งรวมจิตใจที่ผู้คนอยากกลับมาเยี่ยมเยียนและสนับสนุนต่อไป การรักษาบรรยากาศที่ดีจะทำให้วัดเป็นสถานที่ที่สามารถส่งเสริมธรรมะและหลักการทางศาสนาให้แก่สังคมได้ต่อเนื่อง ดังนั้นการนำหลักสัปปายะมาใช้ในการกำกับดูแลวัดส่งผลให้วัดกลายเป็นพื้นที่ที่สงบ สะอาด และน่าอยู่ ช่วยให้ผู้มาปฏิบัติธรรมรู้สึกสบายและเข้าถึงจิตใจที่สงบได้ง่ายขึ้น ทำให้วัดมีความมั่นคงและเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณที่สอดคล้องกับสังคม[24]

สรุป ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการบริหารจัดการวัดตามหลักสัปปายะ หมายถึงการสร้างและรักษาสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลให้ทุกคนสามารถปฏิบัติธรรมได้อย่างสบายใจและสงบสุข มีหลักการ 7 ด้านที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการจัดการวัด ได้แก่ 1. อาวาสสัปปายะ (สถานที่ที่เหมาะสม) การ

[23] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2567

[24] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2567

จัดการสภาพแวดล้อมภายในวัดให้เหมาะสมกับการปฏิบัติธรรม เช่น มีความสะอาด ร่มรื่น เงียบสงบ เป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่การนั่งสมาธิและเรียนรู้ 2. อาหารสัปปายะ (อาหารที่เหมาะสม) การจัดการด้านอาหารที่ถูกสุขลักษณะและเหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม โดยจัดเตรียมอาหารที่ไม่ฟุ่มเฟือย เน้นคุณค่าทางโภชนาการ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติอยู่ในสภาวะที่มีพลังงานพอเหมาะแก่การปฏิบัติ 3. บุคคลสัปปายะ (บุคคลที่เหมาะสม) การเลือกบุคคลที่เกี่ยวข้องภายในวัด เช่น พระภิกษุ สามเณร ฆราวาส หรือเจ้าหน้าที่ ที่มีคุณธรรมและปฏิบัติตามหลักศีลธรรม เพื่อให้เกิดความสามัคคีและส่งเสริมการปฏิบัติธรรม 4. ธรรมสัปปายะ (ธรรมะที่เหมาะสม) การจัดการด้านการสอนและการถ่ายทอดธรรมะภายในวัด โดยเลือกเนื้อหาธรรมะที่เหมาะสมกับผู้ฟังทุกระดับ เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและพัฒนาจิตใจได้ 5. อุตุสัปปายะ (สภาพอากาศที่เหมาะสม) การดูแลสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับสภาพอากาศ มีพื้นที่ที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติหลบจากความร้อนหรือหนาวเกินไป เพื่อความสะดวกและไม่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรม 6.อิริยาบถสัปปายะ (การเปลี่ยนอิริยาบถที่เหมาะสม) การส่งเสริมให้มีการเปลี่ยนแปลงอิริยาบถอย่างเหมาะสม เช่น เดิน นั่ง ยืน นอน ในเวลาที่เหมาะสมและพอดี เพื่อให้การปฏิบัติธรรมดำเนินไปอย่างราบรื่น 7. โคจรสัปปายะ (การสัญจรที่เหมาะสม) การจัดการเส้นทางสัญจรภายในวัดให้สะดวกปลอดภัย มีการแบ่งสัดส่วนเส้นทางเดินสำหรับผู้ที่มาปฏิบัติธรรมและผู้เยี่ยมชม เพื่อป้องกันเสียงรบกวนและให้ผู้ปฏิบัติมีสมาธิ

ดังนั้นการบริหารวัดตามหลักสัปปายะทั้ง 7 ประการนี้จะช่วยให้วัดเป็นสถานที่ที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม ส่งเสริมความสงบสุขและความสามัคคี ทั้งยังช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การพัฒนาจิตใจ

4.2 บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักปาปณิกธรรม

การวิจัยเรื่อง บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

4.2.1 บูรณาการการบริหารจัดการวัดด้านการวางแผนตามหลักปาปณิกธรรม โดยมีผู้เชี่ยวชาญที่ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 4 ได้กล่าวว่า การนำหลักปาปณิกธรรม 3 มาบริหารจัดการวัดเกี่ยวกับการวางแผนงานนั้นมีความสำคัญยิ่ง เพราะการที่เราเป็นผู้นำหรือผู้บริหารนั้นสิ่งแรกเลยต้องมีปัญญามองการณ์ไกล หรือมีวิสัยทัศน์ ในการที่จะบริหารวัดให้พัฒนาว่าจะดำเนินการตามลำดับขั้นตอนอย่างไร มีการวางแผนการจัดองค์การการสั่งการและการควบคุมซึ่งจะ ทำให้งานดำเนินไปได้อย่างเรียบร้อยและกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเสมอ ตลอดจนเราต้องมีการประสานงานกับบุคลากรภายในวัดให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเราต้องพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้เพราะการที่คนมีมนุษยสัมพันธ์ดีมีความสามารถในการติดต่อประสานงานให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ตามกรอบระยะเวลาที่กำหนด หลักธรรมทั้ง 3 ด้านนี้ เมื่อประยุกต์ใช้จะช่วยเสริมสร้างศักยภาพ

องค์กรให้แข็งแกร่ง มีทิศทางที่ชัดเจน พร้อมทั้งสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและความร่วมมือในทุกระดับ[25] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 2** ได้กล่าวว่า การวางแผนบริหารจัดการวัดตามหลักปาปณิกธรรม สิ่งที่สำคัญมากที่สุด คือผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ ซึ่งวิสัยทัศน์นี้จะช่วยให้สามารถมองเห็นภาพจุดหมายปลายทางได้ชัดเจนและใช้สื่อสารให้บุคลากรภายในวัดยอมรับเข้าใจและปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน เพื่อสู่จุดหมายปลายทางนั้น สามารถช่วยให้วัดดำเนินงานไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีทรัพยากรที่เพียงพอและยั่งยืน รวมถึงเสริมสร้างความร่วมมือที่ดีระหว่างวัดและชุมชน[26] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 7** ได้กล่าวว่า การวางแผนบริหารจัดการวัดตามหลักปาปณิกธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยการบริหารงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล สามารถนำมาใช้ในบริบทของการบริหารจัดการวัดได้อย่างเป็นระบบ หลักปาปณิกธรรมมี 3 ประการที่เป็นแนวทาง ได้แก่ด้านจักขุมา เป็นวิสัยทัศน์ที่ นำไปสู่การขับเคลื่อนองค์กร ซึ่งการมีวิสัยทัศน์ดี มีระบบคิดชัดเจน ตามหลักธรรมาภิบาล คือ หลักวิสัยทัศน์เชิงยุทธศาสตร์ อันประกอบด้วย ด้านจักขุมา เป็นวิสัยทัศน์ที่ นำไปสู่การขับเคลื่อนองค์กร ซึ่งการมีวิสัยทัศน์ดี มีระบบคิดชัดเจน ตามหลักธรรมาภิบาล คือ หลักวิสัยทัศน์เชิงยุทธศาสตร ด้านวิธูโร มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ทำงานโดยยึดหลักความ ถูกต้องตามกฎระเบียบ วัฒนธรรมองค์กรและข้อกฎหมายสำนักงานประกันสังคม นำเทคนิค ต่างๆ ทางด้านเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงานและการบริการต่อประชาชน ด้านนิสสยสัมปัน โน มีความสามารถติดต่อประสานงานสำเร็จลุล่วงได้ตามเป้าหมาย พึงพาอาศัยคนอื่นได้ มีมนุษย สัมพันธ์ดี ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายในการทำงานซึ่งถ้าแต่ละวัดได้มีการวางแผนบริหารจัดการวัดตามหลักปาปณิกธรรมเช่นนี้แล้วจะทำให้วัดนั้นเกิดการพัฒนาและเจริญรุ่งเรืองอย่างมั่นคงถาวรตลอดไป [27] มีความสอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 3** ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดนั้นเป็นศาสตร์และศิลป์อย่างหนึ่งที่ต้องอาศัยความเข้าใจ มีวิสัยทัศน์ มองเห็นภาพรวมที่เป็นระบบและต้องมีเป้าหมายที่แน่นอน เพื่อที่จะทำให้งานนั้นบรรลุผล ซึ่งต้องมาการวางแผนการบริหารจัดการด้านบุคคล เพราะบุคคลที่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะกำลังปฏิบัติธรรม เป็นกัลยาณมิตร เป็นคนดี มีศีลธรรม มีความรู้คู่คุณธรรมควรมีแนวทางการดำเนินการดังต่อไปนี้ 1. การวางแผน ควรมีการจัดวางเจ้าหน้าที่หรือพระสงฆ์ไว้คอยประจำที่สำนักงาน ควรเน้นหรือสรรหาบุคคลที่น่าศรัทธาเลื่อมใส และมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี ภาระหน้าที่ของประธานสงฆ์และเจ้าอาวาส ควรช่วยสานต่องานของบูรพาจารย์ที่ดีอย่างจริงจัง ควรสร้างอุดมการณ์และปณิธานต่อพระภิกษุสามเณรรุ่นใหม่ให้มีมีศรัทธาแน่วแน่ตั้งมั่นในธรรมวินัย แม่ชี อุบาสก อุบาสิกา ควรตั้งมั่นในหน้าที่โดยยึดหลักการทำงานที่เป็นธรรม ควรฝึกพระภิกษุสามเณรให้มีอัธยาศัยไมตรีที่ดี ผู้รับสนองงานเป็นเจ้าอาวาสรูปต่อไป ควรมีอุดมการณ์ ทัศนคติ มีแนวทางที่สอดคล้องและพัฒนาไปตามแบบแผนที่ได้วางไว้ 2. การควบคุมดูแลและสั่งการ เจ้าอาวาสคือผู้นำจะต้องนำด้วยการปฏิบัติให้ดูก่อน ควรสร้างบุคลากรให้มีความเสียสละทำงานอุทิศตนเพื่อพระศาสนา

[25] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2567

[26] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2567

[27] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2567

และรู้หน้าที่ ควรสร้างบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถ มีศักยภาพและทักษะประสบการณ์หรือส่งเสริมด้านการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม สร้างบรรยากาศให้บุคลากรมีความสมัครสมานสามัคคีช่วยงานพระศาสนาอย่างเต็มความสารมารถ ควรสร้างบุคลากรให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยทำงานตามหน้าที่ของตนและเป็นไปตาแนวทางที่กำหนดไว้ ควรให้ความสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนทัศนคติของบุคลากรเจ้าหน้าที่ ให้เกิดยอมรับความหลากหลายด้านเชื้อชาติ ไม่เลือกปฏิบัติหรือเกิดการดูถูกเหยียดหยาม โดยยึดถือแนวทางปฏิบัติที่ดีร่วมกัน เพื่ออยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ควรมีการฝึกอบรมบุคลากรในรูปแบบลักษณะการสอนในแนวทางเดียวกัน เช่น มีอาจารย์สอนรูปเดียวกันเป็นต้น 3. ด้านเป้าหมายและความคุ้มค่า มุ่งสร้างบุคลากรเจ้าหน้าที่เป็นบุคคลต้นแบบทางด้านผู้นำทางศาสนาที่ควรยกย่องเชิดชู สามารถที่จะไปเป็นผู้นำที่ใด ๆ ก็ได้ เป็นการฝึกฝนพระภิกษุสามเณรเพื่อให้มีอาจาริยวัตรที่งดงามเป็นที่เคารพศรัทธาเลื่อมใสของญาติโยม จัดโครงการบรรพชาอุปสมบททุกเดือน เพื่อเป็นการเพิ่มจำนวนพระภิกษุสามเณรและสร้างศาสนทายาทให้มีคุณภาพและจำนวนมากยิ่งขึ้น มุ่งเน้นการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรหรือบุคลากรภายในวัดมีการศึกษาเล่าเรียนอย่างจริงจังและเป็นวิชาการ[28]

4.2.2 บูรณาการการบริหารจัดการวัดด้านการจัดการองค์กรตามหลักปาปณิกธรรม โดยมีผู้เชี่ยวชาญที่ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 6 ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดตามหลักปาปณิกธรรม 3 (จักขุมา, วิธูโร, นิสสยสัมปันโน) สามารถนำมาใช้จัดการองค์กรภายในวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยแต่ละหลักการสามารถประยุกต์ใช้ดังนี้ 1. จักขุมา (วิสัยทัศน์และทิศทางขององค์กร) มีการกำหนดเป้าหมายระยะยาวและวิสัยทัศน์ของวัด เช่น การพัฒนาให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน การให้ความรู้ทางธรรมและการส่งเสริมศีลธรรม และมีการวางแผนงานเชิงกลยุทธ์ โดยมีการกำหนดแผนงานที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ เช่น การสร้างศูนย์การเรียนรู้ในวัด หรือการจัดกิจกรรมทางศาสนาให้ดึงดูดคนทุกวัย รวมถึงกำหนดบทบาทและหน้าที่ของบุคลากรให้ชัดเจน 2. วิธูโร (ความเชี่ยวชาญและการปฏิบัติตามกฎระเบียบ) มีการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรภายในวัด โดยให้มีการฝึกอบรมทางศาสนาและการบริหาร เช่น ความรู้ทางด้านเทคโนโลยีสำหรับใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้การดำเนินงานของวัดทันสมัยและเข้าถึงคนรุ่นใหม่ได้ดีขึ้น อีกสิ่งที่สำคัญคือ การปฏิบัติตามกฎระเบียบและธรรมาภิบาล โดยกำหนดมาตรฐานในการจัดการเงินบริจาคและการดูแลทรัพย์สินของวัดอย่างโปร่งใส และรายงานการใช้จ่ายประจำปีต่อชุมชนหรือต่อคณะกรรมการวัด 3. นิสสยสัมปันโน (การสร้างเครือข่ายและความสัมพันธ์ที่ดี) มีการสร้างความร่วมมือกับชุมชนและองค์กรภายนอก โดยมีการจัดทำโครงการร่วมกับชุมชน หน่วยงานราชการ โรงเรียน และองค์กรการกุศล เช่น การจัดกิจกรรมพัฒนาจิต การให้ความช่วยเหลือทางสังคม หรือการจัดโครงการการเรียนรู้ให้กับเยาวชนในชุมชน มีการส่งเสริมการสื่อสารที่ดีและมนุษยสัมพันธ์ โดยใช้สื่อออนไลน์ในการประชาสัมพันธ์ข่าวสารของวัดและกิจกรรมต่าง ๆ สร้างช่องทางการสื่อสารที่สะดวก เช่น เว็บไซต์ เฟซบุ๊ก หรือไลน์กลุ่มของวัด เพื่อให้

[28] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2567

คนในชุมชนรับทราบข้อมูลและสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ง่าย สรุป คือ การใช้หลักปาปณิกธรรม 3 ในการบริหารจัดการวัดด้านการจัดการองค์กรช่วยให้วัดมีการจัดการที่เป็นระบบ มีความโปร่งใส มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และสามารถเชื่อมโยงกับชุมชนได้อย่างแนบแน่น[29] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 2** ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดด้านการจัดการองค์กรโดยใช้หลักปาปณิกธรรม เป็นการนำแนวทางเชิงบริหารมาปรับใช้ เพื่อให้การจัดการวัดมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนโดยรอบ โดยสามารถปฏิบัติได้ดังนี้ 1) หลักจักขุมา (ความสามารถในการมองการณ์ไกลและมีวิสัยทัศน์) 1. กำหนดวิสัยทัศน์และพันธกิจของวัด โดยกำหนดให้วัดมีทิศทางการพัฒนาที่ชัดเจน เช่น การเป็นศูนย์กลางจิตใจของชุมชน หรือเป็นศูนย์เผยแผ่ธรรมะที่เข้าถึงได้ทุกวัย โดยตั้งเป้าหมายระยะสั้นและระยะยาว 2. มีการวางแผนกลยุทธ์และกำหนดแผนงานที่ชัดเจน โดยจัดทำแผนงานประจำปีหรือแผนการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับเป้าหมาย เช่น กิจกรรมเผยแผ่ธรรมะ การอบรมเยาวชน หรือการจัดการสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ 3. มีการประเมินผลการดำเนินงานและปรับปรุงตามสถานการณ์ โดยมีการประเมินผลหลังจัดกิจกรรมและทบทวนว่าแผนงานสอดคล้องกับวิสัยทัศน์และความต้องการของชุมชนหรือไม่ และปรับแผนงานเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน 2) หลักวิธูโร (ความเชี่ยวชาญและปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด) 1. มีการพัฒนาบุคลากรในวัดให้มีความเชี่ยวชาญ เช่น การอบรมเจ้าอาวาส พระสงฆ์ และคณะทำงานในด้านการบริหารและการจัดการ เพื่อให้มีทักษะและความรู้ในการบริหารจัดการองค์กร 2. มีการจัดการด้านการเงินอย่างโปร่งใส ซึ่งวัดควรมีระบบบัญชีที่ชัดเจน บันทึกและจัดทำรายงานการเงินและการใช้จ่ายอย่างโปร่งใส เพื่อให้ชุมชนตรวจสอบได้ 3. มีการปรับใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่ธรรมะ เช่น การใช้สื่อออนไลน์ในการเผยแพร่ธรรมะหรือกิจกรรมวัด เพื่อให้ผู้คนสามารถเข้าถึงได้ง่ายขึ้นและส่งเสริมให้วัดเป็นที่รู้จักในวงกว้าง 3) หลักนิสสยสัมปันโน (ความสามารถในการสร้างเครือข่ายและมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี) 1. มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนและองค์กรต่าง ๆ เช่น การร่วมมือกับโรงเรียน หน่วยงานราชการ หรือองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ในการจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ การเผยแผ่ธรรม หรือการบำเพ็ญประโยชน์ร่วมกัน 2. มีการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมวัด เช่น การประชุมหารือเกี่ยวกับกิจกรรม การรับฟังความคิดเห็น และการร่วมสร้างความเข้าใจที่ดี 3. มีช่องทางการสื่อสารที่เข้าถึงได้ง่าย โดยจัดให้มีช่องทางการสื่อสาร เช่น การทำประชาสัมพันธ์ผ่านเฟซบุ๊ก เว็บไซต์ หรือแอปพลิเคชันไลน์ เพื่อให้คนในชุมชนสามารถติดตามข่าวสารของวัดได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว สรุปการบริหารจัดการวัดด้านการจัดการองค์กรตามหลักปาปณิกธรรม เป็นการเสริมสร้างระบบบริหารที่รอบคอบ มีทิศทาง มาตรฐาน และการสร้างสัมพันธ์ที่ดีระหว่างวัดกับชุมชน อันเป็นปัจจัยที่ช่วยให้วัดสามารถดำรงบทบาทเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นที่พึ่งพิงของชุมชนได้อย่างยั่งยืนมา[30] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 11** ได้กล่าวว่า การจัดการวัดตามหลักปาปณิกธรรม ถือเป็นแนวทางสำคัญในการบริหารจัดการธุรกิจหรือองค์กรต่าง ๆ รวมถึง

[29] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2567

[30] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2567

การจัดการวัดอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นรายละเอียดดังนี้ 1. จักขุมา (Conceptual Skill) มีปัญญามองการณ์ไกล จักขุมาหมายถึงการมีวิสัยทัศน์กว้างไกลและการมองเห็นโอกาสหรือปัญหาในอนาคตอย่างแม่นยำ ผู้นำองค์กรหรือผู้บริหารจะต้องวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางที่จะเกิดขึ้น เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับอนาคต เช่น ในการบริหารวัด ผู้ดูแลควรวางแผนสำหรับการบูรณปฏิสังขรณ์หรือการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็น เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและการใช้งานทรัพยากรของวัดในระยะยาว 2. วิธุโร (Technical Skill) มีความชำนาญเฉพาะด้านวิธุโรหมายถึงความเชี่ยวชาญเฉพาะทางในแต่ละสาขาที่รับผิดชอบ ผู้ดูแลวัดควรมีความเข้าใจในการบริหารจัดการทรัพยากรทางการเงิน เช่น การจัดการงบประมาณ การทำบัญชี การซ่อมแซมบำรุงรักษา หรือการจัดการอาคารสถานที่ โดยต้องมีความรู้ความสามารถในการใช้เครื่องมือและเทคนิคที่เกี่ยวข้อง การบริหารงานที่ดีจะต้องอาศัยการใช้ทักษะทางเทคนิคในการวางแผนและการปฏิบัติงานอย่างละเอียดและแม่นยำ 3. นิสสยสัมปันโน (Human Relation Skill) มีนุษยสัมพันธ์ดี นิสสยสัมปันโนหมายถึงการมีความสามารถในการประสานงานและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นเพื่อทำให้งานประสบความสำเร็จ ผู้บริหารที่มีมนุษยสัมพันธ์ดีจะสามารถทำงานร่วมกับทีมและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในการบริหารจัดการวัด ผู้นำควรสามารถสื่อสารและทำงานร่วมกับคณะสงฆ์ เจ้าหน้าที่วัด และศาสนิกชน เพื่อให้งานแต่ละฝ่ายดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน สร้างความสามัคคีและความเข้าใจอันดีภายในองค์กรและกับชุมชน ดังนั้น หลักปาปณิกธรรม นี้ จึงเป็นองค์ประกอบที่ช่วยให้การบริหารจัดการวัดและองค์กรมีประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมายได้อย่างเหมาะสม โดยอาศัยการมองการณ์ไกล ความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้เกี่ยวข้องสมดุลพอดี[31] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 7** ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดตามหลักปาปณิกธรรม 3 จะช่วยให้การดำเนินงานในวัดมีประสิทธิภาพและเอื้อต่อการพัฒนาศาสนสถานโดยรวม หลักปาปณิกธรรม 3 ประกอบด้วย จักขุมา (วิสัยทัศน์กว้างไกล), วิธุโร (เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน), และ นิสสยสัมปันโน (มีมนุษยสัมพันธ์ดี) ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการองค์กรของวัดได้ดังนี้ 1. จักขุมา (วิสัยทัศน์กว้างไกล) ผู้บริหารวัดควรมีการวางแผนและมองเห็นโอกาสในอนาคต เช่น การพัฒนาสถานที่ในวัดให้เหมาะสมกับการปฏิบัติศาสนกิจของพุทธศาสนิกชนและรองรับกิจกรรมสำคัญ มีการกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางของวัด ควรให้สอดคล้องกับการพัฒนาชุมชนและสังคม เพื่อสร้างผลกระทบเชิงบวกในระยะยาว เช่น การวางแผนให้วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาและแหล่งเผยแผ่พระธรรมคำสอน 2. วิธุโร (เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน) ทางวัดควรมีผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ มาร่วมพัฒนาในแต่ละด้าน เช่น ด้านการเงินและบัญชีเพื่อให้การใช้จ่ายโปร่งใสและตรวจสอบได้ ด้านการจัดการกิจกรรมทางศาสนาให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด รวมถึงการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และควรมีการจัดการทรัพยากร เช่น อาคารสถานที่ ศาลา โบสถ์ และอุปกรณ์ที่ใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ให้พร้อมใช้งาน และสามารถรองรับการปฏิบัติศาสนกิจได้ตลอดเวลา โดยอาศัยความรู้และทักษะเฉพาะทางเพื่อให้การบริหารงานมีความเรียบร้อย 3. นิสสยสัมปันโน (มนุษยสัมพันธ์ดี) ผู้บริหารวัด

[31] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2567

ควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคณะสงฆ์ พนักงานวัด ศาสนิกชน และชุมชน โดยมีการประสานงานและสื่อสารให้ทุกฝ่ายเข้าใจบทบาทหน้าที่และเป้าหมายของวัดอย่างชัดเจน มีการสร้างแรงจูงใจให้เจ้าหน้าที่และอาสาสมัครที่มาช่วยงานให้ทำงานด้วยความเต็มใจ และรักษาความเป็นกันเอง เพื่อให้การทำงานในวัดราบรื่นและเกิดบรรยากาศที่ดีในการทำงานร่วมกัน และควรรับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่าย ทั้งคณะสงฆ์และฆราวาส เพื่อให้การพัฒนาวัดตอบสนองความต้องการของทุกคนและสามารถเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างแท้จริง ซึ่งการประยุกต์ใช้หลักปาปณิกธรรม 3 ในการจัดการวัดจะช่วยให้วัดสามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งการวางแผน การใช้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สร้างความร่วมมือจากทุกฝ่ายเพื่อให้องค์กรสามารถบรรลุเป้าหมายในการเผยแผ่ธรรมและเป็นศูนย์รวมใจของชุมชน[32]

4.2.3 บูรณาการการบริหารจัดการวัดด้านบริหารงานบุคคลตามหลักปาปณิกธรรม โดยมีผู้เชี่ยวชาญที่ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้

เชี่ยวชาญท่านที่ 8 ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดด้านบริหารงานบุคคลตามหลักปาปณิกธรรม 3 ซึ่งประกอบด้วย จักขุมา วิธุโร และ นิสสยสัมปันโน สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการทำงาน ความร่วมมือในหมู่พระสงฆ์และบุคลากร และการพัฒนาบุคคลากรในวัด ดังนี้ 1. จักขุมา (มองการณ์ไกล) ผู้บริหารวัดควรมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาบุคลากรในวัด โดยมองไปถึงทิศทางที่ชุมชนต้องการจากวัดในอนาคต เพื่อให้วัดตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้ดีขึ้น เช่น การจัดอบรมพระสงฆ์และบุคลากรในเรื่องการเผยแผ่ธรรมะ การพัฒนาทักษะการบริหารจัดการ และการเสริมความรู้ด้านการปฏิบัติธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้ามาปฏิบัติธรรมและชุมชนรอบวัด 2. วิธุโร (จัดการงานได้อย่างเชี่ยวชาญ) ผู้บริหารควรมีทักษะและความรู้ในการจัดการงานบุคคล เช่น การแบ่งงานให้เหมาะสมกับความสามารถของแต่ละบุคคล รวมถึงการดูแลให้บุคลากรแต่ละฝ่ายทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างเช่น มอบหมายหน้าที่การบำรุงรักษาวัดให้กับผู้ที่มีทักษะในด้านการดูแลอาคารสถานที่ หรือจัดให้พระสงฆ์ผู้มีความรู้ความชำนาญด้านธรรมะทำหน้าที่สอนธรรมเพื่อให้คำแนะนำแก่ชาวบ้าน 3. นิสสยสัมปันโน (พึ่งพาอาศัยกันได้ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี) ผู้บริหารควรสร้างบรรยากาศที่เอื้อให้บุคคลในวัดมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เช่น ส่งเสริมการมีส่วนร่วม การสนับสนุน และการประสานงานในหมู่บุคลากรในวัด โดยเฉพาะการสร้างความสามัคคีและความไว้เนื้อเชื่อใจ เพื่อให้บุคลากรในวัดทำงานร่วมกันได้อย่างราบรื่น ตลอดจนสามารถแก้ปัญหาร่วมกันและบรรลุเป้าหมายของวัดได้ตามที่วางไว้ ดังนั้น การบริหารงานบุคคลตามหลักปาปณิกธรรม 3 นี้จะช่วยให้วัดเป็นองค์กรที่มีการจัดการงานที่ดีและบุคลากรมีความพร้อมในการทำงานให้สำเร็จ[33] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 5** ได้กล่าวว่า หลักการบริหารวัดสมัยใหม่ที่ได้กล่าวมานี้เน้นไปที่การบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานของวัด โดยมุ่งหมายสร้างค่านิยม ความเป็นระเบียบ การมีระบบการดำเนินงานที่ดี รวมทั้งการจัดการบุคลากรอย่าง

[32] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2567

[33] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2567

เหมาะสม สรุปได้ดังนี้ 1. มีการสร้างค่านิยม การสร้างค่านิยมเริ่มต้นจากผู้บริหารเองและขยายไปยังทุกคนในโครงสร้างการบริหาร เพื่อให้เกิด "ฉันทะ" หรือความตั้งใจในการปฏิบัติงานที่สอดคล้องกับแนวทางของวัด ทั้งด้านจริยธรรมและภารกิจที่รับผิดชอบ ทำให้ทุกคนในวัดมีแนวคิดและการกระทำที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ส่งผลให้การบริหารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ 2. มีการจัดโครงสร้าง มีโครงสร้างการบริหารที่เหมาะสมจะช่วยให้การดำเนินงานของวัดเป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยการกำหนดโครงสร้างควรคำนึงถึงหน้าที่ ความสัมพันธ์ และสายบังคับบัญชาที่ชัดเจน เพื่อให้ทุกฝ่ายในวัดสามารถทำงานร่วมกันอย่างราบรื่น 3. มีการจัดระบบงาน การบริหารจัดการงานในวัดควรมีการกำหนดระเบียบวิธีที่ชัดเจน เพื่อลดความสับสนในการดำเนินงาน มีการแบ่งหมวดหมู่งานและกระบวนการทำงานเป็นระบบ เช่น การเงิน การบำรุงรักษา การต้อนรับผู้มาเยี่ยมชม เพื่อให้สามารถตรวจสอบการทำงานได้ง่ายและมีประสิทธิภาพ 4. มีการจัดกิจกรรม ควรสร้างกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับการบริหารงานของวัด โดยให้สอดคล้องทั้งด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ ตัวอย่างเช่น การจัดการบรรยายธรรมประจำเดือน การจัดกิจกรรมสำหรับชุมชนรอบวัด เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชนและให้การบริหารงานสามารถสนับสนุนกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ 5. บุคลากร การเลือกบุคลากรให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถนั้นสำคัญ บุคคลแต่ละคนในวัดควรได้รับมอบหมายงานที่เหมาะสมกับทักษะและความชำนาญ เช่น การจัดให้ผู้ที่มีทักษะด้านการเทศนาเป็นผู้เผยแผ่ธรรมะ บุคคลในงานเอกสารจัดการด้านข้อมูล เป็นต้น เพื่อให้เกิดประสิทธิผลในงานที่รับผิดชอบ 6. เสริมทักษะ ควรมีการเสริมทักษะให้กับบุคลากร เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและพัฒนาอยู่เสมอ เช่น การจัดอบรมทักษะด้านการบริหารจัดการ การอบรมการสื่อสารกับชุมชน ซึ่งจะช่วยให้บุคลากรสามารถรับผิดชอบงานต่าง ๆ ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ 7. มีกลยุทธ์ กลยุทธ์ที่เลือกใช้ควรสอดคล้องกับปัจจัยและสภาพแวดล้อมในวัด เช่น การใช้กลยุทธ์การสื่อสารเชิงรุกเพื่อเชื่อมต่อกับชุมชน การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้สนับสนุน การใช้เทคโนโลยีในการประชาสัมพันธ์กิจกรรม เป็นต้น การวางกลยุทธ์ที่เหมาะสมจะช่วยให้การบริหารงานในวัดสำเร็จลุล่วงไปได้ตามเป้าหมาย[34] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 13** ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดด้านบุคลากรตามหลักปาปณิกธรรม สามารถดำเนินการได้ดังนี้ 1. จักขุมา (มีวิสัยทัศน์) มีการส่งเสริมให้ผู้บริหารวัดและบุคลากรมีวิสัยทัศน์กว้างไกล สามารถมองเห็นอนาคตและพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยมุ่งสร้างความศรัทธาและความเข้าใจในพระพุทธศาสนา มีการวางแผนระยะยาว เช่น การพัฒนาพื้นที่วัด การเพิ่มกิจกรรมทางศาสนาให้สอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน และการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ที่จะดึงดูดให้คนรุ่นใหม่เข้าร่วม 2. วิธูโร (มีความเชี่ยวชาญ) ส่งเสริมให้บุคลากรในวัดมีการพัฒนาตนเอง เช่น การเข้ารับการอบรมเพิ่มเติมด้านศาสนา การทำงานสาธารณกุศล หรือการเรียนรู้การจัดการสมัยใหม่ที่สอดคล้องกับการบริหารงานในปัจจุบัน และเลือกใช้บุคลากรที่มีความรู้และเชี่ยวชาญในหน้าที่ที่เหมาะสม มีระบบการแบ่งงานที่ชัดเจนเพื่อให้บุคลากรสามารถทำงานได้อย่างเต็มที่ตามความถนัดของแต่ละคน 3. นิสสยสัมปันโน (มีมนุษยสัมพันธ์ดี) มีการสร้าง

[34] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2567

ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคลากรในวัดกับชุมชนโดยรอบ สร้างการมีส่วนร่วมให้กับชุมชนในกิจกรรมของวัด เช่น การจัดกิจกรรมพัฒนาสังคม การให้คำปรึกษาทางจิตวิญญาณ หรือการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน และมีระบบการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภายนอก เช่น ภาครัฐ องค์กรการกุศล หรือผู้สนับสนุน เพื่อส่งเสริมกิจกรรมวัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดและสร้างความสามัคคีในชุมชน ซึ่งการบริหารวัดโดยใช้หลัก ปาปณิกธรรม 3 นี้จะช่วยให้การจัดการงานบุคคลในวัดมีคุณภาพ บุคลากรทำงานด้วยความมุ่งมั่นและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาวัดในทิศทางที่ดี ทำให้วัดเป็นศูนย์กลางของศรัทธาและการพัฒนาสังคมไปพร้อมกัน[35] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 4** ได้กล่าวว่า การนำหลักปาปณิกธรรม 3 มาปรับใช้กับการบริหารงานบุคคลในวัด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาวัด สามารถทำได้ดังนี้ 1) หลักจักขุมา (มีวิสัยทัศน์และมองการณ์ไกล) 1. การวางแผนบุคลากรในระยะยาว โดยให้ผู้บริหารวัดและทีมงานมีแผนการจัดการบุคลากรที่ชัดเจน เช่น วางแผนเรื่องการฝึกอบรมพระสงฆ์และบุคลากรให้มีทักษะในการจัดการชุมชนและการสื่อสารกับคนทั่วไป หรือการจัดอบรมที่มุ่งเน้นความรู้ทางศาสนาและศีลธรรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้และเป็นที่พึ่งของประชาชนในอนาคต 2. การพัฒนาบุคลากรตามศักยภาพ โดยช่วยให้พระสงฆ์ สามเณร หรือบุคลากรอื่นๆ ในวัดเห็นทิศทางการพัฒนาของตนเองและวัด ซึ่งส่งเสริมให้ทุกคนทำงานด้วยความมั่นใจและรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของวิสัยทัศน์ในการพัฒนาวัด 2) วิธูโร (มีความรู้และเชี่ยวชาญ) 1. มีการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้ โดยจัดให้มีการฝึกอบรมหรือพัฒนาทักษะสำหรับบุคลากรในด้านการจัดการงานวัด การดูแลชุมชน และการบริหารที่เหมาะสม เช่น ความรู้ด้านกฎหมาย การจัดการการเงิน การรักษาทรัพย์สินของวัด การประชาสัมพันธ์ รวมถึงการต้อนรับและดูแลผู้มาเยี่ยมชมวัด 2. มีการแบ่งหน้าที่ตามความสามารถ โดยให้บุคลากรได้ทำงานในตำแหน่งหรือหน้าที่ที่เหมาะสมกับความสามารถเฉพาะด้านของตน เพื่อให้เกิดการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีการกระจายงานที่ชัดเจน ส่งเสริมความรับผิดชอบ และเกิดประสิทธิภาพในการจัดการบุคลากรอย่างสูงสุด 3) นิสสยสัมปันโน (มีมนุษยสัมพันธ์และความสามัคคี) 1. มีการสร้างวัฒนธรรมความร่วมมือและสามัคคี โดยส่งเสริมให้บุคลากรในวัดมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและชุมชน โดยจัดกิจกรรมเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ บุคลากร และชาวบ้าน เช่น การบำเพ็ญประโยชน์ การสอนธรรมะ และการให้คำปรึกษาชาวบ้านที่มาวัดเพื่อขอคำแนะนำทางจิตใจ 2. มีการประสานงานและการมีส่วนร่วมกับชุมชน โดยมีการติดต่อประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพกับหน่วยงานภายนอก เช่น องค์กรชุมชน หน่วยงานราชการ หรือองค์กรการกุศลต่างๆ เพื่อสนับสนุนกิจกรรมวัดให้ตรงกับความต้องการของชุมชน และดึงดูดให้คนในชุมชนมาร่วมมือพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการนำหลักปาปณิกธรรม 3 มาปรับใช้จะช่วยให้การบริหารจัดการบุคลากรในวัดมีความเป็นระบบและมีเป้าหมายที่ชัดเจน บุคลากรในวัดได้รับการพัฒนาและมีการทำงานที่ประสานกันอย่างราบรื่น ทั้งนี้จะส่งเสริมให้วัดสามารถทำหน้าที่ในด้านศาสนาและการบริการ

[35] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2567

ชุมชนได้อย่างเต็มที่ เกิดความเคารพและศรัทธาจากชุมชนรอบข้าง ทำให้วัดเป็นแหล่งรวมใจและความสามัคคีของชุมชนในระยะยาว[36]

4.2.4 บูรณาการการบริหารจัดการวัดด้านการอำนวยการตามหลักปาปณิกธรรม โดยมีผู้เชี่ยวชาญที่ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 1 ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดด้านการอำนวยการตามหลักปาปณิกธรรม จะช่วยให้การบริหารมีความครอบคลุมทุกด้าน ทั้งในเรื่องการวางแผนระยะยาว การดำเนินงานตามแนวทางที่มีประสิทธิภาพ และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในหมู่ชุมชน รายละเอียดการนำหลักแต่ละข้อมาใช้งาน มีดังนี้ 1. จักขุมา (Conceptual Skill) ในการบริหารวัด ผู้บริหารควรมีวิสัยทัศน์และความรอบรู้ในการมองภาพรวมในระยะยาว เช่น การวางแผนจัดสรรทรัพยากรและกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมศาสนาและประโยชน์ให้กับชุมชน ควรมีการศึกษาความต้องการของชุมชนเพื่อคาดการณ์ทิศทางและวางแผนกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม เช่น การสร้างศูนย์การเรียนรู้สำหรับเยาวชน การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา หรือการปรับปรุงสถานที่เพื่อรองรับการปฏิบัติธรรม 2. วิธุโร (Technical Skill) ผู้บริหารควรมีความเชี่ยวชาญในการจัดการทรัพยากรของวัด เช่น การจัดการด้านการเงิน การดูแลรักษาศาสนสถานและทรัพย์สินต่าง ๆ ของวัดอย่างเหมาะสม รวมถึงการบันทึกบัญชีรายรับ-รายจ่ายให้ถูกต้องชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินงานต่าง ๆ ให้เป็นไปตามขั้นตอนที่โปร่งใสและมีมาตรฐาน นอกจากนี้ควรมีความรู้ด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับวัดเพื่อป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต 3. นิสสยสัมปันโน (Human Relation Skill) ความสามารถในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีเป็นหัวใจของการบริหารวัด ให้ผู้บริหารมีการติดต่อประสานงานกับคณะสงฆ์และชุมชนในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ เช่น การเชิญชวนให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรม การรับฟังความคิดเห็นของชุมชนเพื่อพัฒนาวัดและกิจกรรมต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้คนในพื้นที่ การให้การสนับสนุนและคำปรึกษาแก่ชาวบ้าน นอกจากนี้ควรมีการจัดอบรมอาสาสมัครและชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะและการทำงานร่วมกัน ดังนั้นการนำหลักปาปณิกธรรม 3 มาใช้ในบริหารวัดจะทำให้เกิดประสิทธิภาพ โปร่งใส และมีความร่วมมือกับชุมชน ส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางที่มั่นคงของชุมชนทั้งในด้านจิตใจและการพัฒนา[37] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 2** ได้กล่าวว่า การนำหลักปาปณิกธรรม 3 มาปรับใช้กับการบริหารจัดการวัดในด้านการอำนวยการ จะช่วยให้เกิดการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เน้นความยั่งยืนและความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน โดยสามารถประยุกต์ได้ดังนี้ 1) จักขุมา (Conceptual Skill) 1. โดยผู้บริหารวัดต้องมีวิสัยทัศน์และความสามารถในการมองการณ์ไกล เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาวัดในระยะยาว ซึ่งอาจรวมถึงการวางแผนกิจกรรมทางศาสนา การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า และการจัดหาทรัพยากรเพิ่มเติมอย่างยั่งยืน 2. ควรศึกษาและคาดการณ์ความต้องการของชุมชน เช่น การจัดงานบุญหรืองานปฏิบัติธรรมประจำปี ตลอดจนการสร้างแหล่งเรียนรู้หรือกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ที่ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างวัด

[36] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2567

[37] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2567

และชุมชน 2) วิธุโร (Technical Skill) 1. ผู้บริหารควรมีความเชี่ยวชาญในด้านการจัดการทรัพยากร เช่น การดูแลบัญชี การจัดการเงินบริจาค หรือการจัดสรรอุปกรณ์ที่ใช้ในกิจกรรมทางศาสนา การอำนวยการด้านนี้ต้องการความรู้ในเชิงเทคนิค เช่น การบริหารการเงิน การจัดทำบัญชี การบันทึกรายการรายรับ-รายจ่าย และการจัดเก็บเอกสารต่าง ๆ ให้มีมาตรฐาน 2. ต้องคำนึงถึงการจัดการบุคลากร เช่น อาสาสมัครและพระสงฆ์ในวัด ควรมีการฝึกอบรมเพื่อให้เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนในการทำงานเพื่อวัด 3) นิสสฺยสัมปันโน (Human Relation Skill) 1. การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนเป็นหัวใจหลักในการอำนวยการของวัด ผู้บริหารควรให้ความสำคัญกับการสื่อสาร การติดต่อประสานงานระหว่างวัดกับชาวบ้านหรือผู้ที่มาร่วมกิจกรรมทางศาสนา เช่น การเชิญชวนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม และเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีจิตอาสามาร่วมช่วยงาน 2. การฟังความคิดเห็นของชุมชนและการร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ จะทำให้วัดเป็นที่พึ่งทางจิตใจของคนในพื้นที่ นอกจากนี้ควรเสริมสร้างทักษะการประสานงานให้แก่ทีมงานของวัด เพื่อให้เกิดความสามัคคีและการทำงานร่วมกันได้อย่างราบรื่น ดังนั้นเมื่อผู้บริหารวัดใช้หลักปาปณิกธรรม 3 มาปรับใช้ในด้านการอำนวยการจะช่วยให้วัดมีการจัดการที่มีคุณภาพ โปร่งใส และมีความร่วมมือที่ดีจากชุมชน ส่งผลให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองและการยอมรับในระยะยาว[38] **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 3** ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดด้านการอำนวยการตามหลักปาปณิกธรรม 3 ควรมุ่งเน้นที่การพัฒนาและการทำงานที่มีประสิทธิภาพ โดยสามารถนำหลักการทั้ง 3 ประการมาปรับใช้ดังนี้ 1. จักขุมา (Conceptual Skill) ผู้บริหารวัดควรมีวิสัยทัศน์มองการณ์ไกล เช่น การวางแผนการใช้ทรัพยากรของวัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด รู้ถึงแนวโน้มความต้องการของชุมชนในการใช้วัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม และพิจารณาความต้องการของศาสนิกชนในด้านต่าง ๆ เพื่อให้สามารถวางแผนอนาคตและจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ 2. วิธุโร (Technical Skill) ควรมีความเชี่ยวชาญในด้านการจัดการ เช่น การจัดกิจกรรมทางศาสนา การประสานงานกับฝ่ายต่าง ๆ อย่างชำนาญ และการทำงานเอกสารทางบัญชีที่ถูกต้อง เพื่อให้แน่ใจว่างบประมาณได้รับการใช้อย่างคุ้มค่าและโปร่งใส รวมถึงการบริหารงานบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานที่มีความรู้ความเข้าใจในงานด้านการบำรุงรักษาศาสนสถานและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่อยู่ในความดูแลของวัด 3. นิสสฺยสัมปันโน (Human Relation Skill) ต้องมีทักษะในการติดต่อประสานงานเพื่อสร้างความร่วมมือที่ดีระหว่างคณะสงฆ์ ชุมชน และผู้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกิจกรรมทางศาสนา ผู้บริหารควรมีความสามารถในการสื่อสารกับคนหลากหลายกลุ่ม สร้างบรรยากาศที่เป็นมิตรและส่งเสริมการทำงานร่วมกันในชุมชน เพื่อให้กิจกรรมที่จัดขึ้นในวัดได้รับความร่วมมืออย่างเต็มที่ ดังนั้นการบริหารตามหลักปาปณิกธรรม 3 นี้ จะช่วยให้การจัดการภายในวัดมีความเป็นระบบ มีประสิทธิภาพ และเสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างวัดกับชุมชน[39] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 6** ได้กล่าวว่า การอำนวยการบริหารจัดการวัดตาม หลักปาปณิกธรรม 3 ประกอบด้วยแนวทางที่ช่วยให้วัดเกิดประสิทธิภาพ โปร่งใส และสร้างความสัมพันธ์ที่ดี

[38] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2567

[39] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2567

ระหว่างวัดกับชุมชน ซึ่งสามารถประยุกต์ได้ดังนี้ 1. จักขุมา (Conceptual Skill) ผู้บริหารวัดควรมีวิสัยทัศน์ในการมองภาพรวมและการคาดการณ์ล่วงหน้าเพื่อประโยชน์ในระยะยาว เช่น การวางแผนงานทางศาสนาที่ตอบโจทย์ความต้องการของชุมชน รวมถึงการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกภายในวัด ตัวอย่างการนำมาใช้คือ การประเมินความจำเป็นของการจัดกิจกรรมศาสนาในรูปแบบใหม่ๆ ที่เข้าถึงคนรุ่นใหม่ หรือการจัดสร้างพื้นที่ปฏิบัติธรรมเพิ่มเติมในอนาคตเพื่อรองรับผู้เข้าร่วมมากขึ้น ทั้งนี้ต้องทำบนพื้นฐานของข้อมูลที่ชัดเจนจากการสังเกตความต้องการของชุมชน 2. วิธุโร (Technical Skill) ผู้บริหารวัดควรมีทักษะความรู้เฉพาะด้านในการจัดการทรัพยากร การทำบัญชี และการรักษาความโปร่งใสของทรัพย์สินของวัด เช่น การจัดการเรื่องรายรับรายจ่าย การบริหารจัดการบุคลากรอาสาสมัคร และการบันทึกเอกสารการเงินอย่างถูกต้อง นอกจากนี้ยังควรรู้เกี่ยวกับขั้นตอนการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการจัดงานบุญ หรือการซ่อมแซมอาคารต่างๆ ในวัดเพื่อให้งานทุกอย่างดำเนินไปอย่างมีระเบียบ และสามารถชี้แจงได้เมื่อมีการตรวจสอบ 3. นิสสยสัมปันโน (Human Relation Skill) การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้บริหารกับบุคลากรและชุมชนเป็นสิ่งสำคัญในการบริหารจัดการวัด ผู้บริหารควรสามารถสื่อสารกับคณะสงฆ์ ชาวบ้าน หรือผู้มาร่วมกิจกรรมในวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของวัด ตัวอย่างคือ การจัดงานบุญหรืองานเทศกาลที่ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม รวมถึงการเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีจิตอาสาช่วยงานในวัด การรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากชุมชนเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ช่วยให้ชุมชนรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของวัดและมีส่วนช่วยพัฒนาวัดไปในทิศทางที่สอดคล้องกับความต้องการของคนในพื้นที่ ดังนั้นการบริหารจัดการวัดตามหลักปาปณิกธรรม 3 ช่วยให้การอำนวยการมีความเป็นระบบ มีความรับผิดชอบ และสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง วัดจึงสามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมทางศาสนาและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ[40]

4.2.5 บูรณาการการบริหารจัดการวัดด้านการกำกับดูแลตามหลักปาปณิกธรรม โดยมีผู้เชี่ยวชาญที่ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 6 ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดด้านการกำกับดูแลตามหลักปาปณิกธรรมนั้นเน้นการสร้างโครงสร้างและกระบวนการที่ชัดเจนในการควบคุมและดูแลการดำเนินงานในวัด เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปตามเป้าหมายและวิสัยทัศน์ที่ตั้งไว้ โดยมีหลักการที่สำคัญตาม ปาปณิกธรรม 3 ประการ ได้แก่ จักขุมา วิธุโร และ นิสสยสัมปันโน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ 1. จักขุมา (Conceptual Skill) 1.1 การมองการณ์ไกล ผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนและสามารถคาดการณ์อนาคต เพื่อวางแผนและกำหนดทิศทางการดำเนินงานที่เหมาะสม 1.2 การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้ข้อมูลและประสบการณ์ที่ผ่านมาในการตัดสินใจ เพื่อพัฒนากระบวนการทำงานให้ดียิ่งขึ้น 2. วิธุโร (Technical Skill) 2.1 ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ซึ่งผู้บริหารต้องมีความรู้และความสามารถเฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัด เช่น การเงิน, การบัญชี, หรือการบริหารจัดการบุคลากร 2.2 การนำทักษะมา ปรับใช้ โดยใช้ทักษะทางเทคนิคเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนากระบวนการทำงานให้มีประสิทธิภาพ 3. นิสสยสัมปันโน (Human Relation Skill) 3.1 การ

[40] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2567

สร้างความสัมพันธ์ โดยเน้นการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เพื่อสร้างบรรยากาศการทำงานที่เป็นมิตรและสนับสนุนการทำงานร่วมกัน 3.2 การสื่อสารและการประสานงาน มีการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพและสามารถประสานงานกับสมาชิกในองค์กรเพื่อให้การทำงานเป็นไปตามแผนที่วางไว้ ซึ่งการนำหลักปาปณิกธรรมไปใช้ในการกำกับดูแลนั้นมีลำดับขั้นตอนดังนี้ 1. มีการกำหนดนโยบาย โดยสร้างนโยบายและแนวทางการปฏิบัติที่ชัดเจนในการดำเนินงานในวัด 2. มีการติดตามและประเมินผล โดยกำหนดกระบวนการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้แน่ใจว่าการทำงานเป็นไปตามเป้าหมาย 3. มีการจัดการทรัพยากร โดยจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้การดำเนินงานในวัดเป็นไปอย่างราบรื่น และ 4. มีการให้คำปรึกษา โดยมีการสนับสนุนและให้คำปรึกษาสมาชิกในวัด เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการบริหารจัดการวัดด้านการกำกับดูแลตามหลักปาปณิกธรรมจะช่วยเสริมสร้างการทำงานที่มีคุณภาพในวัดและสร้างความเชื่อมั่นในสมาชิก ทำให้การดำเนินงานสามารถตอบสนองต่อเป้าหมายและความต้องการของชุมชนได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ[41] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 11** ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดด้านการกำกับดูแลตามหลักปาปณิกธรรม มีขั้นตอนที่สามารถปฏิบัติตามได้เพื่อให้การดำเนินงานในวัดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมาย โดยขั้นตอนเหล่านี้ได้แก่ 1. การวางแผน 1.1 กำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ โดยกำหนดเป้าหมายการดำเนินงานในวัด โดยให้มีความชัดเจนและสอดคล้องกับหลักปาปณิกธรรม 1.2 วางแผนกลยุทธ์ โดยสร้างกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการดำเนินงานที่ตอบสนองต่อเป้าหมายที่ตั้งไว้ 2. การจัดองค์กร 2.1 กำหนดโครงสร้างองค์กร โดยสร้างโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน กำหนดบทบาทและหน้าที่ของแต่ละคนในวัด 2.2 แบ่งงานและกระจายอำนาจ มีการแบ่งงานอย่างเหมาะสมเพื่อให้มีการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ 3. การสื่อสาร 3.1 มีการสร้างช่องทางการสื่อสาร โดยเปิดช่องทางการสื่อสารที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ เช่น การประชุม การใช้สื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้ข้อมูลสำคัญถึงสมาชิก 3.2 ส่งเสริมการสื่อสารที่ดี มีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะระหว่างสมาชิกในองค์กร 4. มีการติดตามและประเมินผล 4.1 มีกำหนดตัวชี้วัดผลการดำเนินงาน โดยสร้างตัวชี้วัดที่ชัดเจนเพื่อใช้ในการติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงาน 4.2 มีการประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ โดยจัดให้มีการประเมินผลการดำเนินงานตามระยะเวลาที่กำหนด เช่น ทุกเดือนหรือทุกไตรมาส 5. มีการปรับปรุงและพัฒนา 5.1 มีการรับฟังข้อเสนอแนะ โดยเปิดรับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากสมาชิกเพื่อใช้ในการปรับปรุงกระบวนการทำงาน 5.2 มีการพัฒนาความสามารถ โดยจัดให้มีการฝึกอบรมและพัฒนาความสามารถของสมาชิกในองค์กรเพื่อเสริมสร้างศักยภาพ 6. มีการสร้างวัฒนธรรมองค์กร 6.1 ส่งเสริมการทำงานร่วมกัน โดยการสร้างบรรยากาศการทำงานที่สนับสนุนการทำงานร่วมกัน และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิก 6.2 สร้างวัฒนธรรมความรับผิดชอบ โดยสนับสนุนให้สมาชิกมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่และผลลัพธ์ของการดำเนินงาน 7. การจัดการปัญหา 7.1 มีการวิเคราะห์ปัญหา โดยเมื่อพบปัญหา ให้มีการวิเคราะห์สาเหตุและผลกระทบของปัญหา 7.2 มีการดำเนินการแก้ไข โดยกำหนดแผนการแก้ไขปัญหา และติดตามผลการดำเนินการเพื่อให้แน่ใจว่าปัญหาได้รับการแก้ไขอย่างเหมาะสม ซึ่งการดำเนินการตามขั้นตอนเหล่านี้จะช่วยให้การกำกับดูแลการบริหารจัดการวัดตามหลักปาปณิกธรรม

[41] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2567

เป็นไปอย่างมีระเบียบและมีประสิทธิภาพ ช่วยให้การดำเนินงานของวัดบรรลุเป้าหมายและตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างเหมาะสม[42] **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 13** ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดด้านการกำกับดูแลตามหลักปาปณิกธรรม มีผลดีหลายประการที่ส่งผลต่อการดำเนินงานในวัดและชุมชนโดยรวม โดยสามารถสรุปผลดีได้ดังนี้ 1. เป็นการบรรลุเป้าหมายที่ชัดเจน โดยมีการกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนช่วยให้สมาชิกในวัดมีความเข้าใจในทิศทางการดำเนินงาน ซึ่งทำให้สามารถมุ่งมั่นทำงานไปในทิศทางเดียวกันได้ 2. เป็นการจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยมีการวางแผนและการติดตามผลที่มีระบบทำให้การบริหารจัดการมีความคล่องตัวและสามารถปรับตัวได้ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง 3. เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ซึ่งการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการทำงานที่เป็นมิตร ทำให้สมาชิกในวัดมีความสุขในการทำงานและลดความขัดแย้ง 4. เป็นการพัฒนาความสามารถของบุคลากร ซึ่งการฝึกอบรมและพัฒนาความสามารถของสมาชิกช่วยเพิ่มทักษะและความรู้ ทำให้สมาชิกมีความมั่นใจและสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ 5. เป็นการรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ ซึ่งการมีระบบการติดตามและประเมินผลทำให้สมาชิกมีความรับผิดชอบต่อการดำเนินงาน และสร้างวัฒนธรรมความรับผิดชอบในองค์กร 6. เป็นการแก้ปัญหาที่รวดเร็ว ซึ่งการวิเคราะห์และจัดการปัญหาอย่างเป็นระบบทำให้สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ 7. เป็นการสร้างความเชื่อมั่นในชุมชน ซึ่งการบริหารจัดการที่มีคุณภาพสร้างความเชื่อมั่นในวัด ทำให้ชุมชนมองว่าวัดเป็นองค์กรที่มีความรับผิดชอบและพร้อมให้การสนับสนุน 8. เป็นการพัฒนาชุมชน ซึ่งการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพของวัดสามารถส่งเสริมการพัฒนาชุมชน ทั้งในด้านศีลธรรม จริยธรรม และความร่วมมือกันในกิจกรรมต่างๆ ดังนั้นการบริหารจัดการวัดด้านการกำกับดูแลตามหลักปาปณิกธรรมจึงมีผลดีทั้งในด้านการดำเนินงานของวัดและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชน ทำให้การทำงานร่วมกันมีความหมายและสร้างคุณค่าที่ยั่งยืนในสังคมได้อย่างแท้จริง[43] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 15** ได้กล่าวว่า การกำกับดูแลการบริหารจัดการวัดตามหลักปาปณิกธรรม สามารถปฏิบัติได้ตามแนวทางดังต่อไปนี้ 1. การวางแผนและตั้งเป้าหมาย 1.2 กำหนดวิสัยทัศน์ โดยสร้างวิสัยทัศน์และเป้าหมายที่ชัดเจนในการดำเนินงานของวัด โดยให้ทุกคนในวัดมีส่วนร่วมในการกำหนด 1.2 จัดทำแผนงาน มีการพัฒนาแผนงานที่ละเอียดและสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ รวมถึงการตั้งเป้าหมายระยะสั้นและระยะยาว 2. การจัดองค์กรและการกระจายอำนาจ 2.1 กำหนดโครงสร้างองค์กร โดยจัดทำโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน พร้อมระบุหน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละตำแหน่ง 2.2 กระจายอำนาจ โดยมอบหมายอำนาจในการตัดสินใจให้กับบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีความรับผิดชอบต่อการทำงาน 3. การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ 3.1 สร้างช่องทางการสื่อสาร โดยสร้างช่องทางการสื่อสารที่เปิดกว้างและเข้าถึงได้เพื่อให้สมาชิกในวัดสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็น 3.2 สื่อสารข้อมูลสำคัญ โดยประชาสัมพันธ์ข้อมูลที่สำคัญและความคืบหน้าในการดำเนินงานให้สมาชิกได้รับรู้เสมอ 4. การติดตามและประเมินผล 2.1 กำหนดตัวชี้วัด โดยสร้างตัวชี้วัดที่ชัดเจนเพื่อใช้ในการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน 2.2 จัดให้มีการประเมิน โดยจัดการประชุมเพื่อประเมินผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ

[42] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2567

[43] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2567

เช่น ทุกเดือนหรือทุกไตรมาส 5. การพัฒนาความสามารถ 5.1 ฝึกอบรมและพัฒนา โดยจัดให้มีการฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากรในด้านต่างๆ เพื่อเสริมสร้างทักษะและความรู้ 5.2 ส่งเสริมการเรียนรู้ โดยสร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง 6. การจัดการปัญหา 6.1 การวิเคราะห์ปัญหา โดยเมื่อเกิดปัญหาขึ้นมาให้ทำการวิเคราะห์เพื่อหาสาเหตุและผลกระทบ 6.2 การวางแผนแก้ไข มีการกำหนดแผนการแก้ไขที่เหมาะสมและดำเนินการแก้ไขตามแผน 7. การสร้างวัฒนธรรมองค์กร 7.1 ส่งเสริมความร่วมมือ โดยสร้างบรรยากาศการทำงานที่สนับสนุนการทำงานร่วมกันและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 7.2 สร้างความรับผิดชอบร่วมกัน โดยส่งเสริมให้สมาชิกทุกคนมีความรับผิดชอบต่อเป้าหมายและผลลัพธ์ของการดำเนินงาน 8. การสร้างความโปร่งใส 8.1 การจัดการด้านการเงิน มีการตรวจสอบและรายงานการใช้จ่ายอย่างโปร่งใส เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับสมาชิก 8.2 การเปิดเผยข้อมูล ทำให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดเข้าถึงได้ง่ายสำหรับสมาชิกทุกคน ดังนั้นการปฏิบัติตามแนวทางเหล่านี้จะช่วยให้การกำกับดูแลการบริหารจัดการวัดตามหลักปาปณิกธรรมมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และส่งผลให้การดำเนินงานของวัดบรรลุผลตามที่ตั้งใจไว้ ทั้งนี้ยังช่วยสร้างความสามัคคีและความรักระหว่างสมาชิกในวัดอีกด้วย[44]

สรุป ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการบริหารจัดการวัดตามหลักปาปณิกธรรม ซึ่งประกอบด้วย จักขุมา วิธุโร และนิสสยสัมปันโน จะเน้นที่การใช้ความชำนาญและทักษะที่หลากหลายเพื่อให้การดำเนินงานของวัดเป็นไปอย่างราบรื่น มีประสิทธิภาพ และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี โดยมีแนวทางดังนี้ 1. จักขุมา (Conceptual Skill - มองการณ์ไกล) ผู้บริหารวัดควรมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลในการพัฒนาวัด โดยมองเห็นโอกาสและความท้าทายที่จะเกิดขึ้นในอนาคต มีการวางแผนระยะยาวที่ชัดเจนสำหรับการพัฒนาวัดในด้านต่าง ๆ เช่น การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก การวางแผนกิจกรรมธรรมะ หรือการอนุรักษ์วัฒนธรรมและศาสนาให้สืบเนื่อง 2. วิธุโร (Technical Skill - ความเชี่ยวชาญด้านการจัดการ) ผู้บริหารต้องมีทักษะและความรู้เฉพาะทางในการจัดการงานภายในวัดอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การจัดการทรัพยากร การเงิน และการซ่อมบำรุงวัด มีการดำเนินงานอย่างโปร่งใสและตรวจสอบได้ รวมถึงควบคุมและติดตามผลการปฏิบัติงาน เพื่อให้ทรัพยากรถูกใช้ไปในทางที่เป็นประโยชน์สูงสุด 3. นิสสยสัมปันโน (Human Relation Skill - การประสานงานและมนุษยสัมพันธ์) การสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับบุคลากร ผู้มาปฏิบัติธรรม และชุมชนโดยรอบถือเป็นสิ่งสำคัญ ผู้บริหารวัดควรมีทักษะในการสื่อสาร การประสานงาน และการทำงานร่วมกับทุกฝ่ายด้วยความเข้าใจและเมตตา ส่งเสริมบรรยากาศของการให้ความเคารพและการร่วมมือกัน เพื่อให้เกิดความสามัคคีและสนับสนุนการพัฒนาวัดให้เป็นที่พึ่งทางจิตใจของชุมชน

4.3 บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม

โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

4.3.1 บูรณาการการบริหารจัดการวัดด้านการวางแผนตามหลักสาราณียธรรม โดยมีผู้เชี่ยวชาญที่ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้

[44] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2567

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 1 ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารจัดการวัดด้านการวางแผนตามหลักสาราณียธรรม เป็นการใช้แนวทางที่มุ่งเน้นให้เกิดความร่วมมือและความเข้าใจระหว่างบุคคลในวัดและชุมชน ซึ่งมีคุณธรรมสำคัญ 6 ประการ นำมาประยุกต์ใช้ในการวางแผนเพื่อให้การบริหารงานในวัดมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน โดยมีแนวทางการวางแผนที่สำคัญดังนี้ 1) มีการกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายที่ชัดเจน 1. ผู้บริหารวัดควรกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักธรรมและคุณธรรม เช่น การสร้างความสงบในชุมชน การส่งเสริมการปฏิบัติธรรม และการบริการชุมชน 2. เป้าหมายควรมีความชัดเจนและสามารถวัดผลได้ เพื่อให้บุคลากรและชุมชนมีทิศทางเดียวกันในการดำเนินงาน 2) มีการวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์ 1. โดยทำการสำรวจและวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกวัด เช่น ความต้องการของชุมชน สภาพเศรษฐกิจ และปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อให้เข้าใจสถานการณ์อย่างรอบด้าน 2. มีการใช้ข้อมูลที่ได้ในการวางแผนช่วยให้มีการตัดสินใจที่มีเหตุผลและมีความเหมาะสมกับบริบท 3) การมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย 1. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากคณะสงฆ์ ชุมชน และบุคลากรในการวางแผนกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดอบรม กิจกรรมทำบุญ หรือการพัฒนาโครงการต่าง ๆ 2. เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเสนอความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและความร่วมมือ 4) มีการจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ 1. ควรมีการวางแผนการใช้ทรัพยากรทั้งทางการเงิน บุคลากร และวัสดุอุปกรณ์ให้เหมาะสม เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมาย 2. การจัดสรรทรัพยากรควรคำนึงถึงความยั่งยืนและการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ 5) มีการพัฒนาแผนงานและกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการ 1. โดยกำหนดแผนงานและกิจกรรมที่ชัดเจน เช่น กิจกรรมการปฏิบัติธรรม การอบรม การทำบุญ และกิจกรรมสังคม เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายที่กำหนด 2. ควรกำหนดระยะเวลาและวิธีการดำเนินงานให้ชัดเจนเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผน 6) มีการติดตามและประเมินผล 1. ควรมีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ เช่น การวัดผลสัมฤทธิ์และการรับฟังความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมกิจกรรม 2. นำผลการประเมินไปปรับปรุงแผนงานและกิจกรรมให้ดียิ่งขึ้นในอนาคต ดังนั้นการบริหารจัดการวัดด้านการวางแผนตามหลักสาราณียธรรม จึงเป็นการสร้างระบบการวางแผนที่มีความรอบคอบและมีการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย เพื่อให้การดำเนินงานของวัดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับหลักธรรม และตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างเหมาะสม[45] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 15** ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม 6 มีแนวทางที่สำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและความกลมกลืนระหว่างบุคคลในวัดและชุมชน โดยสามารถนำมาใช้ในการบริหารจัดการได้ดังนี้ 1. เมตตากายกรรม (การทำดีด้วยกาย) 1.1 สร้างบรรยากาศที่อบอุ่นและเป็นมิตร โดยการสนับสนุนช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ในวัด เช่น การจัดงานบุญ การซ่อมแซมวัด หรือการจัดการประชุม ด้วยความเต็มใจและสุภาพ 1.2 ส่งเสริมให้บุคลากรแสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในทีมงาน 2. เมตตาวจีกรรม (การทำดีด้วยวาจา) 2.1 สื่อสารกับผู้ร่วมงานอย่างสุภาพและเคารพ เช่น การให้คำแนะนำ

[45] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2567

หรือเตือนสติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ 2.2 สร้างวัฒนธรรมการสื่อสารที่เป็นมิตรและให้กำลังใจซึ่งกันและกัน เพื่อสร้างบรรยากาศที่เปิดเผยและร่วมมือกัน 3. เมตตามโนกรรม (การทำดีด้วยใจ) 3.1 สร้างความปรารถนาดีและให้การสนับสนุนซึ่งกันและกันในทุกกิจกรรมของวัด โดยมองโลกในแง่ดีและมีท่าทีที่เป็นมิตร 3.2 จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้บุคลากรและสมาชิกในชุมชนรู้สึกดีต่อกัน เช่น การทำบุญร่วมกัน การจัดอบรมเพื่อพัฒนาตนเอง 4. สาธารณโภคี (การแบ่งปันทรัพย์สิน) 4.1 เมื่อมีการได้รับทรัพย์สินหรือของขวัญ ควรแบ่งปันให้กับสมาชิกในวัดและชุมชน เพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกัน 4.2 ส่งเสริมให้เกิดการแบ่งปันทรัพย์สินระหว่างสมาชิก เช่น อุปกรณ์การทำงาน หรือทรัพย์สินที่ได้จากการทำบุญ 5. สีลสามัญญตา (การมีศีลเสมอกัน) 5.1 ส่งเสริมการปฏิบัติตนให้มีศีลธรรมและความประพฤติที่ดีร่วมกันในหมู่คณะ 5.2 ให้ความสำคัญกับระเบียบวินัยภายในวัดและสร้างบรรยากาศที่ถูกต้องตามหลักธรรม 6. ทิฏฐิสามัญญตา (การมีทิฏฐิเสมอกัน) 6.1สร้างการทำงานร่วมกันโดยมีเป้าหมายและวิสัยทัศน์เดียวกันในการดำเนินงานของวัด 6.2 ส่งเสริมการประชุมเพื่อหารือและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องสำคัญที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัดและชุมชน ดังนั้นการบริหารจัดการวัดโดยอิงหลักสาราณียธรรม 6 จะช่วยสร้างความสามัคคี ความรัก และความเคารพในองค์กร ทำให้เกิดความสงบสุขในวัดและชุมชน สอดคล้องกับหลักธรรมและเป้าหมายที่ตั้งไว้ของการดำเนินงานในวัด[46]

สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 8** ได้กล่าวว่า การวางแผนบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรมเป็นการสร้างแนวทางที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลในวัดและชุมชน โดยมุ่งเน้นไปที่คุณธรรมและการอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน นี่คือขั้นตอนและแนวทางในการวางแผนที่สามารถนำไปใช้ได้ 1. กำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายร่วมกัน 1.1 ชวนคณะสงฆ์และสมาชิกในชุมชนร่วมกันระดมความคิดในการกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายที่เป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย 1.2 ควรกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับหลักสาราณียธรรม เช่น การสร้างความสงบสุขในชุมชน การจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ เป็นต้น 2. วิเคราะห์สภาพแวดล้อม 2.1 สำรวจและวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกวัด เช่น ความต้องการของชุมชน สภาพเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้เข้าใจถึงปัญหาและโอกาสที่มี 2.2 ใช้ข้อมูลที่ได้มาในการวางแผน เพื่อให้มีความเหมาะสมและเป็นไปตามบริบทที่กำหนด 3. จัดทำแผนงานและกิจกรรม 3.1 สร้างแผนงานที่มีความหลากหลายตามหลักสาราณียธรรม เช่น การจัดกิจกรรมทำบุญ การจัดการอบรม การส่งเสริมการทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชน 3.2 ควรกำหนดกิจกรรมที่มีผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ และวางแผนการดำเนินงานให้ชัดเจน 4. ส่งเสริมการมีส่วนร่วม 4.1 เปิดโอกาสให้สมาชิกในวัดและชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยการจัดประชุมหรือการสนทนาเพื่อให้ทุกคนสามารถเสนอความคิดเห็นและข้อเสนอแนะได้ 4.2 การมีส่วนร่วมจะช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมและการพัฒนาในวัด 5. กำหนดกลยุทธ์และการจัดสรรทรัพยากร 5.1 วางกลยุทธ์ที่ชัดเจนในการดำเนินงาน เช่น การจัดสรรบุคลากร การเงิน และวัสดุอุปกรณ์อย่างมีประสิทธิภาพ 5.2 ควรกำหนดวิธีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด 6. ติดตามและประเมินผล 6.1 สร้างกลไกในการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ

[46] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2567

เช่น การประชุมเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าและการประเมินผลสัมฤทธิ์ 6.2 ใช้ผลการประเมินในการปรับปรุงแผนงานและกิจกรรมให้ดียิ่งขึ้นในอนาคต 7. สร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน 7.1 ส่งเสริมการสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงานร่วมกัน เช่น การแสดงความเคารพนับถือ และการให้กำลังใจกัน 7.2 การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดี เช่น งานเลี้ยงสังสรรค์หรือกิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างทีม ดังนั้นการวางแผนบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรมจะทำให้การดำเนินงานในวัดมีความเป็นระบบ และเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิก ทำให้การทำงานเป็นไปอย่างราบรื่นและประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้[47] สอดคล้องกับ **เชี่ยวชาญท่านที่ 5** ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดด้านการวางแผนตามหลักสาราณียธรรม มีผลดีต่อการดำเนินงานในวัดและความสัมพันธ์ในชุมชน ดังนี้ 1. เสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี เพราะเป็นการวางแผนที่เน้นคุณธรรม เช่น เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตามโนกรรม จะช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลในวัดและชุมชน ทำให้เกิดความสามัคคีและความเข้าใจกัน 2. สร้างความเป็นเอกภาพ การมีวิสัยทัศน์และเป้าหมายร่วมกัน จะทำให้ทุกคนในวัดมีความมุ่งมั่นในการทำงานไปในทิศทางเดียวกัน ส่งผลให้เกิดเอกภาพในการดำเนินงาน 3. พัฒนาบุคลากรและสมาชิก โดยการจัดกิจกรรมและการอบรมตามหลักสาราณียธรรมจะช่วยพัฒนาศักยภาพของบุคลากรและสมาชิกในชุมชน ทำให้ทุกคนมีความรู้และทักษะที่ดีขึ้นในการทำงาน 4. เป็นการสร้างบรรยากาศที่ดีในวัด เพราะเป็นการส่งเสริมการทำดีด้วยกาย วาจา และใจ จะสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตรและอบอุ่นในวัด ช่วยลดความขัดแย้งและความตึงเครียด 5. เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน โดยมีการวางแผนอย่างเป็นระบบและการติดตามผลจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานในวัด ทำให้กิจกรรมต่าง ๆ เป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ 6. เป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีการเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการวางแผนจะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรม ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมที่มากขึ้นในการทำงานและกิจกรรมของวัด 7. เป็นการสร้างความยั่งยืน โดยมีการวางแผนที่มุ่งเน้นความดีและการแบ่งปันทรัพย์สิน (สาธารณโภคี) จะช่วยสร้างความยั่งยืนในองค์กร ทำให้ทรัพยากรและโอกาสได้รับการใช้และแบ่งปันอย่างเหมาะสม และ 8. สามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน เพราะการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและความต้องการของชุมชนจะทำให้การวางแผนสามารถตอบสนองต่อความต้องการและปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นการวางแผนบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรมจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์องค์กรที่เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งสร้างความสงบสุขในสังคมและชุมชนอีกด้วย[48]

4.3.2 บูรณาการการบริหารจัดการวัดด้านการจัดการองค์กรตามหลักสาราณียธรรม โดยมีผู้เชี่ยวชาญที่ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 3 ได้กล่าวว่า วัดมีการปกครองภายในวัด มีองค์กร ในการดูแลการปกครอง โดยเรียงลำดับจากเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เรื่อยไปตามลำดับ มีเจ้าหน้าที่ของวัด ทำหน้าที่

[47] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2567

[48] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2567

ประชาสัมพันธ์และประสานงานสำหรับผู้ที่เข้ามาติดต่อปฏิบัติธรรม ซึ่งคณะกรรมการวัดเป็นบุคลากรภายนอก คัดเลือกจากผู้แทนหน่วยงานราชการและลูกศิษย์ ทำหน้าที่ติดต่อและประสานงาน การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มีการแยกเขตพื้นที่ฝ่ายคณะสงฆ์และแม่ชีอย่างชัดเจน มีการติดป้ายบอกทาง มีแผนผังภายในวัด เพื่อให้พุทธศาสนิกชนที่มาทำบุญ หรือเข้ามาปฏิบัติธรรมนั้นสามมารถเดินทางไปมาได้สะดวก และสามรถทราบได้เลยว่าเขตไหนเป็นเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส หรือเขตธรณีสงฆ์[49] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 13** ได้กล่าวว่า การจัดการองค์กรในการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ต้องมุ่งเน้นที่การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและส่งเสริมความสามัคคีระหว่างสมาชิกในวัด โดยมีขั้นตอนและแนวทางที่สำคัญดังนี้ 1. สร้างโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน 1.1 กำหนดบทบาทและหน้าที่ โดยกำหนดบทบาทและหน้าที่ของแต่ละบุคคลในองค์กร เช่น คณะสงฆ์ ผู้ดูแลกิจกรรม สมาชิกชุมชน เพื่อให้ทุกคนรู้จักหน้าที่ของตนเอง 1.2 สร้างสายบังคับบัญชา โดยวางโครงสร้างสายบังคับบัญชาให้ชัดเจน เพื่อให้งานสามารถดำเนินการได้อย่างมีระเบียบและประสิทธิภาพ 2. ส่งเสริมการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ 2.1 เปิดช่องทางการสื่อสาร โดยสร้างช่องทางการสื่อสารที่เปิดกว้าง ให้สมาชิกในวัดสามารถเสนอความคิดเห็น ข้อเสนอ และปัญหาต่าง ๆ ได้ 2.2 ประชุมสม่ำเสมอ โดยจัดประชุมอย่างสม่ำเสมอเพื่อหารือเกี่ยวกับปัญหาและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น 3. ส่งเสริมการมีส่วนร่วม 3.1 เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วม โดยส่งเสริมให้สมาชิกมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ เช่น การจัดกิจกรรมต่าง ๆ การวางแผน และการประเมินผล 3.2 สร้างทีมงาน โดยตั้งทีมงานเพื่อทำงานในโครงการต่าง ๆ ให้สมาชิกได้มีโอกาสร่วมทำงานและเรียนรู้จากกันและกัน 4. สร้างบรรยากาศที่ดีในองค์กร 4.1 สร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร โดยส่งเสริมบรรยากาศที่เปิดกว้างและเป็นมิตรภายในองค์กร เช่น การจัดกิจกรรมสังสรรค์หรือการทำบุญร่วมกัน 4.2 ส่งเสริมความเคารพและเข้าใจกัน โดยให้ความสำคัญกับการเคารพซึ่งกันและกัน เช่น การใช้เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตามโนกรรมในทุก ๆ การทำงาน 5. วางแผนและกำหนดเป้าหมายร่วมกัน 5.1 ตั้งเป้าหมายที่ชัดเจน โดยกำหนดเป้าหมายที่ทุกคนในองค์กรสามารถเข้าใจและมุ่งมั่นทำงานร่วมกันได้ 5.2 การวางแผนร่วมกัน โดยทำการวางแผนในลักษณะที่สมาชิกทุกคนสามารถมีส่วนร่วมในการสร้างแผนงาน ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและร่วมรับผิดชอบ 6. การพัฒนาและอบรมสมาชิก 6.1 จัดอบรมและการพัฒนา โดยจัดกิจกรรมอบรมเพื่อพัฒนาทักษะและความรู้ให้กับสมาชิก เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ 6.2 ส่งเสริมการเรียนรู้ โดยส่งเสริมการเรียนรู้จากประสบการณ์และการทำงานร่วมกัน เพื่อพัฒนาทักษะในการทำงานให้ดียิ่งขึ้น 7. การติดตามและประเมินผล 7.1 ติดตามผลการดำเนินงาน มีการสร้างกลไกในการติดตามผลการดำเนินงานและกิจกรรมที่ได้จัดขึ้น เพื่อประเมินความสำเร็จและปัญหาที่เกิดขึ้น 7.2 การปรับปรุง โดยใช้ผลการประเมินในการปรับปรุงการดำเนินงานและกิจกรรมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ดังนั้นการจัดการองค์กรในการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรมนี้จะช่วยสร้างองค์กรที่เข้มแข็ง สามารถตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิกและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังส่งเสริมให้เกิดความ

[49] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2567

สงบสุขและความสามัคคีในองค์กรและชุมชนได้อย่างยั่งยืน[50] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 9** ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดด้านการจัดการองค์กรตามหลักสาราณียธรรม เน้นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในวัดและชุมชน โดยมีแนวทางที่ส่งเสริมความสามัคคีและการทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรมและการทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด ดังนี้ 1. การกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกัน1.1 สร้างวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน โดยร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ของวัด โดยให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นเพื่อให้เกิดความเป็นเจ้าของ 1.2 การสื่อสารวิสัยทัศน์ โดยสื่อสารวิสัยทัศน์ให้ทุกคนเข้าใจและมุ่งมั่นในการทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน 2. การสร้างโครงสร้างองค์กรที่เหมาะสม 2.1 กำหนดบทบาทและความรับผิดชอบ โดยให้สมาชิกในวัดมีความเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ของตนเองอย่างชัดเจน เพื่อลดความสับสนและความขัดแย้ง 2.2 การมีทีมงานที่หลากหลาย โดยสร้างทีมงานที่มีความหลากหลายตามทักษะและความสามารถของสมาชิก เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3. การสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร 3.1 สร้างบรรยากาศที่เปิดกว้าง โดยส่งเสริมการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและเปิดกว้างในการแสดงความคิดเห็น 3.2 สร้างความสัมพันธ์ที่ดี โดยส่งเสริมการแสดงความเคารพและความเข้าใจกัน โดยใช้หลักเมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตามโนกรรม 4. การส่งเสริมการมีส่วนร่วม 4.1 กระตุ้นการมีส่วนร่วมของสมาชิก โดยส่งเสริมให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการดำเนินงาน 4.2 จัดกิจกรรมที่สร้างความสามัคคี โดยการจัดกิจกรรมร่วมกัน เช่น กิจกรรมทำบุญหรือกิจกรรมสังสรรค์เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดี 5. การวางแผนและการประเมินผล 5.1 การวางแผนกิจกรรมร่วมกัน มีการวางแผนกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมและการพัฒนาชุมชน โดยให้สมาชิกมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน 5.2 การติดตามและประเมินผล มีการประเมินผลของกิจกรรมและการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงการทำงานในอนาคต 6. การพัฒนาทักษะและการอบรม 6.1 การอบรมและพัฒนาทักษะ โดยจัดกิจกรรมอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะให้กับสมาชิกในด้านต่าง ๆ เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ 6.2 สร้างกลไกการเรียนรู้ มีการส่งเสริมการเรียนรู้จากประสบการณ์และการทำงานร่วมกัน เพื่อพัฒนาความสามารถในการทำงานให้ดียิ่งขึ้น 7. การจัดการความขัดแย้ง 7.1 การจัดการความขัดแย้ง โดยมีวิธีการที่ชัดเจนในการจัดการกับความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น โดยส่งเสริมการสื่อสารและการเข้าใจซึ่งกันและกัน 7.2 การทำงานร่วมกันในช่วงวิกฤติ ในกรณีที่มีปัญหาหรือวิกฤติ ควรส่งเสริมให้สมาชิกทำงานร่วมกันเพื่อหาทางออกและฟื้นฟูสถานการณ์ อันจะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการวัดด้านการจัดการองค์กรตามหลักสาราณียธรรมนี้จะช่วยสร้างองค์กรที่เข้มแข็งและสามารถตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิกและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังส่งเสริมให้เกิดความสงบสุขและความสามัคคีในองค์กรและชุมชนได้อย่างยั่งยืน[51] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 12** ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดด้านการจัดการองค์กรตามหลักสาราณียธรรม มีขั้นตอนที่สำคัญในการสร้างและรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกและส่งเสริมความ

[50] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2567

[51] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2567

สามัคคีในวัด โดยสามารถแบ่งออกเป็นขั้นตอนต่าง ๆ ได้ดังนี้ 1. การวางแผนองค์กร 1.1 กำหนดวิสัยทัศน์และพันธกิจ มีการร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนสำหรับวัด และกำหนดพันธกิจที่ทุกคนในองค์กรสามารถทำตามได้ 1.2 กำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน มีการวางแผนตั้งเป้าหมายระยะสั้นและระยะยาว เพื่อให้สมาชิกในองค์กรมีทิศทางในการทำงาน 2. การสร้างโครงสร้างองค์กร 2.1 กำหนดบทบาทและความรับผิดชอบ มีความชัดเจนในบทบาทของแต่ละบุคคลในองค์กร เช่น คณะสงฆ์ ผู้ดูแลกิจกรรม และสมาชิกชุมชน 2.2 สร้างสายบังคับบัญชา มีการวางโครงสร้างที่ช่วยให้การทำงานมีความเป็นระเบียบและมีประสิทธิภาพ 3. การสื่อสารและการมีส่วนร่วม 3.1 เปิดช่องทางการสื่อสาร มีการสร้างช่องทางที่เปิดกว้างให้สมาชิกสามารถเสนอความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 3.2 ประชุมและหารือร่วมกัน มีการจัดประชุมเพื่อหารือเกี่ยวกับกิจกรรมและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วม 4. การส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดี 4.1 สร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร มีการสร้างบรรยากาศที่เปิดกว้างและเป็นมิตร เพื่อให้สมาชิกรู้สึกสบายใจในการทำงานร่วมกัน 4.2 ใช้หลักเมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตามโนกรรม มีการส่งเสริมการทำความดีต่อกันทั้งในใจและการกระทำ 5. การพัฒนาบุคลากร 5.1 จัดอบรมและพัฒนา มีการจัดกิจกรรมอบรมเพื่อพัฒนาทักษะและความรู้ให้กับสมาชิก เพื่อให้มีความสามารถในการทำงาน 5.2 สร้างโอกาสในการเรียนรู้ มีการส่งเสริมการเรียนรู้จากประสบการณ์และจากการทำงานร่วมกัน 6. การติดตามและประเมินผล 6.1 ติดตามผลการดำเนินงาน โดยสร้างกลไกในการติดตามและประเมินผลกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงการทำงาน 6.2 ประเมินผลและปรับปรุง โดยใช้ผลการประเมินในการปรับปรุงกิจกรรมและการดำเนินงานในอนาคต 7. การจัดการความขัดแย้ง 7.1 มีกลไกการจัดการความขัดแย้ง มีการกำหนดวิธีการจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในองค์กร โดยเน้นการสื่อสารและการเข้าใจซึ่งกันและกัน 7.2 สร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง มีการส่งเสริมให้สมาชิกมีความเป็นมิตรและสามารถพูดคุยกันได้อย่างเปิดเผยเมื่อมีปัญหาหรือความขัดแย้ง 8. การสนับสนุนการทำงานร่วมกัน 8.1 สร้างทีมงานที่หลากหลาย โดยสร้างทีมงานที่มีความหลากหลายตามทักษะและความสามารถ เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ 8.2 ส่งเสริมความสามัคคี มีการจัดกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์และความสามัคคี เช่น การทำบุญหรือกิจกรรมสังสรรค์ ดังนั้นการบริหารจัดการวัดด้านการจัดการองค์กรตามหลักสาราณียธรรมนี้จะช่วยให้เกิดองค์กรที่เข้มแข็ง มีการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิกและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิผล พร้อมกับส่งเสริมความสงบสุขและความสามัคคีในวัดและชุมชนอย่างยั่งยืน[52]

4.3.3 บูรณาการการบริหารจัดการวัดด้านบริหารงานบุคคลตามหลักสาราณียธรรม โดยมีผู้เชี่ยวชาญที่ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 14 ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดด้านบริหารงานบุคคลตามหลักสาราณียธรรม เน้นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีวิธีการที่สำคัญดังนี้ 1. การสรรหาบุคลากร 1.1 กำหนดคุณสมบัติที่ชัดเจน มีการระบุคุณสมบัติและทักษะที่

[52] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2567

ต้องการในการสรรหาบุคลากร เช่น ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา ความสามารถในการสื่อสาร และการทำงานเป็นทีม 1.2 การเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกในวัดมีส่วนร่วมในการสรรหาบุคลากร เช่น การแนะนำบุคคลที่มีคุณสมบัติตรงตามที่ต้องการ 2. การพัฒนาบุคลากร 2.1 จัดการอบรมและฝึกอบรม มีการจัดกิจกรรมอบรมเพื่อพัฒนาทักษะและความรู้ให้กับบุคลากร เพื่อให้มีความสามารถในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2.2 การสร้างโอกาสในการเรียนรู้ มีการส่งเสริมให้บุคลากรเรียนรู้จากประสบการณ์และการทำงานร่วมกัน โดยมีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน 3. การสร้างบรรยากาศที่ดี 3.1 ส่งเสริมการทำงานเป็นทีม มีการสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยให้สมาชิกทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้หลักการที่ส่งเสริมความสามัคคี 3.2 การให้กำลังใจและการสนับสนุน มีการสร้างแรงจูงใจให้กับบุคลากรในการทำงาน เช่น การให้คำชม เชิดชูเกียรติ และการสนับสนุนในการพัฒนาตนเอง 4. การสร้างความสัมพันธ์ที่ดี 4.1 ใช้หลักเมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตามโนกรรม มีการส่งเสริมให้ทุกคนมีจิตใจดีต่อกัน ทั้งในด้านการกระทำ วาจา และความคิด 4.2 การจัดกิจกรรมสร้างสัมพันธ์ มีการจัดกิจกรรมสังสรรค์หรือกิจกรรมร่วมกัน เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร 5. การประเมินผลและการให้ข้อเสนอแนะแบบสร้างสรรค์ 5.1 การติดตามและประเมินผลการทำงาน มีการประเมินผลการทำงานของบุคลากรอย่างเป็นระเบียบ โดยใช้เกณฑ์ที่ชัดเจนและเป็นธรรม 5.2 การให้ข้อเสนอแนะแบบสร้างสรรค์ มีการให้ข้อเสนอแนะแบบสร้างสรรค์ในการปรับปรุงและพัฒนาทักษะ เพื่อให้บุคลากรมีโอกาสเติบโต 6. การจัดการกับความขัดแย้ง 6.1 มีกลไกในการจัดการความขัดแย้ง มีการกำหนดวิธีการจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในองค์กร โดยเน้นการสื่อสารและการเข้าใจซึ่งกันและกัน 6.2 สร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง โดยส่งเสริมให้สมาชิกมีความเป็นมิตรและสามารถพูดคุยกันได้อย่างเปิดเผยเมื่อมีปัญหาหรือความขัดแย้ง 7. การสร้างความมีส่วนร่วม 7.1 เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่มีผลกระทบต่อการทำงาน 7.2 ส่งเสริมการเสนอความคิดเห็น มีการสนับสนุนให้บุคลากรเสนอความคิดเห็นและแนวทางในการปรับปรุงการทำงาน อันจะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการวัดด้านบริหารงานบุคคลตามหลักสาราณียธรรมนี้จะช่วยสร้างองค์กรที่เข้มแข็ง และส่งเสริมความสามัคคีและการทำงานร่วมกันในวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมและการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนได้อย่างยั่งยืน[53] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 9** ได้กล่าวว่า การบริหารงานบุคคลตามหลัก สาราณียธรรม มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีหลักการและวิธีการที่สอดคล้องกับสาราณียธรรม 6 ประการ ซึ่งได้แก่ เมตตากายกรรม, เมตตาวจีกรรม, เมตตามโนกรรม, สาธารณโภคี, สีลสามัญญตา, และทิฏฐิสามัญญตา โดยสามารถจัดทำได้ดังนี้ 1. การสร้างบรรยากาศแห่งความรักและความสัมพันธ์ที่ดี 1.1 ส่งเสริมการทำงานเป็นทีม มีการจัด กิจกรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในกลุ่มงาน โดยการทำบุญหรือกิจกรรมที่สนับสนุนการทำงานร่วมกัน 1.2 สร้างสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตร มีการสร้างบรรยากาศในการทำงานที่เป็นมิตรและเปิดกว้างให้สมาชิกได้

[53] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2567

แสดงออกถึงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ 2. การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ 2.1 สื่อสารอย่างสุภาพ มีการใช้ภาษาและการสื่อสารที่สุภาพและเคารพซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในการให้ข้อเสนอแนะแบบสร้างสรรค์ 2.2 เปิดช่องทางการสื่อสาร โดยให้สมาชิกมีโอกาสในการแสดงความคิดเห็น และฟังข้อเสนอแนะแบบเปิดเผย 3. การสนับสนุนและการพัฒนา 3.1 ฝึกอบรมและพัฒนาทักษะ โดยจัดการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะและความรู้ของบุคลากรให้มีความสามารถที่สอดคล้องกับงาน 3.2 ให้โอกาสในการเรียนรู้ มีการสนับสนุนการเรียนรู้จากประสบการณ์การทำงาน รวมถึงการเรียนรู้จากผู้อื่นในองค์กร 4. การแบ่งปันและการสร้างความร่วมมือ 4.1 สาธารณโภคี มีการสนับสนุนการแบ่งปันทรัพยากรและความรู้ระหว่างสมาชิก โดยไม่มีการหวงห้าม 4.2 การร่วมมือกันทำงาน มีการส่งเสริมให้สมาชิกทำงานร่วมกันในโครงการต่าง ๆ เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นทีมและความสามัคคี 5. การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ดี 5.1 สีลสามัญญตา โดยเน้นการมีพฤติกรรมที่ดี มีศีลบริสุทธิ์และมีวินัยในการทำงาน เพื่อให้สมาชิกทุกคนมีแนวทางที่เหมือนกันในการทำงาน 5.2 ทิฏฐิสามัญญตา โดยสร้างการเห็นชอบร่วมกันในแนวทางที่สำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการทำงาน โดยมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ 6. การให้การสนับสนุนจิตใจ 6.1 สนับสนุนให้สมาชิกรู้สึกมีคุณค่า โดยทำให้สมาชิกทุกคนรู้สึกว่าตนมีความสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร 6.2 ให้กำลังใจและการยกย่อง มีการแสดงความชื่นชมและให้กำลังใจแก่สมาชิกที่มีผลงานดี 7. การประเมินและติดตามผล 7.1 ประเมินผลงานอย่างสม่ำเสมอ โดยมีการติดตามผลการทำงานและประเมินผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อปรับปรุงและพัฒนา 7.2 ฟังข้อเสนอแนะแบบสร้างสรรค์ โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการปรับปรุงการทำงาน อันจะเห็นได้ว่าการบริหารงานบุคคลตามหลักสาราณียธรรมนี้จะช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีในการทำงาน ส่งเสริมความสามัคคี และทำให้สมาชิกในองค์กรรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินงาน ซึ่งจะส่งผลดีต่อการพัฒนาวัดและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน[54] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 6** ได้กล่าวว่า การบริหารงานบุคคลในการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม เน้นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและการทำงานร่วมกันในวัด โดยมีหลักการที่สำคัญดังนี้ 1. การสรรหาบุคลากรที่เหมาะสม 1.1 กำหนดคุณสมบัติที่ชัดเจน มีการระบุคุณสมบัติและทักษะที่ต้องการในบุคลากร เช่น ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ความสามารถในการทำงานเป็นทีม และคุณธรรมที่ดี 1.2 เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วม มีการส่งเสริมให้สมาชิกในวัดมีส่วนร่วมในการคัดเลือกบุคลากร เช่น การขอความคิดเห็นจากสมาชิกหรือการเปิดรับสมัครอย่างโปร่งใส 2. การพัฒนาบุคลากร 2.1 จัดกิจกรรมอบรม มีการจัดกิจกรรมอบรมหรือการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะและความรู้ให้กับบุคลากร เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2.2 ส่งเสริมการเรียนรู้จากประสบการณ์ มีการสร้างโอกาสให้บุคลากรเรียนรู้จากการทำงานจริง เช่น การทำงานร่วมกันในโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ 3. การสร้างบรรยากาศที่ดี 3.1 ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดี โดยใช้หลักเมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตามโนกรรม เพื่อสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยให้บุคลากรทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข 3.2 จัดกิจกรรมสร้างสัมพันธ์ มีการ

[54] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2567

จัดกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ เช่น กิจกรรมสังสรรค์ การทำบุญ หรือการทำกิจกรรมร่วมกันที่เป็นประโยชน์ 4. การประเมินผลการทำงาน 4.1 ติดตามผลการดำเนินงาน โดยมีการติดตามและประเมินผลการทำงานของบุคลากรอย่างเป็นระบบ โดยกำหนดเกณฑ์ที่ชัดเจนในการประเมิน 4.2 ให้ข้อเสนอแนะแบบสร้างสรรค์ มีการเสนอข้อคิดเห็นในการพัฒนาและปรับปรุงการทำงาน โดยใช้วิธีการที่สร้างสรรค์และไม่ทำให้บุคลากรเกิดความรู้สึกไม่ดี 5. การจัดการความขัดแย้ง 5.1 มีกลไกในการจัดการความขัดแย้ง มีการกำหนดวิธีการที่ชัดเจนในการจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในองค์กร โดยเน้นการสื่อสารและการฟังความคิดเห็นของกันและกัน 5.2 สร้างบรรยากาศที่เปิดกว้าง มีการส่งเสริมให้สมาชิกรู้สึกสบายใจในการพูดคุยเกี่ยวกับปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้น 6. การสร้างความมีส่วนร่วม 6.1 เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วม โดยให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่มีผลต่อการทำงานและกิจกรรมของวัด 6.2 ส่งเสริมการเสนอความคิดเห็น มีการสนับสนุนให้บุคลากรเสนอความคิดเห็นและไอเดียในการพัฒนาวัดและการทำงานร่วมกัน 7. การสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพ 7.1 การสร้างความสามัคคีในทีม โดยส่งเสริมการทำงานร่วมกันในรูปแบบทีม และสร้างความสามัคคีระหว่างสมาชิกในทีม 7.2 ใช้กิจกรรมสร้างสรรค์ในการสร้างทีม มีการจัดกิจกรรมที่ช่วยสร้างทีม เช่น กิจกรรมสร้างสรรค์ การทำบุญร่วมกัน หรือการทำกิจกรรมนันทนาการ อันจะเห็นได้ว่าการบริหารงานบุคคลในการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรมนี้ จะช่วยให้เกิดความสามัคคี การทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมและการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในวัดได้อย่างยั่งยืน[55] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 2** ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดด้านบริหารงานบุคคลตามหลักสาราณียธรรม มีประโยชน์หลายด้านที่สำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรภายในวัด ซึ่งรวมถึง 1. สร้างความสัมพันธ์ที่ดี 1.1 ส่งเสริมความสามัคคี โดยใช้หลักสาราณียธรรมเน้นการทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข สร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อความร่วมมือและการทำงานร่วมกันของสมาชิกในวัด 1.2 สร้างความรักและความเคารพ การมีหลักการที่ชัดเจนในการสร้างความสัมพันธ์จะช่วยให้สมาชิกมีความรักและเคารพต่อกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง 2. เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน 2.1 การพัฒนาทักษะ มีการอบรมและการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องจะช่วยเพิ่มทักษะและความรู้ให้กับบุคลากร ทำให้สามารถปฏิบัติงานได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น 2.2 การทำงานเป็นทีม มีการสร้างบรรยากาศที่ดีและการทำงานร่วมกันในรูปแบบทีมจะช่วยให้การทำงานมีประสิทธิผลมากขึ้น 3. สร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม 3.1 สนับสนุนการทำกิจกรรมทางศาสนา โดยการบริหารงานบุคคลที่ดีช่วยให้สมาชิกมีแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและปฏิบัติธรรมได้อย่างเต็มที่ 3.2 ส่งเสริมการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา มีการสร้างความรักและความเข้าใจในหลักธรรมจะช่วยให้สมาชิกมีการเรียนรู้ที่ดีและมีจิตใจที่สงบ 4. การลดความขัดแย้ง 4.1 มีกลไกในการจัดการความขัดแย้ง มีการสร้างบรรยากาศที่เปิดกว้างและการใช้หลักการที่ดีในการสื่อสารจะช่วยลดความขัดแย้งและปัญหาที่อาจเกิดขึ้น 4.2 การแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์ การมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กรจะทำให้สมาชิกสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุข

[55] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2567

5. สร้างความมีส่วนร่วมและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 5.1 เปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วม โดยการให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการทำงานของวัดจะทำให้ทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในความสำเร็จขององค์กร 5.2 การสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน โดยการให้ความสำคัญกับความคิดเห็นและความต้องการของสมาชิกจะช่วยสร้างความรู้สึกของความรับผิดชอบร่วมกันในองค์กร 6. การสร้างแรงจูงใจ 6.1 ให้การสนับสนุนและการยอมรับ มีการให้คำชมและการยอมรับในการทำงานจะทำให้บุคลากรรู้สึกมีค่าและมีแรงจูงใจในการทำงาน 6.2 สร้างโอกาสในการพัฒนา โดยการมีแนวทางในการพัฒนาบุคลากรจะช่วยส่งเสริมให้สมาชิกมีความก้าวหน้าในงานและมีความพึงพอใจในบทบาทของตน ดังนั้นการบริหารจัดการวัดด้านบริหารงานบุคคลตามหลักสาราณียธรรม จึงช่วยส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือ ความสามัคคี และการทำงานที่มีประสิทธิภาพในองค์กร ช่วยให้วัดสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิผลและยั่งยืน[56]

4.3.4 บูรณาการการบริหารจัดการวัดด้านการอำนวยการตามหลักสาราณียธรรม โดยมีผู้เชี่ยวชาญที่ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้

เชี่ยวชาญท่านที่ 5 ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดด้านการอำนวยการตามหลักสาราณียธรรม เน้นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพในองค์กร โดยมีแนวทางที่สำคัญ ดังนี้ 1. การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ 1.1 สื่อสารอย่างเปิดเผย โดยส่งเสริมให้มีการสื่อสารที่ชัดเจนและตรงไปตรงมา ทั้งในเรื่องงานและเรื่องส่วนตัว เพื่อสร้างความเข้าใจที่ดีระหว่างสมาชิกในวัดฟังความคิดเห็น 1.2 ให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของทุกคน โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกได้เสนอความคิดเห็นและไอเดียในการทำงาน 2. การสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวย 2.1 การสร้างความร่วมมือ มีการส่งเสริมให้มีการทำงานร่วมกันในโครงการต่าง ๆ โดยใช้แนวทางที่ช่วยให้ทุกคนมีส่วนร่วม 2.2 การสนับสนุนจิตวิญญาณ โดยสนับสนุนให้สมาชิกมีจิตวิญญาณในการช่วยเหลือกันและกันโดยใช้หลักเมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตามโนกรรม 3. การจัดการที่มุ่งเน้นความเป็นธรรม 3.1 การแบ่งงานอย่างเป็นธรรม โดยแบ่งงานและหน้าที่ให้กับสมาชิกในวัดอย่างเป็นธรรมและชัดเจน เพื่อไม่ให้เกิดความรู้สึกไม่เป็นธรรม 3.2 การรับผิดชอบที่ชัดเจน มีการกำหนดความรับผิดชอบของแต่ละบุคคลอย่างชัดเจน เพื่อให้สมาชิกสามารถทำงานได้ตามหน้าที่ของตน 4. การส่งเสริมการพัฒนาและการเรียนรู้ 4.1การอบรมและพัฒนา มีการจัดกิจกรรมอบรมเพื่อพัฒนาทักษะและความรู้ให้กับสมาชิก โดยมุ่งเน้นที่ความต้องการและความสนใจของแต่ละคน 4.2 การสนับสนุนการเรียนรู้ มีการส่งเสริมให้สมาชิกเรียนรู้จากประสบการณ์การทำงานจริงและเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน 5.การแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์ 5.1 การฟังและเคารพความเห็น เมื่อต้องเผชิญกับปัญหาหรือความขัดแย้ง ให้ฟังความคิดเห็นจากหลายฝ่ายและเคารพความคิดเห็นนั้น 5.2 การมีกลไกในการแก้ไขปัญหา โดยกำหนดวิธีการที่ชัดเจนในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในองค์กร เพื่อให้สามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ 6. การสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพ 6.1 การสร้างทีม โดยสร้างทีมงานที่มีความหลากหลายและสามารถทำงานร่วมกันได้

[56] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2567

โดยมุ่งเน้นการใช้ความสามารถที่แตกต่างกันเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีที่สุด 6.2 การให้กำลังใจ มีการส่งเสริมให้สมาชิกในทีมรู้สึกมีค่า โดยการให้กำลังใจและสนับสนุนการทำงานของกันและกัน 7. การตรวจสอบและประเมินผล 7.1 การติดตามผลการดำเนินงาน โดยมีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้สามารถปรับปรุงและพัฒนาการทำงานได้อย่างต่อเนื่อง 7.2 การรับฟังข้อเสนอแนะแบบสร้างสรรค์ มีการเปิดโอกาสให้สมาชิกได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการปรับปรุงการทำงานและการบริหาร ดังนั้นการบริหารจัดการวัดด้านการอำนวยการตามหลักสาราณียธรรม จึงเน้นการสร้างบรรยากาศที่ดีในองค์กร ส่งเสริมความร่วมมือและการทำงานเป็นทีม รวมถึงการพัฒนาบุคลากรเพื่อให้วัดสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน[57] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 6** ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดด้านการอำนวยการตามหลักสาราณียธรรม มีวิธีปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้ 1. สร้างบรรยากาศแห่งความรักและความสัมพันธ์ที่ดี 1.1 จัดกิจกรรมสร้างสัมพันธ์ มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทำบุญร่วมกัน การอบรมสัมมนา หรือกิจกรรมที่สนับสนุนให้สมาชิกในวัดมีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น 1.2 สนับสนุนการทำงานร่วมกัน มีการกระตุ้นให้สมาชิกทำงานร่วมกันในโครงการต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และการทำงานเป็นทีม 2. การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ 2.1 เปิดช่องทางการสื่อสาร มีการสร้างช่องทางที่เปิดให้สมาชิกในวัดสามารถสื่อสารความคิดเห็นและปัญหาได้อย่างอิสระ 2.2 ฟังและให้ข้อเสนอแนะแบบเปิดเผย มีการส่งเสริมให้สมาชิกมีความกล้าที่จะเสนอความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะแก่กันอย่างจริงใจ 3. การวางแผนการทำงานที่ชัดเจน 3.1 กำหนดเป้าหมายร่วมกัน มีการจัดทำแผนการทำงานที่มีเป้าหมายชัดเจน โดยมีการเข้าร่วมของทุกฝ่ายเพื่อให้รู้สึกมีส่วนร่วม 3.2 แบ่งงานตามความสามารถ มีการแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบให้กับสมาชิกตามความสามารถและความถนัดของแต่ละคน 4. การให้การสนับสนุนและการพัฒนา 4.1 จัดการฝึกอบรม มีการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมและการพัฒนาทักษะ เพื่อให้สมาชิกมีความรู้และความสามารถในการทำงานได้ดีขึ้น 4.2 สนับสนุนการเรียนรู้และการพัฒนา โดยให้การสนับสนุนสมาชิกในการเรียนรู้จากประสบการณ์ และเปิดโอกาสให้มีการเรียนรู้ระหว่างกัน 5. การสร้างกลไกการแก้ไขปัญหา 5.1 สร้างวิธีการแก้ไขปัญหาที่ชัดเจน มีการกำหนดวิธีการที่ชัดเจนในการจัดการปัญหาหรือข้อขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น 5.2 ส่งเสริมการพูดคุยและหาทางออกร่วมกัน โดยสนับสนุนให้สมาชิกมีการพูดคุยเกี่ยวกับปัญหาและหาทางออกที่สร้างสรรค์ 6. การประเมินและติดตามผล 6.1 การติดตามผลการดำเนินงาน มีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้สามารถปรับปรุงและพัฒนาการทำงานได้ 6.2 รับฟังข้อเสนอแนะแบบสร้างสรรค์ โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการปรับปรุงการทำงานและการบริหาร 7. การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ดี 7.1 ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม โดยเน้นการสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในองค์กร โดยใช้หลักเมตตาในการบริหารจัดการ 7.2 สร้างความเคารพและความไว้วางใจ โดยเน้นการสร้างความเคารพและความไว้วางใจระหว่างสมาชิกในองค์กร เพื่อให้เกิดบรรยากาศที่ดีในการทำงานร่วมกัน 8. การสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 8.1 เปิด

[57] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2567

โอกาสให้มีการมีส่วนร่วม โดยให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำงานและกิจกรรมของวัด 8.2 สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ โดยทำให้สมาชิกรู้สึกว่าตนมีส่วนร่วมและมีความสำคัญต่อการทำงานขององค์กร อันจะเห็นได้ว่าการนำวิธีปฏิบัติเหล่านี้ไปใช้ในการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม จะช่วยสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน ส่งเสริมความร่วมมือ และทำให้วัดสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน[58] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 11** ได้กล่าวว่า การอำนวยการการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม สามารถดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อสร้างบรรยากาศที่ดีและความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งในองค์กร โดยมีขั้นตอนดังนี้ 1. การวางแผน 1.1 กำหนดเป้าหมายร่วมกัน มีการจัดประชุมเพื่อให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของวัด 1.2 สร้างแผนปฏิบัติการ มีการวางแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน โดยแบ่งงานและหน้าที่ให้กับสมาชิกตามความสามารถและความถนัด 2. การสื่อสาร 2.1 สร้างช่องทางการสื่อสาร โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการทำงาน 2.2 สื่อสารอย่างชัดเจน โดยทำให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานและแผนการดำเนินงานมีความชัดเจน และแจ้งให้สมาชิกทราบอยู่เสมอ 3. การสร้างความสัมพันธ์ 3.1 จัดกิจกรรมเพื่อสร้างสัมพันธ์ มีการจัดกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ เช่น การทำบุญร่วมกัน หรือการอบรม 3.2 สนับสนุนการทำงานร่วมกัน โดยส่งเสริมให้สมาชิกมีโอกาสทำงานร่วมกันในโครงการต่าง ๆ 4. การสนับสนุนและการพัฒนา 4.1 จัดการฝึกอบรม มีการจัดกิจกรรมฝึกอบรมหรือการพัฒนาทักษะ เพื่อให้สมาชิกมีความรู้และความสามารถในการทำงาน 4.2 ให้การสนับสนุนจิตใจ มีการสนับสนุนให้สมาชิกรู้สึกว่าตนมีค่าและมีความสำคัญต่อการทำงานของวัด 5. การแก้ไขปัญหา 5.1 สร้างกลไกการแก้ไขปัญหา มีการกำหนดวิธีการที่ชัดเจนในการจัดการกับปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้น 5.2 สนับสนุนการพูดคุย โดยส่งเสริมให้มีการพูดคุยเพื่อหาทางออกร่วมกันเมื่อเผชิญกับปัญหา 6. การประเมินผล 6.1 ติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน โดยมีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการทำงาน 6.2 รับฟังข้อเสนอแนะแบบสร้างสรรค์ โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกได้เสนอความคิดเห็นและข้อเสนอแนะแบบเปิดเผย 7. การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ดี 7.1 ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม โดยเน้นการสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในองค์กร โดยใช้หลักเมตตาในการบริหารจัดการ 7.2 สร้างบรรยากาศแห่งการเคารพและไว้วางใจ โดยเน้นการสร้างความเคารพและความไว้วางใจระหว่างสมาชิกในองค์กร 8. การส่งเสริมการมีส่วนร่วม 8.1 เปิดโอกาสให้มีการมีส่วนร่วม โดยให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำงานและกิจกรรมของวัด 8.2 สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ โดยทำให้สมาชิกมีความรู้สึกว่าตนมีส่วนร่วมและมีความสำคัญต่อการทำงานขององค์กร ดังนั้นการดำเนินการตามขั้นตอนเหล่านี้จะช่วยให้การอำนวยการการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกและทำให้วัดสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างราบรื่นและยั่งยืน[59] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญ**

[58] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2567

[59] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2567

ท่านที่ 15 ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดด้านการอำนวยการตามหลักสาราณียธรรม มีผลดีต่อการดำเนินงานและความสัมพันธ์ในองค์กรหลายประการ ดังนี้ 1. สร้างความสัมพันธ์ที่ดี 1.1 ส่งเสริมความสามัคคี โดยการอำนวยการตามหลักสาราณียธรรมช่วยให้สมาชิกในวัดมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำให้เกิดความสามัคคีและการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ 1.2 สร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร โดยการใช้หลักเมตตาในการบริหารจัดการช่วยสร้างบรรยากาศที่อบอุ่นและเป็นมิตร ทำให้สมาชิกรู้สึกมีความสุขในการทำงาน 2. เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน 2.1 การทำงานเป็นทีม มีการสนับสนุนการทำงานร่วมกันช่วยให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น 2.2 การแบ่งปันทรัพยากร มีการสนับสนุนการแบ่งปันทรัพยากรและข้อมูลทำให้สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างคุ้มค่า 3. พัฒนาศักยภาพบุคลากร 3.1 การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การอำนวยการที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรจะช่วยเสริมสร้างทักษะและความรู้ใหม่ ๆ ให้กับสมาชิก ทำให้สามารถปฏิบัติงานได้ดีขึ้น 3.2 การสนับสนุนจิตใจ มีการให้กำลังใจและการสนับสนุนด้านจิตใจช่วยให้สมาชิกรู้สึกมีคุณค่าและมีแรงจูงใจในการทำงาน 4. สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ 4.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยการเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในองค์กร ส่งผลให้มีความตั้งใจในการทำงานมากขึ้น 4.2 การรับฟังข้อเสนอแนะ โดยการให้ความสำคัญกับข้อเสนอแนะจากสมาชิกช่วยให้รู้สึกว่าตนมีเสียงในองค์กร 5. เสริมสร้างจริยธรรมและคุณธรรม 5.1 การปฏิบัติตามศีลธรรม โดยการเน้นการมีศีลสามัญญตาและทิฏฐิสามัญญตาจะช่วยสร้างวัฒนธรรมที่ดีในองค์กร ทำให้สมาชิกมีความประพฤติที่ถูกต้องและมีคุณธรรม 5.2 การสร้างจริยธรรมในองค์กร โดยการมุ่งเน้นเรื่องความเป็นธรรมและการเคารพซึ่งกันและกันช่วยเสริมสร้างจริยธรรมในองค์กร 6. การบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ 6.1 การติดตามและประเมินผล การอำนวยการที่มีการติดตามและประเมินผลอย่างสม่ำเสมอช่วยให้สามารถปรับปรุงการดำเนินงานได้ทันเวลา 6.2 การแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ มีการสร้างกลไกการแก้ไขปัญหาที่ชัดเจนจะช่วยให้สามารถรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ จะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการวัดด้านการอำนวยการตามหลักสาราณียธรรมนี้ ไม่เพียงแต่ช่วยให้การดำเนินงานของวัดมีความราบรื่นและมีประสิทธิภาพ แต่ยังสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีในการทำงาน และสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรให้มีคุณภาพสูงขึ้นอีกด้วย[60]

4.3.5 บูรณาการการบริหารจัดการวัดด้านการกำกับดูแลตามหลักสาราณียธรรม โดยมีผู้เชี่ยวชาญที่ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 4 ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดด้านการกำกับดูแลตามหลักสาราณียธรรม เป็นการใช้หลักการที่เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและเป็นหนึ่งเดียว โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและการทำงานร่วมกันในองค์กร โดยการนำหลักสาราณียธรรม 6 ประการมาใช้ในการกำกับดูแล ได้แก่ 1. เมตตากายกรรม 1.1 การช่วยเหลือ มีการส่งเสริมให้มีการช่วยเหลือกันระหว่างสมาชิกในวัด โดยการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การทำบุญหรือช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อ

[60] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2567

เสริมสร้างความสัมพันธ์ 1.2 การให้กำลังใจ โดยสนับสนุนให้สมาชิกมีการแสดงออกถึงความรักและความห่วงใยต่อกัน 2. เมตตาวจีกรรม 2.1 การสื่อสารที่ชัดเจนและสุภาพ โดยสร้างมาตรฐานในการสื่อสารที่สุภาพและเป็นประโยชน์ต่อกัน โดยการพูดคุยให้คำแนะนำ และตักเตือนอย่างมีน้ำใจ 2.2 การเปิดเผยข้อมูล มีการส่งเสริมการแบ่งปันข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานในองค์กร 3. เมตตามโนกรรม 3.1 การตั้งจิตปรารถนาดี การทำให้สมาชิกมีจิตใจที่ดีต่อกัน โดยการมองโลกในแง่ดีและมีความหวังดีต่อกัน 3.2 การสร้างสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตร มีการสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน เพื่อให้สมาชิกรู้สึกสบายใจ 4. สาธารณโภคี 4.1 การแบ่งปันทรัพยากร มีการส่งเสริมการแบ่งปันทรัพยากรและความรู้ เพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์อย่างเท่าเทียม 4.2 การเข้าถึงโอกาส โดยให้โอกาสสมาชิกทุกคนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ 5. สีลสามัญญตา 5.1 การมีวินัยและการประพฤติที่ดี โดยกำหนดมาตรฐานการประพฤติปฏิบัติของสมาชิกให้มีความเหมาะสมและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน 5.2 การสร้างวินัยในองค์กร โดยส่งเสริมให้สมาชิกปฏิบัติตนตามหลักธรรมและมีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน 6. ทิฏฐิสามัญญตา 6.1 การสร้างความเข้าใจร่วมกัน มีการจัดการอภิปรายเพื่อสร้างความเห็นชอบในเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะในประเด็นที่ส่งผลต่อการดำเนินงาน 6.2 การตัดสินใจร่วมกัน โดยส่งเสริมให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องที่มีผลกระทบต่อองค์กร เห็นได้ว่าผลลัพธ์จากการกำกับดูแลตามหลักสาราณียธรรมมีดังต่อไปนี้ 1. การสร้างความเชื่อมั่น การกำกับดูแลที่ใช้หลักสาราณียธรรมทำให้สมาชิกมีความเชื่อมั่นในองค์กร และลดปัญหาความขัดแย้ง 2. การทำงานร่วมกัน การมีความสัมพันธ์ที่ดีจะทำให้สมาชิกมีความร่วมมือในการทำงานและมีแรงจูงใจในการทำกิจกรรมต่าง ๆ 3. ความพึงพอใจของสมาชิก การสร้างบรรยากาศที่ดีและมีความรับผิดชอบช่วยให้สมาชิกมีความพึงพอใจในองค์กร ซึ่งจะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการวัดด้านการกำกับดูแลตามหลักสาราณียธรรมนี้จะส่งผลดีต่อการพัฒนาวัดและสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรอย่างยั่งยืน[61] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 3** ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดด้านการกำกับดูแลตามหลักสาราณียธรรม สามารถทำได้ตามแนวทางต่อไปนี้ 1. การกำหนดหลักการและนโยบาย 1.1 สร้างนโยบายที่ชัดเจน โดยกำหนดนโยบายและระเบียบปฏิบัติที่เป็นธรรม ซึ่งจะเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของทุกคนในวัด 1.2 เปิดเผยข้อมูล โดยให้ข้อมูลที่จำเป็นและสำคัญแก่สมาชิก เพื่อให้ทุกคนเข้าใจในหลักการและนโยบายการดำเนินงาน 2. การสร้างระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ 2.1 สื่อสารอย่างเปิดเผย โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกสามารถแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะได้ โดยสร้างช่องทางที่เปิดเผยและไม่เป็นทางการ 2.2 การประชุมประจำ โดยจัดการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวทางการทำงาน ซึ่งช่วยให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 3. การติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน 3.1 ตั้งเกณฑ์การประเมิน โดยกำหนดเกณฑ์และตัวชี้วัดสำหรับการประเมินผลการดำเนินงานของวัด 3.2 การประเมินอย่างสม่ำเสมอ มีการดำเนินการประเมินผลอย่างสม่ำเสมอและเปิดเผยผลการประเมินแก่สมาชิก เพื่อให้ทุกคนได้รับรู้ถึงสถานะและการพัฒนา 4. การสนับสนุนและการพัฒนาบุคลากร 4.1 การฝึกอบรม มีการจัดกิจกรรม

[61] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2567

การฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะและความรู้ให้กับสมาชิก เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ 4.2 การให้คำปรึกษา โดยมีการให้คำปรึกษาและการช่วยเหลือเมื่อสมาชิกมีปัญหาหรือข้อสงสัยในงาน 5. การสร้างความไว้วางใจ 5.1 การสร้างบรรยากาศที่เป็นธรรม ต้องทำให้สมาชิกทุกคนรู้สึกว่าได้รับการปฏิบัติอย่างยุติธรรม และมีความโปร่งใสในกระบวนการตัดสินใจ 5.2 การสนับสนุนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยทำให้สมาชิกรู้สึกว่าตนมีคุณค่าและได้รับการสนับสนุนในการพัฒนาตนเอง 6. การส่งเสริมจริยธรรมและคุณธรรม 6.1 การมีจริยธรรมในการทำงาน โดยสร้างวัฒนธรรมที่เน้นความซื่อสัตย์ ความโปร่งใส และความยุติธรรม 6.2 การเป็นแบบอย่างที่ดี โดยผู้บริหารควรเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนตามหลักการและจริยธรรมที่กำหนด 7. การรับฟังและตอบสนองต่อความคิดเห็น 7.1 สร้างช่องทางการสื่อสารที่เปิดกว้าง โดยให้สมาชิกสามารถแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะได้ โดยอาจมีการตั้งกลุ่มหรือช่องทางการสื่อสารออนไลน์ 7.2 การตอบสนองที่เหมาะสมมีการตอบสนองต่อความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอย่างจริงจัง และนำมาปรับปรุงการดำเนินงาน 8. การสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วม 8.1 การทำงานร่วมกัน มีการส่งเสริมการทำงานร่วมกันในโครงการต่าง ๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างสมาชิก 8.2 การสนับสนุนการมีส่วนร่วม โดยให้สมาชิกมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการวางแผนกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเห็นได้ว่าการบริหารจัดการวัดด้านการกำกับดูแลตามหลักสาราณียธรรมนี้ จะช่วยสร้างระบบการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมการทำงานร่วมกัน และสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของวัดอย่างมีความสุขและมีความหมาย[62] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 12** ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการวัดด้านการกำกับดูแลตามหลักสาราณียธรรม มีผลดีหลายประการที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของวัด และสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อความสำเร็จ ดังนี้ 1. เสริมสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจ 1.1 การบริหารงานอย่างโปร่งใส การกำกับดูแลที่มีความโปร่งใสทำให้สมาชิกในวัดรู้สึกมั่นใจในกระบวนการและการตัดสินใจของผู้บริหาร 1.2 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยการเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจและความเชื่อมั่นในองค์กร 2. พัฒนามาตรฐานการปฏิบัติงาน 2.1 การกำหนดแนวทางที่ชัดเจน โดยการมีกฎระเบียบและแนวทางปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรมช่วยให้การทำงานมีมาตรฐานและสามารถประเมินผลได้ 2.2 การติดตามและประเมินผล โดยการมีระบบการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานช่วยให้สามารถปรับปรุงและพัฒนากระบวนการทำงานได้อย่างต่อเนื่อง 3. สร้างบรรยากาศแห่งความสามัคคี 3.1 การมีจริยธรรมและคุณธรรม โดยการยึดมั่นในหลักสาราณียธรรม เช่น เมตตาและการมีจิตปรารถนาดี ทำให้เกิดบรรยากาศแห่งความสามัคคีและความรักใคร่กันในองค์กร 3.2 การลดความขัดแย้ง โดยการมีกฎระเบียบและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความเข้าใจที่ดีในกลุ่มสมาชิก 4. ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากร 4.1 การให้โอกาสในการเรียนรู้ มีการกำกับดูแลที่เน้นการพัฒนาบุคลากรช่วยส่งเสริมให้สมาชิกมีโอกาสเรียนรู้และพัฒนาทักษะใหม่ ๆ 4.2 การฝึกอบรมและพัฒนา มีการสนับสนุนการฝึกอบรมและการพัฒนาตนเองช่วย

[62] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2567

สร้างคุณภาพของบุคลากรในองค์กร 5. เพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน 5.1 การมีแผนการทำงานที่ชัดเจน มีการกำกับดูแลช่วยในการจัดทำแผนการทำงานที่ชัดเจน ทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีระบบ 5.2 การลดความซ้ำซ้อน โดยการมีการกำกับดูแลที่ดีช่วยลดความซ้ำซ้อนในกระบวนการทำงาน ทำให้การใช้ทรัพยากรมีประสิทธิภาพมากขึ้น 6. การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ดี 6.1 การส่งเสริมวัฒนธรรมที่มีคุณธรรม โดยการให้ความสำคัญกับศีลธรรมและจริยธรรมช่วยสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ดีและเป็นที่ยอมรับ 6.2 การสร้างค่านิยมที่ดีในองค์กร โดยการกำกับดูแลที่เน้นการสร้างค่านิยมที่ดีช่วยให้สมาชิกมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับค่านิยมขององค์กร 7. การเสริมสร้างความรับผิดชอบ 7.1 การกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบ มีการกำกับดูแลที่ชัดเจนช่วยให้สมาชิกเข้าใจหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเอง ทำให้เกิดความรับผิดชอบในการทำงาน 7.2 การส่งเสริมความรับผิดชอบร่วมกัน โดยการสร้างความรับผิดชอบร่วมกันในองค์กรทำให้สมาชิกมีความตั้งใจและมุ่งมั่นในการทำงานมากขึ้น ดังนั้นการบริหารจัดการวัดด้านการกำกับดูแลตามหลักสาราณียธรรมนี้จึงเป็นการสร้างฐานที่มั่นคงสำหรับการดำเนินงานในวัด ช่วยส่งเสริมความร่วมมือและการพัฒนาบุคลากรทำให้วัดมีความเข้มแข็งและมีคุณภาพในการให้บริการแก่ชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ[63] สอดคล้องกับ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 14** ได้กล่าวว่า การกำกับดูแลการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรมเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีขั้นตอนที่สามารถทำได้ดังนี้ 1. การตั้งเป้าหมายและแนวทางการดำเนินงาน 1.1 กำหนดเป้าหมายชัดเจน โดยวางเป้าหมายการดำเนินงานที่สอดคล้องกับหลักสาราณียธรรม เช่น การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิก การพัฒนาศักยภาพบุคลากร และการสร้างความสามัคคี 1.2 วางแผนการดำเนินงาน มีการกำหนดแนวทางการดำเนินงานและกิจกรรมที่ส่งเสริมเป้าหมายเหล่านี้ โดยคำนึงถึงหลักเมตตากายกรรมและเมตตาวจีกรรม 2. การสื่อสารและสร้างความเข้าใจ 2.1 สื่อสารอย่างโปร่งใส โดยแจ้งข้อมูลและแนวทางการดำเนินงานให้สมาชิกทราบอย่างชัดเจนและเป็นระบบ 2.2 สร้างความเข้าใจร่วมกัน โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเป้าหมายและแนวทางการทำงานร่วมกัน 3. การติดตามและประเมินผล 3.1 ติดตามความก้าวหน้า มีการตรวจสอบความก้าวหน้าของการดำเนินงานเป็นระยะ ๆ โดยใช้ตัวชี้วัดที่ชัดเจน เช่น ผลการทำงานของสมาชิก ความพึงพอใจของสมาชิก และการบรรลุเป้าหมาย 3.2 ประเมินผลการดำเนินงาน มีการประเมินผลการทำงานและประสิทธิภาพของกิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินการ โดยสามารถจัดทำรายงานสรุปเพื่อให้สมาชิกทราบ 4. การปรับปรุงและพัฒนา 4.1 รับฟังข้อเสนอแนะ โดยเปิดรับข้อเสนอแนะและความคิดเห็นจากสมาชิกเพื่อนำมาปรับปรุงการดำเนินงาน 4.2 พัฒนากระบวนการทำงาน มีการปรับปรุงแนวทางการดำเนินงานตามผลการประเมินและข้อเสนอแนะ เพื่อให้การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น 5. การสร้างวัฒนธรรมองค์กร 5.1 ส่งเสริมวัฒนธรรมที่ดี มีการส่งเสริมการมีศีลธรรมและจริยธรรมในองค์กร โดยการแสดงแบบอย่างที่ดีและให้ความสำคัญกับการทำงานร่วมกัน 5.2 สร้างความสัมพันธ์ที่ดี โดยจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์

[63] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2567

และความสามัคคีระหว่างสมาชิก เช่น กิจกรรมสังสรรค์ หรือการทำบุญร่วมกัน 6. การสร้างและพัฒนาความรู้ 6.1 การอบรมและพัฒนา มีการจัดการฝึกอบรมและพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในด้านต่าง ๆ เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ 6.2 สร้างโอกาสในการเรียนรู้ โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกเรียนรู้จากกันและกัน โดยการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ 7. การบริหารจัดการด้านจิตใจ 7.1 สนับสนุนจิตใจ โดยให้กำลังใจและสนับสนุนสมาชิกในการทำงาน เพื่อสร้างความรู้สึกมีคุณค่าและเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร 7.2 จัดการปัญหาภายใน มีการแก้ไขปัญหาภายในองค์กรอย่างรวดเร็ว โดยมีการฟังความคิดเห็นและการเจรจาอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งจะเห็นได้ว่าการกำกับดูแลการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรมนี้จะช่วยให้การดำเนินงานของวัดเป็นไปอย่างมีระเบียบและประสิทธิภาพ ในขณะเดียวกันก็สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในองค์กร ทำให้การทำงานร่วมกันเป็นไปอย่างราบรื่นและเป็นเอกภาพมากขึ้น[64]

สรุป ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม 6 เป็นแนวทางที่มุ่งเน้นการสร้างความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในวัด โดยประยุกต์หลักธรรมนี้เข้ากับงานด้านการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบและสันติสุขในชุมชนวัด ดังนี้ 1. เมตตากายกรรม (การแสดงออกด้วยความเมตตาทางกาย) ผู้บริหารหรือเจ้าอาวาสควรส่งเสริมให้มีการช่วยเหลือและดูแลซึ่งกันและกันด้วยการทำงานร่วมกัน เช่น การทำงานสาธารณะประโยชน์ภายในวัด 2. เมตตาวจีกรรม (การแสดงออกด้วยความเมตตาทางวาจา) ควรใช้คำพูดที่สุภาพและให้เกียรติ แสดงความเข้าใจต่อข้อคิดเห็นและความรู้สึกของผู้อื่น สร้างบรรยากาศที่ดีและเปิดโอกาสให้มีการสื่อสารที่สร้างสรรค์ 3. เมตตามโนกรรม (การแสดงออกด้วยความเมตตาทางใจ) การบริหารวัดควรมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจของสมาชิก โดยไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตนหรือความต้องการส่วนตัว คิดถึงประโยชน์ส่วนรวมและจิตอันบริสุทธิ์ 4. สาธารณโภคี (การแบ่งปันสิ่งของให้เป็นสาธารณะ) มีการจัดการทรัพย์สินภายในวัดให้โปร่งใส ทุกคนมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งอาจรวมถึงการบริหารจัดการทรัพย์สินส่วนกลางให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น จัดการด้านอาหารและปัจจัยสี่แก่พระภิกษุและคนทั่วไป 5. สีลสามัญญตา (การปฏิบัติตามศีลธรรมร่วมกัน) การส่งเสริมให้สมาชิกทุกคนในวัดดำเนินชีวิตตามหลักศีลธรรม มีการปฏิบัติที่สอดคล้องกันและเคารพกฎระเบียบ เพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจกัน 6. ทิฏฐิสามัญญตา (ความเห็นที่สอดคล้องกัน) ควรเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในวัด สร้างเป้าหมายร่วมในการพัฒนาวัดโดยคำนึงถึงหลักคำสอนในพุทธศาสนา ซึ่งเห็นได้ว่าการบริหารจัดการตามหลักสาราณียธรรมนี้ ช่วยให้วัดเกิดความสงบสุข สามัคคี และมีความร่วมมืออย่างจริงใจจากทุกฝ่าย

[64] สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2567

4.4 สรุปบูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร

การบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร สามารถสรุปเป็น 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. การบริหารจัดการวัดตามหลักสัปปายะ

การบริหารจัดการวัดตามหลักสัปปายะมุ่งเน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมและความสงบสุขภายในวัด โดยคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการปฏิบัติธรรม เช่น สภาพอากาศ สถานที่อยู่อาศัย และการจัดการองค์กรภายในวัดให้เหมาะสมกับการปฏิบัติธรรม โดยมีการประยุกต์ใช้ ดังนี้ มีการจัดสภาพแวดล้อมภายในวัดให้เหมาะสมกับการปฏิบัติธรรม เช่น ความสะอาด ความสงบ และการจัดพื้นที่ให้เหมาะสมกับกิจกรรมต่าง ๆ มีการจัดอาหารที่เหมาะสมและถูกสุขลักษณะ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติธรรมมีสุขภาพที่ดีและพร้อมสำหรับการปฏิบัติธรรม มีการเลือกบุคคลที่มีคุณธรรมและศีลธรรมเข้ามาทำงานในวัด เพื่อสร้างความสามัคคีและส่งเสริมการปฏิบัติธรรม มีการจัดการสอนธรรมะที่เหมาะสมกับผู้ฟังทุกระดับ เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ มีการจัดสภาพอากาศและสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับการปฏิบัติธรรม เช่น การปลูกต้นไม้เพื่อให้ร่มเงาและอากาศบริสุทธิ์ มีการส่งเสริมการเปลี่ยนอิริยาบถอย่างเหมาะสมระหว่างการปฏิบัติธรรม เพื่อให้ร่างกายและจิตใจผ่อนคลาย และมีการจัดเส้นทางสัญจรภายในวัดให้สะดวกและปลอดภัย เพื่อไม่ให้เกิดเสียงรบกวนต่อผู้ปฏิบัติธรรม กล่าวโดยสรุป การบริหารจัดการวัดตามหลักสัปปายะจะช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมและความสงบสุขภายในวัด ทำให้วัดเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุ ผู้มาวัดจะรู้สึกสบายใจ มีสมาธิ และสามารถปฏิบัติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลให้วัดเป็นศูนย์กลางของการปฏิบัติธรรมและการพัฒนาจิตใจของชุมชนต่อไป

2. การบริหารจัดการวัดตามหลักปาปณิกธรรม

การบริหารจัดการวัดตามหลักปาปณิกธรรมเน้นการใช้ทักษะและความชำนาญในการบริหารงาน เพื่อให้การดำเนินงานของวัดมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมาย โดยแบ่งออกเป็น 3 หลักการได้แก่ จักขุมา (การมองการณ์ไกล), วิธูโร (ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน), และนิสสยสัมปันโน (การสร้างเครือข่ายและมนุษยสัมพันธ์ที่ดี) ได้มีการประยุกต์ใช้ ดังนี้ จักขุมา (การมองการณ์ไกล) ผู้บริหารวัดต้องสามารถมองเห็นทิศทางและเป้าหมายระยะยาวของวัด เช่น การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและวัฒนธรรมของชุมชน โดยมีการวางแผนเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาวัดในด้านต่าง ๆ เช่น การสร้างสถานที่ปฏิบัติธรรมที่ทันสมัย การจัดกิจกรรมส่งเสริมศีลธรรม และการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น อีกทั้งผู้บริหารต้องคาดการณ์และเตรียมพร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยี เพื่อให้วัดสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างทันท่วงที ซึ่งจะทำให้วัดจะมีความชัดเจนในทิศทางการพัฒนา และสามารถดึงดูดผู้คนให้เข้ามาร่วมกิจกรรมทางศาสนาและสังคมมากขึ้น วิธูโร (ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน) ผู้บริหารต้องมีความรู้และทักษะในการบริหารจัดการทรัพยากรของวัด เช่น ที่ดิน อาคารสถานที่ และเงินบริจาค ให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีการจัดทำบัญชีและการใช้งบประมาณอย่างมีระบบและโปร่งใสอันจะสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริจาคและ

ชุมชน พร้อมทั้งต้องมีการส่งเสริมให้พระสงฆ์และเจ้าหน้าที่วัดมีความรู้และทักษะที่จำเป็น เช่น การจัดการโครงการ การสื่อสารกับชุมชน และการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ อันจะทำให้วัดจะมีการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพ ทรัพยากรถูกใช้อย่างคุ้มค่า และบุคลากรมีความสามารถในการขับเคลื่อนงานต่าง ๆ ได้อย่างราบรื่น และสุดท้าย นิสสยสัมปันโน (การสร้างเครือข่ายและมนุษยสัมพันธ์ที่ดี) ผู้บริหารวัดต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนโดยการจัดกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน เช่น การสอนธรรมะ การให้คำปรึกษาปัญหาชีวิต และการช่วยเหลือสังคม มีการร่วมมือกับหน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน และวัดอื่น ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนทรัพยากรและความรู้ พร้อมทั้งมีการส่งเสริมให้พระสงฆ์และเจ้าหน้าที่วัดทำงานร่วมกันอย่างเป็นเอกภาพ มีการสื่อสารที่ดี และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันจะทำให้วัดได้รับความสนับสนุนจากชุมชนและเครือข่ายต่าง ๆ ทำให้การดำเนินงานต่าง ๆ เป็นไปอย่างราบรื่น และวัดจะกลายเป็นศูนย์กลางที่ชุมชนให้ความไว้วางใจและศรัทธา กล่าวโดยสรุป การบริหารจัดการวัดตามหลักปาปณิกธรรมจะทำให้วัดเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านการบริหารงานภายในและการสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน ส่งผลให้วัดเป็นสถานที่ที่คนในสังคมให้ความศรัทธาและร่วมกันพัฒนาต่อไปอย่างยั่งยืน

3. การบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม

การบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรมมุ่งเน้นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและความสามัคคีภายในวัดและชุมชน โดยใช้หลักธรรม 6 ประการ ได้แก่ เมตตากายกรรม, เมตตาวจีกรรม, เมตตามโนกรรม, สาธารณโภคี, สีลสามัญญตา, และทิฏฐิสามัญญตา จะส่งผลทำให้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองยิ่งๆ ขึ้นไป เพราะทุกคนภายในวัดมีการช่วยเหลือและดูแลซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดบรรยากาศแห่งความเอื้ออาทรและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน สมาชิกในวัดรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเดียวกัน และพร้อมร่วมมือกันพัฒนาวัด มีการใช้คำพูดที่สุภาพและให้เกียรติซึ่งกันและกัน อันเป็นการสร้างบรรยากาศที่ดีในการสื่อสาร ลดความขัดแย้ง และเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างสมาชิกในวัดและชุมชน มีการการพัฒนาจิตใจของสมาชิกในวัดให้มีความเมตตาและคิดถึงประโยชน์ส่วนรวม ทำให้เกิดความปรองดองและความร่วมมือในการทำงานเพื่อส่วนรวม มีการจัดการทรัพย์สินภายในวัดอย่างโปร่งใสและแบ่งปันอย่างเท่าเทียม สร้างความไว้วางใจและลดความขัดแย้งเรื่องทรัพย์สิน ทำให้สมาชิกในวัดและชุมชนรู้สึกว่ามีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์อย่างยุติธรรม มีการส่งเสริมให้สมาชิกในวัดปฏิบัติตามศีลธรรมและกฎระเบียบร่วมกัน สร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความน่าเชื่อถือของวัด ทำให้วัดเป็นสถานที่ที่น่าเคารพและน่าเลื่อมใส การสร้างความคิดเห็นร่วมกันในการพัฒนาวัด โดยคำนึงถึงหลักคำสอนในพุทธศาสนา ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในวัดและชุมชนในการวางแผนและดำเนินการพัฒนาวัด ส่งผลให้การพัฒนาวัดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและตรงตามความต้องการของชุมชน กล่าวโดยสรุป การบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรมจะทำให้วัดเจริญรุ่งเรืองได้โดยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและความสามัคคีภายในวัดและชุมชน สร้างความโปร่งใสและความเป็นธรรม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและพัฒนาร่วมกัน และส่งเสริมความเจริญรุ่งเรืองของวัดทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ

สรุป การบริหารจัดการวัดทั้ง 3 หลักการนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม ส่งเสริมความสามัคคี และความสงบสุขภายในวัดและชุมชน โดยแต่ละหลักการมีแนวทางและวิธีการที่แตกต่างกัน แต่ทั้งหมดมุ่งเน้นการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางทางจิตใจและศาสนาที่เข้มแข็งและยั่งยืน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการวัดในสังคมไทย 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร 3) เพื่อบูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร 4) เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ตามลำดับ ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

1) แนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการวัดในสังคมไทย

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการจัดการวัดในสังคมไทยตามหลักวิชาการทั่วไปพบว่า การบริหารวัดในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้รูปแบบของการบริหารที่ยึดหลักพระพรรมวินัยเป็นเบื้องต้น พระสงฆ์ที่อยู่ในวัดนั้นจะยึดหลักของพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้เป็นหลักแห่งการอยู่ร่วมกัน การบริหารในสมัยพุทธกาลจึงเป็นการบริหารแบบธรรมาธิปไตย แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป สรรพสิ่งก็เปลี่ยนตาม ปัจจุบันสังคมได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะภายใต้การเปลี่ยนแปลงของวัตถุ จิตใจของคนก็เปลี่ยนตาม วัดเองในยุคสมัยปัจจุบันนี้มีความเกี่ยวเนื่องทางด้านสังคมเป็นอย่างมากด้วยปัจจัยหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะความเกี่ยวเนื่องทางด้านจิตวิญญาณ การบริหารวัดจึงต้องปรับเปลี่ยนระบบรูปแบบเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย ทันกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา แม้แต่การนำเสนอหลักธรรมคำสอนของพระเจ้าก็ต้องเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการเพื่อให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและคนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ดังนั้น การบริหารวัดในปัจจุบันจึงได้เปลี่ยนรูปแบบ ระบบ วิธีการ การสร้างระบบให้เหมาะสมกับผู้อยู่อาศัยในวัดนั้น ๆ และสังคมโดยรอบ เพื่อให้การบริหารเป็นไปตามความหมายที่หมายถึงการปกครอง การดูแลรักษาหมู่คณะและการดำเนินงานหรือการจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่คณะหรือองค์ต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์ขององค์กรนั้น ๆ ด้วยดี มีประสิทธิภาพ การบริหารจัดการทางด้านพระพุทธศาสนาหรือการบริหารจัดการวัด มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากมีปัจจัยหลายอย่าง องค์ประกอบหลายอย่างที่มีความเกี่ยวเนื่องกับการบริหารจัดการ ดังนี้

1. ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุสามเณรที่อยู่อาศัยในวัดหรือชุมชนเดียวกันนั้น

2. ศาสนธรรม ได้แก่ หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่จะต้องยึดเป็นหลักเสมอในการบริหารจัดการงานวัดนั้น ๆ จะละเลยเสียไม่ได้ ซึ่งประกอบด้วยพระธรรมและวินัย

3. ศาสนสถาน ได้แก่ ศาสนวัตถุหรือศาสนสมบัติ ได้แก่ เสนาสนะและทรัพย์สินต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์

4. ศาสนพิธี ได้แก่ กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธศาสนาและชุมชน อันจัดเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวพันกับสังคมทั่วไป

ความสำคัญของการบริหารจัดการวัดคือการดำเนินการต่าง ๆ ภายในวัดเพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัดหรือในชุมชน สามารถประพฤติ ปฏิบัติธรรมได้อย่างถูกต้องวัดในพระพุทธศาสนาก็ได้เริ่มมีการพัฒนามาตั้งแต่โบราณกาลจากพื้นที่ที่เป็นป่ามาปรับเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัยที่สงบสงัดได้เพิ่มเติมสิ่งก่อสร้างที่จำเป็นและเอื้อต่อการปฏิบัติประพฤติพรหมจรรย์ของพระภิกษุสงฆ์ ในเวลาต่อมาได้มีพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาได้สร้างถาวรวัตถุขึ้นมาภายในวัดโดยมุ่งประโยชน์ใช้สอยทางศาสนาเป็นหลักและถือว่าการสร้างสิ่งเหล่านี้เป็นการบำเพ็ญบุญตามวิธีการทางพระพุทธศาสนา ดังนั้น เพื่อปรับประยุกต์ให้เข้ากับสังคมตามยุคสมัยต่าง ๆ วัดจึงได้มีการบริหารและพัฒนา กล่าวคือ ใช้แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการบริหารและการจัดการทั้งศาสตร์สมัยใหม่และหลักธรรม โดยแนวคิดและหลักการของการบริหารนั้นเป็นวิธีการทำให้งานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น และกล่าวได้ว่าหน้าที่ของเจ้าอาวาสเป็นการพิจารณาของผู้บริหารที่จะทำงานให้สำเร็จประกอบด้วยหลัก 5 ประการ ตามคำย่อภาษาอังกฤษว่า “POSDC” ดังนี้คือ (1) P คือ Planning หมายถึง การวางแผนเป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต เจ้าอาวาสที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร (2) O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในวัด มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ (3) S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากรเป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากร และการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน (4) D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน เจ้าอาวาสต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและต้องมีภาวะผู้นำ (5) C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร ส่วนการบริหารจัดการวัดนั้นใช้หลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์ โดยมีหลักธรรมที่นำมาปรับใช้ในการบริหาร คือหลักปาปณิกธรรม 3 คือ (1) หลักจักขุมา คือ เจ้าอาวาสมีปัญญามองการณ์ไกล มีวิสัยทัศน์ ในการทำงานโดยอาศัยกระบวนการคิดที่รอบคอบและมีเหตุผล (2) หลักวิธูโร คือ เจ้าอาวาสสามารถจัดการธุระได้ มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน อันเป็นคุณลักษณะของผู้บริหาร (3) หลักนิสสยสัมปันโน คือ เจ้าอาวาสสามารถเป็นที่พึ่งพาอาศัยของคนอื่นได้ เพราะคนมีมนุษยสัมพันธ์ดีมีความสามารถในการติดต่อประสานงานให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ตามกรอบระยะเวลา

โดยการบริหารจัดการวัดที่ดีคือการทำให้วัดมีความเจริญ มีการพัฒนา ทำให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านระบบการทำงานให้ดีขึ้น เป็นการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของพุทธบริษัท 4 มีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดีที่สำคัญนั้นเพื่อบ่มเพาะจิตใจให้เกิดความสงบสันติสุข พระพุทธศาสนาจึงเน้นการการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกายและจิตให้สามารถพึ่งตนเองได้ เมื่อตนเองได้รับการฝึกฝนทั้งภายในและภายนอกก็จะส่งผลดีต่อประเทศชาติและสังคมเป็นบุคลากรที่สำคัญของประเทศชาติ วัดจึงมีความสำคัญต่อคนไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันที่สำคัญการบริหารจัดการวัดในสังคมไทยให้เป็นรมณียสถานที่ได้จากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับแนวคิดในการบริหารวัดให้เป็นรมณียสถานนั้น เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับบวรพระพุทธศาสนา และพัฒนาจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้ได้รับความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยเสนาสนะและอาคารต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่พำนักของพระสงฆ์ที่อาศัยอยู่ในการปฏิบัติธรรม ตลอดจนสถานที่ประกอบ

บำเพ็ญกุศลของพุทธศาสนิกชน ยังเป็นสถานที่ศึกษาแหล่งเรียนรู้มากมาย เป็นสถานที่ที่เงียบสงบ และเป็นแหล่งลด ละ เลิกอบายมุขเป็นสถานที่ประพฤติพรหมจรรย์ของพระภิกษุ สามเณร และประชาชนผู้ปฏิบัติธรรม

2) หลักพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร

จากการศึกษาพบว่า หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่สำคัญในการบริหารจัดการวัดประกอบด้วยหลักธรรม 3 ประการ ดังนี้

1. หลักสัปปายะ ซึ่งประกอบด้วยหลักธรรม 7 ด้าน เป็นหลักที่ต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบและมีเป้าหมายชัดเจน เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมและส่งเสริมการพัฒนาจิตใจของผู้เข้ามาปฏิบัติธรรม ภายใต้กรอบการทำงานที่มีความประหยัด คุ้มค่า และยั่งยืน ดังนี้ 1) อาวาสสัปปายะ (การบริหารจัดการอาคารสถานที่) ต้องจัดระบบแผนผังพื้นที่ให้เหมาะสม มีการแบ่งโซนการใช้พื้นที่อย่างชัดเจน มีการจัดการทะเบียนทรัพย์สินและเอกสารเกี่ยวกับสถานที่ และมีการจัดการให้สถานที่เป็นพื้นที่สะอาด สงบ ร่มรื่น และเหมาะสมสำหรับการปฏิบัติธรรม โดยไม่เป็นที่สะสมขยะและวัสดุเหลือใช้ 2) โคจรสัปปายะ (การบริหารจัดการการสัญจรภายในและนอกวัด) โดยเลือกทำเลที่เดินทางสะดวกและมีเส้นทางที่ไม่ลำบาก มีเจ้าหน้าที่คอยดูแลข้อมูลหรือมีป้ายแนะนำเส้นทางภายในวัด มีการสร้างทางเดินที่สะอาดและปลอดภัย พร้อมให้เหมาะสมกับการเดินจงกรมและการปฏิบัติธรรม 3) ภัสสสัปปายะ (การบริหารจัดการด้านการเผยแผ่หลักธรรม) จัดทำตารางการปฏิบัติธรรมและการเทศน์บรรยายตามมาตรฐานเดียวกัน มีการควบคุมดูแลการปฏิบัติธรรมให้มีประสิทธิภาพ และมุ่งให้ผู้เข้ามาฟังเทศน์เกิดศรัทธาและความสงบภายในใจ โดยการใช้สติในการปฏิบัติธรรมเพื่อความก้าวหน้า 4) ปุคคลสัปปายะ (การบริหารจัดการด้านบุคลากร) สร้างทัศนะคติและปณิธานที่มีสัมมาทิฏฐิถูกต้องตามหลักธรรมให้แก่พระภิกษุสามเณรที่อยู่ภายในวัด โดยเจ้าอาวาสต้องเป็นผู้นำด้วยการปฏิบัติให้ดูก่อน และสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพพร้อมเสียสละเพื่องานคณะสงฆ์อันเป็นการส่งเสริมบุคลากรให้เป็นต้นแบบทางศาสนาและมีอาจาริยวัตรที่งดงามเพื่อสร้างศรัทธาจากญาติโยม 5) โภชนสัปปายะ (การบริหารจัดการอาหาร) มีการบริหารจัดการอาหารตามหลักโภชนาการ สุขลักษณะที่เหมาะสม และในขณะที่ฉันภัตตาหารควรมีความสงบเรียบร้อย อันเป็นการสร้างศรัทธาแก่ผู้พบเห็นและญาติโยม และเมื่อฉันเสร็จแล้วควรมีการจัดการเศษอาหารและขยะอย่างถูกต้อง 6) อุตุสัปปายะ (การบริหารจัดการอากาศและสภาพแวดล้อม) ควรบริหารจัดการวัดให้มีอากาศที่ดี เลือกทำเลที่ไม่ร้อนหรือหนาวเกินไป และเมื่อถึงฤดูฝนหรือฤดูหนาวควรดูแลสุขภาพของผู้ที่อาศัยอยู่ในวัดให้อบอุ่นอยู่เสมอ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั้นมีสุขภาพที่ดี และสามารถเตรียมตัวได้ตามฤดูกาลหรือสถานการณ์ต่าง ๆ 7) อิริยาปถสัปปายะ (การบริหารจัดการกิจกรรมและโครงการ) ควรมีกิจกรรมที่ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมและการทำสังฆกรรมสามัคคีอยู่เป็นประจำ โดยจัดการปฏิบัติธรรมอย่างมีคุณภาพและเน้นการฝึกปฏิบัติเป็นหลัก เพื่อเป็นการเสริมสร้างให้มีสติที่มั่นคง อันก่อให้เกิดปัญญาที่รู้แจ้งเห็นจริงตามหลักธรรม

2. หลักปาปณิกธรรม อันประกอบด้วยหลักธรรม 3 ประการสามารถประยุกต์ใช้ได้ดังนี้ 1) จักขุมา (Conceptual Skill) การมองการณ์ไกล โดยเจ้าอาวาสหรือผู้บริหารวัดต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เช่น ต้องมีการวางแผนพัฒนาวัดให้ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนทั้งด้านศาสนา การศึกษา และสังคม มีการคิดเชิงกลยุทธ์ โดยควรออกแบบโครงการหรือกิจกรรมที่เหมาะสม เช่น

การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาสำหรับเยาวชน หรือการพัฒนาสิ่งแวดล้อมวัดให้เหมาะสมกับการปฏิบัติธรรม 2) วิธุโร (Technical Skill) มีการจัดการทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ โดยการบริหารทรัพย์สินและงบประมาณของวัดอย่างโปร่งใส เช่น การบริหารเงินบริจาค การจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายอย่างชัดเจน และมีการดูแลรักษาเสนาสนะภายในวัดให้อยู่ในสภาพที่สะอาด สวยงามและสมบูรณ์ เช่น การดูแลศาสนสถาน การปรับปรุงอาคารสถานที่ หรือการจัดสรรพื้นที่ใช้สอยให้เกิดประโยชน์สูงสุด 3) นิสสยสัมปันโน (Human Relation Skill) การสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดี โดยเจ้าอาวาสหรือผู้บริหารวัดต้องมีความสามารถในการสื่อสารและสร้างความสัมพันธ์อันดีกับคณะสงฆ์ ศิษยานุศิษย์ และชุมชน มีการประสานงาน ประสานความร่วมมือกับองค์กรภายนอก เช่น หน่วยงานราชการ โรงเรียน หรือองค์กรการกุศล เพื่อร่วมมือจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม สรุปคือ ควรจัดให้มีการประชุมคณะสงฆ์และศิษยานุศิษย์เป็นระยะ เพื่อร่วมกันวางแผนการพัฒนาวัด (จักขุมา) ควรมีการแต่งตั้งคณะทำงานที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น ทีมดูแลทรัพย์สินหรือทีมจัดกิจกรรม (วิธุโร) และควรส่งเสริมความร่วมมือระหว่างวัดและชุมชน เช่น การจัดโครงการ "วัดและโรงเรียนร่วมใจ" (นิสสยสัมปันโน) ด้วยการประยุกต์หลักปาปณิกธรรม 3 วัดจะสามารถเป็นศูนย์กลางของศาสนาและชุมชนได้อย่างยั่งยืน

3. หลักสาราณียธรรม ควรมุ่งเน้นการสร้างความสามัคคี ความสัมพันธ์ที่ดี และการพัฒนาในทุกมิติของวัดเพื่อให้เป็นศูนย์กลางทางศาสนาและชุมชน โดยประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในแต่ละข้อดังนี้ 1) เมตตากายกรรม (แสดงความเมตตาด้วยการกระทำ) มีการบริหารด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยเจ้าอาวาสหรือผู้บริหารวัดควรปฏิบัติต่อทุกคนด้วยความเมตตา เช่น ช่วยเหลือชาวบ้านที่เดือดร้อน หรือให้การสนับสนุนกิจกรรมสาธารณประโยชน์ มีการสร้างพื้นที่สำหรับการทำบุญและปฏิบัติธรรม จัดสภาพแวดล้อมของวัดให้สะอาด ปลอดภัย และเหมาะสำหรับทุกคน 2) เมตตาวจีกรรม (แสดงความเมตตาด้วยวาจา) มีการสื่อสารเชิงบวก โดยเจ้าอาวาสหรือผู้บริหารวัดควรพูดจาสุภาพ ไพเราะ และให้กำลังใจผู้ที่มาร่วมกิจกรรมในวัด มีการเผยแผ่ธรรมะภายในวัด โดยใช้คำพูดที่ง่ายต่อการเข้าใจ เพื่อชักชวนให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของศาสนา 3) เมตตามโนกรรม (แสดงความเมตตาด้วยจิตใจ) มีการตั้งใจทำงานเพื่อส่วนรวม ต่อคณะสงฆ์และคนในชุมชน มุ่งมั่นทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม มีการส่งเสริมจิตสาธารณะ โดยปลูกฝังจิตใจที่ดีให้คณะสงฆ์และศิษย์ เช่น การมีโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม 4) สาธารณโภคี (มีสิ่งของใช้ร่วมกัน) มีการจัดการทรัพยากรที่โปร่งใสในการบริหารทรัพย์สินของวัด เช่น เงินบริจาค หรือสิ่งของต่าง ๆ อย่างเป็นธรรมและโปร่งใส มีการแบ่งปันพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวก โดยเปิดให้ชุมชนใช้สถานที่ในวัดสำหรับจัดกิจกรรมสาธารณะ เช่น การประชุมชุมชน หรือการอบรม 5) สีลสามัญญตา (มีศีลเสมอกัน) มีการรักษาศีลร่วมกัน โดยส่งเสริมให้คณะสงฆ์และคนในวัดรักษาศีลอย่างเคร่งครัดและเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ชุมชน และมีการจัดกิจกรรมรักษาศีล เช่น โครงการถือศีลปฏิบัติธรรมในวันพระ หรือจัดสัปดาห์รักษาศีลในชุมชน 6) ทิฏฐิสามัญญตา (มีความคิดเห็นไปในทางเดียวกัน) ส่งเสริมความเข้าใจร่วมกัน โดยจัดประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่าย เช่น คณะสงฆ์ ศิษยานุศิษย์ และชาวบ้าน และมีการกำหนดเป้าหมายร่วมกัน โดยมีการวางแผนพัฒนาวัดที่ทุกคนเห็นชอบร่วมกัน เช่น การบูรณะวัด หรือการจัดงานบุญใหญ่ ซึ่งการบริหารวัดตามหลักสาราณียธรรมจะช่วยสร้างความสามัคคีในชุมชน พัฒนาวัดให้เป็นที่พึ่งทางจิตใจ และสืบทอดพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน

สรุปการบริหารจัดการวัดต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรมอย่างรอบด้าน เช่น การสร้างที่อยู่อาศัยและสถานที่ที่สงบ ร่มรื่น การเดินทางสะดวก การเผยแผ่ธรรมที่มีคุณภาพ การสร้างบุคลากรที่มีศีลธรรม และการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพและการปฏิบัติธรรม ทั้งนี้ต้องมีการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางของการปฏิบัติธรรมที่มีความยั่งยืนและสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้ปฏิบัติธรรมได้อย่างเหมาะสม

3) บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร

จากผลการศึกษาพบว่า บูรณาการการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร ได้ใช้หลักสำคัญได้แก่ มีการวางแผนงาน มีการจัดการองค์กรที่ดี มีการอำนวยการให้ดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้ มีการพัฒนาบุคลากรและใช้คนให้เหมาะสมกับงาน มีการกำกับดูแลเพื่อแก้ปัญหาในแต่ละขั้นตอน โดยทุกขั้นตอนนั้นอาศัยหลักธรรมอันได้แก่ สัปปายะ ซึ่งเน้นสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมและส่งเสริมการพัฒนาจิตใจของผู้เข้ามาปฏิบัติธรรม ปาปณิกธรรม ซึ่งเน้นการมีวิสัยทัศน์กว้างไกลและความสามารถในการบริหารจัดการ และ สาราณียธรรม ที่ส่งเสริมความรัก ความสามัคคี และการแบ่งปันภายในวัด

ผลการบูรณาการหลักธรรมเหล่านี้แสดงให้เห็นผลลัพธ์ที่ดีแก่วัด เช่น วัดพระพุทธบาทยโสธร อำเภอมหาชนะชัย เจ้าอาวาสได้ริเริ่มโครงการที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการพัฒนาที่ยั่งยืน เช่น โครงการ วัด ประชา รัฐ สร้างสุข (สร้างสัปปายะด้วยวิถี 5ส) ซึ่งแสดงถึงวิสัยทัศน์ที่ก้าวหน้าในการดูแลพัฒนาวัดและคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชน นอกจากนี้ยังมี วัดมหาธาตุ วัดศรีธรรมาราม อำเภอเมืองยโสธร ยังได้รับงบประมาณจากภายนอกสนับสนุนการพัฒนาโรงเรียนการกุศล โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ แผนกบาลี ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ด้วยการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ

จากการนำหลักสัปปายะ ปาปณิกธรรม และสาราณียธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการวัด ส่งผลให้วัดเกิดความเข้มแข็ง มีความสมัครสมานสามัคคี สามารถเป็นที่พึ่งพาของประชาชน สามารถเป็นแบบอย่างให้แก่วัดอื่นได้ และได้รับการยอมรับจากหน่วยงานต่าง ๆ เป็นตัวอย่างของการพัฒนาวัดที่เน้นประโยชน์สุขของทุกภาคส่วนเป็นหลัก

เจ้าอาวาสที่บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทสามารถสร้างคุณค่าภายในวัด โดยใช้วิสัยทัศน์ที่ชัดเจนเพื่อพัฒนาวัด พัฒนาคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ผ่านการทำงานร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ตัวอย่างจากวัดพระพุทธบาทยโสธร วัดมหาธาตุ และวัดศรีธรรมาราม ในจังหวัดยโสธร แสดงให้เห็นว่าการบูรณาการหลักธรรมไม่เพียงช่วยพัฒนาผู้บริหารหรือเจ้าอาวาสเท่านั้น แต่ยังสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายภายในวัดและในชุมชน ผลลัพธ์คือวัดมีความสามารถในการจัดการปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถพัฒนาวัดให้เป็นที่พึ่งทางจิตใจ และได้รับการยอมรับเป็นต้นแบบแห่งความสำเร็จและคุณธรรมในการพัฒนา

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร ส่งผลให้เกิดความสามัคคีและความเข้มแข็งภายในวัด โดยวัดมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมและส่งเสริมการพัฒนาจิตใจของผู้เข้ามาปฏิบัติธรรมจากหลักสัปปายะ เจ้าอาวาสที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลจากการใช้หลักปาปณิกธรรม และแสดงออกถึงการแบ่งปันและเมตตาผ่านหลัก

สาราณียธรรม สามารถสร้างแรงจูงใจให้คนภายในวัดและในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา นำไปสู่ความสำเร็จที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม

นอกจากนี้ วัดยังได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภายนอกและได้รับรางวัลต่าง ๆ อันเป็นผลมาจากการมีเจ้าอาวาสที่นำหลักธรรมเหล่านี้มาใช้ในการบริหารจัดการอย่างเหมาะสม วัดจึงเป็นตัวอย่างของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ขับเคลื่อนด้วยความสามัคคีและคุณธรรม อันเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป

5.2 อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการค้นคว้าแบบวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ประกอบด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากการศึกษาวิจัย และนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์แบบอุปนัย ผู้วิจัยได้นำมาอภิปรายผล ดังนี้

การวิจัยนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์และบูรณาการแนวทางการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร โดยใช้หลักพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นกรอบแนวคิดหลัก สะท้อนถึงความเชื่อมโยงระหว่างแนวปฏิบัติที่พบกับทฤษฎีการบริหารสมัยใหม่ รวมถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดในบริบทสังคมไทยปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าการบริหารเป็นการใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรบริหารมาประกอบเป็นกระบวนการบริหาร ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งทำให้มองเห็นลักษณะของการบริหารได้ดังนี้ การบริหารย่อมมีวัตถุประสงค์ การบริหารอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นสำคัญ การบริหารต้องใช้ทรัพยากรการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน การบริหารมีลักษณะการดำเนินการที่เป็นกระบวนการ การบริหารเป็นการดำเนินงานร่วมกันของกลุ่มคน การบริหารอาศัยความร่วมมือร่วมใจของบุคคลและของกลุ่มคน และการบริหารมีลักษณะเป็นการร่วมมือดำเนินการอย่างมีเหตุผลสอดคล้องกับ **พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงฺกโร) และคณะ** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการเชิงพุทธสมัยใหม่กับการจัดการองค์การสงฆ์ ผลการวิจัยพบว่า การจัดการเชิงพุทธสมัยใหม่มีแนวทางหลัก 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก คือ การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ ไม่ว่าจะเป็นการบริหารรัฐกิจ การบริหารองค์กรเอกชน หรือแม้แต่การบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยมุ่งเน้นการใช้หลักธรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ประการที่สอง คือ การบริหารกิจการพุทธศาสนาทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนา ด้านศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านสาธารณสงเคราะห์ และด้านสาธารณูปการ ซึ่งเป็นการบริหารองค์กรสมัยใหม่ โดยมีรากฐานมาจากพระวินัยและการมอบหมายหน้าที่ตามลำดับความสำคัญในสมัยพุทธกาล การบริหารจัดการองค์กรสมัยใหม่นี้ยังรวมถึงการใช้สื่อเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์โดยไม่ก่อให้เกิดโทษหรือความเสื่อมเสียต่อพุทธศาสนา รวมถึงการวางตนของพระภิกษุที่เหมาะสม ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญของการจัดการองค์กรสมัยใหม่[309]

---

[309] พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงฺกโร) และคณะ, “การจัดการเชิงพุทธสมัยใหม่กับการจัดการองค์การสงฆ์”, *วารสารบัณฑิตศึกษาวิชาการ*, ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2567) :54-64.

ผู้บริหารองค์กรสงฆ์ทั้งในระดับสูงและระดับกลาง จำเป็นต้องเข้าใจหลักการเหล่านี้อย่างลึกซึ้ง และสามารถสื่อสารให้ผู้ใต้บังคับบัญชา ไม่ว่าจะเป็นลูกวัดหรือคนในวัด รวมถึงประชาชนทั่วไปเข้าใจได้อย่างชัดเจน เพื่อให้การนำหลักธรรมไปปฏิบัติเกิดประโยชน์สูงสุด โดยการผสมผสานหลักธรรมเข้ากับแนวทางการจัดการสมัยใหม่ จะช่วยให้เห็นภาพการปฏิบัติที่ชัดเจนและเกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)** ได้กล่าวไว้ในหนังสือพุทธวิธีบริหาร ว่า พุทธวิธีการบริหาร เป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งดำรงสืบมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า 2,500 ปี เป็นข้อมูลให้เราได้ศึกษาเรื่องการบริหารในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีพุทธพจน์ที่เกี่ยวเนื่องกับการบริหารกระจายอยู่ในพระไตรปิฎกหลายแห่ง พุทธวิธีการบริหารของนักบริหารเป็นกรอบในการพิจารณาหน้าที่ของนักบริหาร ตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDC ดังนี้ 1) P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานในปัจจุบันเพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร 2) O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายการบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ 3) S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่และการพัฒนาบุคลากรให้เหมาะสมกับงาน 4) D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีภาวะผู้นำ 5) C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กร รวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาในองค์กร[310] พุทธวิธีการบริหารนี้เสริมสร้างความสมดุลระหว่างหลักธรรมทางศาสนาและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูปลัดวันชาติ วิชาโต (ยอดดำเนิน) และพระมหาไฮ้ ธมฺมเมธี (แซ่ฉั่ว)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รมณียสถาน: การบริหารจัดการสาธารณูปการของวัดในทางพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการงานในองค์การนั้น มีกระบวนการสำคัญประกอบด้วยการสั่งงาน การควบคุมงาน และการดำเนินงานโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดจุดมุ่งหมายของงานให้ชัดเจน พร้อมทั้งมีวิสัยทัศน์และแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยอาศัยทฤษฎีการจัดการต่าง ๆ เช่น ทฤษฎีระบบของเดวิด อีสตัน ที่พิจารณาปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และปัจจัยนำออก รวมถึงการใช้หลักการ POSDC ซึ่งประกอบด้วยการวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) การสั่งการ (Directing) และการควบคุม (Controlling) ในส่วนของการสาธารณูปการนั้นหมายถึงการก่อสร้าง บูรณะ และพัฒนาวัดในด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อบำรุงรักษาและส่งเสริมให้วัดเป็นสถานที่อำนวยประโยชน์แก่ประชาชนและสังคม โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ ได้แก่ 1) การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด 2) การบูรณะและพัฒนาวัด และ 3) การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ เพื่อให้วัดมีความเจริญรุ่งเรือง เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน และเป็นศูนย์กลางของชุมชน การบริหารจัดการสาธารณูปการของวัดให้เป็นรมณียสถานนั้น ต้องคำนึงถึงบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมและกิจกรรมทาง

---

[310] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีบริหาร,* (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 4 – 5.

พระพุทธศาสนา โดยวัดที่เป็นรมณียสถานควรมีลักษณะดังนี้ 1) ตั้งอยู่ในระยะที่ไม่ไกลหรือไม่ใกล้หมู่บ้านเกินไป (2) สะดวกต่อการคมนาคม 3) ผู้คนสามารถเข้าถึงได้ง่ายในเวลากลางวัน โดยมีบรรยากาศสงบ ไม่วุ่นวาย และในเวลากลางคืนควรมีความสงัด ปราศจากเสียงอึกทึก 4) ไม่พลุกพล่านด้วยผู้คน 5) เหมาะแก่การทำกิจส่วนตัวและเป็นที่หลีกเร้นได้[311] เจ้าอาวาสมีหน้าที่บริหารจัดการงานสาธารณูปการตามทฤษฎีระบบ และใช้หลักการ POSDC เพื่อให้วัดเป็นรมณียสถานตามหลักสัปปายะ ซึ่งเอื้อต่อการปฏิบัติธรรมและการพัฒนาจิตใจ ในจังหวัดยโสธร พบว่ามีการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท โดยมีการผสมผสานระหว่างหลักการบริหารจัดการสมัยใหม่กับหลักพุทธธรรม เช่น การใช้หลักจักขุมา (ความสามารถในการมองการณ์ไกล) ร่วมกับการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาวัดอย่างชัด สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ทองดี ปาโส** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำตามหลักปาปณิกธรรมของการบริหารองค์กร ในยุคชีวิตวิถีใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ภาวะความเป็นผู้นำ ส่งเสริมให้องค์กรหันมาสนใจเรื่องการพัฒนาศักยภาพในหลายระดับ สอดคล้องกับการฟื้นฟู และสร้างสรรค์สังคมที่ดีในปัจจุบัน โดยยึดหลักปาปณิกธรรมในการบริหารองค์กร ได้แก่ 1) จักขุมา ผู้บริหารต้องมีปัญญามองการณ์ไกล 2) วิธูโร ผู้บริหาร สามารถจัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน 3) นิสสยสัมปันโน ผู้บริหารต้องเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ ซึ่งความเป็นภาวะผู้นำตามหลักปาปณิกธรรมของผู้บริหารองค์กรในยุคชีวิตวิถีใหม่ สามารถนำมาซึ่งการพัฒนาองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นที่ยอมรับของคนทั้งหลาย อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชน และสังคมที่ยั่งยืนต่อไป[312] ส่วนการจัดโครงสร้างภายในวัด เน้นความเป็นระบบและมีความยืดหยุ่น โดยอาศัยหลัก วิธูโร (ความเชี่ยวชาญด้านการจัดการ) และ สาราณียธรรม 6 ประการ เพื่อสร้างความสามัคคีในการทำงานร่วมกันของพระสงฆ์และคณะกรรมการวัดสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ปาลิดา นามเสนาะ และคณะ** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารแบบมีส่วนร่วมตามหลักสาราณียธรรม 6 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ผลการวิจัยพบว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา เป็นรูปแบบการบริหารที่เปิดโอกาสให้บุคคลภายในองค์กรหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการจัดการศึกษา โดยการทำงานร่วมกันเป็นทีม ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญในการบริหาร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมนี้ครอบคลุมกระบวนการต่าง ๆ ตั้งแต่การคิดค้นปัญหา การวางแผน การจัดการทรัพยากร การตัดสินใจ การดำเนินงาน ตลอดจนการติดตามและประเมินผล ซึ่งสอดแทรกหลักธรรมตามหลักสาราณียธรรม 6 ประการ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการสถานศึกษา ได้แก่ 1) เมตตากายกรรม คือ การแสดงความเมตตาด้วยกายกรรมต่อเพื่อนพรหมจรรย์ 2) เมตตาวจีกรรม คือ การแสดงความเมตตาด้วยวาจาต่อเพื่อนพรหมจรรย์ 3) เมตตามโนกรรม คือ การแสดงความเมตตาด้วยใจต่อเพื่อนพรหมจรรย์ 4) สาธารณโภคี คือ การแบ่งปันสิ่งของที่ได้มาโดยไม่เห็นแก่ตัว 5) สีลสามัญญตา คือ การมีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ 6) ทิฏฐิสามัญญตา คือ การมีความเห็นที่ดีงามเสมอกันกับเพื่อน

---

[311] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีบริหาร,* (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 4 – 5.

[312] ทองดี ปาโส, "ภาวะผู้นำตามหลักปาปณิกธรรมของการบริหารองค์กรในยุคชีวิตวิถีใหม่", *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์*, ปีที่ 6 ฉบับที่ 4 (กรกฎาคม-สิงหาคม 2566) :145-157.

พรหมจรรย์ การบริหารแบบมีส่วนร่วมนี้เปิดโอกาสให้บุคคลหรือองค์กรต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อให้การศึกษามีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด ลดความขัดแย้งภายในองค์กร และพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพสูงสุด[313] สำหรับการสรรหาและพัฒนาบุคลากรในวัดนั้น เน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมควบคู่กับการเพิ่มพูนทักษะการบริหาร โดยเฉพาะการเสริมสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดี (นิสสยสัมปันโน) และการทำงานเป็นทีมที่เข้มแข็ง ซึ่งเจ้าอาวาสมีบทบาทสำคัญในการเป็นแบบอย่างที่ดี โดยใช้หลักเมตตาวจีกรรมและเมตตากายกรรมเพื่อสร้างแรงจูงใจและกระตุ้นการทำงานของบุคลากรในวัด ส่วนการควบคุมและติดตามผลการดำเนินงานของวัดนั้น ใช้หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม โดยเน้นการประเมินผลอย่างโปร่งใสและยุติธรรม พร้อมทั้งใช้หลักทิฏฐิสามัญญตาเพื่อสร้างความเข้าใจและความเห็นพ้องร่วมกันในการทำงาน การบริหารจัดการตามแนวทางดังกล่าวนี้จะช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความสามัคคี และนำไปสู่การพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูปราโมทย์ปัญญาวัฒน์ (บุญเลิศ เตชปุณฺโญ)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง หลักสาราณียธรรม 6 กับการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการ ผลการศึกษาพบว่า หลักสาราณียธรรม เป็นคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นหลักธรรมที่ผู้ปฏิบัติตามทุกคนย่อมสามารถรู้แจ้งเห็นจริงได้ด้วยตนเอง และทำให้ผู้ปฏิบัติพ้นจากความทุกข์เข้าถึงความสุขและความบริสุทธิ์ภายในจิตใจได้จริง มี 6 ประการดังนี้ 1) เมตตากายกรรม การปฏิบัติตนให้เหมาะสม มีบุคลิกภาพทางกายที่เหมาะสม 2) เมตตาวจีกรรม มีการสื่อสารกับผู้อื่นด้วยความเมตตาโดยใช้วาจาสุจริต 3) เมตตามโนกรรม ปรารถนาให้ผู้ร่วมงานมีความสำเร็จ มีความคิดตรงไปตรงมา 4) สาธารณโภคี จัดสรรผลประโยชน์ที่ได้รับอย่างเหมาะสมและเท่าเทียม 5) สีลสามัญญตา มีคุณธรรม จริยธรรม สร้างความเลื่อมใสและน่าเชื่อถือ 6) ทิฏฐิสามัญญตา เคารพรับและฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ยึดถือหลักแห่งความดีมีจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายเดียวกัน หากนำหลักธรรมนี้มาประยุกต์ใช้จะสามารถเสริมสร้างความสามัคคีและสันติสุขในองค์กรได้[314]

การบูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธรสามารถสร้างความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพในการบริหารจัดการและการธำรงไว้ซึ่งคุณค่าแห่งพระพุทธศาสนา เป็นแบบอย่างในการพัฒนาการบริหารจัดการวัดในบริบทอื่นได้อย่างมีประสิทธิผล จึงควรส่งเสริมการพัฒนาทักษะการบริหารจัดการให้แก่ผู้นำทางศาสนา โดยจัดอบรมหลักสูตรที่บูรณาการระหว่างความรู้ทางการบริหารและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพในการบริหารจัดการวัดอย่างยั่งยืน เป้าหมายเพื่อให้วัดเป็นทั้งศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนและต้นแบบของรมณียสถานที่ส่งเสริมความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าของพระพุทธศาสนา การพัฒนานี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งพระสงฆ์ ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้วัดสามารถมีบทบาทสำคัญในสังคมไทยอย่างยั่งยืนและเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่ประชาชนต่อไป

---

[313] ปาลิดา นามเสนาะ และคณะ, “การบริหารแบบมีส่วนร่วมตามหลักสาราณียธรรม 6 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา”, *วารสารมจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์,* ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม–เมษายน 2566) :197-207.

[314] พระครูปราโมทย์ปัญญาวัฒน์ (บุญเลิศ เตชปุณฺโญ), “หลักสาราณียธรรม 6 กับการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการ”, *วารสารศิลปะศาสตร์ราชมงคลสุวรรณภูมิ*, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564) :79-86.

5.3 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร” อย่างครบถ้วนตามระเบียบวิธีวิจัยแล้ว สามารถสรุปในลักษณะเชิงพรรณนา ความว่า "SĀDHU Model" นำเสนอกรอบการบริหารจัดการวัดโดยการบูรณาการหลักธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งประกอบด้วย **สัปปายะ** (สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม) **ปาปณิกธรรม** (การมองการณ์ไกลและการบริหารจัดการ) และ **สาราณียธรรม** (การสร้างความสามัคคีและเครือข่ายในวัดที่เข้มแข็ง) ซึ่งจะช่วยให้การบริหารจัดการวัดมีความยั่งยืนและมีความร่วมมือที่ดีระหว่างสมาชิกภายในวัดและชุมชน โดยแต่ละส่วนของ "SĀDHU Model" ซึ่งเป็นแนวทางการบริหารจัดการวัดอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย

S = Strategic Vision (การบริหารเชิงกลยุทธ์ที่มีวิสัยทัศน์ชัดเจน)

คือกรอบแนวคิดหรือหลักการในการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นการสร้างวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม เพื่อนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จในระยะยาว โดยการบริหารเชิงกลยุทธ์นี้จะช่วยส่งเสริมให้องค์กรสามารถกำหนดเป้าหมายระยะยาวได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างทิศทางที่ชัดเจนสำหรับการดำเนินงานในทุกด้าน นอกจากนี้ Strategic Vision ยังส่งเสริมให้เกิดการทำงานอย่างเป็นระบบและมีเป้าหมายร่วมกันภายในองค์กร โดยการสื่อสารวิสัยทัศน์และเป้าหมายให้ทุกฝ่ายเข้าใจตรงกัน จะช่วยสร้างความเชื่อมั่นและแรงจูงใจให้กับบุคลากรทุกระดับ เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ในระยะยาว

Ā = Adaptive Management (การบริหารที่ยืดหยุ่นและสามารถปรับตัวตามบริบทของสังคมและชุมชน)

หมายถึง เป็นแนวทางการบริหารที่เน้นความสำคัญของการปรับตัวและความยืดหยุ่นในการจัดการองค์กรหรือชุมชน โดยเฉพาะในบริบทของวัด ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและวัฒนธรรมของชุมชน การบริหารแบบ Adaptive Management จะช่วยให้วัดสามารถปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างเหมาะสม แนวทางนี้ไม่เพียงแต่คำนึงถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงปัจจัยอื่น ๆ เช่น เทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ที่อาจส่งผลต่อการดำเนินงานของวัด การบริหารแบบ Adaptive Management จะช่วยให้วัดสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์และคุณค่าดั้งเดิมของวัดไว้ได้

D = Dhamma-Centered Leadership (ภาวะผู้นำที่ยึดมั่นในหลักธรรมเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี)

หมายถึง รูปแบบการนำที่เน้นการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยผู้นำจะยึดหลักความถูกต้อง ความดีงาม และความมีจริยธรรมเป็นแนวทางในการทำงานและการใช้ชีวิตเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและสังคมโดยรวม ในบริบทของการบริหารวัด ผู้นำที่ยึดมั่นในหลักธรรมจะต้องมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในหลักพุทธธรรม และนำหลักการเหล่านั้นมาใช้ในการบริหารจัดการวัดอย่างมีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมและความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ เพื่อสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสงบสุข และความเจริญรุ่งเรืองให้กับวัดและชุมชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำหลักในการบริหารจัดการตามหลักพุทธธรรม

H = Holistic Engagement (การสร้างการมีส่วนร่วมอย่างรอบด้านระหว่างวัดและชุมชน)

หมายถึง เป็นแนวทางที่มุ่งสร้างความร่วมมืออย่างลึกซึ้งและครอบคลุมระหว่างวัดและชุมชนในมิติต่างๆ โดยไม่จำกัดอยู่เพียงกิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการมีส่วนร่วมทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม การสร้างการมีส่วนร่วมอย่างรอบด้านนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างวัดและชุมชน โดยให้วัดเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาที่ยั่งยืน ช่วยแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชุมชน เช่น การส่งเสริมคุณภาพชีวิต การอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น การสร้างอาชีพ และการดูแลสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะช่วยสร้างความเข้าใจและความไว้วางใจระหว่างวัดและชุมชน นำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนในที่สุด

U = Unified Harmony (การส่งเสริมความสามัคคีและสมานฉันท์ในองค์กรและชุมชน)

หมายถึง เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการสร้างความสมัครสมานสามัคคีและความปรองดองทั้งภายในองค์กรและชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของวัดและชุมชนที่เกี่ยวข้อง แนวคิดนี้ไม่เพียงแต่ส่งเสริมให้บุคคลในองค์กรหรือชุมชนทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ยังช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความเข้าใจ การยอมรับ และการให้เกียรติซึ่งกันและกัน อันเป็นการรวมพลังของทุกคนในองค์กรและชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียว เพื่อสร้างสังคมที่สงบสุข มีความสุข และเจริญก้าวหน้าอย่างแท้จริง

แนวทาง SĀDHU Model นี้เป็นกรอบแนวคิดที่ช่วยส่งเสริมให้วัดสามารถพัฒนาเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและปัญญาของชุมชน ควบคู่ไปกับการธำรงไว้ซึ่งความมั่นคงและความยั่งยืนของพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นโมเดล “SĀDHU Model” ดังแผนภาพ ดังนี้

ภาพที่ 5.1 แสดง SĀDHU Model

5.4 ข้อเสนอแนะ

การศึกษางานวิจัยเรื่อง บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

5.4.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

การบูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ดีงามจะต้องเข้าใจความเป็นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อตนเองและส่วนร่วม ดังนั้นการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจะต้องร่วมมือกันเพื่อสร้างความเข้าใจว่าสาเหตุมาจากการกระทำอย่างไร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องตระหนักถึงความเป็นอยู่ สภาพบริบทในชุมชน สร้างองค์ความรู้ พัฒนาองค์คามรู้ ทั้งบุคคล ชุมชน และสังคม เพื่อกระจายความรู้ทั้งยังสามารถควบคุม หรือกำกับดูแลเพื่อสร้างความปลอดภัย คุ้มกัน และป้องกันมิให้เกิดความเสียหายแก่บุคคล ชุมชน สังคมที่อาศัยอยู่ร่วมกัน

5.4.2 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

การวิจัย ควรส่งเสริมการวิจัยที่ออกมาเป็นรูปธรรม และประชาสัมพันธ์ตามหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทางภาควิชาการ ชุมชน สังคม หรือแม้แต่นำเสนอการเรียนรู้ในภาคสถานศึกษาเพื่อให้ผู้ที่สนใจได้รับความรู้จากการนำเสนอ

5.4.3 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

การปฏิบัติ ควรมีกิจกรรมโครงการเกี่ยวกับการบูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท บรรยาย หรือสร้างกิจกรรมโครงการขึ้นมาในวัด ชุมชน สังคม แล้วส่งเสริมให้นำไปปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เพื่อติดตามผลงานที่ได้วางกรอบของการปฏิบัติ ติดตามผล กำกับหรือนิเทศโดยการสอบถาม เก็บข้อมูลเชิงประจักษ์มีการสังเกต และเฝ้าติดตามอย่างเป็นประจำ

5.4.4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

นโยบาย ควรมีการประชุม หรือ สัมมนาเชิงวิชาการ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันโดยให้วัด ชุมชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สอดแทรกมีกิจกรรมเกี่ยวกับการแสดงตามหัวข้อต่าง ๆ หลักธรรม แนวทางการปฏิบัติ วิธีการปฏิบัติ และนำนโยบายไปสู่ภาคปฏิบัติอย่างจริงจัง

5.4.5 ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพบทบาทของพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชนในจังหวัดยโสธร

2) การพัฒนาการแนวคิดกับการประยุกต์ใช้หลักสัปปายะในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักภาวนา 4 (กาย ศีล จิต ปัญญา) แบบพุทธบูรณาการในจังหวัดยโสธร

3) การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งการเผยพระพุทธศาสนาร่วมกับชุมชนในจังหวัดยโสธร

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ครบ 200 ปี แห่งราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. 2543.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิมพ์เนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช 2539*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.

ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือ

กนก แสนประเสริฐ. (2549). *ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2543). *วัดพัฒนา 43*. กรุงเทพฯ: การศาสนา.

กรมการศาสนา. (2539). *หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ: เอพีกราฟิคดีไซน์.

กรมการศาสนา. (2540). *คู่มือวิทยากรอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส*. กรุงเทพฯ: การศาสนา.

กรมการศาสนา. (2542). *ความหมายของวัด*. กรุงเทพฯ: การศาสนา.

กรมการศาสนา. (2542). *คู่มือการบริหารจัดการวัดฉบับย่อ*. กรุงเทพฯ: การศาสนา.

กองพุทธศาสนสถาน. (2553). *คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน*. นครปฐม: กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

เกรียงศักดิ์ เขียวยิ่ง. (2542). *การบริหารทรัพยากรมนุษย์*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

เครือจิต ศรีบุญนาค. (2542). *สุนทรียภาพของชีวิต*. กรุงเทพฯ: เธิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น.

ไชย ณ พล. (2537). *ปรัชญาชีวิตและการรู้แจ้ง*. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.

ทินพันธุ์ นาคะตะ. (2533). *การเมืองการบริหารไทย : ภาระของชาติ.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์.

ทินพันธุ์ นาคะตะ. (2544). *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สหายบล็อกและการพิมพ์.

นิตย์ สัมมาพันธ์. (2541). *การบริหารเชิงพุทธ*. กรุงเทพฯ: โอเอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์.

บุญทัน ดอกไธสง. (2528). *การบริหารเชิงพุทธ กระบวนการทางพฤติกรรม*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.

บุญร่วม เทียมจันทร์. (2546). *เจ้าอาวาส เจ้าพนักงาน ใครกำหนด ?*. กรุงเทพฯ: สามดีพริ้นติ้งอีควิปเม้นท์.

บุญศรี พานะจิตต์. (2545). *ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวนแก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ป.หลงสมบูรณ์. (2540). *พจนานุกรมมคธ-ไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักเรียนวัดปากน้ำ.

พนม พงษ์ไพบูลย์. (2538). *จารึกไว้ในพระศาสนา จารึกไว้ในการศึกษา*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2559). *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมวโรดม. (2539). *การปกครองวัด*. กรุงเทพฯ: การศาสนา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2557). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 27). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม). (2549). *พิธีมอบประกาศนียบัตรหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์.* กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพุทธโฆษาจารย์. (2548). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. (สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), แปล). (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: ประยูรวงศ์พริ้นติ้ง.

พระพุทธโฆษาจารย์. (2546). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ประยูรวงศ์พริ้นติ้ง.

พระมหาสิทธิการ. (2543). *หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี*. กรุงเทพฯ: เลี่ยงเชียง.

พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล. (2541). *การบริหารวัด*. กรุงเทพฯ: วีชั่นอาร์ต คอร์ปอเรชั่น.

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2539). *การปกครองคณะสงฆ์ไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2539). *คุณธรรมสำหรับนักบริหาร*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล. (2548). *การบริหารวัด* (พิมพ์ครั้งที่ 7). นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์.

พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ). (2538). *การจัดสาธารณูปการและสาธารณะสงเคราะห์ของวัด*. กรุงเทพฯ: การศาสนา.

พระวิบูลธรรมวาที (วิบูล กัลยาโณ). *"พระสังฆาธิการกับวัด" ในที่ระลึกงานสมโภชฉลองพระบัญชาแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุสลจิตฺโต). (2543). *การเมืองมิใช่เรื่องของสงฆ์*. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญฺโญ). (2551). *อธิบายกฎมหาเถรสมาคม*. กรุงเทพฯ: ประยูรสาสน์การพิมพ์.

พระโสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต (มหาสีสยาดอ). (2548). *วิปัสสนานัย เล่ม 1*, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์อุปสโม, ป.ธ. 9, Ph.D) ตรวจชำระ, พระคันธสาราภิวงศ์ เรียบเรียง. กรุงเทพฯ: ซีเอไอเซ็นเตอร์.

พลสัณห์ โพธิ์ศรีทอง. (2538). *"การนำพระสงฆ์ (วัด) มาเป็นหลักในการแก้ปัญหาทางสังคมจิตวิทยาของเยาวชนไทยในยุคโลกาภิวัตน์" ในหลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2533). *วิสุทธิมรรคแปล ภาค 1 ตอน 2*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มาณี ไชยธีรานุวัฒศิริ. (2549). *การติดตามและประเมินสถานภาพการปฏิรูปการเรียนรู้ระดับอุดมศึกษา*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์.

วิจิตร ศรีสะอ้าน. (2539). *หลักและระบบการบริการการศึกษา*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

วิสุทธิ์ ธรรมวิริยะวงศ์. (2550). *เรื่องเล่าธรรมะจากหลวงตาพวง*, กรุงเทพฯ : นพรัตน์.

สถาบันบันลือธรรม. (2551). *75 อุบากสกพุทธสาวก ในสมัยพุทธกาล*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2540). *ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). *รายงานการสังเคราะห์งานวิจัยรูปแบบและกระบวนการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรม : ศึกษาเฉพาะกรณี วัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ. (2544). *สาระสำคัญของภารกิจแต่ละด้าน*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดยโสธร. (2565). *จำนวนวัดและจำนวนพระภิกษุสามเณรจังหวัดยโสธร*. ยโสธร: สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดยโสธร.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2545). *กฎมหาเถรสมาคม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2546). *วัดพัฒนา 46*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนา.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2550). *วัดพัฒนา 50*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม. (2542). *คู่มือพระสังฆาธิการและพระวินยาธิการ*. กรุงเทพฯ: การศาสนา.

สุนทร สุภูตะโยธิน. (2540). *คู่มือสมณศักดิ์สำหรับผู้บริหาร* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: กรังปรีซ์อินเตอร์เนชั่นแนล.

สุรพล สุยะพรหม. (2555). *พื้นฐานทางการจัดการ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อมร โสภณวิเชษฐวงศ์. (2520). *ปรัชญาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

2) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/งานวิจัย

ฐิตินันดร์ กาญจนวิโรจน์. (2553). *การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักอริยมรรค*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระปลัดมณี วฑฺฒโน (พรมมา). (2561). *ศึกษาการพัฒนาวัดใหม่ห้วยลึกจังหวัดนครปฐมให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง*. สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพุทธินันทน์ บุญเรือง. (2549). *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แบบยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

พระมหานพพล กนฺตสีโล. (2554). *ภาวะผู้นำของการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรสาคร*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระศักดิ์ดา วิสุทฺธิญาโณ. (2551). *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระอธิการไพทูรย์ วิปุโล. (2547). *แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

3) วารสาร

ทองดี ปาโส. (2566). ภาวะผู้นำตามหลักปาปณิกธรรมของการบริหารองค์กรในยุคชีวิตวิถีใหม่. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์, 6*(4), 145-157.

ปาลิดา นามเสนาะ,พระมหาพงษ์เทพ ปภากโร และปณิดา สร้อยสาย. (2566). การบริหารแบบมีส่วนร่วมตามหลักสาราณียธรรม 6 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา. *วารสารมจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์,* 9(1), 97-207.

พระครูปราโมทย์ปัญญาวัฒน์ (บุญเลิศ เตชปุญฺโญ). (2564). หลักสาราณียธรรม 6 กับการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการ. *วารสารศิลปะศาสตร์ราชมงคลสุวรรณภูมิ*, 3(1), 79-86.

พระครูปลัดวันชาติ วิชาโต (ยอดดำเนิน) และพระมหาไฮ้ ธมฺมเมธี (แซ่ฉั่ว). (2567). รมณียสถาน: การบริหารจัดการสาธารณูปการของวัดในทางพระพุทธศาสนา, *วารสารวิจยวิชาการ, 7*(1), 337-352.

พระมหาสิงขร ปริยตฺติเมธี. (2559). พระพุทธศาสนาในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช. *วารสารพุทธมัค*, 1(1), 35-42.

พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงฺกโร), สมบัติ อรรถพิมล และพระมหากิตติกร กิตฺติรกฺโข. (2567). การจัดการเชิงพุทธสมัยใหม่กับการจัดการองค์การสงฆ์. *วารสารบัณฑิตศึกษาวิชาการ, 2*(3), 54-64.

4) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กรมศิลปากร. (2563). “วัดพระศรีรัตนศาสดาราม”. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2567. จาก < https://www.finearts.go.th/ museumroyalbarges/view>

คนยโสธร. (2556). *“ภูถ้ำพระ ยโสธร”*, 5 มกราคม 2556. สืบค้นเมื่อ 22 มีนาคม 2567. จาก https://www.facebook.com/yasothonpeople/photos/a.283445765097394/320953688013268/?type=3&locale=th_TH

เทศบาลตำบลกุดแห่. (2561). สืบค้นเมื่อ 22 มีนาคม 2567. จากhttp://kudhaecity.freevar.com/tourism%20location.html

ปักหมุดเมืองไทย. (2564). *“วัดหอก่อง”*, สืบค้นเมื่อ 22 มีนาคม 2567, จาก https://pukmu dmuangthai.com/ detail/13643

พระครูวินัยธรมั่น ภูริทตฺโต. (2560). *“หลวงปู่มั่นเมตตาโปรดลูกหลานพระเวสสันดร! อัศจรรย์อำนาจจิต”*. สืบค้นเมื่อ 24 มีนาคม 2567. จาก http://www.phenkhao.com/contents/377391

พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปณฺโณ). (2560). *“สิ่งสัปปายะ”*. สืบค้นเมื่อ 24 มีนาคม 2567, จาก www.luangta.com/thamma/thamma_talk_text.php?ID=1046&CatID=3

พระไพศาล วิสาโล. (2560). *“เมื่อความสะดวกสบายกลายเป็นพระเจ้า”*. สืบค้นเมื่อ 24 มีนาคม 2567, จาก http://www.visalo.org/article/chaladsue_8.htm

พระราชญาณวิสุทธิโสภณ (ท่อน ญาณธโร). (2560). *“สัปปายะ คืออะไร–พระเครื่อง”*. สืบค้นเมื่อ 24 มีนาคม 2567, จาก https://www.tumsrivichai.com.

พระราชสังวรญาณ (หลวงพ่อพุธ ฐานิโย). (2560). *“ทำไมสัปปายะทั้งสี่กับผู้แสวงหาถึงมีอุปทานอยู่ได้”*, สืบค้นเมื่อ 24 มีนาคม 2567, จาก https://pantip.com/topic/33018122

พระสังฆาธิการ. (2561). “วัดป่านิคมพัฒนาราม”. สืบค้นเมื่อ 22 มีนาคม 2567, จาก <https://sangkhatikan.com/ wat_view>ID=วัดป่านิคมพัฒนาราม> (22 January 2024)

วิกิพีเดีย. (2566). *“พระธาตุกู่จาน”*. สืบค้นเมื่อ 22 มีนาคม 2567, จาก https://th.wikipedia.org/wiki

/พระธาตุกู่จาน

วิกิพีเดีย. (2566). *“วัดพระพุทธบาทยโสธร”*. สืบค้นเมื่อ 22 มีนาคม 2567, จาก https://th.wikipedia.

org/wiki/วัดพระพุทธบาทยโสธร

วิกิพีเดีย. (2566). *“วัดสิงห์ท่า”*. สืบค้นเมื่อ 22 มีนาคม 2567, จาก https://th.wikipedia.org/wiki/

วัดสิงห์ท่า

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปรินายก (เจริญ สุวฒฺฑโณ). (2560). *“สัมโมทนียกถาวัดอัมพวัน อ.พรหมบุรี จ.สิงห์บุรี”*. สืบค้นเมื่อ 24 มีนาคม 2567, จาก https://www.amphawan.net.

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดยโสธร. (2563). *“วัดสำคัญของจังหวัด”*. สืบค้นเมื่อ 22 มีนาคม 2567, จาก https://yst.onab.go.th/th/content/category/detail/id/110/iid/649

หอสมุดวังท่าพระ มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2563). “วัดเบญจมบพิตรดุสุตวนาราม – หอสมุด วัง ท่าพระ”. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2567. จาก <http://www.thapra.lib.su.ac.th/web-temple>.

องค์การบริหารส่วนจังหวัดยโสธร. (2560). *“วัดศรีธรรมาราม หลวงพ่อพระสุก”*. สืบค้นเมื่อ 22 มกราคม 2566,จากhttps://www.yst-pao.go.th/public/list/data/detail/id/1960/menu/1619/page/1

5) การสัมภาษณ์

เกรียงเดช อินทบุญญา. (2567, 7 ตุลาคม). บ้านเลขที่ 72/3 หมู่ 3 ตำบลหัวเมือง อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์.

จิราภรณ์ บุญโพธิ์. (2567, 11 ตุลาคม) ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดยโสธร สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดยโสธร อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์.

พระครูชยสิทธิคุณ. (2567, 3 ตุลาคม). เจ้าคณะตำบลกุดแห่ (ธรรมยุต) วัดภูถ้ำพระ ตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์.

พระเทพวงศาจารย์. (2567, 4 ตุลาคม). เจ้าคณะจังหวัดยโสธร วัดมหาธาตุ (พระอารามหลวง) ตำบลในเมือง อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์.

ธำรงศิลป์ โพธิสูง. (2567, 14 ตุลาคม). ไวยาวัจกรวัดศรีธรรมาราม ตำบลในเมือง อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์.

พระครูประสิทธิ์สีลคุณ. (2567, 3 ตุลาคม). เจ้าคณะจังหวัดยโสธร (ธรรมยุต) วัดศรีธรรมาราม (พระอารามหลวง) ตำบลในเมือง อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์.

ยิ่งยศ ยวนยี. (2567, 11 ตุลาคม). นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดยโสธร ตำบลในเมือง อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์.

พระวินัยสุนทรเมธี. (2567, 5 ตุลาคม). ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดยโสธร (ธรรมยุต) วัดพระพุทธบาทยโสธร ตำบลหัวเมือง อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์.

วรางคณา สืบศรี. (2567, 8 ตุลาคม). ผู้อำนวยการโรงเรียนศรีธรรมวิทยา ตำบลในเมือง อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์.

สังเวียน อ่อนผิว. (2567, 7 ตุลาคม). ผู้ใหญ่บ้านหนองยาง หมู่ 3 ตำบลหัวเมือง อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์.

สำราญ ศรีสอน. (2567, 14 ตุลาคม). ไวยาวัจกรวัดพระพุทธบาทยโสธร ตำบลหัวเมือง อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์.

พระครูอนุรักษ์วรดิตถ์. (2567, 4 ตุลาคม). รองเจ้าคณะจังหวัดยโสธร วัดสิงห์ท่า ตำบลในเมือง อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์.

พระครูโกมลธรรมคุณ. (2567, 15 ตุลาคม). เจ้าอาวาสวัดป่านิคมพัฒนาราม ตำกระจาย อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์.

พระครูอมรโชติวัฒน์. (2567, 9 ตุลาคม). เจ้าคณะอำเภอคำเขื่อนแก้ว (ธรรมยุต) วัดหอก่อง ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์.

พระครูธรรมธร อรัญชัย อชิโต. (2567, 15 ตุลาคม). เจ้าอาวาสวัดพระธาตุกู่จาน ตำบลกู่จาน อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์.

2. ภาษาอังกฤษ

Ernest Dale, (1973), อ้างถึงใน ชวลิต พุทธวงศ์. (2528). *การบริหารในวงการสุขภาพในสถานศึกษา.* กรุงเทพฯ: โอเอส พริ้นติ้งเฮาส์.

Luther Gulick and Lyndall Urwick, (1937). อ้างถึงใน สมพงษ์ เกษมสิน. (2538). *เรื่องการบริหาร*. กรุงเทพฯ: ไทยพัฒนาการพิมพ์

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ประกาศอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์

ประกาศบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
เรื่อง อนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
ปีการศึกษา ๒๕๖๖

เพื่อเป็นการสมบูรณ์แห่งการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา เพื่อให้เป็นไปตามข้อ ๑๓ แห่งระเบียบมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ว่าด้วยการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๓ และข้อ ๔ แห่งประกาศบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เรื่อง ขั้นตอนการทำและการสอบดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์และ/หรือสารนิพนธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓๓ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ และมติคณะกรรมการสอบโครงร่างดุษฎีนิพนธ์ (๓ บท) ตามคำสั่งที่ ๒๗/๒๕๖๗ จึงออกประกาศเรื่อง อนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ปีการศึกษา ๒๕๖๖ ดังนี้

เลขทะเบียนนักศึกษา	ชื่อ/ฉายา/นามสกุล	คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์
๖๕๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๔	พระปัญกร ปญฺญาธโร (จันทร์ประแดง)	รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ (อาจารย์ที่ปรึกษา)
หัวข้อดุษฎีนิพนธ์		
ภาษาไทย	บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร	
ภาษาอังกฤษ	THE INTEGRATION OF THE TEMPLES MANAGEMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN YASOTHON PROVINCE	
วัตถุประสงค์	๑. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการวัดในสังคมไทย ๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร ๓. เพื่อบูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร ๔. เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร	
☑ **อนุมัติ**	ตามมติคณะกรรมการสอบโครงร่างดุษฎีนิพนธ์ (๓ บท) เมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๖๗	

ประกาศ ณ วันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๗

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาส แก้วเกตุพงษ์

การศึกษา ปริญญาเอก Ph.D. (Philosophy & Religion) Banaras Hindu University India.

ปริญญาโท M.A. (Philosophy & Religion) Banaras Hindu University, India.

ปริญญาตรี ศน.บ. (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญาและศาสนาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิเชียร แสนมี

การศึกษา ปริญญาเอก Ph.D Philosophy Kurukshetra University, India

ปริญญาโท M.A. Philosophy Kurukshetra University, India

ปริญญาตรี ศน.บ. (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญาและศาสนาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จรัส ลีกา

การศึกษา ปริญญาเอก Ph.D. (Philosophy),University of Magadh, Bodh - Gaya,India.

ปริญญาโท M.A.(Indian Philosophy) University of Madras, India. (Secondclass)

ปริญญาตรี พธ.บ.(ศาสนา) เกียรตินิยมอันดับสอง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาตร มหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4. พระครูสีลสรธิคุณ, ดร.

การศึกษา ปริญญาเอก พธ.ด. (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปริญญาโท พธ.ม. (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปริญญาตรีพธ.บ. (ศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

5. ดร.สงวน หล้าโพนทัน

การศึกษา ปริญญาเอก พธ.ด. (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปริญญาโท M.A. (Philosophy) มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
ปริญญาตรี ศน.บ. (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนสีแก่งเมือง ตำบลหนองขาม
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๘๓๗/ว ๐๗๖

๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ (IOC)

เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จรัส ลีกา

ด้วย พระปัญกร ปณฺณาธโร (จันทร์ประแดง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร (THE INTEGRATION OF THE TEMPLE MANAGEMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN YASOTHON PROVINCE)" มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ (IOC) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่าน ได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๖๕ ๔๕๕ ๐๔๕๑

ขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย
เรียน หน.สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
สามารถดำเนินการแก้ไขปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ
ของท่านได้
ด. สรุ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลียงเมือง ตำบลคงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๗/ว ๐๓๑๔

๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ (IOC)

เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาส แก้วเกตุพงษ์

ด้วย พระปัญกร ปญฺญาธโร (จันทร์ประแดง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร (THE INTFGRATION OF THE TEMPLE MANAGEMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN YASOTHON PROVINCE)" มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ (IOC) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

พ. เมธีวราภรณ์

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ยินดีประเมินคุณภาพเครื่องมือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาส แก้วเกตุพงษ์)
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
24 มิถุนายน 2567

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๖๕ ๔๕๕ ๐๔๕๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลียงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๘๑๗/ว ๐๓๙

๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ (IOC)

เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิเชียร แสนมี

ด้วย พระปัญกร ปญฺญาธโร (จันทร์ประแดง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร (THE INTEGRATION OF THE TEMPLE MANAGEMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN YASOTHON PROVINCE)" มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ (IOC) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

ยินดีเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิเชียร แสนมี

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๖๕ ๔๕๕ ๐๔๕๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔

ที่ อว ๗๙๑๗/ ๐๗๕๖ **วันที่** ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย (IOC)

เรียน พระครูสีลสราธิคุณ, ดร.

ด้วย พระปัญกร ปญฺญาธโร (จันทร์ประแดง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร (THE INTEGRATION OF THE TEMPLE MANAGEMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN YASOTHON PROVINCE)" มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ (IOC) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเรียนมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา

พ. เมธีวัชราภรณ์

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ยินดีเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ

พระครูสีลสราธิคุณ, ดร.

20 มิ.ย. 2567

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๕

ที่ อว ๗๙๑๗/๐๖๙๖ **วันที่** ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย (IOC)

เจริญพร ดร.สงวน หล้าโพนทัน

ด้วย พระปัญกร ปญฺญาธโร (จันทร์ประแดง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร (THE INTEGRATION OF THE TEMPLE MANAGEMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN YASOTHON PROVINCE)" มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ (IOC) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา

พ. เมธีวัชราภรณ์

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ภาคผนวก ง

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน

ที่ จว. ๐๑๐๘/๒๕๖๗

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๑. ชื่อโครงการวิจัย

ชื่อเรื่อง: บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร

TITLE: THE INTEGRATION OF THE TEMPLES MANAGEMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN YASOTHON PROVINCE

๒. ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัย

พระปัญกร ปญฺญาธโร (จันทร์ประแดง)

๓. ผลการพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมครั้งที่ ๕/๒๕๖๗ วันอังคารที่ ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๗ มติที่ ๙๔/๒๕๖๗ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่า โครงการวิจัยดังกล่าวเป็นไปตามหลักการของจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยที่ผู้วิจัยเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิ และไม่ก่อให้เกิดภยันตรายแก่ตัวอย่างการวิจัย กลุ่มตัวอย่าง และผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย

จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยในขอบข่ายของโครงการวิจัยที่เสนอได้ ตั้งแต่วันที่ออกเอกสารรับรองผลการพิจารณาการทำวิจัยในมนุษย์ฉบับนี้ จนถึงวันที่ ๒๙ เดือน สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๘

ออกให้ ณ วันที่ ๓๐ เดือน สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๗

ลงนาม

(พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผศ.ดร.)
ประธานกรรมการ
คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก จ
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

1. พระครูประสิทธิ์สีลคุณ, ดร. (ประสิทธิ์ กนฺตสีโล)

ตำแหน่งปัจจุบัน เจ้าคณะจังหวัดยโสธร (ธรรมยุต)
เจ้าอาวาสวัดศรีธรรมาราม (พระอารามหลวง)

ที่อยู่ วัดศรีธรรมมาราม (พระอารามหลวง) เลขที่ 1 ถนนวิทยธำรง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร 35000

2. พระเทพวงศาจารย์ (สำลี คุตฺตสีโล)

ตำแหน่งปัจจุบัน เจ้าคณะจังหวัดยโสธร
เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ (พระอารามหลวง)

ที่อยู่ วัดมหาธาตุ (พระอารามหลวง) เลขที่ 40 ถนนวารีย์ราชเดช ตำบลในเมือง อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร 35000

3. พระครูอนุรักษ์วรดิตถ์ (จินดา จินฺตมโย)

ตำแหน่งปัจจุบัน รองเจ้าคณะจังหวัดยโสธร
เจ้าอาวาสวัดสิงห์ท่า

ที่อยู่ วัดสิงห์ท่า เลขที่ 38 ถนนอุทัยรามฤทธิ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร 35000

4. พระครูธรรมธร อรัญชัย อชิโต

ตำแหน่งปัจจุบัน เจ้าอาวาสวัดพระธาตุกู่จาน

ที่อยู่ วัดพระธาตุกู่จาน บ้านงิ้ว ตำบลกู่จาน อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร 35110

5. พระวินัยสุนทรเมธี (บัลลังก์ ฉินฺนอนฺโต)

ตำแหน่งปัจจุบัน ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดยโสธร (ธรรมยุต)
เจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทยโสธร

ที่อยู่ วัดพระพุทธบาทยโสธร เลขที่ 191 หมู่ที่ 3 ตำบลหัวเมือง อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร 35130

6. พระครูอมรโชติวัฒน์ (ขวัญชัย ชุตินฺธโร)

ตำแหน่งปัจจุบัน เจ้าคณะคำเขื่อนแก้ว (ธรรมยุต)
เจ้าอาวาสวัดหอก่อง

ที่อยู่ วัดหอก่อง เลขที่ 96 หมู่ 4 ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร 35130

7. พระครูโกมลธรรมคุณ (โกมล กลฺยาโณ)

ตำแหน่งปัจจุบัน เจ้าอาวาสวัดป่านิคมพัฒนาราม

ที่อยู่ วัดป่านิคมพัฒนาราม เลขที่ 123 หมู่ 2 ตำบลกระจาย อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร 35150

8. พระครูชยสิทธิคุณ (สมชาติ สุชาโต)

ตำแหน่งปัจจุบัน เจ้าคณะอำเภอเลิงนกทา-ไทยเจริญ (ธรรมยุต)
เจ้าอาวาสวัดภูถ้ำพระ

ที่อยู่ วัดภูถ้ำพระ เลขที่ 231 หมู่ที่ 10 ตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร 35120

9. นางจิราภรณ์ บุญโพธิ์

ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดยโสธร

ที่อยู่ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดยโสธร ตำบลในเมือง อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร 35000

10. นายยิ่งยศ ยวนยี

ตำแหน่งปัจจุบัน นักวิชาการศาสนาชำนาญการ

ที่อยู่ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดยโสธร ตำบลในเมือง อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร 35000

11. นายสังเวียน อ่อนผิว

ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้ใหญ่บ้านหนองยาง

ที่อยู่ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๓ ตำบลหัวเมือง อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร 35130

12. ดร. ธำรงศิลป์ โพธิสูง

ตำแหน่งปัจจุบัน ไวยาวัจกรวัดศรีธรรมาราม

ที่อยู่ วัดศรีธรรมมาราม (พระอารามหลวง) เลขที่ 1 ถนนวิทยธำรง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร 35000

13. นายสำราญ ศรีสอน

ตำแหน่งปัจจุบัน ไวยาวัจกรวัดพระพุทธบาทยโสธร

ที่อยู่ วัดพระพุทธบาทยโสธร เลขที่ 191 หมู่ที่ 3 ตำบลหัวเมือง อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร 35130

14. นายเกรียงเดช อินทบุญญา

ตำแหน่งปัจจุบัน ชาวบ้านหนองยาง

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 136 หมู่ที่ 3 ตำบลหัวเมือง อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร 35130

15. นางวรางคณา สืบศรี

ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้อำนวยการโรงเรียนศรีธรรมวิทยา
ที่อยู่ โรงเรียนศรีธรรมวิทยา ถนนวิทยธำรง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร 35000

ภาคผนวก ฉ

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๘๑๗/ว ๐๓๑๑๗

๓๐ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เรียน พระครูประสิทธิ์สีลคุณ

ด้วย พระปัญกร ปญฺญาธโร (จันทร์ประแดง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร (THE INTEGRATION OF THE TEMPLE MANAGEMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN YASOTHON PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเรียนมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

(พระครูประสิทธิ์สีลคุณ)
เจ้าคณะจังหวัดยโสธร (ธรรมยุต)
๓ ต.ค. ๒๕๖๗

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๖๕ ๔๕๕ ๐๔๕๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๘๑๗/ว๐๓๓๓

๓๐ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

กราบเรียน พระเทพวงศาจารย์

ด้วย พระปัญกร ปญฺญาธโร (จันทร์ประแดง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร (THE INTEGRATION OF THE TEMPLE MANAGEMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN YASOTHON PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงกราบเรียนมายังพระเดชพระคุณได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

พ. เมธีวชิราภรณ์

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๖๕ ๔๕๕ ๐๔๕๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๗/ว ๐๓๓๓

๓๐ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เรียน พระครูอนุรักษ์วรคิตถ์

ด้วย พระปัญกร ปญฺญาธโร (จันทร์ประแดง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร (THE INTEGRATION OF THE TEMPLE MANAGEMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN YASOTHON PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเรียนมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๖๕ ๔๕๕ ๐๔๕๑

ยินดีเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ
พระครูอนุรักษ์วรคิตถ์
(พระครูอนุรักษ์วรคิตถ์)
๕ ต.ค. ๖๗

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลียงเมือง ตำบลตงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๗/ว๐๓๓๓

๓๐ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เรียน พระครูธรรมธร อรัญชัย อชิโต

ด้วย พระปัญกร ปณฺฑาธโร (จันทร์ประแดง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร (THE INTEGRATION OF THE TEMPLE MANAGEMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN YASOTHON PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเรียนมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพ

พ. เมธีวชิราภรณ์

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ยินดีเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ
พระครูธรรมธร อรัญชัย อชิโต
(พระครูธรรมธร อรัญชัย อชิโต)
๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๗

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๖๕ ๔๕๕ ๐๔๕๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลคงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๘๑๓/ว๐๓๓๓

๓๐ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เรียน พระวินัยสุนทรเมธี

ด้วย พระปัญกร ปญฺญาธโร (จันทร์ประแดง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร (THE INTEGRATION OF THE TEMPLE MANAGEMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN YASOTHON PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเรียนมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพ

พ. เมธีวชิราภรณ์

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ยินดีเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ
พระวินัยสุนทรเมธี
๕ ตุลาคม ๒๕๖๗

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๖๕ ๔๕๕ ๐๔๕๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๓-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๓/๖๐๓๓๙

๓๐ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เรียน พระครูอมรโชติวัฒน์

ด้วย พระปัญกร ปญฺญาธโร (จันทร์ประแดง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร (THE INTEGRATION OF THE TEMPLE MANAGEMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN YASOTHON PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเรียนมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพ

พ. เมธีวชิราภรณ์

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ยินดีเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ
พระครูอมรโชติวัฒน์
๕ ตุลาคม ๒๕๖๗

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๖๕ ๔๕๕ ๐๔๕๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลคงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๘๑๗/ว ๐๗๓๓

๑๔ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เรียน พระครูโกมลธรรมคุณ

ด้วย พระปัญกร ปณฺฑาธโร (จันทร์ประแดง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร (THE INTEGRATION OF THE TEMPLE MANAGEMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN YASOTHON PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเรียนมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๖๕ ๔๕๕ ๐๔๕๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๘๑๗/ว ๐๓๓๗

๑๐ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เรียน พระครูชยสิทธิคุณ

ด้วย พระปัญกร ปญฺญาธโร (จันทร์ประแดง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร (THE INTEGRATION OF THE TEMPLE MANAGEMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN YASOTHON PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเรียนมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพ

พ.เมธีวัชราภรณ์

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

มีมติเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ

พระครูชยสิทธิคุณ

๓ ตุลาคม ๒๕๖๗

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๖๕ ๔๕๕ ๐๔๕๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลคงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๘๑๗/ว ๐๗๐๙

๓๐ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร นางจิราภรณ์ บุญโพธิ์

ด้วย พระปัญกร ปณฺฑาธโร (จันทร์ประแดง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร (THE INTEGRATION OF THE TEMPLE MANAGEMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN YASOTHON PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่าน ได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

พ. เมธีวชิราภรณ์

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๖๕ ๔๕๕ ๐๔๕๑

ยินดีเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ
จิราภรณ์ บุญโพธิ์
(จิราภรณ์ บุญโพธิ์)
๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๗

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๘๑๗/ว ๐๐๓๓

๑๐ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร นายยิ่งยศ ยวนยี

ด้วย พระปัญกร ปญฺญาธโร (จันทร์ประแดง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร (THE INTEGRATION OF THE TEMPLE MANAGEMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN YASOTHON PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

พ. เมธีวชิราภรณ์

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ยินดีเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ
ยิ่งยศ ยวนยี
(ยิ่งยศ ยวนยี)
๑๑ กุมภาพันธ์

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๖๕ ๔๕๕ ๐๔๕๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลสงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๘๑๗/ว ๐๓๓๓

๑๐ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร นายสังเวียน อ่อนผิว

ด้วย พระปัญกร ปญฺญาธโร (จันทร์ประแดง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร (THE INTEGRATION OF THE TEMPLE MANAGEMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN YASOTHON PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

พ. เมธีวชิราภรณ์

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ผู้เชี่ยวชาญ

สังเวียน อ่อนผิว

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๖๕ ๔๕๕ ๐๔๕๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลสงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๗/ว๐๗๓๙

๓๐ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร ดร.ธำรงศิลป์ โพธิสูง

ด้วย พระปัญกร ปญฺญาธโร (จันทร์ประแดง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร (THE INTEGRATION OF THE TEMPLE MANAGEMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN YASOTHON PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

พ. เมธีวชิราภรณ์

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ยินดีเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ
ธำรงศิลป์ โพธิสูง
(ดร.ธำรงศิลป์ โพธิสูง)
๑๕ ต.ค. ๖๗

๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๗

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๖๕ ๔๕๕ ๐๔๕๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลคงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๓/ว ๐๙๓๙

๑๐ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร นายสำราญ ศรีสอน

ด้วย พระปัญกร ปญฺญาธโร (จันทร์ประแดง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร (THE INTEGRATION OF THE TEMPLE MANAGEMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN YASOTHON PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

พ. เมธีวัชราภรณ์

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ยินดีเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ
สำราญ ศรีสอน
(นายสำราญ ศรีสอน)
๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๗

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๖๕ ๔๕๕ ๐๔๕๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลคงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๘๑๗/ว ๐๓๓๓

๓๐ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร นายเกรียงเดช อินทบุญญา

ด้วย พระปัญกร ปญฺญาธโร (จันทร์ประแดง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร (THE INTEGRATION OF THE TEMPLE MANAGEMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN YASOTHON PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

พ. เมธีวชิราภรณ์

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

สันติปันผู้ทรงคุณวุฒิ
เกรียงเดช อินทบุญญา

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๖๕ ๔๕๕ ๐๔๕๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลคงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๘๑๗/ว ๐๗๐๙๑

๓๐ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร นางวรางคณา สืบศรี

ด้วย พระปัญกร ปญฺญาธโร (จันทร์ประแดง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๗๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร (THE INTEGRATION OF THE TEMPLE MANAGEMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN YASOTHON PROVINCE)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

พ. เมธีวัชราภรณ์

(พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ยินดีเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ

(นางวรางคณา สืบศรี)
ผู้อำนวยการโรงเรียนศรีธรรมวิทยา
๒ ต.ค. ๖๗

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๖๕ ๔๕๕ ๐๔๕๑

ภาคผนวก ช

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

เรื่อง บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร

คำชี้แจง

1. แบบสัมภาษณ์สำหรับงานวิจัยฉบับนี้ เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลสำหรับงานวิจัย เรื่อง “บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร” แบ่งออกเป็น 5 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการวัดในสังคมไทย

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับบูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร

2. โปรดตอบคำถามตามสภาพที่เป็นจริง คำตอบของท่านมีคุณค่ายิ่งต่อการวิจัย เพราะจะทำให้ทราบข้อเท็จจริงอันจะนำไปสู่แนวทาง “บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร” ข้อมูลที่ท่านตอบจะไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่อย่างใด หากท่านรู้สึกไม่สบายใจสามารถไม่ตอบคำถามได้ ผู้วิจัยขอรับรองว่าข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ครั้งนี้จะเป็นข้อมูลในภาพรวมเท่านั้นและจะดำเนินการให้สอดคล้องภายใต้เงื่อนไขจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ทุกประการ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี

2. ที่อยู่.....เลขที่.....หมู่ที่.....

ถนน.....ตำบล.....อำเภอ.....

จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....โทร.....

วันและเวลาที่ให้สัมภาษณ์ วัน.....ที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....

3. ระดับการศึกษา (เรียงลำดับคุณวุฒิจากสูงสุด)

1.....

2.....

3.....

4. ตำแหน่ง

1.....

2.....

3.....

5. ผลงาน/รางวัล

1.....

2.....

3.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการวัดในสังคมไทย

1. ท่านคิดว่าการบริหารจัดการวัดด้านการวางแผน เป็นอย่างไร ?

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

2. ท่านคิดว่าการบริหารจัดการวัดด้านการจัดการองค์กร เป็นอย่างไร ?

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

3. ท่านคิดว่าการบริหารจัดการวัดด้านการบริหารงานบุคคล เป็นอย่างไร ?

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

4. ท่านคิดว่าการบริหารจัดการวัดด้านการอำนวยการ เป็นอย่างไร ?

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

.

5. ท่านคิดว่าการบริหารจัดการวัดด้านการกำกับดูแล เป็นอย่างไร ?

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

.

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร

1. ท่านคิดว่า หลักปาปณิกธรรมที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการวัด เป็นอย่างไร ?

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

2. ท่านคิดว่า หลักสาราณียธรรมที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการวัด เป็นอย่างไร ?

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

3. ท่านคิดว่า หลักสัปปายะที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการวัด เป็นอย่างไร ?

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

ตอนที่ 4 บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร

1. บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักปาปณิกธรรม เป็นอย่างไร ?

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

2. บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม เป็นอย่างไร ?

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

3. บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักสัปปายะ เป็นอย่างไร ?

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญา- เถรวาทในจังหวัดยโสธร

1. ความคิดเห็น

.....

.....

.....

.....

2. ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์ มา ณ โอกาสนี้

พระปัญกร ปญฺญาธโร (จันทร์ประแดง)

นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนดุษฎีนิพนธ์

ชื่อ **พระปัญกร ปณฺญาธโร (จันทร์ประแดง)**

วัน เดือน ปี เกิด วันพฤหัสบดีที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2520

สถานที่เกิด โรงพยาบาลศรีสะเกษ ตำบลเมืองใต้ อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2532 : สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลศรีสะเกษ ตำบลเมืองใต้ อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ

พ.ศ. 2538 : สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนศรีสะเกษวิทยาลัย ตำบลเมืองใต้ อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ

พ.ศ. 2559 : สอบได้นักธรรมชั้นเอก สังกัด วัดศรีธรรมา รามสำนักเรียน คณะจังหวัดยโสธร

พ.ศ. 2562 : สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา ศาสนศาสตรบัณฑิต (ศน.บ.) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พ.ศ. 2565 : สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม.) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พ.ศ. 2567 : สอบได้ไล่ได้บาลีประโยค 1-2

ที่อยู่ปัจจุบัน วัดทรายทองวนาราม เลขที่ 115 หมู่ 3 บ้านหนองสระพัง ตำบลทรายมูล อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร

ผลงานตีพิมพ์ Click or tap here to enter text.

รางวัลที่ได้รับ Click or tap here to enter text.